

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET MED UNDERSTÖD AV AXEL KOCKS FOND FÖR
NORDISK FILOLOGI SAMT STATS BIDRAG FRÅN
SVERIGE, DANMARK OCH NORGE

GENOM

ERIK NOREEN

UNDER MEDVÄRKAN AV

JOHS. BRØNDUM-NIELSEN OTTO VON FRIESEN
JÓN HELGASON MARIUS KRISTENSEN EVALD LIDÉN
MAGNUS OLSEN DIDRIK ARUP SEIP ELIAS WESSÉN

FEMTIOFEMTE BANDET.

FJÄRDE FÖLJDEN. ANDRA BANDET.

C. W. K. GLEERUP
LUND

OTTO HARRASSOWITZ
LEIPZIG

LUND MCMXL

INNEHÅLL.

Andersen, Harry, Gammeldansk <i>hæmfærth</i>	340
Belfrage, Sixten, Anmälan av »Harry Andersen, Studier i Johannes V. Jensens Lyrik. Verseteknik, Sprog og Stil I»	139
Bjerre, Birger, Anmälan av »Bernhard Risberg, Textkritiska studier till Fredmans epistlar»	165
Bouman, A. C., Vqlundr as an aviator	27
Bucht, Torsten, Anmälan av »V. E. V. Wessman, De finlandssvenska dialekternas labiala vokaler I—II»	130
Caldwell, James Ralston, The Origin of the Story of Bøthvar-Bjarki	223
Diderichsen, Paul, <i>Barnmynd og arfbet</i>	297
Holtsmark, Anne, Anmälan av »Studia Islandica. Íslenzk fræði 1—4»	136
— Anmälan av »Hertha Marquardt, Die altenglischen Kenningar»	284
Indrebö, Gustav, Ágrip — Hryggjarstykki	342
Jansson, Valter, Anmälan av »Bidrag till nordisk filologi tillägnade Emil Olson den 9 juni 1936»	155
Janzén, Assar, Anmälan av »Erik Abrahamson, Västsvenska ordstudier»	189
Juul-Jensen, H., Verner Dahlerup	328
Ljunggren, Karl Gustav, Anmälan av »Ture Johannisson, Verbal och postverbal partikelkomposition i de germanska språken»	287
— Anmälan av »Ve congrès international de linguistes Bruxelles 1939. Dokumente zur Interpunktion europäischer Sprachen»	360
Lundahl, Ivar, Studier över bruket av pluralis hos substantiv i fornvästnordiskan och fornsvenskan	43
Mezger, Fritz, O. Icel. <i>seg(g)ja</i> , OHG. <i>sagēn</i> , OE. <i>secg(e)an</i> , a verb of the first and third weak class and the - <i>ējo/e</i> : ē-formation of the third weak class	209

Noreen, Erik, Författarfrågor i »Nya eller Karlskrönikan» (RK2)	197
— Anmälan av »Meijerbergs Arkiv för Svensk Ordforskning 1—2»	364
Pipping, Rolf, Anmälan av »Stanisław Sawicki, Die Eufemiavisor»	350
Pleijel, Hilding, Våra reformatorers familjenamn	1
Risberg, Bernhard, Anmälan av »Arthur Arnholtz, Studier i poetisk og musikalsk rytmik I»	147
Rooth, Erik, Anmälan av »K. G. Ljunggren, Undersökningar över nordiska ortnamns behandling i medellågtyskan och medellågtyska drag i gamla nordiska ortnamn»	343
Strömbäck, Dag, Små bidrag till isländsk ordforskning ..	316
Stähle, Carl Ivar, Studier i den fornsvenska översättningen av Apostlagärningarna	5
Svennung, J., Anmälan av »Saxonis Gesta Danorum, primum a C. Knabe & P. Herrmann recensita, recognoverunt et ediderunt J. Olrik & H. Ræder»	121
Wennström, Torsten, Några Edda-ställen	276
Meddelande	367

Våra reformatorers familjenamn.

Alltsedan Esaias Tegnér publicerade sin spirituella studie »Om svenska familjenamn» (Nordisk tidskrift 1882), har intresset för detta forskningsområde varit levande. En hel rad forskare — Adolf Noreen, L. Fr. Löffler, E. Hellquist, R. Brieskorn och andra — ha framdragit nytt material och fördjupat problemet.

Man har försökt att uppställa vissa allmänna regler, efter vilka familjenamnen skulle ha bildats. I stort sett har man på så sätt lyckats gruppera materialet. Men alltid kommer det nog att återstå åtskilliga namnformer, som ej kunna föras in under en allmän regel utan måste förklaras från fall till fall. Till dessa irrationella storheter hör utan tvivel de båda svenska reformatorernas tillnamn *Phase*.

Första gången som man möter namnet *Phase* i tillgängliga dokument är i Leipzigs universitetsmatrikel. Där inskrevs under sommarterminen 1516 en »Paulus Phase de Schvecia».¹ Då någon Paulus Phase eljest icke är känd, talar allt för att det är samme man som senare på hösten inskrevs vid Wittenbergs universitet såsom »Olaus Phase ex Suecia Sweignen dio.»² d. v. s. den blivande svenske reformatorn Olavus Petri. Namnet *Phase* behöll Olavus under hela Wittenbergstiden. Som »Olaus Phase de Suecia» blev han baccalaureus därstädes den 17 mars 1517,³ och under

¹ Die Matrikel der Universität Leipzig, herausgeg. v. G. Erler, 1 (1895), s. 550. I förbigående kan påpekas, att den stundom förekommande uppgiften att inskrivningen ägde rum den 23 april beror på feltolkning av akterna. Det var rektor som valdes den 23 april (»die divi Georgii ego . . . electus fui in rectorem»), och under hans rektorat (»meo durante officio») blevo de uppräknade studenterna inskrivna (a. a., s. 547).

² Album academiae Vitebergensis ab a. Ch. MDII usque ad a. MDLX, ed. C. E. Foerstemann (1841), s. 62.

³ Die Baccalauri und Magistri der Wittenberger phil. Fakultät 1503—17, veröff. v. J. Köstlin (1887), sid. 20.

namnformen »Olaus Uase de Suecia» finns han införd i förteckningen över de magistrar som promoverades den 11 februari 1518.¹

Efter hemkomsten fortsatte Olavus att använda tillnamnet *Phase*. Som »rådzens secretarius» har Olavus Petri fört Stockholms stads tänkebok under åren 1524—1531 och har å Tänkebokens titelblad angivit sig själv som sekreterare under benämningen »M(a)g(iste)r Olau(us) phase».² Även i sina självbiografiska anteckningar har Olavus erinrat om sitt tillnamn. Man kan observera, att det sker i notisen om hans Wittenbergsvistelse: »Ego Olaus Petri Phase . . . promotus fui in artium et philosophie Magistrum . . . in alma universitate Wittenbergensi».³

Att namnet *Phase* verkligen betraktades såsom ett familjenamn, framgår därav att Olavus' son Reginald, om vilken fadern talar på flera ställen i sina självbiografiska anteckningar,⁴ även använde det. När han år 1545 inskrives vid Leipzigs universitet, kallas han »Raynaldus Olavi Phace Suecus».⁵ Även Laurentius Petri synes ha använt tillnamnet *Phase*. Den 23 oktober 1527 inskrevs vid Wittenbergs universitet »Laurencius Susze Suecus». Såsom redan Gottfrid Carlsson gjorde troligt, kan det här icke vara fråga om någon annan än Laurentius Petri Nericius. Tydligt utgör *Susze* en förvrängning av tillnamnet *Phase*.⁶ Sedan S. Kjölleström framdragit ett uttalande av Laurentius Petri, vari denne

¹ Die Baccalaurei und Magistri der Wittenberger phil. Facultät 1518—37, veröff. v. J. Köstlin (1888), sid. 16.

² Olavus Petri, Stockholms stads tänkebok 1524—29, utg. L. Larsson (1929), s. 1.

³ Olavus Petri, Samlade skrifter, utg. B. Hesselman, 4 (1917), s. 562. Det ovannämnda citatet är hämtat från den kortare versionen. Den längre versionen, som ävenledes intagits i Samlade skrifter, härstammar — såsom N. Ahnlund uppvisat — från Munktorpsprosten Nils Rabenius' beryktade förfalskarverkstad (N. Ahnlund, Nils Rabenius, 1927, s. 101 ff.).

⁴ Olavus Petri, Samlade skrifter, 4 s. 563 ff.

⁵ Die Matrikel der Universität Leipzig, herausgeg. v. G. Erler, 1 (1895), s. 653.

⁶ G. Carlsson, Vår förste lutherske ärkebiskops Wittenbergsstudier i: Kyrkohistorisk årsskrift 1915, s. 42 ff. Jfr även H. Lundströms Efterskrift, därst., s. 47 ff.

omtalar att han »meis auribus presens» hört Luther och Melancthon, kan identiteten anses slutgiltigt fastställd.¹

Det ovan citerade urkundsmaterialet synes mig klart utvisa, att smedsläkten från Örebro verkligen betraktade namnet *Phase* såsom ett familjenamn och att detta sålunda icke kan avfärdas som ett tillfälligt attribut av adjektivkaraktär.²

Men varifrån har då Olavus Petri fått det säregna namnet *Phase*? Märkvärdigt nog har ingen av hans många levnadstecknare ens dryftat frågan. Tegnér berör i den ovan nämnda uppsatsen namnet *Phase* men ger ingen förklaring av det. Han stryker endast under, »huru föga ett dylikt namn på deras [reformatorernas] tid ännu ingick i svenska vanor». Det är emellertid icke möjligt att finna något svenskt ortnamn eller någon fadersbeteckning, ur vilket namnet *Phase* skulle kunna härledas.

Saken är i själva verket mycket enklare. I Exodus' tolfte kapitel förekommer den kända föreskriften om påskfirandet i Israel. Den elfte versen lyder i Vulgata: »Sic autem comedetis illum: Renes vestros accingetis et calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus et comeditis festinanter: est enim Phase (id est transitus) Domini». Det är det hebreiska פסח som här latiniserats men ansetts så svårtolkat, att det erhållit en översättning inom parentes. Exodus 12:11 utgör alltså enligt min mening upphovet till Olavus' familjenamn.

Nu kan måhända någon invända: är det psykologiskt troligt, att Olavus hämtat uppslaget till sitt nytagna namn från ett så

¹ S. Kjällerström, Striden kring kalvinismen i Sverige under Erik XIV (1935), s. 166 f.

² Detta synes E. Tegnér göra i sin ovannämnda studie, s. 105, där han säger: »Så är det bekant, att de båda svenska reformatorerna i Wittenberg antogo namnet Phase. Men huru föga ett dylikt namn på deras tid ännu ingick i svenska vanor, röjer sig bäst däraf, att de båda bröderna af samtida och efterverld nästan endast omtalas som Olaus och Laurentius Petri.» Att namnet Phase icke glömdes bort av eftervärlden, visas av J. G. Hallmans år 1726 utkomna levnadsteckning över bröderna Petri. Där kallas Olavus redan på titelbladet »Oluff Petri Phase».

långsökt håll? Därtill må svaras: det är möjligt påvisa, varför just detta bibelställe blivit levande för den peregrinerande Sverige-studenten, när han i Leipzig hade att enligt gängse sed antaga ett tillnamn. Exodus 12: 1—11 ingår som en lectio i långfredagens mässa (missa in die Parasceues) och slutar mycket verkningsfullt med de numinöst klingande orden: »est enim phase: id est transitus domini».¹ Olavus hade med visshet många gånger hört detta ställe föreläsas. Orden voro honom säkert välkända alltifrån barndomen. Vad var naturligare än att de vid inskrivningen i Leipzig döko upp för honom, vandringsstudenten, som skyndade från stad till stad efter att ha företagit en »transitus» över till ett främmande land? Med tanke på Olavus' dåvarande belägenhet måste namnet *Phase* sägas vara ett mycket fyndigt val, som visar att dess bärare redan nu gick sina egna vägar.

Däremot kan man icke antaga, att *Phase* (id est transitus) valts som symbol för en övergång från den rådande katolicismen till Luthers åskådning. Namnet möter, som ovan nämnts, redan år 1516, vare sig nu denne Paulus Phase är identisk med Olavus eller var en annan person. Vid denna tid hade Luthers nya tankar ännu icke nått offentligheten.

En annan fråga är om Olavus Petri själv senare uppmärksammat den djupare innebörden i sitt namnval och om detta i så fall är orsaken till att han även efter hemkomsten behöll sitt nya namn. Därom tiga emellertid källorna. Säkert är att eftervärlden ingen anledning har att förgäta att namnet *Phase* bars av den man, som mer än någon annan bidrog till vårt lands övergång från romersk katolicism till evangelisk tro.

Hilding Pleijel.

¹ Missale Upsalense novum 1513, fol. LXXII.

Studier i den fornsvenska översättningen av Apostlagärningarna.

Cod. Holm. A 110, vanligen kallad Codex Oxenstiernianus (förkortat: Ox.), är den äldsta bevarade fornsvenska handskrift, som innehåller en svensk översättning av en bibelbok, nämligen Apostlagärningarna. Denna är jämte större delen av övriga i Ox. ingående skrifter utgiven av Klemming i »Klosterläsning» (Svenska fornskriftsällskapets samlingar n:r 22, förkortat: Kl.). Säkra tecken tyda på att handskriften tillhört Vadstena klosterbibliotek (Kl. sid. 435), och efter all sannolikhet har även översättningen av Apostlagärningarna verkställts i klostret för dess räkning. Det parti av handskriften, som innehåller översättningen, anses av Klemming (sid. 437) vara skrivet ungefär samtidigt med det närmast föregående, vilket enligt uppgift av skrivaren själv tillkommit år 1385.

Föreliggande uppsats avser endast att giva några bidrag till rekonstruering av den ursprungliga översättning, av vilken Ox:s text är en senare avskrift. Då det viktigaste hjälpmedlet härvid naturligtvis är Versio Vulgata (förkortat: V.), är det nödvändigt att först närmare se till, vilken hållning översättaren intar mot originalet, och hur troget han följt det.

Det faller genast i ögonen, att översättningen är synnerligen fri och starkt förkortad. Uteslutningar och sammandragningar ha emellertid skett efter en viss metod. Sålunda utelämnas uppräkningsnamn, som äro utan betydelse för sammanhanget och därför likgiltiga eller endast tröttande för läsaren (ex. II, v. 9—11, XIII, v. 1), och vidare i stor utsträckning (ett 20-tal fall) enstaka personnamn (ex. VIII, v. 27), härstamningsnamn (ex. IV, v. 36), ortnamn (ex. V, v. 12) och dylika bestämningar, om de kunna tänkas vara obekanta eller av föga intresse. Där V. noggrant återberättar en redan förut omtalad händelse (ex. Petri syn XI, v.

5—17 och Pauli omvändelse XXVI, v. 10—23), nöjer sig översättaren med en kort hänvisning, och även andra större partier äro ofta helt uteslutna eller reducerade till en ytterligt knapphändig antydning om innehållet, vilken då i regel träffar det väsentliga och det som har betydelse för sammanhanget (ex. Stefanus' tal VII, 3—50). Talrikast äro dessa uteslutningar och förkortningar i Apostlagärningarnas senare parti, där Pauli resor och missionsverksamhet återges med ett nästan formelartat: »Thädhan foor paulus ouir mang land» (Kl. 164, 19) el. dyl. Härigenom undviker översättaren dels tröttande upprepning och dels att behöva införa nya och främmande namn på länder och personer. Senare delen är sålunda betydligt kraftigare reducerad och förhållandevis mindre till omfånget än den förra. På liknande sätt behandlas även sådana partier, där speciellt judiska eller antika förhållanden och begrepp omnämnas. Den långa teologiska diskussionen om omskärelsen (XV, 2—29) är katastrofalt sammandragen, namnen Jupiter och Mercurius utelämnas (XIV, 12—13) liksom episoden med Dianas tempel (XIX, 24—40), framställningen av Pauli vistelse i Aten (XVII, 16—22) är starkt förkortad och namnen på de olika filosofskolorna ha sin enkla motsvarighet i »mangom sniäl-lom mästarom».

Å andra sidan förekomma även stundom smärre tillägg, ofta av förklarande innebörd, exempelvis IX, 5 (Kl. sid. 147, 14 ff.), där uttrycket »thik är hart trodha mote gaddenom» får den helt självständiga kommentaren »Ok (thzta) ordh menas swa at thz är hart at stridhä mote gudhi . . .» Typisk för översättarens strävan efter klarhet i framställningen är översättningen av XVI, 10, »Ut autem visum vidit, statim quaesivimus proficisci in Macedoniam». Här växlar plötsligt framställningen från 3:e till 1:a person plur., ett förhållande, som ej kommenteras i V., men som översättaren anser kräva en förklaring och därför återger på följande sätt: »oc ginstan forom vi sighir sanctus lucas til macedoniam» (Kl. sid. 159, 6, 7).

I översättningen märker man sålunda en uppenbar tendens att förenkla, förtydliga och förkorta originalet, uppenbarligen i

syfte att göra den mer lämplig som en icke alltför svårläst uppbyggelsebok av samma karaktär som de övriga skrifter, som ingå i Ox. Man måste erkänna, att översättaren lyckats ganska väl. Förändringarna ha skett med konsekvens och omdömesgillhet, uteslutningarna ha på det hela taget gjorts utan att sammanhanget rubbats eller oklarheter uppstått, och i de talrika sammandragen av större partier visar han stor förmåga att ta fasta på det väsentliga och det som har betydelse för det följande.

Emellertid är det ju ingalunda säkert, att det är översättaren, som ensam är skyldig till de talrika avvikelserna mellan Vulgata och översättningen, utan orsaken bör kanske i många fall sökas i den Vulgatahandskrift, som använts vid översättningen.¹ Det är alltså av allra största vikt att försöka få klarhet i frågan, hur denna sett ut. Man lär knappast kunna göra sig några förhoppningar om, att själva V.-handskriften är bevarad. Någon 1300-talsvulgata av vadstenaproveniensen tycks ej finnas bevarad i Uppsala universitetsbiblioteks latinska handskriftssamling. Ett ställningstagande i denna fråga skulle helst föregås av en undersökning av det svenska vulgatabeståndet från medeltiden och ett eventuellt konstaterande av en svensk vulgatatradition. En sådan undersökning är mig veterligen ännu ej gjord, men torde kunna få betydelse för bedömande av läsarter i de fornsvenska bibelarbetena. Men även om man skulle kunna konstatera en inhemsk vulgatatradition, så är det ju dock allt skäl att räkna med att den förlaga, som här använts, liksom så många andra vadstenahandskrifter kan ha kommit direkt från utlandet och sålunda tillhört en helt annan handskriftsfamilj.

Under sådana förhållanden förefaller det mig säkrast att som jämförelsetext använda Wordsworth-White's upplaga av Apostla-

¹ Möjligheten att en bearbetning och förkortning av V. redan förelegat i latinöversättning är naturligtvis icke helt utesluten. Likaså vore det i och för sig tänkbart, att en tysk bearbetning använts som förlaga. Men då jag ej i språkligt avseende kunnat finna något, som skulle stödja ett sådant antagande, och översättningen trots sin frihet ingalunda saknar exempel på uppenbara latinismer, utgår jag i det följande från att förändringarna skett i samband med att verket översatts från en V.-handskrift till svenska.

gärningarna (Oxford 1905) med dess synnerligen rika variant-apparat. Redan en hastig jämförelse mellan denna och de vanliga V.-upplagorna, så som de föreligga enl. den normaliserade clemenska redigeringen av 1598, visar, att de senare ligga alltför långt borta från den V.-förlaga, som översättaren använt, för att med säkerhet kunna tjäna som utgångspunkt. För att närmare belysa detta, anför jag här nedan de viktigaste avvikelserna i ett enda kapitel, kap. IX i Apostlagärningarna, varvid som jämförelsetext användes Nestles *Novum Testamentum Graece et Latine* (Stuttgart 1928).

Kl. 147, 8, 9: ok *saulus* fiol for starkie räzl nidhär af hästenom
Ap. IX, 4 N: Et cadens in terram . .

» » » W.-W.: anför läsarten: + cum magna mentis alienatione
(Perpinianus)

Kl. 147, 11: *Saulus* swaradhe ok spordhe

IX, 5 N: Qui dixit

» » W.-W.: qui respondit dicens (Fragm. Floriacensia)

Kl. 147, 13: iak är *ihesus nazarenus* som thu hatar

IX, 5 N: Ego sum Iesus, quem tu persequeris

» » W.-W.: Ego sum Iesus nazarenus, quem tu persequeris
(13 hss.)

Kl. 147, 29: änkte seande; IX, 9 N: non videns; W.-W.: nichil
videns (Perpinianus)

Kl. 148, 1: han swarar; IX, 10 N: ille ait; W.-W.: qui respondit
(Fragm. Floriacensia)

Kl. 148, 28 ff.: ok gik iämskiöt j iudhä kirkio ok predicadhe iäm-
skiöt ihesu *christi nam*pn mz fullom kiärlek Ok
sagdhe visselikä vtan alt iäf han vara lifuandis
guz son i himerikie.

IX, 20 N: Et continuo in synagogis praedicabat Iesum, quoniam
hic est Filius Dei.

» » W.-W.: et ingressus paulus statim synagoga iudaeorum
praedicavit eis cum confidentia dominum iesum
dicens quoniam hic est christus filius dei uiui (de

divinis scripturis sive speculum; andra hss. ha liknande läsarter, som stå översättningen nära).

Kl. 149, 1: sagdho swa inbyrdhis

IX, 21 N: et dicebant

» » W.-W.: et intra se dicebant (Fragm. Floriacensia)

Kl. 149, 3: allom them; IX, 21 N: eos; W.-W.: omnes (Fragm. Floriacensia, Perpinianus)

En noggrannare och utförligare undersökning skulle möjligen kunna ge anvisning om, inom vilken handskriftsgrupp förlagan vore att söka. En sådan komme emellertid att ligga utanför ramen för denna uppsats, varför jag inskränker mig till att ge några exempel på, hur dunkla ställen i översättningen få en naturlig förklaring genom W.-W:s apparat:

Kl. 143, 27: The hörande thetta thorkadhoz i sinom hiärtom

VII, 54 N: Audientes autem haec dissecabantur cordibus suis

Den märkvärdiga översättningen kan väl endast förklaras av att V.-förlagan haft *dissiccabantur* el. dyl., vilket bekräftas av att W.-W. ur Oxoniensis Seldenianus anför läsarten *desiccabantur*.

Kl. 136, 2 ff. then tidh the hioldo petrum oc iohannem

III, 11 N: Cum teneret autem Petrum, et Ioannem

Plur. *the hioldo* passar mycket dåligt i sammanhanget. Emellertid anför W.-W. ur ett flertal hss. den sämre läsarten *tenerent*, vilken sålunda även tillhört V.-förlagan.

Helt naturligt kan denna dock ha haft ytterligare ett stort antal varianter, som nu ej äro åtkomliga med hjälp av de textkritiska upplagorna. En och annan torde dock kunna konstateras direkt ur översättningen, t. ex.:

Kl. 134, 11: Jak scal fore see gudh j minne a syn

II, 25 N: Providebam Dominum in conspectu meo

En felöversättning kan knappast föreligga, utan V.-förlagan har sannolikt haft formen *providebo*, vilken lätt kan ha uppkommit genom felskrivning av *providebā*.

Kl. 135, 12: ok gudh ökte daghlikä sinna thiänisto männä taal

II, 47 N: Dominus autem augebat qui salvi fierent quotidie in idipsum

V.-förlagan har troligen haft *servi* för det riktiga *salvi*. Jfr II, 18 — 133, 27: *servos* — *thiänistä män* och IV, 29 — 138, 30: *servis* — *thiänisto mannom*.

Kl. 138, 9: Hwat ey moghom vi at tala hwat som vi saghjom ok
hördhom

IV, 20 N: non enim possumus quae vidimus et audivimus non
loqui.

V.-förlagan har här säkerligen haft *nonne* för *non*. Jfr II, 7 — 133, 13 och V, 4 — 139, 23, 24, där översättaren i båda fallen använder *Hwat ey* för att återge latinets *nonne*.

Under dessa omständigheter visar det sig sålunda nödvändigt att vid en textkritisk behandling av översättningen ta hänsyn till de skiftande läsarter, som kunna tänkas ha förekommit i V.-förlagan. I det följande citeras emellertid för enkelhets skull V. efter Nestles upplaga, men då en läsart i W.-W:s apparat synes ha legat till grund för översättningen, anföres denna inom parentes.

Apostlagärningarna i Cod. Ox. ha varit föremål för en textkritisk kommentar av Söderwall i Antikvarisk tidskrift för Sverige 6: 4, sid. 10 ff. Innan jag närmare går in på frågan om de olika händerna i hs., skulle jag vilja göra några tillägg i hans förteckning över uppenbart fördärvade eller misstänkta ställen.

Kl. 133, 7 ff.: J them timanom bygdho renlifuis män i iherusalem
af hwario lande som vndir himnomin var ok komit
menge af them saman

II, 5, 6 N: Erant autem in Ierusalem habitantes Iudaei¹ viri religiosi ex omni natione, quae sub caelo est. Facta autem hac voce convenit multitudo

Stället är tydligen förstört. Möjligen har motsvarigheten till *Facta autem hac voce* uteglömts mellan *var* och *ok*. Om man å andra sidan betänker översättarens genomgående fria behandling av texten, är det ingalunda otroligt, att denna sats aldrig blivit översatt, utan att skrivaren endast gjort sig skyldig till haplografi

¹ *Iudaei* saknas i ett flertal hss.

och glömt ett *var*. I så fall torde översättningen ha lytt: ... som vndir himnomin var Var ok komit mange af them saman ...

Kl. 137, 7, 8: swa at therä taal var som thusand män

IV, 4 N: et factus est numerus virorum quinque millia

I förlagan har säkerligen stått *fem thousand*, svarande mot *quinque millia*.

Kl. 146, 8: ok badh philippum sitiä när sik a väghenom

VIII, 31 N: Rogavitque Philippum ut ascenderet, et sederet secum

Situationen är den, att den etiopiske hovmannen sitter i sin vagn och ber Filippus, att han skall stiga *upp* och sätta sig bredvid honom. Textens *a väghenom* strider såväl mot V. som mot det naturliga sammanhanget. Troligen har originalet haft *a vaghnenom*.

Kl. 153, 26 ff.: Ok lårdho mykin mogha swa at först kalladhis *christi* kiänneswenä i antiochia

XI, 26 N: et docuerunt turbam multam, ita ut cognominarentur primum Antiochiae discipuli Christiani.

Christiani svarar uppenbarligen mot *christi*, vilket sålunda torde vara felskrivet för *crisne*. Förväxlingen har möjligen underlättats av att bägge orden i förlagan återgivits med förkortnings-tecken av det i latinska handskrifter vanliga slaget. Möjligt är också att den felaktiga formen *christi* förelegat redan i V.-förlagan.

Som Klemming påpekar (sid. 437), är översättningen av Apostlagärningarna skriven av två skrivare. Den förste (hand I) har skrivit den större delen, i Kl. från sid. 131 till sid. 166, rad 7, där den andre (hand II) fortsätter mitt i en mening från och med *til cesariam*. Vidare uppträder i hs. en yngre, rättande hand (hand III), vars verksamhet har varit ganska omfattande.

Hand I tycks ha varit föga van vid arbetet. Stilen är vek och ojämn och felskrivningar äro påfallande talrika. I många fall äro de även ganska graverande och visa, att skrivaren knappast haft något intresse för sammanhanget, t. ex. Kl. 143, 7, där hand I: s egendomliga *hälso vitnara* av hand III ändrats till det riktiga

falsa vitnara, V:s *falsos testes*, och Kl. 161, 27, *i gulle ällä lifue*, av Klemming med skäl rättat till *i gulle ällä silfue*. Inom denne skrivares parti av handskriften förekommer det inemot 30 fall, där han gjort sig skyldig till felskrivningar, som han senare själv upptäckt och rättat. I inemot 90 fall har hand III gjort strykningar och ändringar, och övriga felskrivningar, till stor del anförda av Klemming, uppgå till närmare hundra. Betecknande äro också de talrika felskrivningarna och missuppfattningarna av främmande person- och ortnamn, t. ex. Kl. 144, 28 *synom* (Simon),¹ 146, 30 *domastus* (Damascus) och 150, 9, 10 *Joppe var en kristin quinnä tabita at nampne*. Förlagan har här tydligen haft *J Joppe var ...* (V: *In Ioppe autem fuit ...*), vilket av skrivaren missuppfattats som en dekorativ dubbelskrivning av *J*. Hand III har senare eftertryckligt rättat stället till *J ioppe stadh var ...*. Vidare förekomma felböjningar av främmande namn, t. ex. Kl. 157, 5, 6 *a mote pauli ok barnabe*, av hand III rättat till *a mote paulo ok barnaba*, Kl. 160, 11 *pauli ok sili fötir*. Hand I har även en stark tendens att glömma strecken genom *ö* och, ehuru i mindre utsträckning, *ä*, varför sådana former som *hordhe* (Kl. 133, 11), *dodh* (Kl. 134, 8), *sancte patir* (Kl. 133, 18) ej äro ovanliga.

Vad ljudläran beträffar, så återger hand I svarabhaktivokalen med *e*, *ä* eller *i*. Vidare försvagas trycksvagt *a* synnerligen ofta till *ä* och någon gång *e*. Nusv. förbindelsen *ft* skrives omväxlande *ft* och *pt*.

Den andre skrivaren, hand II, är betydligt säkrare. Hans stil är lättläst, kraftig och jämn med utpräglade bokstavstyper. I jämförelse med hand I har han mycket få felskrivningar och ändringar och tycks ej ha gjort sig skyldig till att glömma strecken genom *ä* och *ö*. Svarabhaktivokalen är genomgående *i* och för-

¹ I några fall måste man emellertid räkna med, att namnet varit felskrivet redan i V.-förlagan. Detta torde vara fallet med *beronze* (Kl. 171, 31), vilket XXV, 13 N: skrives *Bernice*, men i hss. ha varianterna *beronice*, *bernoice*, *ueronice* o. dyl. och *mutilena* (Kl. 175, 10), XXVIII, 1 N: *Melita*, men hss. *mititinae*, *mitilena*, *mitylene*, *metylene* etc. Dessa båda namn förekomma emellertid inom hand II:s parti.

svagning av trycksvagt *a* till *ä* förekommer ej. Nusv. förbindelsen *ft* återgives konsekvent med *ft*.

De båda skrivarnas arbete har granskats och rättats av hand III. Denne, som skriver med mörkare bläck och även något avvikande bokstavstyper, kan omöjligt ha varit identisk med någon av de bägge andra. Skiftningar i bläck och stil antyda emellertid möjligheten av att det kan vara fråga om flera rättande händer och att korrigeringen sålunda skett i flera omgångar, men då materialet blott består i spridda tillagda glosor och bokstäver, torde ett försök att närmare särskilja olika händer knappast kunna medföra ett säkert resultat. Helt visst har emellertid större delen av rättelserna gjorts av en enda hand, och de tveksamma fallen förefalla mig ej ha någon betydelse för det följande resonemanget. Då jag i fortsättningen nämner hand III, avser denna beteckning samtliga senare tillägg och ändringar med reservation för den möjligheten, att dessa kanske gjorts av flera personer.

Hand III:s verksamhet har helt naturligt varit särskilt omfattande inom hand I:s parti, där han på många håll förtydligat texten genom att fylla i suddiga bokstäver och svårlästa ställen, särskilt förbindelser av typen *iu*, *in*, *im*. Tilläggen ge delvis intryck av att ha kommit till för att underlätta högläsning. På sina håll äro nämligen meningarna interpunkterade med kolon mellan huvudsatser och bisatser eller överhuvudtaget där sammanhanget fordrar en paus vid uppläsning. Dessa ändringar ha naturligtvis kommit till oberoende av förlagan. Viktigare för bedömandet av den rätta läsarten äro de ställen, där han gjort direkta ändringar och strykningar, i vilka fall det blir nödvändigt att ta ståndpunkt till frågan, huruvida hand III vid sin verksamhet gått efter förlaga eller ändrat på fri hand. Klemming tycks taga det förra för avgjort och har därför oftast tagit upp hand III:s rättelser i texten. En jämförelse med V. visar emellertid, att den tidigare, orättade versionen i många fall står den latinska texten betydligt närmare och att rättelsen sålunda snarast innebär ett avlägsnande från den ursprungliga texten. Ex.:

Kl. 136, 16 ff.:

Hand I: Än gudh hulkin fore sagdhe vm allä sinä propheta mun
at hans signadhe son skulde dödh thola fulkom-
nadhe swa som j nu vitin

Hand III har strukit över *allä* och tillagt *han* efter *fulkomnadhe*.
III, 18 N: Deus autem, quae (qui, flera hss.) praenunciavit per
os omnium prophetarum (+ suorum, 3 hss.), pati
Christum suum, sic implevit.

Hand I:s orättade version står Vulgata och därmed säkerligen
även förlagan betydligt närmare. Hand III:s ändring innebär ett
avlägsnande från förlagan, vilken sålunda ej kan ha använts.
Klemming har emellertid anfört den rättade texten och i sin
apparat endast angivit det överskrivna *han*.

Kl. 137, 4, 5

Hand I: ok kungiordho vpstandilse av dödh j iherusalem

Hand III har tillagt *ihesu* före *vpstandilse*.

IV, 2 N: et annunciant in Iesu (Iesum, flertalet hss.) resurrec-
tionem ex mortuis.

Hand I:s formulering torde man enklast kunna förstå genom att
antaga, att V-förlagan haft: *et annunciant in iherusalem resur-
rectionem ex mortuis*, beroende på en nära till hands liggande
förväxling mellan förkortningarna *ihm* och *ihrlm*. Hand III har i
sammanhangets intresse lagt till *ihesu*, dock utan att stryka över
det felaktiga *j iherusalem*.

Kl. 138, 4

Hand I: Tha hötom

Hand III har ändrat till: Tha forbiudhum

IV, 17: comminemur

Ändringen har givetvis skett utan hänsyn till originalet.
Klemming har också tagit upp den första versionen i texten.

Kl. 141, 25

Hand I: Ok han vände folk äptir

Hand III har ändrat till: Ok han omvände folket

V, 37 N: et avertit populum post se

Förlagan har sannolikt haft en vändning, som troget anslutit

sig till V., rimligtvis: *han vände folk äptir sik*. Hand I har glömt *sik*, och hand III har fattat *vända äptir* som ett mindre lyckat uttryck för 'omvända', vilket föranlett ändringen, som liksom i föregående fall ytterligare avlägsnar texten från V. Klemming har här tagit upp den ändrade läsarten i texten.

Kl. 141, 27

Hand I: Thy at vm thz radh ällä gerning är af *mannom*

Hand III har ändrat *thz* till *thera*

V, 38 N: quoniam si est ex hominibus consilium hoc, aut opus

Kl. 142, 15 ff.

Hand I: O brödhir skipin thy af idhär siu män ... ok the wtualdo
stephanum ... ok nichanorem ok timonem ok
parmenem ok nicolaum

Hand III har skrivit *fäm* över *siu*, dock utan att stryka över det senare. Vidare har *oc philippum oc procorum* lagts till i kanten med något avvikande stil.

VI, 3, 5 N: Considerate ergo fratres, viros ex vobis boni testimonii
septem ... Et elegerunt Stephanum ... et Phi-
lippum (saknas i Bible de Rosas), et Prochorum
(saknas i Fuldensis), et Nicanorem, et Timonem,
et Parmenam, et Nicolaum

Namnen *Philippum* och *Procorum* ha av någon anledning fallit bort, antingen därför att de saknats i V.-förlagan eller att hand I glömt dem. Då sålunda endast fem återstodo, har hand III ändrat antalet från sju till fem i överensstämmelse med de följande namnens antal. Denna ändring måste ha skett utan jämförelse med förlagan. En senare läsare har frapperats av alternativet fem—sju och efter jämförelse med en korrekt text satt till de bäge återstående namnen.

Kl. 142, 23

Hand I: ok skipadho them fore aposlana

Hand III har lagt till *til thiänist* efter *them*.

VI, 6 N: Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum (ante apo-
stolos Gigas, Fragm. Floriacensia)

Textens *skipadho* i betydelsen 'ställa, placera' återger orda-

grant latinets *statuerunt*. Ordet har emellertid missuppfattats av hand III, som givit det den vanligare betydelsen 'förordna' och därför satt in *til thianist* i strid mot V.

Kl. 144, 5

Hand I: ok vitnarane lagdho siin klädhe

Hand III har ändrat *vitnarane* till *stenkarene*.

VII, 58 N: et testes deposuerunt vestimenta sua

Rättelsen har uppenbart skett utan förlaga. Klemming har emellertid tagit upp den i texten.

Kl. 145, 23

Hand I: Jak see thic vara beskekheez galla j hiärtans bindilse

Hand III har ändrat *vara* till *hawa*.

VIII, 23 N: In felle enim amaritudinis, et obligatione iniquitatis video te esse ¹

V:s gammaltestamentliga uttryck *felle amaritudinis* och *obligatione iniquitatis* (ev. *cordis*) ha säkerligen berett översättaren svårigheter, och det torde vara omöjligt att säkert säga, hur det stått i förlagan. I varje fall har avskrivaren fördärvat texten, som väl varit *Jac see thic vara af beskelikheez galla j hiärtans bindilse* el. dyl. Textens *vara* är emellertid helt säkert en direkt översättning av V:s *esse*. Hand III har ändrat detta *vara* och därigenom fått bättre mening, men ytterligare avlägsnat ordalydelsen från originalet.

Kl. 153, 22 ff.

Hand I: Han var godhir *man* ok rätwis ok fullir mz them hälghä andä ok rätte Ok mange lyddo hans kiännedom

Hand III har lagt till *manga* efter *rätte*.

XI, 24 N: quia (qui Fuldensis, Theodulfianus) erat vir bonus, et plenus Spiritu sancto, et fide

Hand I har glömt ett ord efter *rätte*. Förlagan har här efter

¹ Överraskande är *hiärtans bindilse*, svarande mot *obligatione iniquitatis*. Den egendomliga översättningen kan möjligen förklaras genom antagandet, att V-förlagan här haft *obligatione cordis*, där *cordis* kan tänkas genom fel-skrivning ha halkat in ur förbindelsen *cogitatio cordis* i slutet av föregående vers.

all sannolikhet haft *fullir mz ... rätte tro*, svarande mot V:s *plenus ... fide*. Hand III:s ändring visar, att han ej använt förlagan. Klemming har tagit upp ändringen utan att nämna det i apparaten.

Kl. 154, 16

Hand I: *vm morghonin var petrus sowande mällan twa riddarä*

Hand III har ändrat *var* till *vardh*.

XII, 6 N: *In ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites*

Ändringen är uppenbart orimlig och avviker såväl från sammanhanget som V.

Kl. 159, 22 ff.

Hand I: *Hännä herra vredhgadhis ther wt aff ok drogo paulum
ok silam for stadsins höfdhingä*

Hand III har rättat *ok silam* till *siluan*.

XVI, 19 N: *apprehendentes Paulum, et Silam perduxerunt in forum
ad principes*

Kl. 166, 31

Hand II: *kom een romara höfdhinge meth riddarom*

Hand III har lagt till *lisias* efter *höfdhinge* och *mangom* efter *meth*.

XXI, 32 N: *Qui statim assumptis militibus, et centurionibus, de-
currit ad illos*

De båda tillagda orden ha ingen motsvarighet i V. Namnet *lisias* nämnes där för första gången i kap. XXIII, 26, i översättningen sid. 169, 31.

De nu nämnda fallen tala sålunda för att hand III har gjort sina ändringar på fri hand utan att rätta sig efter förlagan. Å andra sidan finns det även fall, där rättelsen har bringat texten till större överensstämmelse med V. I regel blir det emellertid då fråga om så uppenbara felskrivningar av hand I, att rättelsen blir självklar och icke behöver betyda, att förlagan kommit till användning, t. ex.:

Kl. 141, 5

Hand I: *ok vilin inledä thässä manzins blodh*

Hand III har satt till *ouir os* efter *inledä*.

V, 28 N: *et vultis inducere super nos sanguinem hominis istius.*

Liknande fall förekomma t. ex. Kl. 143, 21 — VII, 51 (*vmkring skurnom* rättat till *ovmkring skurnom*, ej anmärkt av Klemming), 145, 3 — VIII, 13, 145, 9 — VIII, 16.

I ett par fall ser det emellertid ut, som om rättelsen motiverats av en jämförelse med förlagan, t. ex.:

Kl. 157, 25

Hand I: stat vp oc rätir thinä fötir

Hand III har ändrat *oc rätir* till *rätir aa*.

XIV, 10 N: Surge super pedes tuos rectus.

Rättelsen har skett till frapperande likhet med V. Den kan dock möjligen förklaras av att hand III ansett att det mindre lyckliga uttrycket *rätir thinä fötir* krävt en förbättring. Av liknande art är

Kl. 144, 8

Hand I: räknä them ey synd thz the giöra mik

Hand III har ändrat *synd thz* till *the synd*.

VII, 60 N: ne statuas illis hoc peccatum.

Även här synes rättelsen stå närmare V. Möjligen kan man dock tänka sig, att översättaren fattat *peccatum* som objektiv predikatsfyllnad (flera hss. ha *ad peccatum* o. dyl.) med betydelsen *såsom synd, till synd*. Konstruktionen har då av hand III ansetts vara väl hård, varför han ändrat den något latinsvenska lydelsen till en ledigare vändning genom att sätta in ett korrelat och stryka *thz*.

Dessa båda ställen tala sålunda i viss mån för att förlaga använts, men de kunna dock förklaras på annat sätt, och gentemot de många fall, där rättelserna uppenbart avvika från V., ha de ingen beviskraft. Emellertid kan man kanske inte helt och hållet bortse från den möjligheten, att hand III någon gång tagit fram förlagan för kontroll (om han haft tillgång till den), men på det hela taget kan det dock anses säkert, att hans ändrande verksamhet varit självständig att döma av de fall, där V:s ordalydelse gör det möjligt att ta ställning härtill.

Under sådana förhållanden förefaller det berättigat att även dra de fall i tvivelsmål, där hand III gjort ändringar, om vilkas

riktighet V. ej kan ge någon upplysning. Troligen har han också här ändrat sådana uttryck och formuleringar, som han funnit ålderdomliga eller som på annat sätt stött hans språk-öra, t. ex.:

Kl. 133, 31

Hand I:s *myrk* har av hand III ändrats till *myrker*. Klemming föredrar här den ursprungliga läsarten.

Kl. 136, 24 ff.

Hand I: Ok huar the siäl som ey höre han fulkomande hans
kiännedom äptir sinne makt han seal fordärvas

Hand III har ej gillat det talspråkligt upprepade *han* och strukit det. Klemming har här tagit upp den ändrade versionen.

Kl. 138, 20

Hand I:s *himinin* har ändrats till *himilin*. Klemming följer hand I.
Kl. 141, 6

Hand I: Petrus ok apostoli swaradho tilbör at lydhä gudhi

Hand III har lagt till *os* efter *swaradho*.

V, 29 N: Obedire oportet Deo

Vulgata ger här ingen ledning. Sådana konstruktioner som Kl. 132, 7: *tilbör at skriftin skal fulkomnas* och 165, 27: *tilbör at hjälpa siukom* visa emellertid, att hand I:s formulering ingalunda behöver ha uppkommit genom skrivfel, utan mycket väl kan ha tillhört originalet. Hand III:s ändring har troligen tillkommit enbart av stilistiska skäl. Klemming har emellertid här följt hand III.

Kl. 157, 32

Hand I: gudh hulkin skapadhe himin ok iordh

Hand III har satt in *som* efter *hulkin*.

Kl. 159, 22

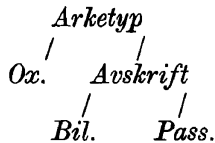
Hand I: Hännä herra vredhgadhis ther wt aff

Hand III har strukit *wt*.

I båda dessa fall följer Klemming hand III.

Beträffande en del av Apostlagärningarna, nämligen kap. IX, 2—30, berättelsen om Pauli omvändelse (Kl. 146, 29 fr. o. m. *ther til* till 150, 3), finns det lyckligtvis möjlighet att komma den

ursprungliga texten närmare. Detta parti föreligger nämligen i ytterligare två handskrifter, Cod. Bildstenianus (Cod. Upsaliensis C 528) och Cod. Passionarius (Cod. 3, 4:o i Skoklostersamlingen i Riksarkivet), jämte Bureanus de viktigaste handskrifterna till »Ett fornsvenskt legendarium». Bildstenianustexten finnes tryckt i Stephens' utgåva av legendariet (Sv. fornskriftsällskapets samlingar 7: 2) sid. 895—898. Passionariustexten är otryckt (endast några läsarter äro anförda av Stephens sid. 1041). Stället återfinnes i hs. fol. 469—472. I Stephens' utgåva ingår berättelsen under rubriken »Strödda sagoläsningar», ett parti, som enligt V. Jansson¹ ej kan ha tillhört det ursprungliga legendariet. Texterna i Bil. och Pass. stå varandra mycket nära² och visa så många överensstämmelser gentemot Ox., att det är uppenbart, att båda utgått från en gemensam förlaga, vilken ej kan ha varit Ox. och från vilken ej heller Ox. kan ha utgått. I denna gemensamma förlaga har berättelsen även haft en kort, självständig inledning, som ej återfinnes i Ox. och ej heller har någon motsvarighet i V. För det gemensamma partiet i de tre handskrifterna torde man sålunda kunna uppställa följande schema:

Med dessa tre handskrifter som utgångspunkt torde det sålunda vara möjligt att med V:s hjälp säkrare bedöma texten inom detta parti. I sin nyssnämnda uppsats har Söderwall vid sina konjekturer även använt Bil., men ej tagit hänsyn till Pass. Till hans förteckning över misstänkta ställen skulle jag emellertid vilja tillägga följande:

¹ Fornsvenska legendariet. Handskrifter och språk (Uppsala 1934) sid. 13.

² Jfr V. Jansson a. a. sid. 82 ff.

Ox, Kl. 147, 2 ff.: at fangä badhe män ok quinno han funne fräghna *crisnä* tro at hawa ok förä them sidhan *bunnä* in til *iherusalem*,

Bil, Fsv. Leg. 895, 11 ff.: at fanga alla: badhe män oc quinnor som han kunde freghna *crisna* tro at hafua ok föra thöm sidhan *bundna* Jn til *iherusalem*. Pass. överensstämmer med Bil.

IX, 2 N: ut si quos invenisset huius viae viros, ac mulieres, victos perduceret in Ierusalem.

Söderwall anser (sid. 11), att Bil:s läsart är att föredraga. Emellertid synes mig V:s *invenisset* bestämt peka på, att Ox:s *funne* är det ursprungliga och att *fräghna* här är att fatta som ett gammalt starkt pret. part. (verbet böjes i fsv. både starkt och svagt), vilket av den, som skrivit Bil:s och Pass:s gemensamma förlaga, felaktigt uppfattats såsom inf. och motiverat ändringen *funne* till *kunne*.

Ox, Kl. 147, 4: Äftir thet han hafdhe them bref fangit all forme-
radh äptir sinom viliä

Bil, Fsv. Leg. 895, 13: äpte thz at han hafdhe thöm breff fangit
al *confirmeradh* äpte sinom vilia. Pass: *confir-*
merat.

Sannolikt är Pass.-Bil:s läsart att föredraga, då det med enkelt förkortningstecken återgivna *con* i *confirmeradh* lätt kan tänkas ha undgått hand I:s uppmärksamhet.

Ox, Kl. 147, 14: Ok ordh menas swa at . . . Klemming har supple-
rat *mz the* efter *Ok*.

Bil, Fsv. Leg. 896, 7: ok thzta ordhit menas swa at . . . Ävenså
Pass. Ox:s text bör sålunda lämpligen suppleras
med *thzta*.

Ox, Kl. 147, 21 ff., hand I: Jnnan thy at the swauidhir taladhos
ther saulum hafdho fölkt varo vndirfulle ok stodho
quärre

Hand III har ändrat *ther* till *oc the hördho* som samt lagt till *the*
efter *varo*.

Bil, Fsv. Leg. 896, 13 ff. (hand I enl. V. Jansson, a. a. sid. 24):

Jnnan thy at the swa vidher talados thär saulum
hafdho fölght varo alle vndirs fulle oc stodho
quarre

Yngre hand (trol. hand III, ib. sid. 25) har strukit *thär* och skrivit
över *wurdho the*. Vidare har *varo* strukits av
samma hand.

Pass. fol. 470: *Innan thy at the swa widhirtaladhis the ther saulum
haffde fölght varo alle vndirs fulle oc stodho
qwarre*

IX, 7 N: *Viri autem illi, qui comitabantur cum eo, stabant stupe-
facti.*

Söderwall föredrar (sid. 11) Bil:s rättade version. Han har emellertid gått efter Klemmings och Stephens' upplagor, som tyvärr bägge äro missvisande, då den förre ej påpekat, att det andra *the* i Ox. är ett yngre tillägg och den senare upptagit den ändrade texten utan att ange den ursprungliga i apparaten. Vad de senare ändringarna och tilläggen beträffar, är hand III a priori misstänkt som otillförlitlig (jfr ovan sid. 13) och har knappast mot sina vanor använt förlaga vid sin ändring. Hand III i Bil. har enl. V. Jansson (a. a. sid. 26 ff.) stundom använt förlaga, stundom icke. Emellertid torde ändringarna i båda fallen ha skett på fri hand, då de medföra strykningar av ord, som äro styrkta från alla tre handskrifterna (*ther* i Ox., *thär* och *varo* i Bil.).

Pass. och de ursprungliga versionerna i Bil. och Ox. stämma så väl överens, att man måste antaga, att texten i de tre handskrifternas gemensamma förlaga haft ung. följande egendomliga lydelse (Ox:s stavning): *Jnnan thy at the swa vidhir taladhos (the) ther saulum hafdho fölkt varo (alle) vndirfulle ok stodho quärre*. Detta tyder på, att stället redan här förelegat i fördärvat skick, i det att huvudsatsen till *Jnnan* — *taladhos* uteglömts. Detta förhållande skulle man lättast kunna förklara genom att antaga, att de tre handskrifternas gemensamma förlaga vore en avskrift av arketypen. Emellertid torde detta enda belägg knappast kunna vara tillräckligt stöd för att med bestämdhet

kunna fastslå detta, eftersom andra förklaringar kanske icke äro helt uteslutna.¹

Ox, Kl. 148, 1: han swarar see mik här är iak

Bil, Fsv. Leg. 896, 24: han swaradhe see nw mik min herra här
är jak. Pass. har samma formulering som Bil.

IX, 10 N: At ille ait (qui respondit Fragm. Floriacensia): Ecce ego,
Domine.

Originallet har säkerligen haft Pass.-Bil:s av V. bestyrkta *min herra*. Ox:s formulering torde bero på haplografi.

Ox, Kl. 148, 8 ff.: Ok hawir han vald a thit hælghä nampn til at
fangä ok bindä ok särlikä at quäliä allä them ther
kalla thit hælghä nampn

Bil, Fsv. Leg. 896, 31 ff.: ok han hafwer vald til at fanga ok
binda ok sarlika quälia alla them thär kalla a thit
hälgha nampn

Pass. följer Bil.

¹ Det är egentligen satsen *Jnnan — taladhos*, som verkar löst påhängd och stör sammanhanget. Den saknar motsvarighet i de vanliga V.-upplagorna, men kan möjligen gå tillbaka på en liknande vändning i V.-förlagan. W.-W. anför här följande läsarter efter V:s ... *stabant stupefacti, audientes quidem vocem, neminem autem videntes*: + *cum quo loqueretur* (Gigas), + *cum loq.* (Fragm. Floriacensia), + *qui loq.* (Perpinianus). Dessa synas enl. Clark, Acts of the apostles (Oxford 1933), sid. 54, gå tillbaka till *cum loqueretur*, vilket passar särdeles illa i sammanhanget och enl. Clarks förmodan torde vara en lättförklarlig felskrivning för *cui loqueretur*, svarande mot $\mu\epsilon\theta'$ οὗ ἐλάλει i grekiska hss. Möjligen har V.-förlagan här haft varianten *cum loquerentur*, vilken i så fall legat till grund för *Jnnan — taladhos*, eller också en annan vändning, som motiverat tillägget *ther vidh saulum taladhe* efter *rösten*. Omöjligt är icke, att originalöversättningen varit föremål för granskning och senare jämförts med en V.-hs., där uttrycket *cum loquerentur* givit anledning till ett senare tillägg i översättningen och att detta av förbiseende ej syntaktiskt riktigt hopfogats med det övriga.

Å andra sidan stödes antagandet, att de tre handskrifternas gemensamma förlaga skulle vara en avskrift av originalet i någon mån av Ox, Kl. 149, 30 och Bil, Fsv. Leg. 898, 18. Här har Ox. först haft *funnoz*, men *z* har senare blivit utskrapat. Bil. har tydligt *funnos* (Stephens läser *funno*), medan Pass. har *funno*. Det ser sålunda ut, som om den gemensamma förlagan haft det i sammanhanget fullkomligt meningslösa *funnos*, vilket knappast kan ha funnits i originalet, utan rimligtvis torde kunna förklaras såsom en felavskrivning av detta.

IX, 14 N: et hic habet potestatem a principibus sacerdotum alligandi omnes, qui invocant nomen tuum.

Att *sarlika* är att föredraga framför Ox:s *särlikä* har påpekats av Söderwall (sid. 12). Dessutom torde Ox:s första *a thit hælghä nampn* ha kommit in genom felskrivning. Pass.-Bil. har den bättre versionen.

Ox, Kl. 148, 15: israelis synom. Bil, Fsv. Leg. 897, 6: ierusalemis synum. Pass. israelis sönum. IX, 15 N: filiis Israel.

Bil:s version, i hs. återgiven *irles*, torde bero på en nära till hands liggande förväxling med den vanliga förkortningen *isrls*.

Ox, Kl. 148, 28 ff.: . . . som varo domasco ok gik iämskiöt j iudhä kirkio ok predicadhe iämskiöt ihesu *christi nampn*
 Bil, Fsv. Leg. 897, 18 ff.: . . . som waro j damasco. ok gik jämsköt j iuda kirkio ok predikade ihesu *christi nampn*.
 Pass. följer Bil.

IX, 19, 20. Se sid. 4.

Pass.-Bil:s läsart är givetvis den bästa. Ox. har glömt *j* och felaktigt upprepat *iämsköt*.

Ox, Kl. 149, 6: at han skulde allä the fagnä förä for iudha höfdingiä som han frågnadhe a thet nampn tro
 Bil, Fsv. Leg. 897, 28: at han sculde alla thöm fanga oc föra fore judha höfdinghia etc. Pass. överensstämmer med Bil., med undantag av att ett *them* tillagts efter *föra*.

IX, 21 N: ut vinctos illos duceret ad principes sacerdotum.

Originallet torde ha haft Ox:s *fagnä*, svarande mot latinets *vinctos*.

Ox, Kl. 149, 8 ff.: Än tho hwario styrktis han ä meer ok meer ok fordömde allä iudhä thär badho i domasco fulkomnande at ihesus *christus* är sandär gudh son som han predicadhe af

Bil. Fsv. Leg. 897, 29 ff.: han styrktis Ä meer ok mer ok fordömde alla judha ther bodho j damasco thy At thän är

ihesus christus sandir gudh som han predikadhe aff . . . Thy är överskrivet av senare hand.

Pass: . . . bodho j damasco at *han* är *ihesus christus* gudz son oc sandir gudh *som han predikadhe aff*

IX, 22 N: Saulus autem multo magis convalescebat, et confunde-
bat Iudaeos, qui habitabant Damasci, affirmans
quoniam hic est Christus (+ iesus Theodulfianus,
+ filius dei Liber Comicus . . .)

Ox:s *Än tho hvario* synes vara att föredraga, då det tydligen går tillbaka på latinets *autem*. Vidare torde Ox:s *fulkomnande* med säkerhet ha tillhört originalet men uteglömts i Pass.-Bil:s gemensamma förlaga, varefter hand III i Bil. fogat ihop texten genom att skriva över *thy*.¹ Ox:s felaktiga *badho* för *bodho* är påpekat av Söderwall sid. 12.

Det senare partiet, *at — af*, är svårare att komma till rätta med. Pass.-Bil:s *thän (han)* är *ihesus christus* svarar tydligt mot *hic est christus*, medan Ox. här dragit ihop meningen. För den övriga delen av satsen synes den i W.-W. anförda läsarten *filius dei* ha legat till grund. Texten torde sålunda i den gemensamma förlagan ha haft följande lydelse: *At thän (han) är ihesus christus sandär gudh son som han predikadhe af* (med bortfall av gen.-s enl. Noreen Altschw. Gr. § 322, 2). I Bil.-Pass:s gemensamma förlaga har troligen *son* utfallit genom haplografi (möjligen underlättat av att bägge orden skrivits med nasalstreck), varefter texten direkt avskrivits i Bil., medan Pass. fått inskottet *gudz son oc*. Detta kan möjligen förklaras genom antagandet, att Pass. här använt en annan förlaga än Bil. (jfr V. Jansson a. a. sid. 84) och att denna förlaga fått tillägget genom jämförelse med en korrekt text.

Utom de här anförda förekomma en mängd smärre skiljaktigheter mellan Bil.-Pass. å ena sidan och Ox. å den andra, i vilka fall det emellertid oftast är svårt att taga ställning till vilken

¹ Här har hand III:s rättelse sålunda uppenbart skett utan förlaga, vilket ytterligare styrker otillförlitligheten av den sid. 18 omtalade rättelsen av samma hand.

läsart som är att föredraga, då V:s lydelse är sådan, att den ej kan ge någon ledning.

Som resultat av ovanstående skulle jag slutligen vilja göra följande sammanfattning:

1) Det finns starka skäl att vid en textkritisk behandling av fornsvenska bibelöversättningar räkna med stora variationsmöjligheter inom de Vulgatatexter, som använts av översättarna.

2) Den yngre, rättande handen (hand III) i Cod. Oxensternianus' Apostlagärningar har i största utsträckning arbetat utan att använda förlaga, varför den äldre, orättade texten ofta måste anses stå originalet närmare. Detta är så mycket viktigare, som Klemmings utgåva i regel upptagit hand III:s ändringar i texten, stundom utan att angiva detta i apparaten.

3) Det är sannolikt, ehuru ej fullt säkert, att ännu en avskrift förelegat mellan Ox. och originalet.

Stockholm 1937.

Carl Ivar Ståhle.

Völundr as an aviator.

To the already voluminous literature on the legend of Wieland and Völundarkviða a number of studies of extensive range have been added during recent years. All details have been tested so thoroughly that one would be inclined to think that H. Schneider's chapter in *Germanische Heldensage* II 2, p. 72—95 was the last word on the history of the legend, while the essays by W. H. Vogt, *ZfdPh.* 51, p. 275—298, and A. G. van Hamel, *Arkiv* 45, p. 150—177, illuminated the Edda poem once for all.

Yet a new essay on the origin of the Wieland-poems by G. Baesecke has appeared recently, which differs from Schneider on an important point; and between the three above-mentioned scholars there are also certain divergencies, which show, however interesting their views may be, that a definite opinion has not yet been attained to.

Especially the pretended flying off by Völundr, which occurs after his deed of revenge, is obscure and remains so. The sources themselves do not agree in their treatment of the flying; especially Völundarkviða is questionable. The interpretations of it, as well as of the necessary implements, differ widely.

In the present study the main object of research is Völund's flying and together with it the age of Völundarkviða.

Völundarkviða makes a strong impression even on its modern readers, because so many and so different human feelings find expression in it. And these follow each other in a highly dramatic structure. This variety of actions and feelings is so strong, owing to the many different traits, that Vogt says the lay tends to become a riddle on longer reflection. By a careful analysis of all feelings Vogt concludes that at least two poets have been at work. The second one has left his traces throughout the whole poem. The text of the codex regius consequently shows a uniform character. One could say: we have to do with one poet's work.

although in his lay an older work is perceptible as the basis and background for his own ultimate redaction.

This modern treatment by Vogt has however not been able to give any satisfactory explanation of the flying scene, because apparently this took place in such a mechanical way that an analysis of style and emotions cannot lay hold of it.

The enigmatic aspect which is mentioned by Vogt to a certain extent undoubtedly derives from the fact that two stories have been combined without bringing about a unity convincing in every detail. This may have been the case for the old Eddic poet as well as for us, who try with the aid of modern critical apparatus to get to the bottom of its structure.

The question, in face of the quite sound unity of Völundarkviða, is: in how far was its material enigmatic or supernatural even for the Eddic poet?

We do not want to suggest that the poem, even in the form which we possess, was unsatisfactory or definitely obscure for the poet or his audience.

But seeing that the material of the legend is much older than the Eddic lay and the central figure is an elf, the story even in the time of the redaction of Völundarkviða may have contained elements which in that time already were far from matter of daily life.

Later writers, as for instance he who compiled the Þiðreks-saga, have elaborated exactly those elements which asked most loudly for interpretation.

*

Vogt states that Völundarkviða opens for us a world of sorrow (p. 276). But it is not only sorrow; we feel as if we are introduced into a sphere of superstition and all sorts of forebodings.

Völundarkviða, as it has been transmitted to us, contains rather numerous supernatural elements. A priori this cannot astonish us, seeing that the central figure himself is an elf, and by his mere presence creates a mysterious atmosphere. But also the deeds and

psychic attitudes of the other figures are enveloped in a haze of mystery.

This aspect we have to consider more carefully.

Völundr himself is an elf, *álfa líóði* in 10, 4, *visi álfa* in 13, 4 and 32, 3.

In the introductory part he has a long-lasting love-affair with a valkyr.

After his imprisonment he is mutilated, and thereby his malignancy increases, according to the popular belief; Snorri Sturluson for instance states expressly that Tyr, after his hand was bitten off by the Fenriswolf, no longer was considered to be a peacemaker amongst the people.

In 29, 1—4 Völundr utters a magic formula, the translation of which is rightly given by Vogt l. c. p. 287, where he also accepts the possibility of *fitjar* being a term from the language of magic.

After Níðuðr in 31, 7—8 has uttered the wish to speak to him, he is immediately on the spot; how he manages this is kept a secret. But the poet makes the king address him personally in strophe 32.

In 37, 5—10 he seems to soar in the air.

Furthermore he shows peculiar features, so that the queen, who observes them, compares his appearance with animals, the wolf (see further below) and the snake.

No adjective however serves to characterize the elf: »Alfer har ingen adj.; det hænger måske sammen med, at de oprindeligt kun er afdødes sjæle» (F. Jónsson, APhS II p. 70).

The queen, not mentioned by name, is by that very anonymity the more important. It is she who brings about the action of the second part by her speeches.

She is furnished with the epithet *kunnig*, which is not a »stehendes beiwort, das keinerlei bedeutung in der fabel hat», as Neckel, *Beiträge zur Eddaforschung* p. 291 puts it, but in my opinion must mean here: »versed in, or acquainted with witchcraft, knowing about magic powers and phenomena». The adjective occurs in the Edda only in Völundarkviða and Rígpula. In

the last poem it is an epithet of Heimdallr, who calls himself Rígr. Heimdallr is the watchman of the gods (Grm. and Ls.), and Þrk. 14, 2 states about him: *vissi hann vel fram*. In Rígpúla itself he knows the runes: *rúnar kendi* (36); see also 43, 1—4, 44, 1; 45. The composite *fjöl-kunnigr*, »knowing much», as a rule means »acquainted with witchcraft». Also other adjectives which belong to the same system of meanings easily acquire the same secondary and even principal meaning. So for instance *viss*.

Here I refer to the dissertations on the use of adjectives in the Eddic poems by Finnur Jónsson, APhS II p. 66—84; more especially to the following remarks: »i disse ældste digte er der fuld grund til overhovedet at antage så oprindelige betydninger som muligt, når intet strider derimod» (p. 67). On p. 68 he points out that the adjectives besides having an attributive-descriptive function are also often explanatory: »de begrundet den (af guderne) udførte handling». As an example he quotes: *ølgir ok ástkir æsir* from Vsp. 17; this not only means: »the powerful and benevolent» (purely descriptive), but also: »powerful and benevolent as they were». This is very apposite to the case of *kunnig* as used in Völundarkviða of the queen. Strophe 30, 1—2 I render as follows: »outside stood Níðud's wife, foreseeing as she was», or: »because she foresaw (what Þoðvildr would have to tell)». Strophe 25, 3—4: »the ornaments made out of the boys' eyes he sent to Níðud's wife, who had thought to be so clever (with her advice)»; strophe 35, 7—8 makes the same statement, only still more strikingly. These verses are not »besonders verstiegen» as Boer (Arkiv 23 p. 127) thinks, but they make it clear to Níðudr, in a horrible way, that his wife's foresight has been the cause of all the calamity, as he himself already suggests in 31: *köld ero mér ráð þín*. To use the last sentence of F. Jónsson's essay: »disse adjektivens betydning i sætningen kan ikke vurderes højt nok».

The queen plays a double rôle.

She is the *vís kona* or *völva* (Bdr. 13, 5—6), the priestess or prophetess of the royal family, and by virtue of this quality incites to deeds. Her will is obeyed.

She is clear-sighted, and speaks immediately after having seen Vǫlundr: *era sá nú hjrr, er ór holti ferr* (16, 7—8). What does the phrase *ór holti ferr* mean? According to strophe 6, 3—4 Vǫlundr has lived in the solitude of *Úlfdalir*. In my opinion those words reflect an older notion with regard to Vǫlundr, namely that of the lawless exile, the outcast. On other grounds Gering, *ZfdPh.* 48 p. 5—6, comes to the conclusion that the prototype of our Vǫlundr was the banished Teuton, more especially the king of the *Nervii*, *Níara dróttinn* (strophe 13, 2), who possibly in olden times lived a solitary life in the Ardennes. The phrase *ór holti ferr* would fit in very well with this conception. And so would the following:

when the prisoner sees the ring on Bǫðvild's arm, he bares his teeth. His eyes glitter like the snake's.

So we may safely interpret the first trait also as the act of an animal, and no other beast may be taken into consideration in the old Germanic time and literature but the wolf, whose name the outlaw also bore.

Boer has already noted that the name *Úlfdalir* seems to point to an outlaw-story and he cites: *björn ok ulfr skal hvervetna útlagr vera*, *Gul.* 94, 1. And more directly comparable with the phrase *ór holti ferr* from Vǫlundarkviða is the Anglo-Saxon gnomic verse: *wulf sceal on bearowe, earm ānhaga*. Vǫlund's exile would belong to a period which lies before the real story, and should not be identified with his relegation by Níðuðr to an island. The queen is terrified when she first looks at him and especially dislikes the idea that her husband has taken an outcast into his service. In the light of all this I would not consider the character of Vǫlundr as an outcast to be a later Scandinavian alteration, as van Hamel does on p. 177.

What is, in this scene, the supernatural element? We notice that only the queen, the *vǫlva*, is struck by Vǫlund's strange behaviour. Evidently she sees his *fylgja*, or even *fylgjur*.

In Scandinavian folklore the belief in *fylgjur* is widespread. When they appear in a dream, their form as a rule is that of an animal. In this particular case the weird elf (originally the soul

of a deceased person!) may betray some trait of his fylgja even in the daytime (or is it perhaps evening?), at least to a person like the queen. When a snake is seen as a man's fylgja, this portends a murderer. In Gíslasaga 14 Gísli sees Vésteinn's murderer as a snake and a wolf (P. C. M. Sluyter, *Yslands volksge-loof*, diss. Utrecht, 1936, p. 45). Although it is not definitely stated in Vǫlundarkviða that the queen does not see Vǫlundr himself, but his fylgja, this conception as an element of the original story may well have been preserved in our poem. Vǫlund's fylgja, the snake, shows itself through his eyes. It is the *manna hugr*, his intention to kill.

It is for this that Níðuð's wife gives the advice to hamstring Vǫlundr. She chooses the words: *sníðid ér hann sinva magni*, in which I take *magni* not as an instrumental, but as a dative with the function of a genitive. Translated the words would mean: »You people cut him, the strings of his strength». Moreover *megin*, much like *kunnigr* with its wider semantic range, in the Edda not only means »strength» or »power», but also »magic power». And this is suggested evidently by Vǫlund's elfish being. The wife and mother fears that manifestation of the elf's strength, which later on becomes a fact, though it has temporarily been taken away.

The woman, whose behaviour towards Vǫlundr certainly is cruel, yet may not be called malicious, as Bugge does, *Arkiv* 26 p. 53, with the words: *den onde Dronning*. Everything she does follows from her instinct of self-defence. Her measures are drastic because she, who is *kunnig*, knows whom she has to face after what Níðuðr has done to him.

After Boðvild's violation she stands outside the house, knowing by her magical intuition what has happened. She approaches Níðuðr, — of course the king, and not the elf! — who is taking a rest, and addresses him. Here we have a remarkable situation. First of all the phrase *settiz at hvílaz*, in which *settiz* has to be taken as a pluperfect, points to the king being tired. The poem as a whole unmistakably suggests why: continually and apparently

for some time already, he has been living in a semi-conscious state of mind, between dreaming and waking. This is confirmed by the remarkable question: *vakir þú?*

Where did the king go to rest? The poem says: *á salgard*, which hapax legomenon must mean »hauswand», as Gering translates it in his *Wörterbuch*. He must be seen as lying, or sitting, on the bench, which at night serves as a bed, leaning against the wall. Of course *hann* refers to Níðuðr, not to Vølundr, who is not yet there. The remarks of H. Leithe, *ZfdPh.* 57, p. 366—7 are quite pertinent; he points out that *at hvílask* can not refer to Vølundr, and that the immediately following address clearly indicates *hann* as representing the king. Neckel, *Beiträge* p. 291, even takes the queen to be in bed at the side of the king! I would rather not go so far. Why Vogt should declare that 1, 7—8 can not be spoken by the queen is obscure to me. She is the only one on the scene besides the king, as follows from the whole passage, especially from strophe 30, 1—4 and 31, 5—6. She is the only one who can have given the evil counsel to her husband, and the poem itself makes a definite statement to this effect in strophe 16; so does the prose before strophe 17. Here Vogt's conception of the style of Vkv. has driven him to a hypercritical attitude.

This scene throws light on everything which follows. The wife awakens her husband to a clearer consciousness, but only so far that he comes into a state of day-dreaming, during which he sees with his mind's eye everything which has happened. He has been suffering from insomnia (31, 3—4), because he surmises that his sons are dead. He does not know it positively, at least it is not stated.

The phrase *síz mína sono dauda* (31, 4) is a case where the audience is asked to be creative with the poet, and to live up to the feelings of the person who comes on to the stage.

As soon as Níðuðr utters the desire to be confronted with the criminal, the latter is on the spot.

Everything which follows in strophes 33—37 is the objective

rendering, in epic form of course, of things revealed in a state of clear-sightedness.

For the poet this was the only possible form after what he has related before.

The king himself is in the first part of the poem, the introductory story, human and active, driven by avarice. But as soon as the imprisoned elf is seen by the queen, the whole action is passed on to her, Níðuðr himself becomes totally inactive, a tool in her hands. We have already seen this when we discussed the queen's part. Þoðvildr also is absolutely a passive character, with one exception, apparently, namely in strophe 29, 9, where she seems to have a positive feeling. This however we will discuss later on.

Boer has written very much to the point: »Trägt Þoðvildr den ring seines weibes, so soll sie auch sein weib werden. Es geht nicht an ohne absolute notwendigkeit diesen tief psychologischen zug hinwegzuinterpretieren oder zu streichen (Arkiv 23 p. 125).»

She wears the rings of Vǫlund's wife. One of them breaks. And this also in folklore is a foreboding. It foretells a future husband. Sluyter gives on p. 41 a case from the Laxdœlasaga, and on p. 43 a striking parallel from later literature.

All these supernatural elements or relics of them are in my opinion sufficient symptoms of the sphere into which Vǫlundarkviða introduces us. Together they constitute a definite warning that we, while considering every phrase of the poem, have to reckon with the possibility that it may reveal something of this ethos, which, surely, is originally older than Vǫlundarkviða, but which nevertheless is indispensable for a true insight into its character and for a correct interpretation.

*

The ring, the central *motif* which sets going the action, for the poet and his contemporaries in a still deeper sense than for us, also figures in the introductory story.

As previous writers have already established, the ring really is the binding link between the two parts. One difference however is discernible: strophe 19, 4 mentions several rings on Þoðvild's arms, and this is the only natural state of things. The singular strikes one as rather curious, not in strophe 26, but definitely so in strophe 8. What was the reason for combining the two parts by means of this *motif*? In my opinion it was only the desire to underline the emotion-charged *motif* of the central story by a separate and distinct episode about its origin. The same is done by Snorri Sturluson in *Skáldskaparmál*, where he puts a heterogeneous story in chapter 39 and 40 before his tale of the Brynhild legend, for exactly the same reason. The story-tellers knew the mentality of their public very well indeed.

But then the ring possesses no particular qualities of its own. There is no need to consider it as a flying ring, which is no longer done by any modern writer.

The reason why Jiriczek, Boer and others defended this opinion was the necessity they felt to explain the so called sudden flying-off by Völundr.

And in any case this feature still calls for as much explanation as it did thirty years ago. It really constitutes the big problem of Völundarkvida.

The *Piðrekssaga*, with its presentation of Völundr who escapes flying like an aviator with the machine made by himself, has made us so familiar with this idea that hardly ever has the question been put whether this aviation really was a feature of the original legend. But the *Piðrekssaga* stands apart. Its value has been overestimated very much. The chapters on Völundr the smith constitute a burlesque story, which is accounted for to a great extent by the numerous borrowings from classical antiquity, via later mythographers, as Bugge (*Arkiv* 26 p. 52) has already suggested, and Baesecke (*Beitr.* 61) has worked out in detail. To the question when all those borrowings took place we return afterwards.

We consult the two oldest sources.

In the first place the Franks Casket. It follows from the nature of such old decorations that they leave much more room for speculation than even the written texts. What interests and puzzles us is: do these carvings represent Völundr as flying, or are they at least clear indications of it?

After I had formed my own opinion about the figure which by many authors, lastly and emphatically by H. Schneider, has been explained as the flying Völundr, the already mentioned study by G. Baesecke came to my notice. This opinion fully concurs with mine. There is not the slightest indication that the figure which is supposed to be soaring in the air on a level with the roof is really doing so. He is protecting himself with a shield. Wings or feathers are absent, and those should at least be carved in one way or other, because they would constitute the greatest miracle of all! Whatever view may be held about the figure which seems to be catching birds on the other side of the casket, no explanation can save the flying hypothesis. This flying is totally absent. Even any relation between this so-called catcher of birds and the other figures in my opinion is forced. The ornaments on both sides of Þóðvild's *fylgismær* will be plants (Bugge, Arkiv 26 p. 44). To take them to be frames for wings is only possible, if one is first convinced that the flying takes place at all.

What about Völundarkviða?

Four of its passages have hitherto been supposed to contain indications about it, namely 29, 5—6: *hlæiandi Völundr hófz at lopti*, repeated in 38, 1—2. Next comes 29, 9: *tregði for fridils*; and lastly 37, 5—10, where Níðuðr addresses Völundr.

We begin with the last passage.

In the light of what we have remarked about Níðuð's semi-conscious state of mind and the supernatural sphere of the poem it will be clear that I for one take those words also, just like the whole »dialogue» of strophes 32—37 to be semi-real, a poetic, typically Eddic rendering of a certain state of mind.

An extra reason for this conception is the circumstance that the poet does not take the trouble to mention how Völundr

manages to be on the spot exactly at the moment he is wanted, after strophe 31. If one compares this abrupt transition to a new scene with strophe 39, which is wholly devoted to such a transition, and forms a scene by itself, even in that the servant's name who has to call in Þoðvildr is mentioned, the omission of any such indication after strophe 31 becomes the more astonishing.

The whole of the strange and wonderful scene, strophes 32—37, is an epic rendering, partly by means of effective repetition, of Níðuð's slow awakening.

It is worth while to notice that Vǫlundr in strophe 35, strangely enough at first sight, suddenly uses the third person: vs. 4: *Nídadí*, vs. 8: *kván Nídadar*. This remarkable deviation may find its explanation in the assumption that the dialogue is really a monologue with strophe 32 as an introduction, necessary from a stylistic point of view. There is no real addressing face to face.

Yet strophe 37, 5—10 asks for a further explanation.

One critic has already found fault with the horse in vs. 6, and ventured the suggestion that *hesti* was put there merely for the sake of alliteration.

It seems to me that the whole of strophe 37, more especially 5—10 (1—4 are far from clear and are by Vogt ascribed to the second poet) again is nothing but an outburst, laden with all the concentrated sorrow, which is uttered by Níðuðr as a soliloquy and in which he uses a set of terms from the epic heroic style (*hár, hesti, oflugr, skióti*). In the utmost terror and distress he repeats to himself what he has heard just now. So strong and vivid is his imagination of what has happened, that he repeats the central act with verbs in the present tense!

The verses 9—10: »*þar er þú skollir við ský uppi*» are the repetition of the fatal *hlæiandi Vǫlundr hófz at lopti*. Vǫlundr has not spoken those words to Níðuðr, but nevertheless the audience knows all about them, and therefore the poet takes them for granted for the rest of the poem. Every hearer creates the drama together with the poet. Strophe 37, 5—10 brings it home to us that Níðuðr, still in a sort of collapse, accepts the fate, that

Vǫlundr has been able to raise himself aloft by his magic and that nobody, however well equipped, has had a chance to prevent him.

Even at this time he sees Vǫlundr endowed with this horrible ability.

This however forces us to the conclusion that the phrase *hófz at lopti* also does not point to a flying-off.

And in my opinion this is exactly the case.

The phrase only means: »he hove himself aloft«, from the ground on which he had been crouching, high enough to perform his last great deed of revenge.

van Hamel, op. cit. p. 163, calls the passage one of the finest specimens of terse Edda style. With this we fully agree. But there exists in both strophes in which the phrase occurs a closer relation between the successive verses than has hitherto been supposed.

The general opinion considers the relation between 29, 5—6 and 7—8 to be merely chronological and epic. I think it is also causal. Vǫlundr utters his magic formula, suddenly he feels his old strength coming back to him, and laughing for joy he heaves himself aloft. The deed itself is kept a secret, but is evident enough, and consequently Bǫðvildr leaves the island weeping.

The participle *hlæiandi* indicates a sudden outburst of laughter, for joy that his former strength returns. That it was his former strength follows from the words: (*fitiom*) *þeim er mik Níðadar námo rekkar*.

Between 1—4 and 5—6 also exists a causal relation, as has been indicated already above.

The whole strophe has a much more striking climax with my interpretation than with the usual one. This places Vǫlund's deed of revenge on Bǫðvildr between verses 4 and 5 of strophe 29. And after that he would perform another act, namely the flying.

Against this reading the following also militates: a flying-off would be no deed of revenge, it is too negative for that. One can try to make something positive of it, by taking it as an introductory scene before Níðuðr is addressed. This address of course

is something positive, but a deed it cannot be called. There are only words, with a highly dramatic effect, containing and expressing Vǫlund's satisfaction about his complete revenge. The speech has no less dramatic effect when spoken by an invisible being, and heard by a troubled mind.

In strophe 28 Vǫlundr says, immediately before the climax of action, that now he has avenged all his injuries except one. With this he incites himself to the climax of revenge, contained in 29, 5—6.

Now the total action of the poem, by linking up the deeds of all the figures, has been forged into an organic unity. The current opinion undermines this well-defined unity by enclosing in it a monologue without action.

The endeavours to emendate strophe 23, f. i. by omitting *nema* (so Boer, Arkiv 23, p. 139), are founded on the erroneous opinion about 29, 5—6. They become superfluous when the whole strophe is taken according to our interpretation.

The objection could be made that my rendering of the phrase *hófz at lopti* is impossible in strophe 38. But even here we have to do with a still more striking case of terse style, because the poet repeats the fatal words, not adding a new deed, a second expedition by air, but placing the same deed once more in a new light. The only difference is that *hóf* in strophe 29 is a perfect tense, in 38 a pluperfect, like *settiz* in 30, 6. The repetition is quite in keeping with the manner in which Vǫlundarkviða is built up by a series of dramatic scenes, which is emphasized by van Hamel.

The Þiðrekssaga's story is quite burlesque in the repetition of the flying, the first time away from Bǫðvildr, the second time for an excursion on to the roof of the palace. This is simply a comic situation, illustrated by the king's question: »Are you now a bird, Welent?» Vǫlundarkviða does not contain all this, simply because there is no flying.

Lastly we come to strophe 29, 9—10.

W. H. Vogt has taken these lines for an interpolation of the

second poet, because they show a different ethos, influenced by the love-lyric of a late Christendom. His style is less picturesque, his feeling is attached to the invisible things. The disturbed emotions in Vǫlundarkviða characterize his work.

We may grant Vogt this.

There is however still another reason why the phrase should be repudiated as a later addition. It is contradictory to the normal feeling which Þoðvildr shows towards her father, with the words: *eina oðurstund, æva skyldi* (41, 5—6). *Æva skyldi* is quite clear; *eina oðurstund* must mean more or less the same.

If the words *tregði for fridils* are not original, the last indication of an escape (*for*) through the air falls away.

The reason for introducing the phrase was possibly the wrong conception of *hófz at lopti*, which may have been ambiguous from the beginning.

*

This conclusion, following from the ensemble of supernatural elements, implies that Vǫlundarkviða has preserved the oldest form of the legend, and that even its linguistic form will be very old. For seeing that later sources dwell at length on the flying, some starting point for this must have existed in the oldest song.

It seems to me too far-fetched to consider with Baesecke the strange word *flygil* of the Þiðrekssaga to be original in that context, borrowed from an old German ballad on Wieland, supposed to have existed before Vǫlundarkviða; and consequently that Vǫlundarkviða had lost the explanation of how the flying came about, because the *flygil* was a puzzle to the poet and so was discarded.

When modern scholars have taken frantic trouble to find an explanation for the capacity of flying, how much more ground would there have been for the ancient poet of Vǫlundarkviða to give such an explanation, by borrowing or even inventing one; at least if he had any reason to give it at all.

Still another feature according to Baesecke's and van Hamel's

opinion has fallen out, namely Egill's rôle as the one who brings the material of Vǫlund's *fjadrhamr*.

It is I think an open question whether the figure on the Franks Casket which holds two birds, may be said to be Egill. And even if this were so, it would not yet justify the supposition that this part existed in the oldest Germanic lay. It is just in view of the foreign sources which Baesecke describes in detail, and their probable relation to our legend, that I think it more probable that everything which has to do with the flying is a relatively late accretion. If it could be established that on the Franks Casket one trait, associated with our legend by later influence, was carved, it would prove only that the oldest poem was older than the 8th century, the supposed date of the casket.

It is just as superfluous to see with Baesecke in strophe 37, 5—10 a substitute for Egill, omitted together with the *flygil*. Such a way of composing seems for Vǫlundarkviða rather clumsy, and we should not assume it for a poem of such high merit.

*

So Vǫlundr does not escape.

This is corroborated by the solution which the *Piðrekssaga* as well as Anglo-Saxon tradition has given for the end of the story. The latter calls Vǫlundr *Nidhads mæg*. Thereby nothing is given but the general oldest view, that Vǫlundr by virtue of his deed, albeit a violation, has become Nidud's son-in-law.

The *Piðrekssaga* relates the same; of the double occurrence of the phrase *hófr at lopti* its author has made use in letting Vǫlundr escape first, and afterwards come back in order to legalize his relationship. Herein we must also see the necessity felt by a younger generation, which had more sympathy with Bǫðvildr than the audience to whom the original Vǫlundarkviða appealed. The same sort of sympathy, in which the other characters share, is shown by Vogt's second poet. And modern scholars also, as for instance H. Schneider, like to ascribe to Vǫlundr more human,

even sentimental feelings, as for instance solicitude for his future child. Such feelings however are absent in the primitive legend, and even while reading Vǫlundarkviða it is difficult to believe in them.

*

Our conclusion we summarize as follows:

The legend of Vǫlundr the smith does in its oldest form not know about flying as a means of escape.

This conception of Vǫlundr as an aviator is only an element of the later burlesque treatment as handled by the author of the Þiðrekssaga.

A starting point for this really comical accretion was found in the ambiguous phrase *hófz at lopti*.

The reasons for connecting the introductory story with the old tale were 1°: epic accentuation of the central moving *motif* of the ring, and 2°: the desire to explain Vǫlundr as an outcast.

Vǫlundarkviða represents the oldest form of tradition at least on one important point, which it has preserved unspoiled possibly since the 7th century.

Stellenbosch, South Africa.

A. C. Bouman.

Studier över bruket av pluralis hos substantiv i fornvästnordiskan och fornsvenskan.

Förkortningar. (Här upptagas endast sådana förkortningar, som nödvändigt kräva förklaring. Eddadiktarnas namn äro förkortade på samma sätt som i Neckels eddaupplaga. Förkortningarna av de fornsvenska lagarnas namn torde utan vidare vara begripliga: GL = Gutalagen, SML = Södermannalagen osv.).

- Ågr. = Ågrip af Noregs konunga sögum ... ved Verner Dahlerup (i: Samf. til udg. af gammel nord. Litt.). Københ. 1880.
- Alex. = Alexanders saga ... af C. R. Unger. Christ. 1848.
- Birg. = Heliga Birgittas Uppenbarelser. Utg. af G. E. Klemming. Bd 1—5. Stockh. 1857—84. (= Saml. utg. af Sv. fornskr.-sällsk. 14).
- Bisk. = Biskupa sögur ... Bd 1—2. Kaupmannahöfn 1858—78.
- Brate = Sámunds Edda. Översatt från isländska av Erik Brate. Stockh. 1913.
- Detter-Heinzel = Sæmundar Edda ... Herausg. und erkl. von F. Detter und R. Heinzel. II. Anmerkungen. Leipzig 1903.
- Eg. = Egils saga Skallagrímssonar udg. for Samf. til udg. af gammel nord. litt. ved Finnur Jónsson. Københ. 1886—88.
- El. = Elis saga ok Rosamundu ... herausg. von Eugen Kölbing. Heilbronn 1881.
- Eyrb. = Eyrbyggja saga. Herausg. von Guðbrandur Vigfússon. Leipzig 1864.
- Flat. = Flateyjarbok [utg. av G. Vigfússon & C. R. Unger]. Christ. 1860—68.
- Fornm. = Fornmanna sögur. Kaupmannahöfn 1825—37.
- Fóstbr. = Fóstbrœðra saga udg. for Samf. til udg. af gammel nord. litt. ved Björn K. Þórolfsson. Københ. 1925—27.
- Gering, Kommentar = Kommentar zu den Liedern der Edda von H. Gering. I—II. Halle 1927—31.
- Grág. = Grágás. Islændernes Lovbog ... udgivet ... af Vilhjálmur Finsen. 1—4. Kjøbenh. 1850—1870.
- Grett. = Grettis saga Asmundarsonar, herausg. von R. C. Boer. Halle 1900. Altnord. Sagabibl. nr. 8.
- Heilagr. = Heilagra manna sögur ... udg. af C. R. Unger. I—II. Christ. 1877.
- Heimskr. = Heimskringla ... I—IV. Udg. for Samf. til udg. af gammel nord. litt. ved F. Jónsson. Københ. 1893—1901.
- Knytl. = Knytlinga saga (i: Sögur Danakonunga. Utg. för Samf. til udg. af gammel nord. litt. Københ. 1919—1925).
- Landn. = Landnámabók Íslands. Udg. ... af det Kongel. nord. Oldskriftselskab ... Københ. 1925.
- Laxd. = Laxdœla saga udg. for Samf. til udg. af gammel nord. litt. ved Kr. Kålund. Københ. 1889—91.
- Leg. = Ett fornsvenskt legendarium utg. av G. Stephens. 1—2. Stockholm 1847, 1858 (i: Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet 7: 1—2).
- Ljósv. = Ljósvetninga saga (i: Íslenskar fornsögur I, Kaupmannahöfn 1880).
- NGL = Norges gamle Love ... udg. af R. Keyser og P. A. Munch. I—V. Christ. 1846—95.
- Nj. = Njála udg. efter gamle haandskrifter af Det kongelige nordiske Oldskriftselskab. Københ. 1875—1889.
- Osthoff = H. Osthoff, Gab es einen Instr. Sing. auf *-mi* im Germanischen? (i: Indogermanische Forschungen 20 (1906—07), s. 163 ff.).

- Skjaldedigtn. = Den norsk-islandske Skjaldedigtning ... ved Finnur Jónsson. A I—II Text efter Haandskrifterne. B I—II Rettet Text. Københ. & Krist. 1908—15.
 Stj. = Stjorn. Gammelnorsk Bibelhistorie ... Udg. af C. R. Unger. Christ. (1853—)62.
 Sturl. = Sturlunga saga ... ed. ... by G. Vigfusson. Oxford 1878.

Inledning.

Bruket av pluralis hos substantiv i de indoeuropeiska fornspråken, i främsta rummet grekiskan och latinet, har varit föremål för ett livligt intresse från forskarnas sida, varom den omfattande litteraturen i ämnet bär vittne. I principiellt avseende grundläggande är kapitlet »Singular und Plural» i Delbrücks bekanta stora verk *Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen I*, s. 146 ff. I huvudsak byggd härpå är Brugmanns något mera kortfattade framställning i *Grundriss der vergl. Gramm. der indog. Spr. II: 2*, s. 429 ff., som även tar hänsyn till senare litteratur i ämnet och därjämte innehåller en utförlig litteraturförteckning. Det mest betydande sammanfattande arbetet inom de indoeuropeiska språkens syntax efter Delbrück, J. Wackernagels *Vorlesungen über Syntax mit besonderer Berücksichtigung von Griechisch, Lateinisch und Deutsch*, innehåller även ett på uppslag och synpunkter rikt kapitel om förhållandet mellan de båda numeri. Synnerligen intressant och värdefullt, icke endast för latinets vidkommande, är kapitlet »Plural statt des Singulars» i E. Löfstedts *Syntactica I*, s. 24 ff., som innehåller mycket omfattande litteraturförteckningar.

Den ende, som något mera utförligt behandlat pluralens syntax i de germanska fornspråken är H. Osthoff, som i en uppsats i *Indogermanische Forschungen 20*, s. 163 ff., ger en ingående analys av flera fall av mer eller mindre egendomlig användning av pluralis i såväl de västgermanska som de nordiska språken. För övrigt träffar man endast tillfälliga iakttagelser och uttalanden här och där i den språkvetenskapliga litteraturen. För de utomnordiska germanska språken hänvisar jag till litteraturförteckningen i Brugmanns *Grundriss II: 2*, s. 429, not 1. För de nordiska språkens vidkommande torde, om man undantar Ostoffs

ovannämnda uppsats, det väsentliga, som skrivits, och som enbart berör den s. k. generella pluralen (varom se s. 43 ff.), finnas hos de s. 44 nämnda författarna.

Föreliggande undersökning avser att i någon mån ersätta bristen på en monografi över bruket av pluralis i de nordiska fornspråken,¹ som erbjuda ett synnerligen rikt och intressant material. Att en sådan undersökning har betydelse icke endast i rent syntaktiskt avseende utan även för andra delar av grammatiken, t. ex. etymologien och semasiologien, är uppenbart. Min avsikt har varit att ta sikte på några principiellt viktiga problem och belysa dessa var för sig genom en, där så visat sig nödvändigt, ingående och utförlig analys av enskilda exempel. Härigenom har en kanske flerstädes något tyngande utförlighet beträffande källcitaten icke kunnat undvikas. Utförlighet i fråga om materialets framläggande är i alla händelser absolut nödvändig vid behandlingen av syntaktiska problem. Ett källcitat, som icke insattes i sitt fulla och absolut otvetydiga sammanhang, är värde-löst som grundval för en syntaktisk utredning.

Vidare har det synts mig självklart, att det icke är möjligt att bortse från förhållandena i de övriga indoeuropeiska fornspråken. Särskilt den fornisländska litteraturen röjer i fråga om bruket av numerus en så påfallande överensstämmelse med t. ex. grekiskan och latinet, att man mången gång blir tvungen att vid diskussionen av hithörande frågor draga in paralleller från dessa och andra indoeuropeiska språk till jämförelse samt taga ställning till de åsikter, som framställts av forskare på dessa områden.

Exemplen äro till största delen hämtade från fornväst-nordiskan, som erbjuder ett ojämförligt mycket större material än fornsvenskan, vilket är naturligt redan med hänsyn till den fornisländska litteraturens kvantitativa överlägsenhet. Därtill kommer, att den fornsvenska litteraturen med undantag av landskapslagarna till övervägande del utgöres av översättningar

¹ Jfr ett uttalande härom hos Löfstedt, *Syntactica* I, s. 49, not 1.

och av denna anledning i stort sett mindre väl lämpar sig för mitt syfte: att inom ramen för de av mig behandlade pluralformerna ge en bild av det på nordiskt språkområde från samindoeuropeisk tid fortplantade eller självständigt utvecklade bruket av pluralis.

Fullständigt exciperade äro eddadikterna, som jag citerar efter Neckels andra upplaga 1927. Därjämte har jag, som jag tror, något så när grundligt gått igenom skaldedikterna, vilka citeras efter Finnur Jónsson, Den norsk-islandske Skjaldedigtning B, Rettet text, med angivande efter anf. arb. A av alla för mitt syfte betydelsefulla handskriftsvarianter. Vad prosalitteraturen angår, har jag fullständigt gått igenom Egils, Eyrbyggja, Grettis och Laxdœla saga. För övrigt har jag inskränkt mig till att hämta mina exempel från Fritzners ordbok, 2:a uppl. (Kristiania 1886), som jag ganska fullständigt penetrerat. Fritzners och övriga ordboksförfattares exempel äro med några få undantag — huvudsakligen vanliga adverbiala uttryck — kontrollerade och citerade efter de modernaste och bästa texteditionerna, efter vilka jag även citerar de av mig själv hopbragta exemplen, varjämte jag i många fall satt in de förra i utförligare sammanhang. De fornsvenska lagarna citeras efter Schlyters editioner utom Gutalagen, som citeras efter H. Pippings edition i Samfund til udgivelse af gammel nordisk Litteratur. De i flera editioner av fornsvenska texter använda *ä*- och *ö*-tecknen ha utbytts mot resp. *æ* och *ø*.

Det material, som jag sålunda hopbragt, har visat sig vara mer än tillräckligt för mitt syfte. Det har icke heller här på långt när utnyttjats i hela sitt omfång. Beträffande fornsvenskan har jag, med undantag av kapitlet om generell pluralis i lag-språket, i regel nöjt mig med att med ledning av Schlyters och Söderwalls ordböcker anföra motsvarigheter till de pluraler, som jag hämtat från den fornvästnordiska litteraturen.

Exemplen från den fornisländska litteraturen lämnas obe-tecknade, varemot de fornsvenska och fornorska alltid särskilt anges genom ett framförsatt fsv., resp. fno.

1. Pluralis av konkreta substantiv, som i singularis beteckna mängd eller massa.

Det är en allmänindoeuropeisk företeelse, att substantiv, som beteckna mängd eller massa, brukas både i singularis och pluralis.¹ Om man undantar pluralens funktion att beteckna olika arter eller sorter, vilken jag här icke kommer att beröra, kan förhållandet mellan de båda numeri hos sådana substantiv vara av följande art.

1. Singularen användes, när föreställningen om enheten eller den obrutna helheten överväger, pluralen däremot, när tanken mera är inriktad på beståndsdelarna eller den »brutna» helheten. I fråga om pluralens funktion i dylika fall är det av vikt att beakta den väsentliga skillnaden mellan begreppen »mängd» och »massa». Detta synes mig icke alltid ha skett i tillbörlig grad. Med begreppet »mängd» menas ju en sammanfattning av tydligt isärskilda enheter, som kunna räknas, under det att begreppet »massa» innebär något sammanhängande, som icke kan särskiljas i räkningsbara delar. Det är utan vidare lätt att förstå, att ett ord, som betecknar mängd, kan användas i pluralis, när man tänker på delarna. Däremot förefaller det, åtminstone i många fall, mera egendomligt, att ett ord, som betecknar massa, kan användas i pluralis om en massa. Förutsättningen för att detta skall ske är, att massan på något sätt framstår som en ojämn anhopning, som fördelad på skilda partier eller dylikt. Detta är fallet med t. ex. begreppet 'kött', som i skilda språk användes i pluralis i bet. 'köttpartier på en kropp'. Jag kommer här, liksom under moment 2, att nämna endast några få mera typiska exempel.

'folk', 'ätt', 'släkt'. I skilda indoeuropeiska språk användas ord för 'folk' i singularis, när man avser folket i sin helhet, medan pluralen brukas, när man tänker på de enskilda personerna. Jfr t. ex. lit. *karias* 'krigshär', men i pl. 'krigare',

¹ Se härom bl. a. Delbrück, Vergl. Syntax, s. 147 ff., Brugmann, Grundriss II: 2, s. 440 ff. Jag ansluter mig i stort sett till dessa författares framställning av förhållandet mellan de båda numeri.

grek. λαός 'folk', i pl. 'Leute'. Tendensen är ursprunglig och allmänmänsklig att döma av barnspråkets (liksom det obildade språkets eller det slarviga vardagsspråkets) *många folk* 'många människor', *alla folkena* o. dyl. Exempel: De tre orden för 'folk', fvnord., fsv. *folk*, fvnord. *lýðr* och *þjóð*, förekomma alla i pluralis i bet. 'Männer' eller 'Menschen' eller 'Leute', vilket sistn. ord f. ö. som bekant självt återgår på pl. av det med *lýðr* identiska fhty. *liut*. Jfr t. ex. Grm. 48: *siz ek* (dvs. Oden) *með fólkom*¹ *fór. Nesþjóðum* (dat.) 'inbyggarna i Katanes' (nu Caithness i n. Skottland) Skjaldedigtn. B II, s. 128. *lýðir* är vanligt i poesin (se ordb.). Fsv. *-folka* i: (j) *wifolchaheradh* 1366 Svenska Riksarchivets pergamentsbref I, nr 588 (efter orig. i Riksark.), nu *Vifolka härad*, Österg., till en obelagd singular **Vifolk* 'folket kring Vi'² (jfr fda. häradsnamnet *Vændlefolk* Styffe Skand. under unionst.³, s. 17). *kindir* i bet. 'medlemmar av en släkt eller en ätt eller ett folk', till *kind*, f. 'släkt, ätt', t. ex. i Gör. II, 31, varom se s. 55, samt i sådana förbindelser som *ljóna kindir*, *virða kindir*, *skatna kindir* i skaldedikter (se Lex. poet.), alla med bet. 'människor', ävensom ib. *Jamta kindir* 'jämtarna'³ (jfr singularen i *Svíá kind*, *Svíþjóð* 'svearna' därs.); däremot kan *kindir* i bet. 'söner' i *Eiríks kindir* i en skaldedikt⁴ vara en plural till singularen *kind* i den väl betygade överförda bet. 'avkomma, barn' jfr lat. *gens* och *genus* i samma bet.)⁵ Hit hör även fvnord. *heimkynni*, fsv. (lagspr.) *hemkynni* n. pl. tantum 'hem, hemort'. Senare sammansättningsleden är antingen etymologiskt samma ord som abstraktbildningen fvnord., fsv. *kynni*, n. 'natur, art',

¹ Det motsv. feng. *folc* förekommer i Beowulf flera ggr i pl. i bet. 'Leute'. Så ännu *folks* i nyeng.

² Med *Vi* avses tydligen socknen *Viby* i samma härad. Jfr Hellquist, Sv. et. ordb. under *Vifolka*.

³ Jfr fsv. *Vifolka* ovan.

⁴ Skjaldedigtn. B I, s. 56.

⁵ Ordböckerna äro betr. översättningen av pl. *kindir* otillfredsställande. Gering, Vollst. Wörterb., upptar alla belägg för denna plural i Eddan under bet. 'Nachkommenschaft, Geschlecht', F. Jónsson, Lex. poet., översätter 'afkom' (kollektivt) och Neckel, Edda II, Kommentierendes Glossar², har översättningen 'sippen'.

fvnord. även 'släkt', till adj. **kunþa-*, eg. 'född', i fvnord. smns. *alfkunnr*, *áskunnr*, *reginkunnr* (i poesin), eller en bildning till det homonyma **kunþa-* i fvnord. *kunnr*, fsv. *kunder* 'bekant' (till roten i *kunna*); jfr Hellquist, Sv. et. ordb. under *k y n n e*. I det senare fallet kan *heimkynni*, *hemkynni* lika väl vara ett urspr. abstraktum (med senare övergång till kollektivt konkretum som t. ex. i det ovann. *kind*¹) som ett kollektivt konkretum.² I vilket fall som helst utgår den plurala användningen av ordet från den kollektiva betydelse, som en gång måste ha tillkommit det i singularis, och som redan Schlyter (samt sedan efter honom Olson, anf. arb., s. 80) anser vara ursprunglig: 'hemmavarande bekanta, släktingar och vänner'. — En parallell till användningen av de båda sistn. pluralerna erbjuder västg.-dial. *släkter* 'släktingar' (till *släkt*, f.), som jag erinrar mig från min barndom.

'vatten', 'dagg', 'snö'. Att regnet, som ju utgöres av en mängd fallande vattendroppar, uttryckes med pl. av ordet *vatten* är lätt att förstå. Denna betydelse framskyftar i *vatnagangr* 'regn' (Grett. k. 14, 13). Hithörande är antagligen vidare pluralen *vötn* på det bekanta omstridda stället HH I, 1: *hnigo heilog vötn af Himinfiöllum*, varom se v. Friesen i Ark. f. nord. fil. 18, s. 67 f. En annan innebörd har däremot pluralen i följande exempel från Eg., k. 85, s. 319: *Firi austan garð at Mosfelli gengr gil ofan ór fjalli. En þat hefer orðit þar til merkja, at í bráðaþeyjum* ('vid plötsligt töväder') *er þar vatnfall mikit. En epter þat er v o t n i n hafa fram fallit, hafa fundiz í gílinu ensker peningar.* I detta exempel betecknar pluralen *vötnin* de ständigt framstörtande *v a t t e n m a s s o r n a*. — *dogg*, f. 'dagg' förekommer både i sg. och pl. Pluralen ha vi t. ex. i kvinnokenningen *doggva hyrjar Hlín* Skjaldedigtn. B. II, s. 426. E. A. Kock, Notationes norrœnæ XX, s. 64, kritiserar med rätta F. Jónssons utbytande av pluralen mot singularen och hänvisar bl. a. till feng. *deawas* och lat. *rores*. Jfr vidare Vsp. 19: *þaðan* (dvs. från *Yggdrasil*) *koma doggvar*,

¹ Jfr dock Olson, De appellativa subst. bildn. i fornsv., s. 325, som icke utan fog alternativt räknar med ursprungliga *k o n k r e t a* ord på ieur. *-ti*.

² Så t. ex. Olson, anf. arb., s. 80.

pærs í dala falla och Vm. 45: *morgindöggvar þau* (dvs. *Líf* och *Lífprásir*) *sér at mat hafa*. Uppenbarligen är det tanken på dagdropparna, som framkallat pluralen. — Likaledes förekommer fvnord. *snjór*, *snær* 'snö' i både sg. och pl., det senare t. ex. Hdl. 42:

*Haf gengr hriðom
við himin siálfan,
líðr lönd yfir,
en lopt bílar:
þaðan koma snióvar
ok snarir vindar ...*

Gering översätter i sin ordbok *snióvar* med 'Schneefälle', vilket kanske är riktigt. I så fall är pluralen icke hithörande utan en vanlig flertalsbetecknande plural av samma art, som omnämnes i mom. 2 nedan, i det den förutsätter en betydelseövergång i singularis av 'snö' till 'snöfall'. Emellertid är det lika möjligt att översätta *snióvar* med 'snö' (kollektivt) och fatta pluralen såsom egentligen avseende 'snöflingorna'. Ett annat, likaledes oklart, exempel är: *Þá gerði á kulda mikla með snjóvum ok illt til jarða* Grett., k. 14, 14, där *snjóvum* kan översättas med 'upprepade snöfall' eller 'ett snöfall', 'snöyra'. Jfr f. ö. härmed användningen av singularen i samma saga, k. 59, 13: *Vedr var kalt ok frjósanda ok fallinn at snær, ok þó lítill*. Här är det — liksom i Bdr. 5: *var ek snivin snióvi* (den just ur sin grav uppståndna valans ord till Oden) — fråga om det på marken liggande snötäcket, varför singularen är naturlig.

'kött' (jfr grek. pl. *σάρκες* jämte sg. *σάρξ*, lat. pl. *carnes* jämte sg. *caro*). *hold*, n. 'kött' användes både i sg. och pl. Exempel på pluralen: *nú skal Glæsir* (en tjurkalv) *lífa til hausts, en þá skal hann drepa, er hann hefir fengit sum arholdin*. Eyrb., k. 63, s. 117, *Nv felr hann* (= *maðr*) *þe inne at fúlgo mála réttom. hann scal ala þe þat sva at okætt sé fyrir holda sacir oc gæta sva sem sins fiðr ...* Grág. II, s. 154.¹

¹ I nisl. är *hold* pl. tantum i bet. 'hull, fyllighet'. Se Blöndal.

Hit hör säkerligen även den ofta använda pluralen av fvnord. *hræ*, n. 'död kropp, lik' m. m., vilket har motsvarigheter i de västgermanska fornspråken. Detter-Heinzels uppfattning (s. 15 f.), att denna plural är »generell» (se om detta begrepp s. 43 ff.), är felaktig. Då ordet icke är nöjaktigt behandlat i semasiologiskt-etymologiskt avseende, skall jag här göra det till föremål för en mera ingående utredning.

Betydelsen i fornvästnordiskan återges av Fritznér på följande sätt: '1) dødt Legeme a) af Dyr b) af Menneske; især om et Menneskes døde Legeme, som bliver, er blevet liggende ubegravet. 2) Vrag, Levninger af noget som har taget saadan Skade, at det derved er blevet ubrugbart f. Ex. af Fartøi (jvf. *skip(s)hræ*), af Kjøreredskeer o. desl.' Av Cleasby-Vigfusson översattes det med: '1) a dead body, carrion 2) the wreck, fragments of a thing.'

Egilsson, Lex. poet., s. 387, översätter 'cadaver, funus'. På samma sätt F. Jónsson i Lex. poet.: 'lig, kadaver'. Redan Bugge har emellertid (i Paul-Braunes Beiträge 24, s. 427) framhållit, att ordet betecknar »die leiche namentlich als das fleisch eines toten körpers, das die raubtiere und raubvögel lockt». Det är tydligen i anslutning härtill som Gering i sin Vollst. Wörterb. använder översättningen 'leichenfleisch' för de fyra belägg i eddadikterna, där ordet står i pl.

Härtill kan anmärkas, att redan det faktum, att ordet ofta användes i pluralis, när det är fråga om en enstaka död kropp, är ett ganska säkert bevis för att det, när denna användning först uppkom, icke kan ha betytt 'kropp' (död eller levande), ty användningen av pluralis av ett substantiv med en sådan betydelse vore oförklarlig och saknar även, så vitt jag vet, paralleller. Där emot blir, såsom framgår av i det föreg. anförda exempel, bruket av pluralis lättbegripligt och bragt i överensstämmelse med en urgammal tendens, om man antar, att ordet ursprungligen endast i bet. 'k ö t t' använts i pluralis, när det varit fråga om köttet på en enda kropp.

¹ För singularen, som endast osäkert är belagd (HH II, 25, där cod. Reg. har *hreifi*, som av Grundtvig föreslagits ändrat till *hraevi*), använder Gering övers. 'leiche'.

Betydelsen '(död) kropp' är uppenbar i t. ex. följande fall: ... *kömr konúgr þá at, oc finnr hiórtinn dauðan ... Þá coma menn konúngs at, oc sýndi hann þeim hræ hiartarins, oc var þat þá þurt* Fornm. 10, s. 308, ... *slæmir einn þeirra brugðnu sverði á hrygg rakkanum, svá at nálíga tvískiptir skrokkinn. Bóndi bað fyrir þeim sem verða mátti, er þetta vann, en kastar hræ i nu hundsins einum megin undir túngarðinn* Bisk. 2, s. 139. Likaså är denna betydelse säker i det vanliga uttrycket *hylja hræ* 'övertäcka ett lik (med jord, stenar, kvistar osv.)'.

Däremot är det tvivelaktigt, om samma betydelse bör inläggas i ordet i bl. a. följande två exempel: *Pharao man láta hengia þík aa galga. munu þa fuglar slíta hræ þin ok eta* (Vulg.: *lacerabunt volucres carnes tuas*) Stj. 201 (1 Mos. 40, 19), *man ek skiott gefa hröfnvm hræ þin ok skogdyrvm* (Vulg.: *dabo carnes tuas volatilibus cœli et bestiis terræ*) Stj. 464 (1 Sam. 17, 44). I dessa exempel synes mig *hræ* snarast böra översättas med 'kött'. Latinets *carnes* har här säkerligen betydelsen 'kött' (och icke 'kropp'), vilket även antages i Thesaurus linguae latinae. De svenska bibelöversättningarna använda också samstämmigt ordet *kött* på de anf. ställena.

Ett annat tämligen säkert exempel på *hræ* i bet. 'kött' finnes i Ynglingasagans 27 kap. (Heimskr. I, s. 53): *Danir tóku lík hans (dvs. Óttars vendilkráku) ok fluttu til landz ok lögðu upp á haug einn, létu þar rífa dýr ok fugla hræ i n.* Med *lík* avses naturligtvis den döda kroppen i sin helhet, medan *hræ* rimligtvis betecknar köttet.

I följande exempel, från Gðr. II, 42, kan *hræ* icke betyda annat än '(lik)kött'. Atle beskriver, hur han drömt om sina söners död:

*hold hugða ek þeira
at hræom orðit*

'jag tyckte, att deras friska hull blivit likkött'. Av den syntaktiska behandlingen av *hold* — ordet står i singularis, såsom synes av *orðit* — torde man med ganska stor säkerhet kunna sluta sig till att detta ord här har sin vanliga (och säkerligen även

ursprungliga, se s. 13) bet. 'hull, kött' och icke den bet., 'kropp', som F. Jónsson (Lex. poet., s. 273) anser föreligga i några fall, vilka dock mestadels synas mig tämligen osäkra; om den sistn. betydelsen varit avsedd, hade man givetvis väntat sig pluralis. Men om nu *hold* betyder 'kött', kan *hræom* icke betyda 'lik' utan måste betyda 'likkött'.

Ett bevis för att *hræ* kunnat beteckna själva köttet av en död kropp lämnas även av adjektivet *hræugr* (ἄπ. λεγ.), vilket i den synkoperade dativformen *hrægum* återfinnes i Ynglingatal 19 (Skjaldedigtn. B I, s. 10):

þann¹ hergamr
hrægum fœti
víts borinn
á Vendli sparn.

hræugr måste eg. betyda 'full av kött'. F. Jónsson översätter i Lex. poet.: 'fuld av lig (trævler av lig, kød)' och erinrar om Þórbiörn hornklofis Haraldskvæði 3 (Skjaldedigtn. B I, s. 22): *hold lodir yðr* (dvs. *hrafnar*) *i klóum*. Egilssons översättning (Lex. poet., s. 394) av *hr. fótr* med 'pes cruentus' är ur modern poetisk synpunkt tilltalande men fångar icke det makabert naturalistiska i uttrycket, som i överensstämmelse med F. Jónssons parentetiska (och enda riktiga) översättning mera adekvat kan återges med 'med fötterna fulla av likslamsor', dvs. 'med köttslamsor av liket i klorna'.

Även andra exempel skulle kunna anföras, där *hræ* sannolikt har bet. 'likkött', men de redan anförda må vara nog.

Betydelsen 'fragmenta' belyses utom av smns. *skip(s)hræ* 'skeppsvrak' av bl. a. följande ex.: *Ef maðr ferr vm scog annars manz með slepa eða klybbera*. (*klyfbera* 'klövsadel') *eða við bönd* (*viðbönd*) *eða vagn eða vagar* (ett slags släde) *oc bílar reiðe hans. hann a at höggva til þess sem hann þarf at bœta. oc lata eptir liggja hræ*. (?... og lade de beskadigede Stumper ligge tilbage' Finsen, Grág. 4, s. 107) Grág. 2, s. 109.

¹ Dvs. *Ottar vendilkráku*.

Om ordets bet. i de övriga germanska fornspråken kan jag fatta mig kort. I got. förekommer det endast i smns. *hraiwa-dūbo* 'turturduva'. Om orsaken till detta fågelnamn är mig ingenting bekant. I fhty. betyder *hreo* 'cadaver, funus, feretrum' (se Graff, Althochd. Sprachschatz IV, 1131), i flty. betyder det 'Leichnam' (se Heliand utg. av M. Heyne, 3. uppl., ordlistan). Betr. ordets bet. i feng. är att lägga märke till att det här utom bet. 'död, lik' även har bet. 'kropp av en levande människa' (se Bosworth-Toller med ex.).¹

Beträffande ordets etymologi ha olika meningar framställts. Man har sålunda fört det till en rot **kreu-*, **krou-*, vartill bl. a. höra find. *kravya-m* 'rått kött, as', grek. *κρέας* 'kött', lat. *cruur* 'blod', fvnord. *hrár* adj. 'rå'. Denna härledning, som bl. a. förfäktats av Bugge i Paul-Braunes Beitr. 24, s. 427 f., är väl redan av ljudhistoriska skäl (Bugge antar en obevisad och osannolik övergång av ieur. *-ow-* > urgerm. *-aiw-*) ohållbar. Därtill kommer, att den lämnar bet. 'fragmenta' i fvnord. oförklarad. Denna kan nämligen knappast vara sekundär i förhållande till ordets övriga betydelser utan måste väl vara självständigt utvecklade ur grundbetydelsen. Av semasiologiska skäl måste även ett par andra härledningar anses förfelade, nämligen Bezenbergers (Bezenbergers Beitr. 28, s. 31 ff.) ur en rot **kr-i-*, »erweiterung der idg. w. **ker* 'decken'», samt Zupitzas (Die germ. Gutt., s. 208) ur en *i*-utvidgning av roten **quer-* 'bilden, gestalten' (vartill bl. a. lat. *corpus* hör). Av Torp slutligen (hos Fick, Vergl. Wörterb. 3⁴, s. 101) har ordet sammanställts med fir. *crī* 'kött, kropp'² och förts till en rot *kri-* 'skära', eg. utgående från en *i*-bas **(s)kerēi* i t. ex. grek. *κρίνω* 'skiljer' < **κρi-v-τω* (se t. ex. Walde-Pokorny, Et. Wörterb. d. indog. Spr. 2, s. 584) till den vitt förgrenade och icke minst i germ. språk rikt företrädda roten **(s)ker-* 'skära, klyva'. Denna

¹ De i mhty. utom 'Leiche, Leichnam' uppträdande betydelserna 'Tötung, Mord, Grab' äro utvecklade ur den förstn.

² Detta ord har av Stokes hos Fick II⁴, s. 97, förts till den ovann. roten **quer-*.

härledning är den enda hittills framställda, som tillfredsställer både formella och semasiologiska krav.

Betydelseutvecklingen, om vilken Torp icke yttrar sig, kan enl. min mening bäst tänkas ha försiggått på följande sätt. Grundbetydelse: 'avskuret stycke'. Härav har dels utvecklats bet. 'fragmentum', dels 'köttstycke', varav 'kött', 'kropp' (i allmänhet, såsom ännu i feng.), sedan specialiserat till 'död kropp'. Betr. bet. 'fragmentum' är det knappast nödvändigt att anföra paralleller, då betydelseutvecklingen är tämligen självklar. Det torde emellertid förtjäna påpekas, att betydelsen 'något sönderbrutet, sönderslaget' lätt kan ha utvecklats ur 'något avskuret' över mellanstadiet 'något avskilt, kluvet' (möjligen är f. ö. 'klyva' rotens grundbet.). Jag erinrar om sådana ord som nsv. *skrot* < mlty. *schrot* 'snitt, avskuret stycke', feng. *sceard* 'krukskärva', mhty. *scharte* 'ausgebrochenes Stück', lett. *skarbala, skarbela* 'etwas abgesplittertes, ein Splitterchen', vilka alla gå tillbaka på just roten *(s)ker-. Vad speciellt bet. 'skeppsvrak' beträffar, har man att tänka sig den såsom egentligen avseende det söndersplittrade skeppsvirket, vrakspillrorna; jfr uttrycken *brjóta skip í spán* 'lida skeppsbrott' (eg. 'få skeppet sönderbrutet i »spånor», dvs. i spillror), *skip brýtr í spán* el. *skip brotnar í spán* 'skeppet blir vrak'.

Vad beträffar utvecklingen 'avskuret stycke' > 'köttstycke' > 'kött' > 'kropp' kan den helt eller delvis påvisas hos flera ord. Jfr t. ex. följande:

grek. *σάρξ*, f. 'kött' (i denna bet. ofta i pl., *σάρκες*), 'kropp' (i denna bet. mestadels i sg.; pl. förekommer även, åtminstone hos Euripides). Anses återgå på en rot **tjerk-* 'skära' (i av. *θwares-* 'skära', se t. ex. Boisacq, Dict. ét. de la langue grecque), alltså eg. 'avskuret stycke'.

lat. *caro*, f. 'kött' (pl. *carnes* är vanlig, jfr ovan); även 'kropp', särskilt hos senlat. kristna förf. Eg. 'avskuret stycke' (jfr osk. *carneis* (gen.) 'partis', umbr. *karu* 'pars') till den redan nämnda roten *(s)ker- 'skära', se t. ex. Walde, Lat. et. Wörterb.

fvnord. *hqrund*, n. 'kött'; 'kropp'. Är troligen, såsom antagits (se t. ex. Torp hos Fick, Vergl. Wörterb. 3⁴, s. 77), besläktat med föreg.

fvnord. *hold*, n. 'kött, hull', fsv. *huld*, n. ds., feng. *hold*, n. 'död kropp'. Ordet är säkerligen, såsom antagits, participialbildning, ieur. **kl-to-*, till roten *(s)*kel-* 'skära, klyva, slå'¹ (i t. ex. got. *skilja*, m. 'slaktare', fvnord. *skilja* 'skilja', feng. *hel-ma*, m. 'handtag, roder', eg. 'kluvet trästycke', lat. *culter*, m. 'kniv', sannolikt av ieur. **kl-tro-*,² alltså till samma avljudsstadium som *hold*) och besläktat med fir. *colinn* 'kött' och kymr. *celain* 'lik'. Grundbet. är sannolikt 'avskuret (el. kluvet) stycke' (så tydligen Walde-Pokorny, Vergl. Wörterb. 2, s. 593) och icke 'ihjälslagen kropp, lik', såsom antages av Falk-Torp, Et. ordb. I, s. 305, Olson, De appellativa subst. bildn. i fornsv., s. 317, Hellquist, Sv. et. ordb., s. 245. En betydelseövergång 'kropp' > 'kött' förefaller mindre trolig.

germ. **flaiska*, n. i fvnord. *flesk* osv. (i fvnord. endast i bet. 'fläsk', i fsv. dessutom 'kött, hull'; i västgerm. 'kött'). Återgår antingen på ett **flaik-ska* eller ett **flais-ka*, i förra fallet till en germ. rot **flik-* 'klyva' (i nsv. *flik* osv.), i senare fallet till en likbetydande och säkerligen urspr. besläktad germ. rot **flis-* (i t. ex. nsv. *flisa*; se Torp hos Fick, Vergl. Wörterb. 3⁴, s. 252; Persson, Beitr. z. indog. Wortforschung, s. 233, not 1). Grundbet. blir alltså i vilket fall som helst 'kluvet stycke'.

feng. *flæc*, n. 'kött'. Hör till den ovann. roten **flik-* (se Persson, anf. arb., s. 233).

2. Singularen betecknar ett skarpt avgränsat föremål, medan pluralen anger, att det är fråga om flera exemplar av det beträffande föremålet. I dylika fall är alltså användningen av pluralen fullt normal och beror på att orden undergått betydelseförändringar i singularis (jfr ovan under mom. 1 om *snjóvar*). Exempel: *votn* 'älvar', t. ex. Grm. 29, *jarðir* 'jordar'; koll. 'lant-

¹ Det finnes ingen tillräcklig anledning att, som vissa forskare göra, ansätta en särskild rot **kel-* 'slå'. Se härom Walde-Pokorny, Vergl. Wörterb. 2, s. 590 f.

² Persson, Beitr. z. indogerm. Wortforsch., s. 176 f. Om andra, mindre sannolika härledningar av lat. *culter* se Walde, Lat. et. Wörterb., s. 209, och där anf. litt.

egendom', *sandar* 'sandslätt, sandstrand',¹ *flesk*, n. pl. i Grm. 18:

Andhrímnir
lætr í Eldhrímní
Sæhrímní soðinn,
fleska betst.

Jfr härmed grek. κρέατα 'köttstycken', lat. *carnes* ds. — *hrælundir*, ἄπ. λεγ.; förekommer på ett omstritt ställe: Sd. 1. Under förut-sättning att den av Bugge rekommenderade läsningen *sleit* ... *hrafn hrælundir* är riktig, måste E. A. Kocks översättning i Ark. f. nord. fil. 38, s. 284, 'korpen slet fettstycken² av lik', anses vara evident. Ordets senare led är *lund*, f. 'ryggkött' = feng. *lynd* 'fett', fhty. *lunda* 'talg'.

¹ Betydelseövergången till 'sandslätt', som först måste ha ägt rum i singularis, förklarar visserligen, varför pluralen är möjlig i och för sig, men icke varför den så påfallande ofta användes i stället för singularen, spec. i ortnamn; se t. ex. Fritzner, Norske Gaardnavne (Fællesreg., s. 241), Rietz och Ortn. i Göteborg. o. Bohus l. (registren). Företeelsen, som har paralleller i ofta använda pluraler av ord för 'strand' i andra språk, t. ex. grek. ἄκρα, lat. *litora*, *ripæ* (jfr Cæsar, B. G. I, 37: ... *pagos centum Sueborum ad ripas Rheni consedisse* ..., åsyftande den högra flodstranden), feng. *warod*, sammanhänger med det av mig i Bidr. t. nord. filol. tillägn. E. Olson, s. 66, påpekade förhållandet, att terrängbetecknande ortnamn ofta användas omväxlande i sg. och pl., allteftersom den ifrågavarande lokaliteten uppfattas som en enhet eller som en mångfald; relationen mellan singularis och pluralis hos dessa ord är alltså eg. av samma art som hos det ovan i mom. 1 nämnda *hold*. Jag kan därför betr. de ovan. utomnordiska orden ej avsluta mig till den vanliga uppfattningen (se t. ex. E. Löfstedt, Syntactica I, s. 32, not 4, Havers i Festschr. für P. Kretschmer, s. 41, och hos dessa förf. anf. litt.), enligt vilken pluralen är av (intensiv-) extensiv karaktär. Visserligen betecknas ofta genom dessa pluraler, såsom i det cit. ex. från Cæsar, ett område av stor utsträckning, och man kan då lätt frestas att tro, att det just är denna, som framhäves genom pluralen. Enl. min mening förhåller det sig emellertid endast skenbart så. Bl. a. i följande ex. från Eg., k. 30, s. 97, duger icke en sådan förklaring: *Hann lét gera smidju með sjónum mjog langt út frá Borg, þar sem heitir Raufarnes. ... ero þar smáer sandar allt með sæ*. Här är det uppenbarligen fråga om en strand, som uppfattades som bestående av flera mindre sandsträckor. Pluralen behöver dock säkerligen lika litet i detta fall som i många andra bero på att de olika 'stränderna' äro skarpt avgränsade från varandra. Det buktande och oregelbundna hos strandlinjen har nog många gånger varit tillräckligt för att framkalla pluralen.

² Spärrat av mig.

2. Abstrakter i pluralis.

A. Inledande anmärkningar. I alla indoeuropeiska språk, både under äldre och yngre skeden, finnas abstrakta substantiv, som uppträda i såväl singularis som pluralis. Bruket av pluralis hos abstrakta substantiv är nog på det hela taget vanligare under äldre språkperioder än under yngre. Åtminstone är detta fallet i de germanska språken.¹ Å andra sidan har den motsatta utvecklingen försiggått i latinet.² Och i den moderna franskan användes som bekant pluralis av abstrakter i mycket stor utsträckning.

Delbrück, *Vergleichende Syntax*, s. 147, 166, sammanför sina exempel på abstrakta substantivs användning i pluralis under rubriken »Abstrakta die in konkrete Bedeutung hinüberschwanken» och nämner som orsak till det plurala numerus »dass gewisse Vorgänge und Handlungen, Stimmungen und Zustände als wiederholte Akte gedacht werden» (t. ex. *mit Freuden, in Ängsten, mit Schmerzen*). De resultat, som nåtts av Delbrück och andra, senare forskare, sammanfattas av Brugmann i *Grundriss II: 2*, s. 437 ff. Om företeelsen i allmänhet yttrar Brugmann: »Es handelt sich . . . um den Fall, dass das Abstraktum in der Sphäre des Abstraktbegriffs verblieben ist. Doch gibt es hier, wie in allen solchen Sprachverhältnissen, Erscheinungen, die auf der Grenze nach dem Gebiet der Konkrete hin liegen, z. B. *die diplomatischen essen*, was man sich als Vorgang und als Sache vorstellen kann . . .» Han anser pluralen ha fyra huvudfunktioner. Den användes för att ge uttryck åt: 1) Akte, aus denen ein Vorgang sich zusammensetzt (t. ex. *jedesmal grosse anstrengungen machen*), 2) Wiederholungen eines ganzen Vorgangs oder Zustands (t. ex. *nachtfroste, wanderungen, schwangerschaften*), 3) Betätigungen einer Eigenschaft (t. ex. *dummheiten*), 4) verschiedene Arten eines Abstraktbegriffs (t. ex. *in amt und w ü r d e n*). I huvudsak torde genom

¹ Jfr spec. för svenskans vidkommande Ruth Wikander, *Studier över stil och språk i Dalins Argus*, s. 65 ff.

² Brugmann, *Grundriss II: 2*, s. 439.

denna gruppering pluralens viktigaste funktioner vara angivna. Dock skulle jag som en femte grupp vilja tillägga pluralens användning för att beteckna en följd av tidsmoment, varom mera nedan.

I fornvästnordiskan är användningen av abstrakta substantiv i pluralis ytterst omfattande och hör till de för modern svensk språkkänsla mera frappanta dragen i språkskicket. Detta gäller såväl prosan som poesien. Påfallande är, att fornsvenskan i åtskilliga fall visar avvikelser från detta språkbruk och använder singularis, där fornvästnordiskan har pluralis. Se passim i det följande. Jag skall här blott erinra om ett typiskt fall. Fornvästnordiskan använder, speciellt i laglitteraturen, konstant pluralis av ordet *samvist*, f. 'samvaro' i frasen *vera samvistum með manni* 'vara (bo) tillsammans med en man' (se Fritznér och särskilt Hertzbergs glossarium till NGL; jfr om pluralen s. 24 i det följande). I den fornsvenska laglitteraturen motsvaras detta uttryck av *hava samvist mæþ manni* (se Schlyter), där *samvist* är singularis. Även i övrigt är ordet *vist* (som simplex och i sammansättningar) i bet. 'vistande, vistelse' singulare tantum i fornsvenskan, medan det i fornvästnordiskan mycket ofta, kanske oftast, uppträder i pluralis.

Jag skall i det följande först ge några exempel i allmänhet på abstrakta substantivs användning i pluralis, varvid jag icke företager någon gruppering utan sammanför pluraler av olika slag. Därefter kommer jag att i ett särskilt kapitel behandla den rent tidsmomentsbetecknande pluralens egenart. Slutligen ägnar jag en specialbehandling åt ett par särskilda ordgrupper för att belysa bruket att använda pluralis av nomina actionis som beteckning för en följd av tidsmoment.

B. Exempel på pluralis av abstrakta substantiv i allmänhet: *ástir* 'tillgivenhet, kärlek' (vanligt, redan i Eddan). *kærleikar* 'kärlek': *ok var* (näml. *Arinbjörn*) *kominn i kærleika mikla við konunga* Eg., k. 67, *Skildu þeir með kærleikum* Grett., k. 6, 8; likaså 17, 3; från fornsvenskan anför Söderwall

bland ett flertal exempel endast ett på pluralen (jfr de många sammansättningarna med den singulara förleden *kærleiks*-): *mz kærlekom bönom oc komaskolandom ämbite wmwändo* 'caritate, precibus, et mutatione officiorum futurorum' Birg. 4, s. 79; till formen *kærlekom* anmärker Söderwall: »för *kærlek*?», vilken förmodan uppenbarligen är obefogad. *vinsældir* 'ynnest, som någon åtnjuter hos andra': *þviat vit munum ekki kafna i vinsældum manna* Grett., k. 73, 3. *heiptir* 'fientligheter', 'stridigheter', 'hätska, hånfulla ord', 'hätska dåd' (vanligt i poesin).¹ *dylgjur* 'fiendskap' (jfr lat. *inimicitiae*): *vóru þá dylgjur miklar með þeim* Eyrb., k. 10 (s. 11). *hefnir* 'hämnad'; vanligt, t. ex. Sg. sk. 22, vartill Gering, Kommentar II, s. 253: »der plur. ... erklärt sich aus wendungen wie *hyggja at hefndom* 'auf rache-taten sinnen' (Hym. 3), *leita hefnda, venda til hefnda*, in denen die vorstellung zum ausdruck kommt, dass dem racheplanenden verschiedene mittel und wege sich darbieten konnten, um zum ziele zu gelangen'; även i fgutn.: *at hemdum drepinn* GL, s. 14 f. *hót*, n. pl. tantum 'hot, hotelser'. *flærðir* 'falskhet, svek' (ganska vanligt, t. ex. Háv. 102). *svik*, n., oftast i pl. 'svek'. *viðtokur* 'mottagande': *Síðan fór Þórólfr til Þóris, sem hann hafði sagt, ok feck þar allgóðar viðtokur* Eg., k. 41 (s. 128). *andföng*, n. pl. 'mottagande': *þurfi ... þinna andfanga* 'i behov av ditt mottagande' Vm. 8 (ἄπ. λεγ.).

hljóðleikar 'tystnad, tyst uppträdande, fåordighet' (jfr lit. *týloms*, adverbial instr. pl. 'schweigend, im Stillen' av ett för övrigt obrukligt *týlā* 'das Schweigen'²), endast i dat. *hljóðleikum: þat bar hér næst til tíðinda at Fróða, at sauðamaðr kom inn með hljóðleikum miklum: hann mælti fátt ...* Eyrb., k. 53 (s. 98); ytterligare ett ex. hos Fritznér. Fno. *þyrmsl*, n. pl. tantum, och *þyrmslar, þyrmslir, þyrmslur*, f. pl. tantum 'retmæssig, tilbørlig hensyntagen til, ærefrygtsfuld undladelse af at krænke nogen el. noget, lovmæssig respekt' NGL, Hertzbergs glossarium; eg. 'skon-samhet' till *þyrma* 'skona'; 'hysa vörðnad för'. *viðfarar, viðfarir*

¹ Se E. A. Kock i Notationes norrœnæ I, s. 5.

² Kurschat, Grammatik der littauischen Sprache (Halle 1876), s. 385.

'behandling'. *svqr*, n. pl. tantum 'svar, ansvar'; fsv. *svqr* finns både i sg. och pl., jfr sammans. (lagspr.) *svqraløs* 'fri från ansvar', *svqraløsa* 'tredska att svara inför rätta' m. m.; ordets grundbet. är 'ljud, tal', varför väl pluralen eg. åsyftar de särskilda språk-ljuden eller snarare orden. *tryggðar*, *tryggðir* (i fsv. endast betygat som sg., *tryggð*; jfr även *tryggðareper*) 'saadant Forhold mellem Menneskene, at de intet ondt af hinanden have at befrygte' (Fritzner); pluralen av ordet, som eg. betyder 'trohet', beror väl på att ett trohetsförhållande alltid måste omfatta (minst) två parter. *tengdir* och *sifjar* 'släktskap' äro väl att förklara på motsvarande sätt. *frost* n. pl. 'frost' och *kuldar* 'köld': *Vedrattu gerde harda er haustade ok voru frost mikil ok kuldar* Flat. 1, s. 311. *hitar* 'feber' (jfr grek. $\theta\acute{\epsilon}\rho\mu\alpha\iota$ 'feberhetta', pl. till $\theta\acute{\epsilon}\rho\mu\eta$, 'hetta, värme') och *þorstar* 'törst': *Þat var á einu hausti at Íngibjörg tók vanheilsu mikla, þrútnaði kviðrinn á henni, ok voru henni at meini hitar miklir ok þorstar*. Fornm. 6, s. 350. — *Nu kan skapi komæ giønnum þæssæ warþæ*. ('dessa olika slag av vakhållning') *nu æru upsaghþir* UL:KonB 12, s. 100.

C. Tidsmomentsföreställningens betydelse. Bland de olika speciella orsakerna till abstrakta substantivs förekomst i pluralis vill jag här framhäva en, som åtminstone har giltighet vad de nordiska språken beträffar, och som så vitt jag kan se, icke blivit — i varje fall icke i tillbörlig grad — beaktad, nämligen den, som jag skulle vilja kalla tidsmomentsföreställningen, vilken innebär betraktandet av en kontinuerlig utsträckning i tiden av obestämd längd som en rad på varandra följande moment eller etapper. Detta betraktelsesätt är i själva verket psykologiskt naturligt. Hur djupt rotat det är, märker man allra bäst därav, att ord, som i sig själva ge uttryck åt begreppet 'tid (av obest. längd)', ofta användas i pluralis. Det liksom icke räcker med att begreppet är fixerat genom själva »roten». Pluralen måste till för att ytterligare och mera pregnant framhäva tidsmomentsföreställningen. Ordet *stund* användes i fornvästnord. ofta i pluralis, vare sig det är fråga om en längre eller kortare tidrymd,

t. ex. fvnord. *Nú hafa vistir þínar verit hér nokkurar stundir* ... 'nu har du vistats här några år¹ ... Knytl., k. 78, s. 186, *er stundir líða (fram)* 'medan tiden lider', *allar stundir* 'alltid' (Fritzner).

Jfr vidare *um hríðir* 'under någon tid' = *um hríð* (*hríð* eg. 'angrepp', sedan 'tid under vilken något varar utan avbrott'). På liknande sätt använda vi i nutida svenska sådana uttryck som: *han kan sitta långa stunder och bara stirra rätt framför sig* osv. Från Västerg. känner jag uttryck som *ha goa stunner* 'ha gott om tid', *ja har inga stunner nu* 'jag har inte tid nu'. Karakteristiskt är, att t. o. m. ordet *evighet* användes i pluralis. Jfr t. ex. Strindberg, *Hemsöborna* (originaluppl.), s. 1: *men det dröjde evigheteter, innan de kommo i båt*. Jfr även en sådan plural som *lengðar*, fsv. dat. pl. *længdum*, abstraktbildning till adj. *langr*, resp. *langer* 'lång', alltså eg. 'längd' (i både lokal och temporal bemärkelse): *Þórhallr var vitr maðr ok gerði vel til Grettis, en ekki vildi hann vist hans þar á lengðar* Grett., k. 53, 7; fsv. *sua som ysaias længdom* ('för länge sedan') *spape* Leg. 1, s. 71; fvnord. *á lengðar*, ordagrant 'på längderna' motsvarar nysv. 'i längden'; fsv. *længdom*, som är adverb, återgår säkerligen på ett urspr. *fyr(ir) længdum*,² där *fyr(ir)* från början varit adverb och *længdum* en dativus (urspr. ablativus) comparationis (jfr *fyrir fám nóttum, fyrir löngu* etc., varom Nygaard, *Norrøn Syntax*, § 112, s. 121 med not 3). Uttryckets ursprungliga betydelse torde ha varit 'en lång tidsföljd förut'.

Skillnaden mellan innebörden av en plural, som återger »Akte aus denen ein Vorgang sich zusammensetzt», och en, som ger uttryck åt en tidsmomentsföreställning, framgår synnerligen tydligt, om vi t. ex. jämföra pluralerna *viðtökur* 'mottagande' (se t. ex. ovan) och *vistir* 'vistelse' (se t. ex. nedan) med varandra.

¹ Att *stundir* här har denna betydelse framgår av sammanhanget; jfr s. 24.

² Bortfall av prep. är vanligt i adverbliella uttryck. Jfr fvnord. *löngu, skömmu* < *fyrir l., fyrir sk.* 'för länge sedan', 'för kort tid sedan' m. fl. Se Nygaard, *anf. arb.*, § 119, s. 127.

Den förstnämnda åsyftar alla de olika åtgärder, som ett värdfolk vidtager efter en gästs ankomst: välkomsthälsning, förseende med mat och dryck, iordningställande av sovplats osv. Den senare däremot kan icke vara framkallad av tanken på flera olika »akter» utan reflekterar tydligen en föreställning om 'vistandet' som en fortlöpande räckta av tidsmoment (dagar, dygn osv.)

Särskilt klart tidsmomentsframhävande äro sådana pluraler som fvnord. *bið*, *dvöl*, *vistir* (se om dessa nedan) m. fl., vilka tillhöra ord, som bibehållit själva »rotens» grundbetydelse av rätt och slätt en befintlighet, en likformig och kontinuerlig utsträckning i tiden av obestämd längd, vilket utesluter tanken på särskilda, varandra avlösande »akter», dvs. säraktioner tillhörande ett handlingskomplex.

Det torde även vara befogat att åtminstone delvis betrakta pluralen av åtskilliga andra nomina actionis som exponent för en tidsmomentsföreställning. Exempel: **leysingar* till *leysing*, f. 'lösning, upplösning'¹: *Hláka mikil var úti, ok áin í leysingum* 'det var kraftigt töväder ute, och (isen på) ån höll på att gå upp (eg. 'och ån var stadd i upplösning') Grett., k. 64, 8. Jfr vidare fgutn. *barnfar*, n. pl.² 'barnsbörd', som förekommer på följande två ställen: *vita scal hueriun cuna seng sina þann* (= *þa en*) *han i. barn farum ligr* 'varje kvinna skall känna till (veta hur hon har det i) sin säng (>d. ä. att hon der, och ej afsides må framföda barn» Schlyter, Gotlandslagen, s. 8), då hon ligger i barnsäng' GL, s. 3; *En men vilia henni mistroa um Oc engar hafr han uitnis cunur þar sum miþ henni varu þa en han i. barnfarum war* Därs., s. 4. Närstående äro fvnord. *bálfarar* 'bålfärd, bränning på bål' och *helfarir* (jämte *helfarar*), eg. 'färd till Hel', dvs. 'hädanfärd, död', båda till det feminina *þor* 'färd', det första endast känt från Snorres Edda (Neckel, s. 313): *Þokk mun gráta þurrom tárom Baldrs bálfarar*, det senare i t. ex. följande sammanhang:

¹ Cleasby-Vigfusson.

² Så Pipping i ordboken till hans upplaga av GL; likaså Olson, De appell. subst. bildn. i fornsv., s. 353. Ordet kan dock lika gärna innehålla ett feminint *far* = fvnord. *þor*, se nedan.

'Nu kjos þu of tva costi, annattveggia at þu blota goþom orom oc ver vinr varr, eþa ella mon ec lata gera illar helfarar (v. l. *helfarir*) þinar eptir margar qualar.» Heilagr. 1, s. 261. Jfr ytterligare *ferðir*, pl. av *ferð*, f. 'färd' i följande exempel från Grett., k. 64, 14: *undruðu menn um ferðir hennar* (näml. *Steinvör hús-freyja's*) *yfir ána* (Grettir hade burit henne över en å). Hit hör även pluralen av *sólhvarf*, n. 'solstånd'. Detta ord förekommer enl. Fritzner 'ofte i Plur. om det enkelte Solhverv.' Jfr t. ex. *Nú liðr fram at sólhvorfum* Grett., k. 71, 1. Senare sammansättningsleden är *hvarf*, n. eg. 'vändning', en abstraktbildning till *hverfa*, st. vb. 'vända'. Pluralen användes uppenbarligen för att utmärka den flera dagar i följd varande tidsperiod, under vilken solens middagshöjd är nästan oförändrad, under vilken den så att säga håller på att vända. På samma sätt användes i grek. τροπαί, plural av τροπή 'vändning', abstraktbildn. till τρέπω 'vänder', tillsammans med bl. a. ἡλίωιο (gen. sg. av ἡλίωιο 'sol') för att beteckna 'solståndet' (så redan hos Homeros).

I flera fall kan man emellertid tveka om den egentliga innebörden av dylika pluraler. Många gånger är gränsen flytande mellan uppfattningen av en plural som uttryck för olika »akter» i ett handlingskomplex och uppfattningen av en plural som exponent för en tidsmomentsföreställning.

D. Exempel på pluralis av abstrakter, som beteckna befintlighet.

1. *bið*, pl. av *bið*, n. 'bidande, väntande', abstraktbildn. till svaga avljudsstadiet av starka verbet *biða* 'bida': ... *þa micla fregð firir scom bið* Alex., s. 118; *En Páll biskup var i mörgu sinni góðr í biðum, þótt eigi væri allt eptir því gjört, sem hann sá at bezt sómdi* ... Bisk. I, s. 141; *Skagfirðingar ámceltu mjök Þorbirni ongli fyrir þat, er hann kom eigi Gretti brott ór Drangey* ... *Honum þótti sér óhægt um, ok bað þá vera góða í biðum*. Grett., k. 75, 9. Som man kan förstå av de två sista exemplen, var *góðr í biðum* ett stående uttryck. Fritzner översätter det riktigt med 'villig til at vente, taalmodig'.

2. *dvǫl*, n. pl. och *dvalar*, *dvalir*, f. pl.:

*Fróð vildi Guðrún
fara sér at spilla;
urðo dvǫl dægra:
dó hon í sinn annat*

Am. 104.

'Gudrun, begåvad med vishet, ville gå att livet spilla; hennes dagars ände dröjde, hon dog ej den gången' (Brate); *Gísli sat við skip um haustit, þar til er því var til hlunns ráðit. Bar honum mart til dvala* ('det var mycket, som förorsakade honom dröjsmål, uppehöll honom'), *ok var af því síðbúinn . . . Grett., k. 59, 11; . . . nu bæint scolu vér brenna hana kuika, sua at engi scolu du o l a vera!* El., s. 105; *Því gefr herra byskup þat ráð sinum borgarmonnum* (i »Sepontus», som angripits av »Neapolite»), *at þeir beiði þriggia natta frest . . . til raadagiorðar, hvarþ þeir skolu borgina upp gefa eða veria . . . Ok sakir (þess) at Neapolite þikkiaz einn vegh i hendi hafa ráð borgarmanna, hvern vegh sem þeir taka, gefa þeir dvalir þessar.* Heilagr. 1, s. 695; *Án enn hvíti skyldi ríða með líði Ósvífrs ok hugleiða afhverf manna eða dvalar.* Laxd., k. 46 (s. 174).

3. *hvíldir*, pl. av *hvíld*, f. 'vila, ro', abstraktbildn. till verbet *hvíla* 'vila': *Hann svímr þa þangat a leið, sem hanvm þotti skemst til landz. Hann hendir sker þav er a leidinni voro, ok tok þar hvíldir* (en hskr. har: *hvíldir i skerjunum*) Fóstbr., k. 24 (s. 197). Tillsammans med denna plural kan lämpligen även nämnas *svefnar*, pl. till *svefn*, m. 'sömn',¹ motsvarande lat. *somni* (särskilt i förb. *in somnis*) samt grek. ὕπνοι (spec. i prep.-förb., t. ex. ἐν ὕπνοις) 'sömn', se Löfstedt, *Syntactica* 1, s. 29, 50 ff. Även dessa pluraler böra alldeles säkert förklaras som uttryck för en tidsmomentsföreställning; jfr i fråga om lat. och grek. Riemann, *Études sur la langue et la grammaire de Tite-Live* (1879), s. 46, som

¹ Förekommer på några ställen i skaldedikterna, se *Lex. poet.*; möjligen även i Am. 21, se *Lex. poet.* under *grand*.

anser pluralen åsyfta »les heures de sommeil.» En alldeles ny åsikt, framställd av W. Havers i Festschrift für . . . P. Kretschmer, s. 51, att dessa pluraler äro känslobetonade och höra hemma i det »mysteriösa» begreppskomplexet »Nacht, Finsternis, Traum», verkar fantastisk och osannolik. Se härom liksom om Havers åsikter i allmänhet Löfstedt, Syntactica 1, s. 30, not 1, resp. 24 f., not 1, som i det hela ställer sig avvisande, enl. min mening på goda grunder.

4. *vistir*, pl. av *vist*, f. 'varande, vistelse, uppehåll; uppehålls-ort' m. m., allmänt germ. abstraktbildn. (urgerm. **westi*) till det allmänt germ. verbet **wesan* 'vara, uppehålla sig'. I sin ursprungliga betydelse 'varande, vistelse', som ordet endast bibehållit i de nordiska språken, förekommer det i fvnord. ofta i pl., varvid det vanligen bäst översattes till modern svenska genom omskrivning med verbet *vistas*. Exempel: *Fór Egill til Borgar at vistum* 'på besök') Eg., k. 56, s. 183. — I Knytl., k. 78, s. 186, berättas om hur Erik Ejegod säger till kungadottern Bothild, som han tagit med sig till Danmark som krigsfånge: »*Nú hafa vistir þínar verit hér nokkurar stundir, en nú mun þat þrjóta; mun ek nú láta fylgja þér heim til frænda þinna*». Dvs. 'Nu har du vistats här några år¹ . . .». — I Eg., k. 44, s. 139, berättas om konung Erik Blodyx' mellanhavanden med Egill Skallagrímsson. Tore härse uppträder som medlare: *Bad (konungr) Þóri svá til haga — »þótt ek geri sætt nokkura, at Egill sé ekki langvistum í mínu ráki . . .*». Dvs. '... att E. icke *vistas* länge i mitt rike'. — (*Ver-mundr . . . heitr . . . Þorgeiri ok Þormodi nockurum frídi.*) *Sagðiz þo eigi vilia langvister Þorgeirs þar vm Isafiorð* ('... att han dock icke ville, att Þ. skulle *vistas* (uppehålla sig) länge där . . .') Fóstbr., k. 5, s. 30. — Vanliga äro fraserna *vera vistum* eller *heimilisvistum með einhverjum* 'vara tillsammans med, uppehålla sig, *vistas* hos någon' samt *fara vistum til einhvers* 'fara på besök till någon'. Dativen *vistum* är här urspr. instrumental med modal nyansering²: *vera vistum með e-m* alltså eg. 'vara hos ngn på

¹ Jfr ovan s. 20 med not 1.

² Jfr Nygaard, *Norrøn Syntax*, s. 118.

sådant sätt, att man (mera) stadigvarande stannar där'. Jfr t. ex.: *En ef nokorr fæder hann.* (dvs. en missgärningsman, som förklarats fredlös) *þa er sa seccr .xi. marca. en ef hann er vistum með hanom* ('om han är tillsammans med honom') *þar sem þat er til skilt. þa er hann seccr baugé við konong.* NGL 1, s. 72. *Nu kener armadr þat manne at hann have vistum verit með utlogum manne a þingi dærs.* Jfr för övrigt s. 20 f. ovan.

E. Ord med betydelsen »slut»: *lok*, *lykt* m. fl.

1. *lok*, pl. av *lok*, n. Har enl. Fritzner bet.: 1) Skaade, Slaa som skydes frem for dermed at lukke eller stænge Dør, loka, t. riegel; 2) Laas; 3) Laag som dækker over et Rum med dets Indhold; 4) Gjemme, Rum hvori noget bliver henlagt for deri at bevares; 5) Halvdæk eller lukket Rum i Fartøiets Ende ved Forstavnen; 6) Ende, Slutning, Tilendebriugelse, Ophør (dels i Sing., dels i Plur.). I eddadikterna förekommer ordet 2 ggr osammansatt, varav 1 gg i pl. (se nedan) och 1 gg med ovisst numerus (ack. *lok*), båda gångerna med bet. 'slut', samt 3 ggr som senare led i sammans.: *aldrlok*, pl. 'livets slut, död' (se härom nedan),? *fjqrlok* (konjektur; hskr. ha *-lotum*),¹ pl. = föreg., samt *upplok*, sg. (*at upploki* Háv.) 'upplåsande, öppnande'. Från skaldediktningen anför Finnur Jónsson i Lex. poet. 14 belägg på det osammansatta *lok*, alla med bet. 'slut', varav 4 i sg. (3 av dessa i den till adverb övergångna genitiven *loks* 'slutligen'), 4 i pl. samt 6, vilka äro tvetydiga (nom. och ack. *lok*; bl. a. i fraserna *fara und l.*, *riða und l.* 'dö', *sótr und l.* 'död'), vartill komma smns. *medallok* numerus ovisst, 'dårlig afslutning', *máalok* »uriktig v. l.» till föreg., samt *ævilok* pl. (se nedan) 'livets slut, död'.

I fsv. synes ordet icke förekomma i bet. 'slut' utom i det nedan nämnda *julaluk*.

Ordet finnes även i de övriga germ. språken, möjligen med undantag för got.: fhty. *loh*, n. 'loch' (övers. i gloss. med *foramen*, *specus*, *baratrum* m. m., se Graff, Althochd. Sprachsch. 2, sp. 140 f.);

¹ Se Gering, Kommentar I, s. 404.

feng. *loc*, n. 'alock, bolt, bar, that by which anything is closed, an enclosed place, enclosure, fold; a close, conclusion, settlement' (Bosworth-Toller). Det got. *usluka* (dat. sg.; endast anträffat en gång) är tvetydigt både i fråga om vokalkvaliteten och genus.

Urgerm. **luka-* är bildat till svaga avljudsstadiet av det allmänt germ. starka verbet **lūkan* '(an sich) ziehen, schliessen' (Torp-Fick, s. 371): got. *galūkan* 'verschliessen', *uslūkan* 'erschliessen, öffnen; (ein Schwert) ziehen', feng. *lūcan* 'to close, conclude, fasten, lock' (Bosworth-Toller), fsax. *antlūkan* 'aufschliessen', *bilūkan* 'verschliessen', fhty. *antluhhan* 'aperire', *bilūhhan* 'cludere, excludere, concludere' (Graff, anf. arb., 2, sp. 139), fvnord. *lūka* 'öppna; tillsluta; innesluta; avsluta, bringa till slut, fullborda' (Fritzner; Lex. poet.; Gering, Wörterb.).

Man märker av ovanstående, att betydelserna 'avsluta, fullborda' hos verbet och 'avslutning, slut' hos substantivet endast förekomma i fvnord. Dessa äro tydligtvis sekundära. Att man från bet. 'tillsluta, stänga' i konkret mening (om dörrar osv.) lätt kommer till bet. 'avsluta, bringa till slut, fullborda' i abstrakt bemärkelse är i och för sig psykologiskt naturligt. En förträfflig parallell erbjuder lat. *cludere*, eg. 'tillsluta, tillstänga' men även bl. a. 'avsluta' (t. ex. *agmen, lustrum, opus*), *clausura*, f. 'slut, avslutande del av ngt' (t. ex. *vitæ*), *concludere* bl. a. 'avsluta' (t. ex. *orationem, epistolam*), *conclusio* 'avslutning' (t. ex. *muneris, negotii, orationis*). Vårt med *cludere* besläktade *sluta* är som bekant lånat från mlty. *slūten*, som utom 'schliessen' (grundbet.) även har bet. 'beendigen'. Med hänsyn härtill torde det vara ställt utom varje tvivel, att betydelserna 'avsluta' och 'avslutning, slut' direkt utvecklats ur grundbetydelserna 'tillstänga' och 'tillstängning', samt att Hellquist¹ har rätt, då han uppfattar det germ. **luka-* som ett ursprungligt verbalabstraktum: »egentl. 'tillstängning', varav dels 'det stängande, lock' o. dels 'det tillstängda, hål o. d.'».

Jag öfvergår nu till att exemplifiera ordets användning i pluralis i bet. 'slut, avslutning':

¹ Sv. et. ordb., 1:a och 2:a uppl. under *lock*.

*allt er betra,
er einn um kann;
þat fylgir lióða lokom —
Háv. 163.*

*Ér látið þau, ýta,
atferðar lok verða,
miskunnandi, minnar,
margrikr, at . . .*

Gamli kanóki, Harmsól 63 (Skjaldedigt. B. I, s. 564). = *Látið ér, margrikr miskunnandi ýta, þau lok atferðar minnar verða, at . . .* 'Låt du, människornas mycket mäktige frälsare, slutet på min färd bliva sådan, att . . .'; *Spyrr ljóðr at lokum* Hugsvinnsmál 99 (Skjaldedigt. B. II, s. 202) 'folk spørger altid om resultatet' (F. J. I. c.); *Pa er sia enn ungi Ambrosius var i vöggu einnhvern dag uti ok hann svaf opnum munnni, þa kom at byflygi* (koll. 'bin') *sva markt ok settiz i andlit honum, ok fyllði upp munninn ok for ut ok inn i munn hans. Fostra barnsins vildi . . . i brott reka; en hia var staddr fadir hans ok bad hana vera lata ok bida, hver lok a þetta felli.* Heilagr. I, s. 29. (= *quo fine illud miraculum clauderetur Vita Ambrosii*, k. 3), *Svæinninn mælti. Hafa man ek lítið af silfri. gefom honum þat. at hann segi, hver verða munv lok læidar okkarrar.* Stj., s. 442 (I Sam. 9, 8; jfr *Vulgata: . . . ut indicet nobis viam nostram*).¹

Sigrun säger till Helge (HH II, 12 (s. 148)):

*»Varka ek fiarri
fólks oddviti!
gær á morgon
grams² aldrlok om.»*

¹ I den nyaste svenska bibelövers. (Gustav V:s bibel) lyder stället så: Tjänaren svarade Saul ännu en gång och sade: »Se här har jag i min ägo en fjärdedels sikel silver; den vill jag giva åt gudsmannen, för att han må säga oss, vilken väg vi böra gå».

² Dvs. konung Hundings.

Brate översätter:

»Ej var jag fjärran,
du folkets hövding,
i går på morgonen
vid den grymmes livsslut.»

Ögmundr fór heim. ok er hann fann Gunnhildi, sagði hann henni erindislok sín (han hade framfört en inbjudan från G. till Qzurr och Hrútr) *ok pat, at þeir mundu koma.* Nj. I, k. 3, s. 10; fsv. *Sancti pauli dagher komber j i wla l w k o m* ('slutet på julen'; bör väl läsas som sammans.: *julalukom*) Leg. 2, s. 1008.

*Urðut góð
í Gaulardal
ævilok
Eireks fǫður — — —*

Nóregs konungatal 21 (Skjaldedigt. B I, s. 578).

Steinn var í förum síðan, en þau urðu æfilok hans, at hann braut skip sitt við Jótlands síðu, ok komst einn á land; hann var þá enn skrautliga búinn, ok hafði mikit fé á sér, ok var dasaðr mjök; kona nökkur fann hann, er fór með klæði til þvottar, hún hafði vífl ('klappträ') í hendi, hann var máttlitill ('kraftlös') ok lá í bruki; hún sá at hann hafði mikit fé á sér, síðan fór hún til, ok barði hann í hel með víflunni, ok myrti hann til fjár . . . Fornm. 5, s. 181. *En þat er at seiga fra ævilocom Ciri konungs þess er hvervetna er getið á bokom. at drotning ein sv er Thamaris het reis í mot honum. oc í þeire sokn er hon hade við hann fell Cirus konungr. Alex., s. 36. Peophanius het .i. ricismaðr i borg þeiri es Centucelensis hetir. Sa var gestrisinn oc olmsogiarn oc costgefr til goþra verca, oc bar hann ahvggio fvr morgom veradligom (fel för veraldligom) hlutom. En at þvi sem æfiloc hans ur þo, þa starfapi hann meirr af navþsvn(i)om i iarþligri svslu en af fust sinni.* Heilagr. I, s. 243. Jfr ytterligare smns. *leidarlok*, pl. 'Reisens

Tilendebringelse' (Fritzner), *málalok*, pl. tantum samt *málalyktir*, ds. (se nedan) 'Afgjørelse af en Rettergangssag; af en Underhandling' (Fritzner), *nestlok* 'Ende paa den Forsyning med Reisekost, hom man har haft; forekommer kun i figurlig Betydning og i Talemaaden *at nestlokum* 'tilsidst (naar der intet mere af Reisekosten er tilbage, er levnet)' (Fritzner). Vanligt är slutligen uttr. *at lokum* 'till sist, slutligen, omsider' (se Fritzner). — Vid sidan av pluralen förekommer även singularen, t. ex. i frasen *gera eitthvert til loks*, ordagrant 'göra något till slut', dvs. 'avsluta, fullborda något'; *til loks* 'till fullo, alldeles'; *loks* 'till sist, slutligen' = *at lokum*.

2. *lyktir*, pl. av *lykt*, f. 'slutförande, fullbordande, slut, utgång'; verbalabstraktum (urgerm. **lūkiþō*) till urgerm. **lūkjan* : fvnord. *lykja* 'tillsluta, stänga', fsv. *lykkja* ds., besläktat med det ovann. **lūkan*. Ordet förekommer både i sg. och pl. Exempel på pluralen:

Kueldúlfr sagði (till sin son Þórolfr), at konungr hafði till þess orð sent, at Kueldúlfr skyldi geraz maðr hans eða sonr hans annarr huárr. »Huerneg svaraðir þu?» kuað Þórolfr. »Ek sagða suá, sem mér var í hug, at ek munda allðri ganga á hond Haralldi konungi, ok suá mundu þið gera báðer, ef ek skyllða ráða. Ætla ek at þær lykter muni á verða, at vér munim allðrtíla hljóta af þeim konungi.» Eg., k. 6, s. 15; *Þórhallr mælti: »Þat er svá háttat, at mér helz lítt á saudamqnum; verðr þeim heldr klakksárt, en sumir gera engar lykðir á»* ('... uträtta ingenting'). Grett., k. 32, s. 121; *Síðan fóru menn til á skipum, ok geyrðu til sóknir, ok vildu draga hvalinn at landi, ok unnu engar lyktir á* ('... men kunde icke uträtta något') Bisk. 1, s. 641; [*H*]ann gerþi upp steinkirkio . . . oc bio hana til lvcþa. Ágr., s. 71; *ok urðu þær málalyktir, at Ásbrandr gékk til handsala fyrir Björn, son sinn, ok hélt upp fébótum fyrir vigin, en Björn var sekr gjörr utan um iij vetr, ok fór hann í brott samsumars.* Eyrb., k. 29, s. 51 f. — vanligt är uttr. *at lyktum* 'till sist' (se Fritzner).

Dessa pluraler förefalla åtminstone vid första betraktandet dunkla till sin ursprungliga innebörd. Just begreppet 'slut' synes

oss väl i allmänhet som något typiskt singular, punktuellt s. a. s. (jfr uttr. »*punkt och slut!*» och lat. *finis*, 'slut', eg. 'gräns', *finire* '(av)sluta', eg. 'avgränsa, draga en gräns för'). Att pluralen också vållat huvudbry, framgår av Gerings förklaring av det ovan. *aldrlokom* (HH II, 12). Härom yttrar G. i sin kommentar II, s. 112: »Der plur. ist auffallend, aber auch das auf konjektur beruhende synon. *fjqrlok*¹ Gg 8² ... steht im plur., und das simplex *lok* wird in der bedeutung 'ende' oft pluralisch gebraucht ... Der plur. erklärt sich wohl daraus, dass *lok* ursprünglich eine vorrichtung zum schliessen bezeichnete, die aus zwei teilen bestand (aus dem riegel und der haspe, in welche dieser hineingeschoben ward.» Denna förklaring är osannolik. För det första bör man komma ihåg, att det endast är i den abstrakta betydelsen 'slut' som *lok* användes i pluralis på ett (ur den moderna tyskans och svenskans synpunkt sett) påfallande sätt; i betydelserna 'slå, rigel' och 'lås' förekommer ordet endast i sg., då fråga är om en slå och en lås. För det andra kan den av Gering för *lok* givna förklaringen naturligtvis icke äga tillämpning på den synonyma pluralen *lyktir* av det med *lok* etymologiskt besläktade *lykt*, vilket som nämnts endast har abstrakt betydelse och genom sitt bildningssätt även röjer sig som ett ursprungligt abstraktum. Av det sagda framgår: dels att den plurala användningen av *lok* bör förklaras med utgångspunkt från ordets (säkerligen ursprungliga, se ovan!) abstrakta betydelse, dels att denna användning bör förklaras på samma sätt som bruket av pluralen *lyktir*.

Ordet *lok*:s abstrakta betydelse 'slut, avslutning' utgår, som ovan nämnts, med säkerhet från betydelsen 'tillstängning'. Nu förhåller det sig ju så, att båda dessa begrepp i själva verket äro i hög grad tänjbara. Likaväl som ett 'stängande' av t. ex. en dörr kan försiggå på olika sätt: med ett ryck, en smäll eller långsamt och försiktigt liksom i etapper, kan begreppet 'slut, avslutning' innefatta dels något plötsligt, på en gång inträffande, dels ett mer eller mindre långsamt, gradvis försiggående avtagande, ett av-

¹ Se härom ovan s. 25.

tynande osv. Det är på det sistnämnda slaget av 'slut, avslutning' man tänker t. ex. i fråga om slutet på eller avslutningen av en resa (jfr *leidarlok*), (de avslutande förhandlingarna vid) avgörandet av en rättssak (jfr *málalok*, *málalyktir*), matsäckens trytande (jfr *at nestlokum*) — och livets slut, *aldrlok*, *ævilok*, vare sig det är fråga om hela den sista levnadstidens långsamma avtagande av krafterna — denna betydelse har *ævilok* t. ex. alldeles uppenbart i ovan anf. ex. från Heilagr. 1, s. 243 — eller de sista minuter- nas dödskamp, de sista stunderna — denna innebörd har tydligen *aldrlokom* i HH II, 12; se ovan. Det är alltså här i grunden fråga om samma tidsmomentsuppfattning, som redan avhandlats.

Beträffande betydelsen av *aldrlokum* finnas ett par härmed åtminstone i det närmaste synonyma ord: *aldrslit* och *fjqrbrót*, båda endast kända i pl. och båda i likhet med *lok* och *lyktir* innehållande verbalabstrakter, det förra innehållande det till svaga avljudsstadiet av *slíta* 'sönderslita' bildade *slit*, n. 'sönderslitande', även i överförd bet. 'upplösning av en förbindelse eller ett bestående förhållande', i den senare bet. i pl. (Fritzner; 1 ex.), det senare innehållande det till svaga avljudsstadiet av *brjóta* 'bryta' bildade *brot*, n. 'brytande, lösbrytande, nedbrytande'. Exempel:

— Óláfr bað,
at folk-Baldr
flýja skyldi
óðul sín
til *aldrslita*.

Nóregs konungatal 30 (Skjaldedigtn. B I,
s. 580).

... at engi maðr veiti mer kristilegan groft, hvar sem ek deyr, eða
hvat sem mer verðr at *aldrslitum* Heilagr. I, s. 715;

»en þú, Fáfnir, ligg
í *fjqrbrótum*,
þar er þik Hel hafi!

Fm. 21 (s. 180).

Ordet *fjqrbröt*, som ytterligare är belagt i frasen *vera i fjqrbrötum* (se Fritzner), betyder uppenbarligen — såsom också ordböckerna uppge — 'dödskamp'. Egentligen betecknar dock ordet 'livets etappvis försiggående sönderbrytande', liksom *aldrslit* — vilket på de citerade ställena har den mera urblekta betydelsen 'död' — egentligen betyder 'livets etappvis försiggående sönderslitande'.

Tydligen är det en liknande uppfattning, som ligger bakom den fornsvenska pluralen *frafal*, n., 'frånfälle', som jag endast funnit en gång säkert betygd, nämligen i VGL IV, s. 300, där det heter om konung Halsten: . . . *fore þy. wslæðhis sweriki. aff hans ffrafallum oc ðøðhæ*.¹ 'därför sörjde Sverige över hans bortgång och död'. Sammanställningen *ffrafallum oc ðøðhæ* är påfallande. Visserligen kan det tänkas, att *ðøðhæ* är synonymt med *ffrafallum* och alltså står rent pleonastiskt, men det förefaller mig troligare, att en verklig betydelseskilnad föreligger, och att författaren genom de båda substantiven givit uttryck åt två olika begrepp. I fri översättning skulle jag vilja återge meningen så: 'svenskarna sörjde över att han ryckts bort ifrån dem och (kände saknad över att han) icke mera fanns till.' Betydelsen av *frafal* är klar. Ordet är bildat till det elliptiska *falla fra* 'falla ifrån' ('gå bort ifrån'), underförstått *frændum sinum* eller dylikt. Pluralen är av samma art som i *aldrlok*, *ævilok*, *aldrslit*, alltså uttryck för tidsmomentsbegreppet. *ðøðhæ* däremot betecknar döden såsom ett inträtt tillstånd, döden i motsats mot livet.² Denna betydelse har ofta *døpi* och fvnord. *daudi* samt *døper* och fvnord. *daudr*, liksom vårt *död* ännu alltjämt har densamma vid sidan av den säkerligen ursprungliga (jfr nedan) betydelsen 'döende, avlidande'.

Att observera är singularen *ðøðhæ* vid sidan av pluralen

¹ Dat. sg. av *døpi*, m. (fvnord. *daudi*) 'död'.

² Jfr vad samme författare skriver om konung Jon Sverkersson, VGL IV, s. 303: *alt sweriki harmæðhi hans døðhæ. mykit. at han skuldi eygh liwæ længær*. Det spärrade är en pleonastisk epexeges till *døðhæ*.

ffrafallum. Såväl det allmänt germ. **daupuz* (got. *daupus*) som det därav avledda, endast i de nordiska fornspråken representerade **daupan* förekomma huvudsakligen i singularis och detta alltid, såvitt jag vet, när fråga är om ett dödsfall. Detta måste sammanhänga med ordets ursprungliga betydelse. Grundordet är en avledning med det indoeur. abstraktsuffixet *-tu* till verbet *dö*, vars ursprungliga bet. allmänt och säkerligen med rätta anses vara 'bli bedövd, domna'. Substantivets grundbet. är alltså 'domning, inträdande i ett bedövat tillstånd'. Man kan antaga, att genom **daupuz* urspr. betecknades övergången från liv till död, tänkt som en enhetlig process, vilket skulle kunna förklara, varför ordet i fråga om ett dödsfall förekommer i singularis (jfr nedan), medan *aldrlok*, *ævilok*, *fjqr̥brot*, *aldrslit*, *frafal* alla beteckna livets slutperioder, dess etappvis försiggående och därför pluralt uppfattade avtynande. Den på några ställen i den fornsvenska laglitteraturen uppträdande pluralen *døpum* (dat.) är en plural av helt annat slag (generell plural). Se härom s. 66 ff.

Hit hör enl. min mening även pluralen *kvelda* (gen.) Br. 12:

Fram var kvelda
 — *fiql̥ð var drukkit,*
pá var hvívetna
vilmál talit —,
sofnodo allir,
er í sæing kvómo,
einn vakpi Gunnarr
qllom lengr.

kvelda är partitiv genitiv, beroende av *fram*.¹ *Fram var kvelda* måste betyda 'det var fram på kvällen', 'det var långt lidet på kvällen'. Sammanhanget visar otvetydigt, att det är fråga om en bestämd kväll. Pluralen har därför, åtminstone skenbart, intet berättigande. Detter-Heinzel, s. 15, upptaga *kvelda* bland exempel

¹ Jfr Nygaard, *Norrøn Syntax*, § 140.

på satsen, att »einzelne Nominalbegriffe erscheinen im Plural statt im Singular» (se härom närmare s. 43 ff.); de fatta med andra ord pluralen som en »generell plural» i den nedan, s. 44, kritiserade vidsträckta betydelsen. Gering, Kommentar II, s. 228 resp. 10, anser, att pluralen (liksom *nóttom* i Vkv. 6¹) »erklärt sich durch stellen, wo von einem regelmässig wiederkehrenden vorgang die rede ist.» Ingendera uppfattningen anser jag vara riktig. Jag vill i stället förklara den i högsta grad påfallande pluralen ur den abstrakta betydelse, som man måste förutsätta vara ordets ursprungliga, vare sig man med Lidén² antar en ieur. *tes*-stam (av typen find. *sró-tas*, n. 'flod', eg. 'strömmande', jfr Brugmann, Grundriss II: 1, 527), **g²él-tos*, besl. med lit. *gālas*, 'slut' (t. ex. i fråga om dagen, livet osv.) och med grundbet. 'slutet av dagen', eller med Torp-Fick₄, s. 62, ansätter en germ. grundform **kvelda*-med samma betydelse, en (abstrakt-)bildning till st. verbet feng. *cwelan* 'dö', fhty. *quelan* 'lida smärta'. I båggedera fallen har man att räkna med en abstrakt grundbetydelse 'slut' eller 'död' eller 'avtagande', och då är pluralen att förklara på samma sätt, som ovan skett beträffande andra ord med bet. 'slut' o. s. v.³

¹ Det heter om konung Níðuðs män, som skickades ut för att infånga Völundr: *Nóttom foro seggir*. Pluralen *nóttom* har uppfattats mycket olika av forskarna. Av Egilsson, Lex. poet., s. 607 a, översattes den med 'noctibus, per noctes, noctu', av Delbrück, Vergl. Syntax I, s. 246, med 'die Nächte über', av Gering, Vollst. Wörterb. z. den Liedern der Edda, s. 746, liksom i kommentaren, l. c., med 'bei nacht'; likaså F. Jónsson, Lex. poet., s. 433: 'om natten (hvis ikke *nótt* her er riktigere)'. Detter-Heinzel, s. 15, se i *nóttom* en »generell» pluralis. Osthoff, s. 210, anser Delbrücks översättning vara »das einzig genaue». Såsom prof. Nat. Beckman muntligen meddelat mig, torde Egilssons översättning träffa det rätta: männen färdades om nätterna och höllo sig stilla om dagarna, för att icke fienden skulle bli varskodd. Halvmånens sken (jfr diktens *við inn skarða mána*) var just idealiskt för ett krigståg. Jfr Beckmans inledning till Alfræði Íslenzk II, s. CXXXII.

² Språkvet. sällsk. i Upsala förh. 1891—94, s. 71 f.

³ Vad den tänkbara grundbet. 'död' beträffar, jfr Topelius, Finlands namn:

*Den döende sol hon sjunker skön
i vikarnas vackra vatten.*

Kvällen (kvällningen, skymningen) framstår för oss som ett gradvis framskridande fenomen, vare sig man främst tänker på det liksom etappvis tätande mörkret eller på (sol-)ljusets på samma sätt försiggående avtagande eller på — och detta kanske är det sannolikaste — själva solens (solskivans) gradvisa nedsjunkande under horisonten. Den sistnämnda föreställningen är det uppenbarligen som ligger till grund för den grekiska pluralen *δουμαί* 'solnedgång', en bildning till verbet *δύω* 'doppar ned', medialt 'doppas ned, sjunker'.¹

Den endast l. c. förekommande användningen av pluralen av *kveld* om en enda kväll är att betrakta som en synnerligen intressant ålderdomlighet. Anledningen till att pluralen — tydligen redan tidigt — blivit obruklig för att beteckna en enda kväll, kan sammanhänga med ordets överglidande från abstrakt till konkret betydelse. Sedan väl begreppet 'kväll, afton' som en bestämd del av dygnet blivit befast och den ursprungliga abstrakta betydelsen förbleknat, har pluralen så småningom i överensstämmelse härmed ersatts av singularen. Härvid har det varit av stor betydelse, att det synonyma och troligen — åtminstone till sitt yttersta ursprung: ombildat av eller kanske ursprungligen identiskt med det västgerm. **abend-* 'Abend'² — äldre *aptann* liksom andra tidsbegrepp, såsom *dagr*, *nótt*, *morginn* m. fl., som det synes uteslutande använts i singularis för att beteckna 'en bestämd afton', 'en bestämd dag' osv. Pluralens bevarande på just det citerade stället förklaras lätt, om man utgår från det rimliga an-

¹ Jfr motsatsen *ἀνατολαί*, pl. 'soluppgång' (till *ἀνατέλλειν* 'oriri'), bakom vilken ligger en motsvarande tidsmomentsföreställning. — L. Tobler framställer i *Zeitschrift für Völkerpsychologie*, bd 14, s. 432, den minst sagt underliga förklaringen av pluralen i *δουμαί*, att den åsyftar det dagliga, regelmässiga uppreandet av fenomenet. Denna uppfattning, att en *enstaka* företeelse (och om ett enda fenomen åt gången har naturligtvis ordet huvudsakligen använts) skulle ha benämnts med ett ord i pluralis, därför att denna företeelse uppträder med regelbundna mellanrum, är språkpsykologiskt orimlig och kräver ingen vidare vederläggning.

² Se t. ex. Hellquist, Sv. et. ordbok under *afton*.

tagandet, att *fram er (var) kvelda* varit en vanlig fras,¹ ty i sådana bruka som bekant ålderdomligheter lätt konserveras.

3. Kontaminativ pluralis.

Några pluraler kunna enl. min mening förklaras genom antagandet av kontamination av två tankegångar. Hit hör bl. a. den av Bugge (se nedan s. 44) som »generell» förklarade pluralen *eigendr* (i Eddan) samt de av Detter-Heinzel likaledes som »generella» uppfattade *randir* och *andra* (hos Egill) och *langskipom* (i Eddan).

I Gðr. II, 5, frågar Gudrun Grane, som hon sett komma springande med tom sadel, vad som hänt:

*hnipnaði Grani þá,
drap í gras hqfði —
iór þat vissi:
eigendr ne lifðot.*

Om uttrycket *eigendr ne lifðot* yttrar Gering, l. c., att det »nicht übersetzt werden darf: 'das ross wusste es, dass sein besitzer (Sigurd) tot war' sondern unbestimmt: 'das ross wusste es, dass es keinen herrn mehr hatte'.» Gerings påpekande, att det icke är Sigurd, som direkt åsyftas med *eigendr*, är alldeles riktigt. Däremot synes mig hans tolkning av pluralens innebörd otillfredsställande. Ordagrant betyder *eigendr ne lifðot* '(några) ägare levde icke (längre)'. Meningen måste vara: 'nu, sedan Gunnar icke längre levde, fanns det inga (vart han än tog vägen), som ägde honom (dvs. som han kunde ty sig till som till en herre).' Enligt min uppfattning ha vi här att göra med en kontaminativ pluralis. Förf. har dels tänkt: 'Sigurd levde icke längre', dels: 'inga människor funnos, som kunde kalla sig hans ägare.'

I Eg., k. 65, berättas om hur Egill kämpar med den norske

¹ Jfr *þá es fram orþet vas dags* och andra ex. på *fram* med partitiv genitiv av *dagr* hos Fritzner.

bonden Atle. Egills svärd Dragvendill, en gåva av hans vän Arinbjörn, bet icke på Atles sköld, emedan Atle genom trolldom gjort eggen slö. Egill kastade då svärdet och gick löst på Atle med blotta händerna samt besegrade och dödade honom. Därefter kvad Egill en visa, som börjar så:

*Beitat nú, sás brugðum,
blár Dragvendill randir,
af þvít eggjar deyfði
Atli, framm, enn skammi.*

Detta betyder ordagrant: 'Den svartblå Dragvendill, som vi (= jag) svingade, bet icke nu (denna gång) på sköldar(na), ty Atle den korte dödade eggarna (dvs. gjorde dem slöa).' Egill använde alltså pluralen *randir* 'sköldar(na)', fastän det bara är fråga om en sköld, nämligen Atles. Man kan förstå användningen av denna plural, om man antar, att Egill tänkt ungefär så här: »Förr bet alltid Dr. på sköldar, men nu (observera att textens *nú* är starkt betonat!) bet den icke.» Dessa båda »tankesatser» ha kontaminerats till en enda: »Nu bet icke Dr. på sköldar.» F. Jónsson har i Altnord. Sagabibl. 3, s. 220, uppmärksammat pluralen men nöjer sig med att konstatera faktum, varjämte han hänvisar till en plural av helt annat slag (*mága*, varom se s. 49).

I Eg., k. 78, s. 291, återges ett kväde, som den berömda norske skalden Einarr Skálaglamm riktade till Hákon jarl före det bekanta jomsvikingaslaget i Hjørungavágr. Jarlen var vred på skalden av någon anledning och ville icke taga emot honom. Einarr hotar med att gå över till den fientliga hövdingen, jomsvikingajarlen Sigvalde. »Jag skall», säger han, »intaga en plats på Sigvaldes skepp; denne krigare stöter mig icke tillbaka, när jag uppsöker honom.» Och så tillägger han beslutsamt: *ronð berom út á andra Endils*,¹ dvs. 'vi bära (= jag bär) ut (min) sköld på Endills skidor (= skeppen)'. *andra Endils* är en kenning för 'skepp'; *Endill* är ett sjökonunganamn och *andra pluralis* av *ondurr*, m. 'skida'. Gi-

¹ Skjaldedigtn. B I, s. 124.

vetvis väntade man sig i stället singularen *qndur*. F. Jónsson i Altnord. Sagabibl. 3, s. 264, kommenterar på samma sätt som i föregående fall. Enligt min mening beror pluralen på att skalden kontaminerat de båda »tankemeningarna»: *förum út til skipa* 'jag far ut till skeppen (flottan), och *berum út rønd á skip Sigvalda* 'jag tar min sköld och går ombord på Sigvaldes skepp (= det skepp, där jarlen befinner sig)'. Skalden tänker på flottan, som han ser ligga i viken.

Ett fullständigt analogt uttryckssätt har jag funnit på ett annat ställe i samma saga, i själva prosatexten. I k. 22, s. 61, står det: *ok þegar jamskjótt bjóz konungr sem skyndiligaz, ok geck á skip sín*, 'och genast rustade sig konungen brådstörtat till färd och gick ombord på sina skepp', dvs. '— — — for ut till sin flotta och gick ombord på sitt skepp'.

I detta sammanhang kan erinras om ett par påfallande pluraler i HH II, 13, s. 148, där Sigrun säger till Helge:

»Leit ek þik um sinn fyrr
á langskipom,
þá er þú byggðir
blóðga stafna
ok úrsvalar
unnir léko — — —.»

Ordagrant betyder detta: »Jag såg dig förr en gång på långskepp (pl.), då du bebodde blodiga stammar och våtkalla vågor lekte». Diktaren använder pluralerna *langskipom* och *stafna* i stället för de väntade motsvarande singularerna, därför att han tänker på hövdingen och hans män ombord på den samlade flottan.

Ett fall av kontaminativ pluralis av liknande art från yngre litteratur kan här nämnas.

I visan om Ebbe Skammelsson i Bröms Gyllenmärs' visbok (Sv. Landsm., Bih. II, s. 218) heter det:

*(Thet var Ebbe skameson
han gångar i stufvan in,
thet var iungfru lucia lella,
hun blecknar om sin kindh.)*

*Somligha bådhe honom sitia vppå stolar,
och somligha vppå bänckar — — —.*

De ologiska pluralerna *stolar* och *bänckar* ha tillkommit genom kontamination av dels: 'somliga sutto på stolar och somliga på bänckar' och dels: 'den ene bad honom sitta på en stol och den andre på en bänk'.

4. Attraktiv pluralis.

I syntaktiskt avseende egenartad är den plural av fvnord. *mót*, fsv. *mōt*, n. 'möte', vilken förekommer som senare sammansättningsled i några substantiv, vilkas förleder utgöras av substantiv i gen. pl. Exemplen äro följande:

húsamót 'Sted hvor to Huse mødes eller støde til hinanden, komme i Berørelse med hinanden' (Fritzner): *Peir Björn höfðu búisk um fyrir sunnan kirkju; höfðu lagt stór-vidu frá stodom þeim er vóru við húsa-mótin forkirkjunnar och aðal-kirkju; ok aðra þar er mættusk saung-hús ok kirkjan . . .* Sturl. I, s. 246; *þá hljóp hann upp ok til dyranna, ok heyrði út brakit; hljóp hann þá at húsamótum, meðan Baglar fóru út um gardinn.* Fornm. 9, k. 11, s. 24.

fsv. *væghamot* 'vägskäl': *j væghamotomen j thessa twæggia væghanna vp byrningh (= upbyrning 'början') stodh en man* Birg. I, s. 41; *Thy mannin gangande j them ena væghenom som ær barndomsins allir, Ær liker blindom manne Æn nar han kombir til vægha motanna thz ær til skæliketz aar tha . . .* ib., s. 215 f.; jfr däremot: *Jak stodh j vægha moteno* ib., s. 44, *j vægha moteno* ib., s. 214, 215, *Thy at han fan ey vægha motet ælle genstighin som han thænkte* ib., s. 337. Ej säkert hithörande är pluralen *mötum* i följande ex.: *Glwer madher oquæ-*

dhins ord manni . . . Their skulu mötas a thriggia wägha motum UL, Stockholmsuppl. 1607¹ sista stycket (efter PB). Det kan här vara fråga om en generell pluralis, varom se s. 62 ff.

Nisl. *aldamót* 'Aarhundredeskifte': *síðustu aldamót* 'the last aldamót (i. e. the time about A. D. 1800)' (Cleasby-Vigfusson, s. 763 b).

Pluralen av senare kompositionsleden i dessa sammansättningar beror uppenbarligen på attraktion från de plurala förlederna. Man har tänkt på 'de två husen', 'de två (eller tre) vägarna', 'de båda århundradena'.

I följande exempel beror pluralen på attraktion från ett fristående ord:

I Prk. 25 säger Prym (väl till den till tärna förklädde Loke) angående Tors väldiga aptit:

Hvar sattu brúðir
bíta hvassara?
Sáka ek brúðir
bíta breiðara,
né inn meira miqð
mey um drekka.

Gering, Kommentar I, s. 17, menar, att *brúðir* är en »generell» plural, vilket för mig är obegripligt. Naturligtvis åsyftas icke den till brud förklädde Tor. Meningen är givetvis: 'Har du någonstädes sett en brud bita vassare? Jag har aldrig sett en brud bita bredare.' I vartdera fallet är det fråga om en erfarenhetsfär, som omfattar flera brudar. Prym menar, att både Loke och han själv sett många brudar men ingen, som varit så glupsk. Pluralen på det första stället har framkallats genom attraktion från den *hvar* här tillkommande plurala betydelsen 'på vilka ställen', och på det andra stället genom attraktion från den likaledes plurala innebörd, som negationen *-a* här har = 'vid inga tillfällen' eller 'ingenstädes'. Den härpå följande singularen *mey* är ett typiskt exempel på det bekanta förhållandet, att i mera oreflekterat språk

¹ Jfr härom Schlyter, Upplandslagen, s. LX ff.

(talspråk eller talspråket närstående litteraturspråk) olika, varandra korsande tankegångar få komma till uttryck utan hänsyn till konsekvensens krav. Jfr t. ex. den ofta i en och samma mening uppträdande växlingen av (generell) singularis och pluralis i de gamla lagarna (s. 62) och av presens historicum och preteritum i de isländska sagorna.

Även i modern svenska kan man tillåta sig ett mot *brúðir* svarande pluralt uttryckssätt. Brate återger också pluralen ordagrant:

Var såg du brud ar
bita vassare?
Jag såg ej brud ar
bita bredare . . .

En delvis analog plural finner man i Grett., k. 21, 19. Porkell í Sálfti säger till sin frände Björn, sedan Grettir med sitt svärd dödat en björn: *Hvar er nú Björn, frændi minn? Aldri sá ek þér svá bita járnin*. A. U. Bååth, Sagan om Grette den starke (Lund 1901), s. 53, översätter: »Aldrig såg jag dina vapen bita så godt». Likheten med föregående exempel inskränker sig till att pluralen framkallats av en upprepad erfarenhet, näml. den, som innehålles i *aldri* = 'vid inga tillfällen'. Men här tillkommer en intressant egendomlighet. Med pluralen *járnin* vill Porkell uppenbarligen icke poängtera, att Björn haft flera olika svärd, även om denne haft det, vilket dock knappast är troligt, utan han menar helt enkelt: 'ditt svärd, som du brukar ha (vilket det nu än är)'; attraktionen från det i *aldri* liggande plurala begreppet 'vid inga tillfällen' har emellertid varit så stark, att den framkallat pluralen *járnin*, som alltså här har en rent iterativ innebörd, vilket är ovanligt vid konkreta substantiv. Ett gott exempel på en sådan användning av pluralen erbjuder *soles* 'solar' i den berömda femte sången hos Catullus: *soles occidere et redire possunt*.¹

¹ Jfr J. Wackernagel, Vorlesungen über Syntax I, 2:e Aufl., s. 96.

I Háv. 29 heter det:

*Hraðmælt tunga,
nema haldendr eigi,
opt sér ógott um gelr.*

Ordagrant betyder detta: 'En tunga, som är snar till att tala, pratar sig ofta ofärd, om den icke äger sådana, som hålla den i styr.' Här föreligger en kontamination av två tankar: 1) en tunga, som är snar till att tala, pratar sig ofta ofärd, 2) en tunga, som är snar till att tala, pratar sig ofärd, om den icke har någon, som håller den i styr. Pluralen beror på attraktion från den i *nema* liggande plurala betydelsen 'så ofta som icke, utom vid de tillfällen då.' Detter-Heinzel, s. 93, och Gering, Kommentar I, s. 29, betrakta — ovisst av vad anledning — pluralen som generaliserande.

I Ls. 7 och 8 berättas, hur Loke går in i salen till den församlade gudarna och ber dem om en bågare mjöd. Men gudarna tiga envist, när de se, vem som kommit, och då säger Loke:

*Hví pegið ér svá,
þrungin goð,
at þér mæla ne megoð?
sessu ok staði
velið mér sumbli at,
eða heitið mik heðan!*

Då svarar Brage:

*Sessu ok staði
velia þér sumbli at
æsir aldregi ...*

sessu ok staði betyder ordagrant 'säten och ställen', dvs. 'sittplatser'. Givetvis väntade man sig här singularerna *sess* och *stað* eller rättare sagt endast *sess*, ty *staði* står pleonastiskt. Detter-Heinzel anse, att det här är fråga om en fortsättning av en gammal elliptisk dualis (se närmare härom s. 71); motsvarigheten till *sessu* skulle alltså tänkas tidigare ha stått i dualis för att ut-

märka *sess* + *staðr*, och sedan skulle det sista ordet ha tillagts (i dualis; jfr find. *mitrá váruṇā* 'M. och V.'). Detta är en uppenbar orimlighet. Uttrycket bör naturligtvis, som Gering i sin kommentar, 1, s. 280, påpekar, översättas med: 'einen platz zum sitzen'. Gering ger även en alldeles riktig förklaring av pluralen: »Der plur. erklärt sich durch die verwendung des verbums *velja*: wer wählt muss aus einer mehrzahl von gegenständen einen aussuchen. Also: 'wählt mir unter den vorhandenen sitzplätzen einen aus'».

Slutligen kan nämnas ett exempel från Strindbergs Hemsöborna, originaluppl., s. 53: *I stället för att gå med en flogrönn, som vuxit i annat trä, och leta nya brunnar, tog Carlsson och lät fodra den gamla, rensa henne, bygga kar omkring henne och sticka ner en pumpstock ...* Här är det verbet *leta*, som framkallat den ologiska pluralen *brunnar*. Att leta något (eller efter något, som det vanligen heter) är att söka på olika ställen efter något.

5. Den s. k. generella pluralen i eddadikterna.

Under beteckningen generell pluralis har man sammanfört en mängd pluraler i såväl eddadikterna som skaldedikterna. Termen generell pluralis är lånad från de klassiska språkens grammatik, där den dels enbart använts om personbetecknande substantiv, som förekomma i pluralis, trots att det är fråga om en enda person, t. ex. *patres natosque videbit* (åsyftande Tyndarus och Hermione) Verg. Aen. 2, 579, dels betraktats som ett särskilt slag av den s. k. poetiska pluralen, under vilken benämning man sammanfattat alla substantiv, som på ett från det normala språkbruket avvikande sätt uppträda i pluralis, t. ex. *colla* för *collum* 'hals'. Som Löfstedt, Syntactica I, s. 34, framhåller, har den generella pluralen en alldeles speciell karaktär, varför det är lämpligast att hålla isär de båda begreppen. Löfstedt karakteriserar den generella pluralen på följande sätt: »Das Wesen desselben besteht darin, dass man das Einmalige und Individuelle generalisiert, entweder einfach um den allgemeinen Charakter einer Erscheinung anzudeuten oder um eine rhetorische Steigerung hervorzurufen,

indem man das Vereinzelte in pathetischer, ironischer oder anderer Weise als wiederholt und typisch hinstellt (wo wir auch in den modernen Sprachen häufig zu einem Plural greifen). Er kommt auch in der Prosa vor und findet sich im Gegensatz zu dem eigentlichen poetischen Plural besonders oft bei Personnamen, Verwandtschafts- und Gattungsbezeichnungen.»

Termen »generell» är emellertid olämplig, då den lätt leder till sammanblandning med sådana pluraler, som ingå i sentenser eller över huvud taget i sammanhang av allmängiltig karaktär. Pluraler av det sistnämnda slaget böra rätteligen heta och komma att av mig i det följande benämnas generella. För de pluraler, som innebära en generalisering av något enstaka eller individuellt, kommer jag att använda mig av termen generaliserande pluraler.

Sophus Bugge är den förste, som fäst uppmärksamheten på förekomsten av »generell plural» (ehuru han icke använder sig av denna term) i den fornnordiska litteraturen. I *Norœn fornkvæði*, s. 249 f., pekar han på tre enligt hans mening påfallande pluraler i olika eddadikter, varjämte han hänvisar till ett ställe hos Sophokles och ett hos Homeros. De pluraler, som Bugge åsyftar, äro: *kvánir* Sig. sk. 14, *brúðir* och (*lofða*) *dísir* HH II, 46, och *eigendr* Gðr. II, 5.

Bugges uppslag har förts vidare av flera andra forskare, som med de av Bugge anförda exemplen sammanställt en lång rad pluraler i såväl eddadikterna som skaldedikterna, varvid man icke endast hållit sig till pluraler av personbetecknande ord utan även medtagit pluraler av andra konkreta. Jfr Sijmons i *Zeitschr. f. deutsche Phil.* 24, s. 13, not 1; K. Gíslason i *Njála* II, s. 562 f., samt *Udvalg af oldnordiske Skjaldekvad*, s. 56; Jiriczek, *Deutsche Heldensagen* I, s. 11, not 1; *Detter-Heinzel*, s. 15 f.; R. Meissner, *Die Kenningar der Skalden*, s. 39 f.; E. A. Kock, *Notationes norœnæ*, passim (se nedan), särskilt VII, s. 71 (§ 1107) och XIV, s. 11 f. (§ 1909); Gering, *Kommentar* II, s. 17, samt i kommentar till de anf. sida nämnda exemplen. Jfr även *Osthoff* i *Indogerm. Forschungen* 20, s. 203 ff. samt *Brugmann*, *Grundriss* II, 2, s. 439 f.

De av nämnda forskare anförda exemplen utgöra emellertid en mycket heterogen samling, då pluraler av helt olika slag blivit sammanförda. Särskilt ytligt och överlagt sammanställd är den största av exempelsamlingarna, Detter-Heinzels,¹ som kritiklöst godtagits av Osthoff, a. a., s. 206 f. och delvis även av Brugmann, Grundriss II, 2, s. 434 f.; jfr ett kritiskt uttalande av Gering, Kommentar II, s. 17, till Vkv. 19, som dock själv sammanför pluraler av alldeles olika syntaktisk karaktär.

Det var ursprungligen min mening att i denna undersökning taga upp problemet om den »generella» pluralen inom den fvnord. diktningen i hela dess vidd. Av olika skäl har jag emellertid funnit det lämpligast att inskränka mig till eddadikterna. Jag hoppas dock att senare få tillfälle att återkomma till skaldedikterna.

En omsorgsfull sovring av de påstådda exemplen på »generell» plural i den fvnord. poesien har övertygat mig om, dels att den icke på långa vägar är så vanlig, som man velat göra gällande, dels att det i detta som i flera andra fall råder en skarpt markerad skillnad i stilistiskt avseende mellan eddadikterna och skaldedikterna. I de senare användes uppenbarligen såväl den generaliserande som den poetiska pluralen i relativt stor utsträckning, ehuru även här en ganska kraftig reducering av de hopbragta exemplen är nödvändig.² I eddadikterna däremot är det endast två, näm-

¹ Är till största delen hämtad från eddadikterna.

² För att belysa, hur kritiklöst man gått till väga, skall jag här peka på några särskilt markanta misstag: *hugtúnom* och *hvaltúnom* (dat. pl.), omskrivn. för resp. 'bröst' och 'hav' (Meissner). Ordet *tún* användes som bekant i poesien ofta och i ortnamn alltid i pl. i bet. 'gård, boning'; naturligtvis har ordet här den sistn. bet. — Pl. av *himinn* (E. A. Kock, Notationes norr. IX, s. 30) och som omskrivningar härför använda sammanställningar med *tjald* 'tält' (Meissner) bero givetvis på den bekanta föreställningen om flera himlar. — Pl. *fox* (Meissner) av *fax*, n. 'manke' i *jarðar fox* 'gräs' är ett av de många exemplen på bruket att använda pluralis av ord, som beteckna mängd och massa, varom se s. 5 ff.; jfr f. ö. *grōs*, pl. till *gras* och sv. *gräsen* i t. ex. Hedborns psalm (nr 393): *Din dagg på låga gräsen* . . . — Pl. av *lyng* 'ljung' i ormkeningen *hringr græna lyn gva* (E. A. Kock, anf. arb. XIV, s. II f.), som har en motsvarighet i fno. *Lyngvar*, *Lyngjar* (ortn.; se NG), är av den s. 15 med not 1 berörda typen. Likaså *lond* i havskeningen *Leiða lond* (E. A. Kock, l. c.). — Jfr dessutom s. 36 ff. ovan om *randir* och *andra* samt s. 49 nedan om *mága*.

ligen *bauga* Vkv. 19 och *brúðir* (jämte det därmed sammanhängande *dísir*) HH II, 46, som med säkerhet kunna sägas höra hit. Alla de övriga som generella betecknade pluralerna äro att bedöma på annat sätt. De flesta av dem kunna indelas i två huvudgrupper: 1) vanliga pluraler (dels normalt flertalsbetecknande, t. ex. *hvélvognom* Akv. 28, dels kollektiva, t. ex. *hollom* Ls 27, dels generella, t. ex. *fiándom* H. Hv. 34), 2) pluraler, som bero på attraktion eller kontamination. Den sistn. gruppen har jag, tillsammans med andra exempel, redan behandlat i två särskilda kapitel. Andra fall, som redan behandlats i det föreg. i olika sammanhang, äro: *hræiom* s. 9 ff., *kvelda* s. 33 ff., *nóttom* s. 34 not 1. I det följande kommer jag att granska de återstående utan att företaga någon gruppindelning.

bauga rauða Vkv. 19 (Jiriczek, Deutsche Heldensagen I, s. 11, not 1, Detter-Heinzel, s. 15, Gering, Kommentar II, s. 17). Völundr säger:

*Nú berr Bøðvildr
brúðar minnar
— biðka ek þess bót —
b a u g a r a u ð a*

trots att det förut i prosatexten endast varit tal om en enda ring: *Niðuðr konungr gaf dóttur sinni, Bøðvildi, gullhring, þann er hann tók af bastino at Völundar*. Härtill anmärker Jiriczek, att pluralen är påfallande men icke oförklarlig, varpå han hänvisar till Bugges ovann. anmärkning till Gðr. III, 14. Alternativt tänker sig J. även den möjligheten »dass dem Dichter nicht ein einfacher Reif, sondern ein Armring vorgeschwebt hat, der aus zahlreichen eng an einander geschlossenen Spiralwindungen bestand, die für das Auge den Eindruck von mit einander verbundenen Ringen machen». Det sistn. förslaget är tänkvärt och i varje fall avgjort att föredraga framför antagandet av en »generell» plural. Emellertid tror jag icke, att man behöver tillgripa denna utväg, då pluralen kan förklaras på ett mycket enklare sätt. Diktaren låter Völundr tala om flera ringar helt enkelt därför, att han menar,

att denne, när han ser Bøðvildr bära en av dem, tar för givet, att hon även lagt sig till med de övriga. Analogislut av den typen göra vi snart sagt dagligdags, och generaliserande pluraler, det språkliga uttrycket för sådana analogislut, låta vi ofta undfalla oss. Diktens tankegång är alltså ungefär denna: 'Nu (skall jag säga) går Bøðvildr omkring här om dagarna och stoltserar med min bruds smycken'.

En helt annan innebörd har *bauga* i en vers i Ragnar Lodbroks saga, Skjaldedigtn. B II, s. 254, som av Detter-Heinzel, s. 16, sammanställs med föreg. Ordet förekommer i följande sammanhang: *Ok nu gengr hann* (dvs. *Eiríkr Ragnarsson*) *þar til, er spiotin eru níðr sett, ok tekr hring af hendi ser ok kastar til þeirra, er honum hauðdu fylkt ok þa voru grid gefinn, ok sendir þa til Aslaugar ok kvad visu* (cit. efter M. Olsens ed., s. 140):

*þau berid orð et øfra
(nú 'ro austrfarar líðnar),
at mæc hafi mína
mjó, Aslaugu, b a u g a.*

Magnus Olsen översätter tvivelsutan riktigt: 'Bærer tillands de ord til Aslaug, at den slanke kvinde skal besidde mit gods; mine østerledstog er forbi'. F. Jónsson har det rent mekaniska: 'mine ringe'. Prosans *hring*, som Detter-Heinzel åberopa sig på, behöver icke ha och har säkerligen icke heller någon korrespondens med diktens *bauga*, som här uppenbarligen har den kollektiva betydelse 'guld eller egendom i allmänhet', vilken denna plural enl. Lex. poet. ofta har.

brúðir och *dísir* HH II, 46. Helge säger, efter det att Sigrun har gått in i gravhögen till sin döde make och samtalat med honom:

*nú ero brúðir
byrgðar í haugi,
lofða dísir
hiá oss líðnom.*

'nu äro brudar gömda i högen, furstediser hos oss fallna'. Gering (Kommentar I, s. 92 under haldendr) anmärker träffande: »als seltsam bezeichnet dieser ausruf nicht, dass eine bestimmte weibliche person (Sigrun) bei den helden aufnahme gefunden hat, sondern dass überhaupt ein weib eingelassen worden ist». Det är alltså själva arten, som betecknas genom pluralen, vilken är tydligt generaliserande. Kanske förklaringen till pluralens användning är att söka just i detta förhållande. Arten såsom konstituerad av flera individer betecknas ju i grund och botten bättre genom pluralis än genom singularis. Ett analogt exempel, från prosalitteraturen, erbjuder Grett., k. 57, 4: Þórir ór Garði överfaller med nära 80 man den ensamme Grettir, som tagit sin tillflykt till en fjällklyfta. Några av angrifarna falla, och de övriga förmå ingenting uträtta. Då säger Þórir: *Nú sé ek, at hér er við troll at eiga en ekki við menn* 'nu ser jag, att vi här ha att göra (eller: kämpa) med troll och icke med människor'.

fljóða (látom) Br. 15 (Gering, Kommentar II, s. 17):

*(Vaknaði Brynhildr,
 Buðla dóttir,
 dís skjoldunga
 fyr dag litlo:
 Hvetið mik eða letið mik
 — harmr er unninn! —
 sorg at segja
 eða svá láta!)*

*Þogðo allir
 við því orði,
 fár kunnir þeim
 fljóða látom . . .*

Gerings översättning: 'niemand vermochte dies benehmen eines weibes zu begreifen', är mindre lyckad. Det borde i stället heta: '... dies (echt) weibliches benehmen ...'. Brate översätter korrekt:

'få blevo kloka på de kvinnolater'. *þeim fljóða látom* betyder: 'detta typiskt kvinnliga uppträdande'. *fljóða lát* har betydelsen 'sådana manér, som äro typiska för kvinnor i allmänhet'. Andra, analoga uttryck, vilkas ena element är en genitiv pluralis med generell betydelse, äro: (färjkarlen säger till Tor:)

berbeinn þú stendr
ok hefir brautinga görvi

'barbent du står och är klädd som landstrykare bruka vara' Hrbl. 6; *ofsatt er þat er mælt er, at meirr hefir þú, Þórarinn, kvenna skap en karla* 'det är för visso sant, som sagt är, att du, Þórarinn, snarare har ett sådant skaplynne, som kvinnor bruka äga, än ett sådant, som anstår män' Eyrb., k. 18, s. 22. I skaldedikterna äro dylika förbindelser mycket vanliga, t. ex. *hjálma klettr* 'huvud', eg. 'en »kling« av det slag, som är hjälmbetäckt', *randa volr* 'svärd', eg. 'en sådan käpp, som man använder till att slå på sköldar med' osv.

Hit hör enligt min mening även den som »generell» förklarade¹ pluralen *mága* (gen. till *mágr* 'släkting') i en lausavísa av Egill Skallagrímsson (Skjaldedigtn. B I, s. 48). Första hälften av den strof, i vilken Egill för konung Aðalsteinn berättar om hur han med sin frände Arinbjörns hjälp frälste livet hos konung Erik Blodyx, lyder:

Svartbrúnum lét sjónum,
sannspár, hugins vára,
hugr tjóðum mjök mága
mognuðr Egil fagna.

Med prosaisk ordföljd blir detta: *Hugins vára mognuðr lét Egil fagna svartbrúnum sjónum. Sannspár hugr mága tjóðum mjök.* F. Jónsson översätter i Skjaldedigtn.: »Krigeren lod E. fryde sig over (beholde til glæde for sig) de mørkladne øjne; min svogers (Arinbjörns) forudseende sind støttede mig i høj

¹ Detter-Heinzel, s. 16.

grad». I Altnord. Sagabibl. översättes något annorlunda: »— — — der mut meines wahrhaftigen schwagers half mir tüchtig». Därefter tillägges: »*mága* ist gen. plur von einer person; so wird der plur. häufig gebraucht. . . Arinbjörn ist gemeint.» Enligt min mening betyder däremot *hugr mága* 'ett sinnelag) en omtanke, som kännetecknar fränder i allmänhet'. Egill menar med *sannspár hugr mága* 'en förutseende omtanke av det slag, som man blott finner hos fränder'.

iqfra (*brúði*) Grp. 40 (Detter-Heinzel, s. 16). Sigurd säger till Gripir angående Brynhild:

*Vilda ek eigi
vélom beita
iqfra brúði
er ek ætta veitk.*

'Jag skulle icke vilja bruka svek mot den furstliga kvinnan, den yppersta, som jag vet.' *iqfra* betyder icke 'eines Fürsten Weib, Brynhild' (Osthoff, s. 206), 'eines Fürsten Weib' (Brugmann, Grundriss II: 2, sid. 435) utan 'kvinnan av furstlig ätt', 'die fürstliche maid, die hochgeborene jungfrau' (Gering, Kommentar II, s. 155). Denna genitiv bör jämföras med och är tydligen en analogibildning efter mönstret av en rad genitiver i pluralis av personbetecknande substantiv, som avse en sluten grupp: släkte, ätt, folk (i politisk mening), och som stå som bestämning till andra personbetecknande substantiv. Jfr (*skír*) *brúðr goða* Grm. 11 (om Skaði), *Vanabrúðar*¹ (gen.) i en dikt av Einarr Skúlason, Skjaldedigtn. B I, 450, (om Freya), *dís* (nom., resp. vok. sg.) *Skjöldunga* Br. 14, HH II, 50, (om resp. Brynhild och Sigrun),² *iqtna systir*, *iqtna systur* Prk. 29, 32.³

Likaledes hithörande äro åtskilliga personbinamn, som utgå från juxtapositioner, vilkas första element är ett folknamn i gen.

¹ Hskr. *vana brvþar*.

² Översättes av Gering, Kommentar II, s. 133, korrekt med 'frau von fürstlicher abstammung, hochgeborene frau'.

³ F. Jónsson, Lex. poet., översätter riktigt 'jättekvinde'.

pl., och vilkas senare element är ett appellativum eller ett personnamn. Som exempel kunna efter Lind, Norsk-isländska personbinamn, nämnas: (*Hallbiörn*) *Hqrðakappi* 'Hörderernas kämpe' (Lind), *Hqrða-Kári*, *Hqrða-Knútr*, *Sygnakiúka*,¹ *Sygnatrausti*,² *Sygnakappi*, *Vqrsakrákr*,³ *Vqrsa-Úlfr*.

Med namn av typen *Hqrða-Kári*, *Vqrsa-Úlfr*, där senare leden är ett personnamn, böra uppenbarligen sammanställas några fornengelska, i *Beowulf* förekommande personbetecknande uttryck, vilka genom ordställningen röja sig som ålderdomligare än de ovann. fornvästnordiska sammansättningarna: *Hrēpel Geata* 374, *Beowulf Geata* 676, 1191, *Hnæf Scyldinga* 1069, *Higelāc Geata* 1202.⁴ M. Trautmann⁵ anmärker, betr. *Beowulf Geata* 1191, att han finner genitiven betänklig och i stället tänker sig en svagt böjd nom. sg. *Geata*. Häremot opponerar sig med rätta Sievers (Paul-Braunes Beitr. 29, s. 309 f.), som uttalar sin förvåning över att Trautmann icke nämner även de övriga exemplen på likartad genitiv, varjämte han hänvisar till *sē Peodric wæs Amulinga* 'denne P. tillhörde Amulingarnas ätt' i konung Alfreds Boethiusövers., vilket ställe han anser tala för att uttryckssättet varit gängse även i prosa. Det sistn. ex. är dock icke fullt analogt med de övriga, eftersom *Amulinga* är en adverbial genitiv (beroende av verbet *wesan*), medan de förutn. genitiverna äro adnominala. Om dessa genitivers uppkomst uttalar sig för övrigt icke Sievers, lika litet som han finner anknytningar åt andra håll. Alla dessa genitiver ha en tydlig partitiv karaktär och leda säkerligen sitt ursprung just från adverbala genitiver vid verbet '*vara*' av samma slag som det ovann. feng. *sē Peodric wæs Amulinga*. Detta sistn. uttryckssätt är f. ö. ingalunda enastående, som Sievers menar. Det är fullt analogt med fvnord.

¹ S. leden enl. Lind nno., nisl. *kjuka* 'liten klump, kloss, kotte'.

² S. leden enl. Lind svaga formen av adj. *traustr* 'pålitlig, trofast'.

³ S. leden enl. Lind *krákr* 'korp'.

⁴ R. Wickberg, Askerbergs populär-vetensk. bibl. 5, översätter: 'göten Hreþel', 'Scyldingen Hnæf' osv.

⁵ Bonner Beiträge zur Anglistik hrsg. von M. Trautmann (1903), h. 7, s. 192.

emkat ek álfa, né ása sona, né víssa vana Skm. 18 'jag hör varken till alferna eller till asarnas söner eller till de visa vanerna'. Nygaard, *Norrøn Syntax*, § 122, Anm. I, uppfattar dessa genitiver som possessiva, medan Brugmann, *Grundriss II: 2*, s. 581, riktigare uppför dem — tillsammans med sådana uttryck som fhty. *ih bin thesses thiotas* 'ich gehöre zu diesem Volke' m. fl. — bland possessiva genitiver »mit partitivem Nebensinn». Jfr även Delbrück, *Vergl. Syntax*, s. 331 f.

fiándom pínom HHv. 34 (Detter-Heinzel, s. 16; Brugmann, *Grundriss II, 2*, s. 435). Heðinn, som under sin broder Helges bortovaro avlagt löfte vid bragebägaren att vinna dennes käresta, har sedan ångrat sig och talat om saken för Helge. Denne, som om tre nätter skall gå holmgång med konung Alf, svarar Heðinn vänligt och försonligt och antyder, i föraning om att han skall falla i tvekampen, att broderns bragelöfte snart skall bli infriat i godo. Härpå följer strofen:

*Sagðir þú, Helgi,
at Heðinn væri
góðs verðr frá þér
ok gíafa stórra!
þér er sæmra
sverð at rióða
en frið gefa
fiándom pínom!*

Om såväl innebörden som den rätta placeringen av denna strof gå meningarna starkt isär bland forskarna. I textbandet av Sijmons-Gerings eddauppl. liksom ännu av Sijmons hos Gering, *Kommentar II*, s. 63, anses den stå på fel ställe. Detter-Heinzel, s. 361, mena: »Hedhin ist also gekommen um Helgi seinen Kopf anzubieten», och samma uppfattning har, att döma av översättningen, F. Jónsson, *Eddadigte*, s. 204. Heusler hos Genzmer i dennes eddaövers. I (4:e uppl.), s. 172, anmärker: »Dieses Gesätz passte besser in dem Mund eines Gefährten, der Helgi gegen

seinen Bruder aufreizt». Gering, slutligen, (Kommentar II, s. 62 f.) avvisar som »un glaublich» Detter-Heinzels uppfattning, finner antagandet, att strofen är felplacerad, »kaum richtig» och föreslår själv följande tolkning: »Du hast einmal geäussert, dass ich dessen wert sei, grosse gaben von dir zu empfangen (und jetzt erklärst du dich sogar bereit, nach deinem tode mir deine gattin zu hinterlassen), aber ich hoffe, dass du mit feindesblut (zunächst mit dem blute des herausforderers Álfr Hrópmarsson) deine klinge röten und den gegner nicht schonen wirst.» Mot denna tolkning anmärker Sijmons med rätta, att den är otilfredsställande därutinnan, att sammanhanget mellan de båda halvstroforna endast kunnat åstadkommas genom en av Gering själv upfunnen parentetiskt förmedlande tankegång, och att det även med accepterande av denna förblir konstlat.

Min egen ståndpunkt är den, att jag icke finner tillräckligt starka skäl föreligga för antagandet, att strofen är felplacerad, och att Detter-Heinzels (resp. F. Jónssons) och Heuslers antaganden äro lika tänkbara vart för sig.¹ Däremot vill jag på det bestämdaste bestrida riktigheten av Detter-Heinzels (liksom Brugmanns och F. Jónssons) uppfattning, att *fiándom þínom* är en »generell» plural (= »mir» Detter-Heinzel, Brugmann, »mig» F. Jónsson). Vare sig man ansluter sig till Detter-Heinzels eller Heuslers åsikt om vem den talande är, måste man, om man ser på saken med oförvillat omdöme, medgiva, att det är naturligtast att fatta den sista halvstrofen som uttryck för ett allmänt omdöme, och att tankegången, mera fylligt återgiven, är ungefär denna: '(Kom ihåg, att) det (alltid) höves dig (du, som är en så härlig och ädel furste), att (först och främst tänka på dig själv och) helle färga ditt svärd rött i dina fienders blod än att skona dem.' Denna uppfattning får även ett kraftigt stöd genom den av Detter-

¹ I motsats mot Gering kan jag icke finna, att Detter-Heinzels uppfattning är på något sätt otrolig. I prosatexten före strof 31 heter det ju om Hedinn, att han efter sitt bragelöfte »ångrade sig så mycket» (*»íðradiz svá miþk»*), att han gick bort på villande stigar söder ut i landet och fann (*»ok fann»*, dvs. för att finna) Helge, sin broder».

Heinzel påpekade likheten med Háv. 127: *gefat þínom fiáðdom frið!*, som är en sentens. Det förefaller troligt, att Helge-diktens författare avsiktligt alluderar härpå.

kvánir Sg. 14 (Bugge, Norrœn fornkv., s. 249; Detter-Heinzel, s. 16; Gering, Vollst. Wörterb., s. 591, Kommentar II, s. 250; Osthoff, s. 206). Det heter om Gunnar, som grubblar över Brynhilds hot att överge honom, om han icke dräper Sigurd:

*Ýmist hann hugði
iafnlanga stund:
þat var eigi
árar títt,
at frá konungdóm
k v á n i r g e n g i .*

Ordagrant betyder detta: 'Han övervägde en lika lång stund olika alternativ (planer) — det hade tidigare icke förekommit, att gemåler gått från sin kungliga värdighet.' Bugge anmärker härtill: »Med Flertallet *qvanir*, hvorved menes Brynhild alene, jfr . . .». Denna uppfattning, som delas av Detter-Heinzel, Gering och Osthoff, är för mig obegriplig. Med *kvánir* åsyftas icke »Brynhild alene». Skalden avser drottningar i allmänhet, även om ett speciellt fall, Brynhilds hot att överge Gunnar, föranlett hans generella omdöme. Pluralen är typiskt generell och på intet sätt påfallande eller egendomlig. I modern svenska går det alldeles utmärkt att i ett fall som detta använda pluralis. Sijmons har i Zeitschr. f. deutsche Phil. 24 (1892), s. 13, not 1, antytt en riktig uppfattning. På tal om pluralen *fólklíðondom* Fm. 41 (*fram vísa skop / fólkliðondom*, parentetisk sentens i en av de strofer, i vilka fåglarna tala till Sigurd) yttrar S.: »... soll heissen: 'umherziehende recken, wie du.' Der plural in dieser allgemeinen sentenz gestattet die anwendung auf den vorliegenden fall. Ähnlich steht der plural Sig. sk. 14^s . . .».

fólklíðondom Fm. 41 (Detter-Heinzel, s. 16). Se ovan.

kindir Gðr. II, 31 (Detter-Heinzel, s. 16). Gudrun säger till

Grimhild, som vill gifta bort henne med Atle, broder till Brynhild, som vållat Sigurds, Gudruns makes, död:

*Hirðaðu bióða
bqlvafullar
prágiarnliga
þær kindir mér!*

Detter-Heinzel mena, att *kindir* åsyftar Atle. Detta är säkerligen felaktigt. Det är i stället Atle och hela hans släkt, som avses, vilken mening även företrädes av t. ex. Brate, s. 196: »denna ondskefulla ätt», Genzmer, i hans eddaövers. I (4:de uppl.) s. 96: »dieses Geschlecht», Gering, Kommentar II, s. 338: »diese bösertige sippshaft», F. Jónsson, Lex. poet.: 'det afkom, de slægtninge, nogen af den slægt.' Felaktig är däremot Neckels översättning: 'sippen' jämte tillägget: »alle diese — hunischen — geschlechter¹ sind der sprecherin verhasst.» Se härom samt om pluralens art s. 6.

fylgior HHv., prosastycket före 35 (Detter-Heinzel, s. 15). Pluralen, som på grund av dels prosastycket före 31 (berättelsen om trollkvinnan) och dels strof 35 (där det talas om *fljóð eitt*) är påfallande, torde, som Gering, Kommentar II, s. 63, förmodar, bero på ett förbiseende av författaren, vållat av den genom olika litteraturställen dokumenterade föreställningen (se Gering l. c.), att en enda person kunde ha flera fylgior.

und hiálmom HH II, 7 (Detter-Heinzel, s. 16). Stället åsyftar icke Helge ensam utan honom och hans män tillsammans; jfr t. ex. Brate, s. 130, Gering Kommentar II, s. 110, F. Jónsson, Eddadigte, s. 209; se dessutom följ. ex.

oddom HH II, 8 (Detter-Heinzel, s. 16). Helge säger till Sigrun:

*Pat vann næst nýs
niðr Ylfinga
fyr vestan ver,
ef þik vita lystir,*

¹ Spärrat av mig.

*er ek biqrno tók
í Bragalundi
ok ætt ara
o d d o m saddak.*

Meningen med de fyra sista raderna är: 'jag tog krigsfångar och dödade många fiender' (jfr Gering, Kommentar II, s. 110). Pluralen *oddom* beror på att Helge talar i egenskap av hövding för sin krigarskara. Meningen är alltså: 'jag mättade med hjälp av mitt och mina mäns spjut¹ örnens ätt', dvs. 'jag och mina män dödade många fiender.'

brúar HH II, 49 (Detter-Heinzel, s. 16). Den döde Helge säger till Sigrun, som besöker honom i högen:

*Mál er mér at ríða
roðnar brautir,
láta fólvan íó
flugstig troða;
skal ek fyr vestan
vindhiálms brúar,
áðr Salgofnir
sigrþjóð vekki.*

Att *brúar* här måste fattas som ack. pl. och icke som gen. sg. har först påpekats av Bugge (Helge-Digtene, s. 110, not 1),² som översätter: 'Jeg maa være vestenfor Himmelbroerne' utan att dock förklara pluralen. F. Jónsson, l. c., har samma mening som Detter-Heinzel: »plur. står her som ofte om en enkelt.» Gering, Kommentar II, s. 132, avvisar tanken på en »generell» plural och framkastar en förmodan, att man på grund av det vanliga fenomenet med två regnbågar bredvid varandra föreställt sig flera himlabroar. Säkerligen bör pluralens förklaring sökas i åtminstone den

¹ F. Jónsson, Eddadigte, s. 209, översätter: 'ved hjælp af (sværds)oddene.'

² Jämför därjämte F. Jónsson, Lex. poet., s. 67.

riktning, som Gering antyder, alltså i en mytisk föreställning om flera broar, ehuru denna uppfattnings orsaker och ursprung undandraga sig vår kännedom.

Det kan tänkas, att man i enlighet med den bekanta föreställningen om flera himlar (jfr t. ex. *nú eru himnar á hæð talðir* i en þula, Skjaldedigtn. B I, s. 671) även föreställt sig dessa förbundna med varandra genom flera broar.

vápnom Fm. 4. (Detter-Heinzel, s. 16). Sigurd svarar den döende Fáfnir:

Sigurðr ek heiti
— *Sigmundr hét minn faðir* —,
er hefjk þik vápnom vegit!

I det inledande prosastycket heter det: *En er Fáfnir skreið yfir grofna, þá lagði Sigurðr hann með sverði til hiarta*. Den bristande numeral överensstämmelsen mellan *sverði* och *vápnom* bör utan tvivel förklaras därav, att det allittererande *vega vápnom* 'slå med vapen' varit ett stående uttryck,¹ hos vilket den plurala innebörden av *vápnom* förbleknat, så att man kunnat använda uttrycket även i sådana fall, där det icke varit fråga om mer än ett vapen.²

¹ Se ang. belägg i fvnord. litt. Fritzner och Gering, Kommentar II, s. 187. Jfr ytterligare Grett., k. 43, 6: *því (at) ek hefji aldri með vápnum vegit fyrr en nú*. Att frasen varit vanlig, framgår även av att man på olika håll i de nordiska folkvisorna finner uttryck, som uppenbarligen återgå på det fvnord. *vápnom vega* eller däremot svarande uttryck. Sålunda nämner Bugge i Ark. f. nord. fil. 19, s. 3 ff., *þá vogno vegjen och þá vogno vega* i norska folkvisor, där *vogno* är en folketymologisk omtydning efter *vogn* 'vagn' och står i stället för en ordform, som motsvarar det äldre *vápnom*, samt det med det förstn. uttrycket likbetydande och formellt urspr. identiska *við váknium vigin* i färöisk folkdiktning. Vidare erinrar Gering, l. c., om det ensartade *vege með vaaben* i danska folkvisor.

² Ett jämförligt förbleknande av pluralbetydelsen hos ett substantiv måste förutsättas ha inträtt i det adverbiala uttrycket *at fótum* 'vid fotändan' (med motsvarigheter i fhty. och feng.; nhty. *zu Füßen*), eftersom detta kunnat ge upphov till analogibildningen *at höfðum* 'vid huvudgården' (med motsv. i fhty. och feng.; nhty. *zu Häupten*). »Wäre nicht bei *zu füßen* über dem Begriff des Bereichs (der Füße) der Pluralbegriff in den

hvélvognom Akv. 28 (Detter-Heinzel, s. 16). Atle säger till sin omgivning, sedan Gunnar fångslats:

*Ýkvið er hvélvognom!
haptr er nú í bǫndom.*

»Faren med vagnarna! | Fångnen är i band nu.» (Brate). Gering, Kommentar II, s. 355, finner, liksom Detter-Heinzel, pluralen påfallande och yttrar: »Der plur. ist befremdlich, da zur fortschaffung des gefesselten Gunnarr doch nur ein wagen (nach [28⁴⁻⁶] eine einspännige karre) erforderlich war. Atle und seine begleiter waren natürlich beritten (str. [29; 32]).» Denna uppfattning kan jag icke dela. Så vitt jag kan se, är pluralen en vanlig, »normal» plural, som får sin enkla förklaring av det naturliga antagandet, att en del av Atles folk färdades med vagnar, som väl närmast få tänkas ha varit avsedda för transport av »trossen». Gerings hänvisning till str. 28³⁻⁶:

*ok meirr þaðan
mennvörð bituls,¹
dólgrögni, dró
til dauðs skókr¹*

ändrar naturligtvis ingenting härutinnan — även om man, som några utgivare, i strid mot hskr. placerar de sistn. raderna omedelbart efter *bǫndom* — eftersom Gunnar mycket väl kan tänkas ha blivit forslad på en särskild vagn (eller kärra), dragen av en särskild häst.

hǫllom Ls. 27, *húsa* Rm. prosatexten före str. 13 (Detter-Heinzel, s. 15 och 16). Detter-Heinzel ha råkat förbise, att dessa och liknande pluraler ha sin naturliga förklaring i det forntida byggnadsskicket. Som V. Guðmundsson, Privatboligen etc., s. 19 ff.,

Hintergrund getreten gewesen, so wäre man nicht zu dem formantisch pluralischen Ausdruck *zu Häupten* gelangt», säger Brugmann, Grundriss II: 2, s. 675.

¹ *bituls skókr* = 'betselskakaren', dvs. 'hästen'.

utrett, bestod en fornisländsk gård och tvivelsutan även en fornordisk gård i allmänhet av »flere mindre huse, som tilsammen udgjorde et sammensat hus eller bygningskompleks.¹ Disse huse, hvoraf hvert enkelt er at betragte som værelse i en større bygning, stod dels i en enkelt, dels i en dobbelt række, forbundne ved én eller flere gange, vistnok i regelen under eget tag, og som derfor egenlig udgjorde et hus for sig.» Guðmundsson anför en mängd exempel på pl. av ordet *hús* i denna bet. Även de synonyma orden *holl*, *rann* och *salr* anträffas ofta i pluralis med samma betydelse. I Vafþrúðnismál finner man sålunda *holl* och *salr* användda omväxlande i sg. och pl. utan någon påvisbar betydelse-skillnad. Jfr t. ex. str. 7:

*Hvat er þat manna,
er í mínom sal
verpomk orði á?
Út þú ne komir
órom hollom frá,
nema þú inn snotrari sér!*

bediom Háv. 97 och 101 (Detter-Heinzel, s. 15):

*Billings mey
ek fann bediom á
sólhvíta, sofa...
grey citt ek þá fann
innar góðar kono
bundit bediom á.*

Pluralen förekommer dessutom, i den överförda bet. 'strand', i Snorres Edda (Neckel, s. 311), där Skade säger:

*Sofa ek ne máka
sævar bediom á
fugls iarmi fyrir.*

¹ Spärrat av mig.

Till grund för den plurala användningen av *beðr* i dessa exempel ligger naturligtvis den väl bestyrkta bet. 'dyna, bolster', varom se V. Guðmundsson, nyss anf. arb., s. 221. Pluralen betecknar helt enkelt bädden såsom bestående av flera dynor eller bolstrar. Det är alltså fråga om den mycket vanliga slags plural, som har kollektiv betydelse. Jfr t. ex. fvnord. *sqx*, n. pl. 'sax', eg. åsyftande de två knivar, varav saxen består, samt den ovann. användningen av ord med bet. 'hus' i pl. Den därjämte använda sing. *beðr* i bet. 'bädd' är en kollektivisering i singularis av bet. 'dyna, bolster' liksom lat. *torus* i bet. 'bädd (av kuddar eller dynor)', vilken betydelse genom kollektivisering utvecklats ur den likaledes förekommande betydelsen 'kudde, dyna'.

lúðra Grs. 3 (Detter-Heinzel, s. 16, Gering, Kommentar II, s. 454). Jättemörna säga till varandra:

*leggiom lúðra,
léttom steinom!*

medan det i närmast föreg. strof heter:

*þær at lúðri
leiddar vóro ...*

Stället är fullständigt oklart till sin innebörd (vad betyder här *leggia* och *léttu*?), och någon enighet om tolkningen har icke heller nåtts bland forskarna. Bugges översättning¹: 'Lader os lægge Kværnplankerne tilrette, lader os lette (løfte) Stenene' kan icke vara riktig, då *lúðr* betyder urholkad stock och användes (i sing.) om den träställning, på vilken den understa kvarnstenen vilar.² Så användes också ordet, i singularis, på fyra ställen i dikten: 2, 5, 21, 23. Brate, s. 369, menar, att hskr. *leggivm lvðra* är att fatta som *leggiom lúðr á* »'läggom (stenarna) i lådan', i det kvarnens stenar förut tänkas ligga på marken utan att vara insatta i kvarnen». Mot denna tolkning kan invändas, att den är syntak-

¹ Norrœn fornkvæði, s. 442.

² Se E. Schnippel i Zeitschr. f. deutsches Altert. 61 (1934), s. 41—48.

tiskt orimlig, då korrelatet till det till *leggiom* underförstådda objektet *pá* 'dem' måste tagas från det först i nästa sats stående *steinom*. Jfr i övrigt Gerings kommentar, där med rätta den traderade texten misstänkes vara förvanskad, även av sakliga skäl. Det är därför nog intet annat att göra än att stanna vid ett non liquet.

vargtré (vindkøld) Hm. 17 (Detter-Heinzel, s. 16). Det heter om Hamðir och Sörli:

*Fram lágo brautir,
fundo vástigo
ok systur son
sáran á meidi,
vargtré vindkøld
vestan bæiar ...*

De två sista raderna placeras av Bugge efter de två första. Detta är utan tvivel nödvändigt, då sammanhanget eljest blir obegripligt. Pluralen *vargtré*¹ kan fattas på två sätt. Antingen kan man som Gering (Kommentar II, s. 437) anse, att den bevisar, »dass nach der annahme des dichters auf dem hinrichtungsplatze (wie auf Golgatha) mehrere Galgen errichtet waren», eller också kan man fatta den såsom använd kollektivt för 'galge' och egentligen avseende de två upprättstående stängerna i en galge av den typ, som bestod av två sådana stänger, vilka upptill voro förenade genom ett tvärträ.² Med *meidi* skulle i sistn. fall avses detta tvärträ. Som stöd för en uppfattning av pluralen som kollektiv kan anföras, att feng. *gealga* 'galge' < urgerm. **galgan* 'böjlig gren' användes omväxlande i pluralis och singularis för att beteckna en galge (eller ett kors), och att ordet i nyeng. är plurale tantum:

¹ Ordet är ἀπ. λεγ. i fvnord.; förekommer även i flty. (en gång *warag-treo*, dat. sg., Heiland 5563 C) och feng. (*weargtreow*, sg., flera belägg, se Bosworth-Toller). Sijmons' antagande (Zeitschr. f. d. phil. 38, s. 164, not 1), att ordet i fvnord. är lånat från diktens sydgerm. källa, är onödigt, då det mycket väl kan vara samgermansk.

² Jfr Birg. I, s. 197: *galgen staar* ('består') *af twem vp rættom træm ok thvær træt ær thz thridia*. Se även Fritzner under galgi.

gallows.¹ Huruvida den i en gränsuppräkning förekommande pluralen av det med *weargtreow* synonyma feng. *weargrōd*, f. avser en eller flera galgar är ovisst: *Of ðam þorne on ða wærhrōda; of ðam rōðun . . .* (Bosworth-Toller). Under alla förhållanden är Detter-Heinzels antagande, att *vargré* är en »generell» pluralis, obehövt.

6. Generell pluralis i lagspråket.

I såväl de fornsvenska som de fornisländska och de fornnorska lagarna användes ofta pluralis — omväxlande med singularis — på ett sätt, som är främmande för modern språkkänsla. Denna plural, vilken i nutida svenska vanligen måste återges med obestämd form singularis med eller utan föregående obestämd artikel, förekommer både vid konkreta och abstrakta substantiv. Som exempel på pluralis av ett konkret substantiv kan anföras följande från VML I: BB 37, s. 38: *Hittir man fynd a almanna væghum. han a lagh lysa hænni* 'om någon gör ett fynd på allmän väg, skall han lagligen kungöra det'. Pluralen *væghum* uttrycker, att det är fråga om 'en (allmän) väg vilken som helst'. Som exempel på pluralis av ett abstrakt substantiv kan nämnas följande från VGL II Add. 11: 13, s. 246 f.: *Dræper mæper man til ærfs mæp vilix værkum. han skal eig arux hans varæ* 'om någon med uppsåt (eg. 'med uppsåtliga gärningar') dräper en annan för att komma åt dennes arv, så skall han icke vara dennes arvinge.' Pluralen *vilix værkum* har betydelsen 'en uppsåtlig gärning av vad art som helst.'

Anledningen till denna egentligen ologiska användning av pluralen är tydligen den, att man velat poängtera, att substantivet har generell betydelse. Man skulle också kunna uttrycka saken så, att man haft alla de möjliga juridiska fallen i tankarna. Pluralen framhäver, om substantivet är konkret, lagbestämmelsens giltighet beträffande alla »exemplar» eller slag av det, som uttryckes genom substantivets singularform, och om substantivet är abstrakt, lagbestämmelsens giltighet beträffande

¹ Jfr A new English dictionary.

alla arter av den handling, som uttryckes genom substantivets singularform.¹

Ännu i 1734 års lag finner man på några ställen pluralen använd på detta sätt. Följande exempel kunna nämnas: *Ligger by wid ändan, eller å sido wid stora siöar; äge tå i siö(!) eller holma efter rågång och bolstad sin* Jordab. XII: 4, s. 85, *Ropar och skriar någor, af öfwerdåd, på almänna wägar, gator och gränder . . . böte fem daler . . .* Missgärningsb. XXI: 8, s. 232.

Jag övergår nu till att närmare exemplifiera den generella pluralen och börjar därvid med fornsvenskan:

Wærþær man wæghin ok slæghin .j. gat um. ok j. hior þlæt um [i] økn um. ællr almæningium . . . han ær gildær at tiughum fiurum. UL:MB 8, s. 137, *Nu wærþær man siukær a skip um uti.*² *þer* ('de som utom honom äro ombord på skeppet') *aghu byrr at biþæ ok manz at giømæ* UL:MB 12, 7, s. 144, *Wærþær man .j. øyom dræpin. þær andræ øyær æru utæn fore. þær a þæt skiplagh banæ finnæ sum øn (!) liggær* (en hskr. har: *øyer ligge*) *til . . .* UL:MB 18, s. 149, *Nu liggær man a skoghe ællr skipi. . . ok lær sik þær myrþæ ællr rænæ. myrþir ok rænir. wærþær gripin .j. þem giærningum. þa skal ok han til þinx føræ* ('nu ligger en man i en skog eller på ett skepp . . . och lär sig där mörda eller råna. Om han nu mördar och rånar och blir ertappad, medan han utför ett sådant dåd, skall han föras till tinget') UL:MB 31, s. 160, *Takir man in fæ manz .i. akrum ella .i. ængium han skal in taka. oc æi dræpa* VML I: BB 39, s. 39, *Byggir man læmu gildri l. hæghnæ skoghum hema . . .* WML I: BB 44, s. 43, *Rindir eldir af manz hand wærkum. wipari æn han wil. oc brænnir wp ængialapur. giori wp til fæstiband oc wari sacløs* VML I: BB 45, s. 43 (jfr strax förut i samma flock: *Brænnir man scogh meþ wilia wærki . . .*), *Kan diur sarghat warþa af spiutum manz fölgher han siælwer sum spiut*

¹ Jfr om denna funktion hos pluralen av abstrakter s. 16.

² Två hskr. ha (se Schlyter): *a skipi uti*. En hskr. (se Upplandslagen enligt codex Esplunda utg. av Sam. Henning, s. 69, i Saml. utg. av Sv. fornskr.-sällsk.) har: *i skipi uti*.

drogh. taki pet diur . . . SML: BB 19, s. 108 f., wari þen saker at .III. markum. sum ei comber þa han buþ far. þen at fanga walzgerninga hawer giort ('då han får bud, att han skall vara med om att infånga den, som har begått ett våldsdåd, av vad slag det vara må') *til bonda. warþer han ei takin a færske gerning(!) sum walzgerning(!) witis. þa wæri sic mæp epe . . . SML: KB 11, s. 133, Lyuter man döp i gildrum andra manna af spiutum æller i grawm. (=grauum) Æru þe laghlyst fyrræ. wari gilder at .VII. markum wapa bot. SML: MB 19, s. 148, Lyter nocor scaþa af dikum. wari ogilt. SML: MB 19, s. 149, Kan lik hittæs cerrat oc vndat i scoghum. a lötum. æller a wæghum. kirkiu æller cöpstaþa mællum. oc hittis engin þen dræpit hawer. þæt heter dula drap. SML: MB 22, s. 150 f., Warþer man dræpin af morþwapnum. ('något mordvapen', 'ett mordvapen av vad slag det vara må') *ligge i twæbøte. Kan drapare ei warþa takin mæp. ('därmed', dvs. 'på bar gärning')* *wæri sic mæp epe prætalptum. at han þen man drap mæp folkvapunum. oc ei mæp morþvapnum. þættæ æru morþwapn tælghekniver matkniver. arf af bogha SML: MB 26, s. 154, Nu warþer man a skipum dræpin . . . han ær gildær at attatighi markum ÖGL: Eps. 33, s. 44, Nu slar man annan mæp hornum ('ett dryckeshorn') ælla hiæltum.¹ stangum ælla stafrum ÖGL: Vap. 19, s. 79, Nu þa man uær ('försvarar besittningsrätten till') iorþ. þa skal han þær mæp epum standa sum iorþin ær ('då skall han stå på själva den tvistiga jorden, när eden² gås', Schlyter) ÖGL: ES 15, 2, s. 146, Dræpær maþær man warþær han sipen dræpin a fotum hanum (dvs. på samma ställe, där den andre blivit dräpt) *liggi a wærkum sinum VGL I: Mdr 6, s. 14, Takær maþær præll allær.ambut a löpstighum. þa skal lysæ sum lagh sighia VGL I: PB 18, s. 60, likaså, vad pluralen beträffar,***

¹ Ordet förekommer endast på detta ställe i laglitteraturen. Schlyter översätter det med 'svärsknapp'. Det kan dock lika gärna fattas som plurale tantum = fvnord. *hjølt*, som användes om både tvärstycket och 'knappen' på ett svärd (se Fritzner). *hiæltum* är i så fall att översätta med 'ett svärdsfäste'.

² Spärrat av mig.

VGL II: PB 53, s. 175, *Tver æru ondestu þinnær. fulder gurþiufer oc agnabakæ. agnæbaku far annattuægje meþ klylf* (för *klyf*) *æller vaghin.* (dvs. *vaghn*) *ok vil swa økiæ lapæ sin meþ stolo* (för *stolno*) *korne. warper maþer takin meþ sliikum styldum. hengi up han ...* VGL II: PB 58, s. 176, *Brennir maþer hø manz æller korn a kre* (för *a akre*) *vti. æller fiski garþ. æller engh. æller mөлno meþ valzuerkum. bote ...* VGL II: UB 21, s. 218 f.

Från de fornnorska lagarna kunna nämnas följande exempel:

En ef hann (dvs. *maðr*) *býr swa ovarla a fialle(!) æða swa utarla* ('långt ute') *i eyium ... þa scal hann ...* Ä. Gul., NGL I, s. 14, *En ef maðr grefr lic i hauga æða reysar.¹ þa scal hann ...* ib., *Ef maðr er staðen a fiillum æða i vttæyvm vm langa fastu oc heiptir hann ueðr. þa skal hann eta huetuitna hælldr en dœya nema mann ein. En þa er hann kæmr til bygd a þa segi þeim preste til er hann ma fyrst hitta ...* Ä. Frost.-l., NGL I, s. 145, *en ef hann var i engom þeim stað staddr. kome fyrir sic járnburði ef hann nár eigi með eiðum undan at færasc* ('om han icke kan bevisa sin oskuld genom ed') Ä. Frost.-l. NGL I, s. 159.

Till sist några exempel från den fornisländska lagsamlingen Grágás:

Ef lik er ført or þingvm prestz. (om 'ett lik föres ut från en prästs socken'). *þa er hann skylldr at fylgia þvi til grafar* Grág. I, s. 10, *Ef maþr andazk i út eyiom. oc ero þeir menn skyldir at føra lik til kirkio. er a megin lande ætti til at føra* ib., *Ef maþr andazk a þingom eþa leipom oc scolobuþo navtar hans føra lik til kirkio* ib., *Ef lik finnz a fiollvm þeim er vatnföll deila merki. oc scal sa maþr føra lik til kirkio. er næst býr vötnvm þeim i herapi. er næst sprettr vpp likinv a fiallinv(!)* 'om ett lik hittas på ett sådant fjäll, där älvar [som rinna nedför båda sidorna av fjället] utgöra gränsskäl mellan bygder, då skall den man föra lik till kyrka, som bor närmast den älv i bygden, som rinner upp på fjället närmast liket'

¹ *reysar* är plurale tantum.

Grág. 1, s. 11, *Hvart er maðr misser fiar sins .ii. avra eða meira við einn mann a xii. manaðom. Þa er costr at stefna vm stuld þann til þræl doms ef hann hevir þióf la v n o m¹ leynt. sva sem þræll være faðir hans enn ambatt mopir. oc felle hann a navðigr aiorð. telia ser fe hans allt. þar scal queðia til heimilis bva ix. aþingi þess er sottr er. hvart hann hafe þvi fe stólit. a þeim xii. manaðom oc nefna hann. oc þióf la v n o m¹ leynt. eða hafe hann eigi 'om man mister av sitt gods tvá ören eller mera, som borttagits av en man inom loppet av tvá månader, då är man, för så vitt han gömt (det borttagna) »genom tjuvgömmanden»² (dvs. 'om han gömt det på något av de sätt, på vilka tjuvar bruka gå till väga') berättigad till att . . . Man skall då på tinget tillkalla nio grannar till den anklagade, som — i det de nämna hans namn — skola avge utlåtande om huruvida han stulit detta gods inom loppet av tolv månader och gömt det borttagna på tjuvvis eller icke' Grág. 2, s. 165. Ordet *laun*, f. 'hemlighet' (liksom det motsv. fsv. *løn*) förekommer, så vitt jag vet, eljest endast i sg. Jfr särskilt det vanliga adverbliella uttr. *á laun* 'i hemlighet'.*

I belysning av ovanstående exempel på generell pluralis i det gamla lagspråket få ett par andra pluraler, av vilka särskilt den ena vållat mycket huvudbry, en enkel och naturlig förklaring. De pluraler, som jag åsyftar, äro fsv. *døpum*, fgotn. *daupum* (dat.) till fsv. *døper* el. *døpi*, fgotn. **daupr* el. **daupi* m. 'död' samt fsv. *øldum* (dat.) till *øl* n. 'öl' och fno. (*ærfða*)*ølda*, (*ærfða*)*øldra* och (*sálu*)*ølda* (gen.) till (*ærfða*)*øl*, (*ærfða*)*øldr* n. 'gravöl' (eg. 'arvöl'), (*sálu*)*øl* n. ds. (kristen beteckning; förleden är gen. av *sála* f. 'själ').

1. Pluralen *døpum*, resp. *daupum* tillhör uteslutande lagspråket och förekommer endast i det allittererande uttrycket fsv. *dræpa døpum*, fgotn. *drepa at daupum*, som anträffas på följande ställen: *Kastar man ywir hws. ella skyutir. þa skapa af man ella kuna. witi wækiændi* [för *wærkiændi*] *þæn wapa meþ twem wítnum*

¹ Hskr. har förkortningstecken för *m*.

² Om den instrumentala dativen se närmare nedan, s. 68.

oc tolf manna epi. sæghi hwsabymanni till oc biscops manni. æn han asaaki bœti. wapa boot. æn þo at dœpum se dræpin VML I: MB 23, s. 24; *warper man hoggin fullum sarum eller dœpum dræpin . . . þær bœtis kunungi firi friþ brutit* SML: KB 11, s. 53; *Faar obupin misfyrmilse a sic. oc ær ei fullum sarum sarghaþer eller dœpum dræpin. wari ogilt þet han fik* SML: GB 3, s. 57; *Kastær man iwir huus etc.* (se ovan det nästan likalydande stället i VML I) . . . *bœte wapa bot. hwaria a komo mæþ sinu gilde. æn þo at dœpum dræpin see.* SML: MB 7, s. 140; *Dreþr þu mann at daudom eþa af hagg vaitr byt sieþ marcr* GL (Cod. B), s. 14 med not 6; *Gutniscs manz vereldi bytis at þrim marcum gulz. En hann ir at dauþum dreþin* GL, s. 19.

Brate, Dalalagens böjningslära, s. 4, anser *dœpum* och *dauþum* vara rester av en gammal instrumental singularis på *-mi*, som man velat återfinna även på flera andra håll i de germ. fornspråken. Osthoff har emellertid i Indogerm. Forsch. 20, s. 163 ff., grundligt och så vitt jag förstår slutgiltigt vederlagt hela denna teori och uppvisat, att alla de påstådda exemplen på denna kasusform kunna förstås som pluraler. Osthoff har därför utan tvivel rätt, då han (anf. arb., s. 199 ff.) i *dœpum* och *dauþum* ser pluraler i dativ, men den syntaktiska förklaring han ger av pluralen kan jag icke acceptera. Under åberopande av att grek. θάνατοι, pl. av θάνατος 'död', ofta förekommer i betydelsen 'gewaltsamer Tod, Tötung, Ermordung', vilken enl. Osthoff uttrycker »gleichsam der Inbegriff, die Summe der verschiedenen aufeinander folgenden Phasen der von dem Opfer der Tötung auszustehenden 'Todes gefahren, -ängste, Todesstrieche, Todesqualen'» vill han inlägga en motsvarande betydelse i det fornsvenska uttrycket, vilket just avser en våldsam död.

Senast har W. Havers i Festschrift für P. Kretschmer (Wien 1926), s. 44, behandlat frågan. Han avvisar Osthoffs förklaring och anser, att *dœpum* är ett bevis för den av honom hävdade tesen, att pluralen, »namentlich in den älteren Perioden der idg. Sprachen, auch dazu dienen kann, eine Steigerung des einem Worte an sich anhaftenden Gefühlstones

auszudrücken. ... Das Wort 'Tod' hat z. B. an sich schon einen Gefühlston, wollte man aber einen gewaltsamen Tod bezeichnen, einen Mord, der viel stärkere Begleitgefühle auslöst, so konnte man das Wort 'Tod' in den Plural setzen.» Hela denna teori om förekomsten av en »Gefühlsplural», som Havers, inspirerad av Max Deutschbein, System der neuengl. Syntax (1917), § 79, opererar med icke endast för den ifrågavarande pluralen utan även eljest i mycket stor utsträckning, synes mig synnerligen vag och oklar. I alla händelser torde man böra använda sig av den med mycket stor försiktighet.¹

Med hänsyn till att denna plural endast förekommer i lagspråket och är fullt analog med de där talrikt förekommande generella pluralerna, finner jag det utan vidare klart, att den bör betraktas som en sådan. Uttrycket *dræpa dœpum*, resp. *dræpa at dauþum* betyder 'dräpa (någon) på något av de sätt, på vilka man kan döda en människa'. Pluralen, som här tydligen — liksom i andra fall av generell pluralis av abstrakter i lagspråket (se ovan) — anger olika arter av abstraktbegreppet, uttrycker alltså det-samma, som de med spärrad stil återgivna orden i följande citat: *Dræper owormaghi man hwarium lundum han dræpæ kan. bætis þæt drap ater mæp wapa botum* SML: MB 18, s. 148, *Þat er mælt ef manne er sva banat at eigi er asynt a honom oc er eigi ben a honom. verðe hann eltr avatn (= a vatn) eða fyrir biorg eða kyrctr ihel eða barðr. eða hueriumgi dauða er þeir deyða hann ...* Grág. I, s. 156.

Dativen är en ursprunglig adverbial instrumentalis av samma slag som det ovan. *þjóflaunom*. Denna instrumental, som man kallat »der ausmalende Instrumental», och som har indoeuropeiska anor (se t. ex. Brugmann, Grundriss II: 2, s. 536 f.), förekommer vid nomina actionis, vilka äro bildade av samma stam som verbet eller ha en betydelse, som liknar verbets.² Substantivet är oftast

¹ Jfr ett kritiskt uttalande av E. Löfstedt (Syntactica I, s. 25, not 1), som även (anf. arb., s. 49, not 1) nämner den fsv. pluralen, dock utan att söka förklara den.

² En rik exempelsamling från fvnord. finnes hos Nygaard, *Norrøn Syntax*, s. 116.

antingen sammansatt eller försett med en attributiv bestämning, varigenom den genom verbet angivna handlingen närmare specificeras. I uttrycket *dræpa dæpum* åstadkommes specificeringen av pluralen, därigenom att denna, såsom redan nämnts, uttrycker olika arter av abstraktbegreppet.

Prep. *at* i det fgutn. uttrycket har betydelsen 'med' liksom i t. ex. *at vitnum letæ* 'undersöka med vittnen' VGL II: AB 10, s. 136. Jfr *m e p vitnum letæ* VGL II: GB 16, s. 149.

2. Fsv. *ældum* förekommer i VML I: 18, s. 22: *Kuma men at öldum saman. hittas satir oc skilias osatir. Combir præta ella bardaghi pera mellum. þæt ær þriggia marka sak. Fno. ærfða-öld(r)a och saluölda* finnas i följande sammanhang: *En ef menn gera ol. ok kalla salo ol. þa scolo þeir til biöða preste þeim er þeir kaupá tíðir at. hann scal hanom biöða við þriðia mann hit fæsta. En prestr a til at fara nauðsynia laust. til erfða olda. æða salo olda. Ä. Gulap.-1., NGL I, s. 14 f.; En prestr a till at fara nauðsynia laust till ærfða oldra* Kong Sverres Christenret, NGL I, s. 432.

I Indogerm. Forsch. 20, s. 181 ff., har Osthoff en lång utredning om användningen av pluralen av **alup* och **alupra-* 'öl' i de nordiska fornspråken, varvid han även diskuterar de ovann. pluralerna. Osthoff översätter det fsv. *kuma men at öldum saman* med 'es kommen Männer beim Trinkgelage zusammen' och fattar de fno. *ærfðaöld* och *sáluöld* som »Bezeichnungen des 'Leichenbegängnisses', eigentlich 'Erbschafts'- und 'Seelentrinkgelages' wozu mit gleicher Bedeutung der Akk. Sing. *erfi-öl* und *sálu-öl* ...» Han anser, att pluralen av ordet *öl* i dessa fall har bet. 'Gelage, Trinkgelage' och menar, att vi till denna pluralisering av begreppet 'öl' ha »etwas Analoges» i lat. *pocula* pl. 'Gelage', *in poculis, inter pocula* 'beim Zechen'.

Emellertid har ju, som Osthoff också nämner, singularen ofta betydelsen 'Gelage'. I såväl fsv. som fno. är denna betydelse ytterst vanlig och förekommer på mångfaldigt flera ställen än de sammanlagt tre, där pluralen enl. Osthoffs uppfattning har denna betydelse. Osthoff medger också, att betydelsen 'Gelage' lätt kan

utveckla sig ur det singulara begreppet 'öl'. Varför skulle man då ha använt sig av pluralen för att uttrycka detsamma? Rent teoretiskt är det naturligtvis möjligt, men troligt är det icke. I vilket fall som helst är Osthoffs förklaring fullständigt onödig, då pluralerna mycket enklare och naturligare kunna förstås som generella. *kuma men at öldum saman* betyder: 'om män komma tillsammans till ett dryckeslag (eller gästabad) vilket som helst'. På liknande sätt är pluralen att översätta i det fno. *prestr a til at fara nauðsynia laust. til erfða olda. æða salo olda.* 'präst har skyldighet att utan förfall fara till ett »ærfiql» eller ett »saluql», vilket det än är' (eller: 'när helst han blir bjuden').

Exkurs.

»milli sólsetra» och liknande uttryck.

Till frågan om den s. k. elliptiska pluralen.

I den fornisländska litteraturen anträffas på tre ställen uttrycken *milli sólsetra*, *sólsetra millum* och *með sólsetrum*, vilka beteckna tiden mellan soluppgången och solnedgången (jfr Cleasby-Vigfusson och Fritzner):

Arnkell var starfsmaðr mikill, ok lét þræla sína vinna alla daga milli sólsetra (en hskr. har efter *vinna: með sólsetrum*) Eyrb., k. 37, s. 66; *En þat var mælt, at kona skyldi eigi víðara nema land, en leiða mætti kvígu tvævetra várlangan dag sólsetra millum . . .* två hskr. av Landn., s. 142, not. *Einarr skipaði saudamanni sínum, at hann skyldi snemma upp rísa hvern dag, ok fylgja sólu meðan hæst væri sumars; ok þegar er út hallaði á kveldum, skyldi hann halda til stjörnu ok vera úti með sólsetrum* Ljósv., k. 14, s. 165. Även i nyisl. finnes enl. Blöndal (s. 774) *milli sólsetra* 'fra Solens Opgang till dens Nedgang'.

Cleasby-Vigfusson uppföra uttrycken under ett »*sólsetr*, n. pl. 'sunrise and sunset', Fritzner under »*sólsetr*, n. 'Solens Opgang eller Nedgang'» och Blöndal under »*sólsetur*, pl. 'Solens Op- og Nedgang'. I en uppsats i Ark. f. nord. fil. 16, s. 200 ff., fram-

ställer Sophus Bugge en helt annan uppfattning. Under hänvisning till den särskilt i fornindiskan vanliga s. k. elliptiska dualen, som består däri, att ett substantiv sättes i dualis för att beteckna detta substantiv plus ett annat, som på något sätt står i närmare förhållande därtill, t. ex. *mitrá* 'Mitra och Varuna', förklarar Bugge (*milli*) *sólsetra* som en fortsättning, en pluralisering av en dylik elliptisk dualis, sedan dualen dött ut som självständigt numerus.¹ Bugge yttrar: »Disse Udtryk betyde 'til Solnedgang fra Solopgang'. *sólarsetr*² betyder kun 'Solens Nedgang'. Et Ord *sólsetr* har i Ental aldrig kunnet betyde 'Solens Opgang', thi *setr* er 'Sæde', og Udtrykket hører sammen med Udtrykkene *sól gengr til setrs* 'Solen gaar ned', *sólu er sett* og *sól sezsk*, osv. . . . Men derved, at det Ord, som betyder 'Solens Nedgang', sættes i Flertal, føres Tanken tillige hen paa 'Solens Opgang', der naturlig hører sammen med 'Solens Nedgang' som dens Modsætning. Ordets Betydning kommer derfor i Flertal til at omfatte begge. Jeg finder det sandsynligt, at et til *milli sólsetra* eller *með sólsetrum* svarende Udtryk har været brugt i nordisk Sprog allerede i den forhistoriske Sprogperiode, da der ved Substantiverne fandtes egen Form for Total.»

Såväl de nämnda ordboksförfattarnas som Bugges förklaring är enligt min mening fullständigt felaktig. De förstnämndas översättning av *sólsetr* är, som även Bugge (betr. Fritzner) an-

¹ De enda ord i de nordiska fornspråken, som ha bevarat dualen som självständig språkform, äro som bekant första och andra personens personliga och possessiva pronomen: fvnord. och fsv. *vit, it; okkar(r)*, fvnord. *ykkarr*.

² Bugge framhåller i slutet av sin uppsats, att nom. (denna är dock, så vitt jag vet, icke belagd) och ack. sing. heta *sólarsetr* och icke *sólsetr*, och menar, att gen. pl. *sólsetra* och dat. pl. *sólsetrum* med avseende på första ledens form förhålla sig till *sólsetr* som t. ex. *borgfirðskr, Borgfirðingr* till *Borgarfjörðr*. Detta kan icke vara riktigt. Det av Bugge åsyftade bortfallet av kasussuffix och böjningsändelser (varom se Lundahl i NoB 25 (1937), s. 35 ff. och där anf. litt.; Bugges här berörda inlägg har undgått mig liksom Wessén) inträffar endast vid avledning. *sólarsetr* är en (för övrigt säkerligen yngre, se nedan s. 74) sidobildning till *sólsetr* liksom t. ex. *brúðarbekkr* till *brúðbekkr* osv. Det är alltså här helt enkelt fråga om den vanliga växlingen mellan en förled med genitivform och en med stamform.

märker, omöjlig, då den gör våld på ordet *setr*'s uppenbara etymologiska samband med verbet *sitta*. Men även Bugges uppfattning, som så vitt jag vet aldrig blivit motsagd,¹ är säkerligen oriktig. För det första väntade man sig snarast, om Bugges ellipsteori vore riktig, att uttrycket skulle betyda 'från solnedgång till soluppgång' och alltså åsyfta natten och icke dagen, eftersom vid elliptiska dualer i regeln det bland två samhöriga ord, som man först tänker på, sättes i dualis. För det andra kan icke *sólsetr* ursprungligen ha betytt 'solnedgång', även om ordet sedermera och tydligen tidigt (jfr nedan) kommit att uppfattas så. Ordet *setr* är bildat till den indoeur. roten **sed-* 'sitta' i lat. *sedeo* osv. Stambildningen är oklar. Man har dels antagit en urspr. *es*-stam, i vilket fall ordet vore identiskt med find. *sádaḥ*, n. 'säte' och grek. ἔδος ds., dels en *ro*-stam (urspr. väl ett substantiverat adjektiv **sed-ro-s* 'sittande'), varvid det grek. ἔδρα, f. 'säte' m. m. vore besläktat. I vilket fall som helst kommer man icke fram till någon annan grundbetydelse än 'sittande', sedan 'säte', och dessa betydelser samt andra därur utvecklade äro också de enda, som existera av såväl det find. *sádaḥ* som det grek. ἔδρα.

Den ur grundbetydelsen 'sittande' direkt utvecklade betydelsen 'varaktigt uppehåll (på en plats)' finner man i Fornm. 6, s. 440: *gerðist þar mikit setr kaupmanna* samt i flera sammansättningar: *atsetr* 'uppehåll, tillhåll'; *grassetr*, eg. 'sittande i gräset', endast i uttr. *sitia grassetri*, eg. 'sitta förmedelst sittande i gräset, sitta på sådant sätt, som man gör, då man sitter i gräset' (*grassetri* är instrumental dativ med modal innebörd²); uttr. tillhör lagspråket och avser 'sidde paa en gaard alene med en vis græsningsret for sit kvæg' (Hertzberg i glossariet till NGL); *náttsetr*, 'eg. ophold natten over paa et sted; men ogsaa om nattevaagen (over en død)' (Hertzberg, anf. arb.); *slímusetr*, endast i uttr. *sitja slímusetr* el. *-setri* 'om den, der misbrugte nogens gjæstevenskab, enten ved som

¹ Bugge meddelar själv i sin uppsats, att den bekante språkforskaren Alf Torp på egen hand kommit till samma resultat. Dessutom ansluta sig Dettler-Heinzel i sin eddakommentar, s. 15, till Bugges mening.

² Jfr Nygaard, *Norrøn Syntax*, s. 116.

snyltegjæst at infinde sig ubuden, hvor indbydelse forudsattes, eller ved at blive utilbørlig længe el. mod loven; om fredløse i sit hjem' (Hertzberg, anf. arb.); förleden i *slimusetr* är väl gen. av det av Ross anförda *slīma*, f. 'Snyltegjæst' (= *slimegjest*); ordet betyder alltså eg. 'sittande som snyltgäst', 'det att man sitter, dvs. vistas (hos någon) som snyltgäst'; *strandsetr*, eg. 'sittande på stranden', 'Stilling, hvori den er, som de bortreisende ikke ville tage med sig, men lade tilbage paa Stranden' (Fritzner), endast i uttr. *sitja strandsetri* 'befinna sig i ovann. ställning'; *parsetr* 'uberettiget ophold, forbliven paa et närmere betegnet sted' (Hertzberg, anf. arb.).

För övrigt har *setr* den konkreta betydelsen 'uppehållsort, säte, hem, bostad'¹ samt (i plur.) 'säter'. Det är uppenbarligen betydelsen 'uppehållsort, hem', som ursprungligen ingår i *sólsetr*. Att så är fallet framgår dels av sådana uttryck som *sól gengr til setrs* Stjorn, s. 369, *sól er i setre* NGL II, s. 133,² dels av en jämförelse med liknande uttryckssätt i andra germanska språk. Jfr feng. *to settle gān* 'to set' (om solen), *syððan sunne beó on setle* 'after sunset', *ðonne heó* (nämligen solen) *to settle gæp* 'cum occubisset sol', *sunne säh to settle* m. m. Bosworth-Toller (s. 867 a) uppföra alldeles riktigt dessa exempel under *setl*, m. i dess grundbetydelse 'that on which one sits, a settle, seat, place to sit.' Däremot är *setlgang* = 'solnedgång'. På samma sätt användes *set*, n. 'säte' om 'the place where the sun sets': *miððy tō sete eode sunne* 'cum occubisset sol'; *gewāt sunne tō sete glīdan* osv., medan *setgang* betyder 'solnedgång'. I flty. är dativen *sedle* av **sedel* = flty. *sedal* 'säte, boning' m. m. vanlig i uttryck, där *sunna* 'sol' är subjekt, t. ex. *an āband sēg sunna te sedle* Heliand 2821, *sunna ward an sedle* ib. 2910 osv. Lexer, Mittelhochd. Wörterb. 2, sp. 843, upptar under det med föreg. etymologiskt identiska *sedel*, m.

¹ Se Lex. poet., Gering, Wörterb., Fritzner, Cleasby-Vigfusson.

² *Nu er farhirdir eigi lengr skylldr at flytia* (näml. folk över »þjóða») *en sol er i settre* (andra hskr. ha: *solo er sett, sol er vndir* m. m.) *oc eigi fyr en sol rennr upp*. Hertzberg översätter i glossariet uttrycket med 'er gaaet ned' och uppför det under »*setr*, n. 'sæde'».

el. n., i bet. 'ruhesitz, lager': *ze sedele gān* 'vom untergange der sonne od. des mondes': *diu clare sunne ze sedele wolte gān*.

Alla dessa uttryck innehålla naturligtvis en från det mänskliga livet hämtad bild. Liksom människan om dagen är i rörelse och verksamhet men om kvällen 'går hem till sitt' och lägger sig ned på sitt viloläger, så vandrar solen om dagen över himlavalvet, sysselsatt, om man så får säga, med att ge jorden ljus och värme, för att om kvällen efter väl förrättat värv 'gå hem och lägga sig till ro.'

Så småningom kom man emellertid att i ordet *setr* inlägga bet. 'nedgång', och därefter bildades sammansättningen fvnord. *sólarsetr*, fsv. *solasæter*, n. 'solnedgång'.¹ Jfr t. ex.: *þviat þeir stodu ok stördu upp aa dvalsamligt setr solarinnar* (den hade stannat genom ett mirakel) = *Stantes enim et intuentes moras solis in occasum* Heilagr. II, s. 416; *einkte godz skal i þæn færast efter solarsætir oc til þes at sol genger vp* NGL III, s. 199; *An friþær gangær in om olafsmæssu affton oc ær ute a mikials-mæssu dagh at sola sætre* WML: PB 24, s. 239, *gitaer han gangit ep sin. fore solæ sætær. wæri saklæs* UL: PB 5, s. 263 (jfr ÖGL: BB 27, s. 215, 43, s. 228, 49, s. 231; Bjärköar. 6, 20, 30, s. 115, 126, 129²; jfr slutligen sv. dial. *solsäter* (Rietz, s. 652 a) no. dial. *solset*³ (Ross) ds.

Denna sekundära betydelse av *setr*, *sæter* har tydligen uppkommit under inverkan av skilda faktorer, t. ex. vissa konstruktioner med verbet fvnord. *setja*, fsv. *sætia* 'sätta'. Jfr sådana uttryck med operonlig konstruktion av verbet och ordet *sól* (*söl*) i dat. eller ack. som t. ex. *sólu er sett*, eg. 'solen har blivit satt,

¹ Se om denna sammansättnings förhållande till *sólsetr* s. 71, not 2.

² Formen *solsæter* (snarast nybildning, knappast gammal form = fvnord. *sólsetr*) förekommer (jänte *solasæter*) i MEL, Radzst. b. 16, s. 269, och HL:PB 7, s. 89. På det senare stället, där det heter: ... *þiþæ þa till sool satter* (för *sætter*), kan det sista ordet lika väl uppfattas som 3. pers. sg. ind. av verbet *sætia* iopers. konstruktion. Användningen av prep. *till* som konj. i bet. 'till dess att' är visserligen icke känd just från HL men är väl betygd från andra lagar, t. ex. UL, VGL, ÖGL m. fl.

³ Därjämte *solset(j)ing* och *solsetning*.

bragt till sitt säte', dvs. 'har gått ned'; fgu^{tn}. *fran þi et sol setr vm aftun oc til þes et lysir a þripia dygri* GL, s. 11 f., *En domar dymins ai lengr. oc aipir lyptins ai lengr en sol setr* Därs., s. 46.¹ Jfr vidare fvnord. *at sólu settri* 'sedan solen gått ned' (*settri* är här perf. part. av *setja*). Även den personliga konstruktionen med verbet i passivum: *sól setst*, fsv. (lagspr.) *solin sætz*, kan ha inverkat. Särskilt betydelsefull har troligen den omständigheten varit, att man lätt i sådana förbindelser med prep. *fyr(ir)* som *fyr(ir) sólar setr* eller *fyr(ir) sólarsetr*, eg. 'före solsätet', kunnat — just på grund av den nämnda associationen med *setja* — uppfatta *setr* såsom havande bet. 'nedgång', varefter sedan så småningom uttrycket *eptir sólarsetr* kommit att användas i bet. 'efter solnedgången'. Belysande är ett ställe i en lausavisa av Egill Skallagrímsson (Skjaldedigt. B I, s. 43), där det heter:

*Leiti upp til Lundar
lýða hverr sem bráðast,
gerum þar fyr sjöt sólar
seið ófagran vigra.*

Alla handskrifter ha *setr* utom Wolfenbütlerhskr., som har *siot*, dvs. *sjöt*; detta är pluralis av *set*, n.,² som i fvnord. endast har den specialiserade bet. 'upphöjd del av ett rum på var sida av golvet', men som eg. har betytt 'säte (i allmänhet)' såsom i feng. (se ovan). Som plurale tantum i bet. 'boning, hemvist' förekommer ordet flerstädes i poesin, såväl i skaldedikterna som i eddadikterna. Jfr t. ex. Vsp. 41: 2: *ryðr* (näml. Fenrisulven) *ragna siqt raudom dreyra* 'han färgar gudarnas boning med rött blod'.

Finnur Jónsson, anf. arb. (jfr även Altnord. Sagabibl. 3, s. 135 f.), översätter *fyr setr (sjöt) sólar* med 'før solsætstid', och i Lex. poet. uppför han såväl *setr* som *sjöt* i nämnda uttryck under betydelsen 'nedgang', varjämte han ur denna betydelse även här-

¹ Om *sol* i dessa ex. är ack. eller dat. kan icke avgöras. Jfr Pipping i ordlistan.

² Jfr Falk-Torpa II, s. 342. F. Jónsson upptar i Lex. poet., s. 500, felaktigt *sjöt* som ett självständigt neutralt ord »=*set*».

leder den betydelse, 'ophør', som han förmenar *setr* hava i en lausavisa av Rognvaldr kali (Skjaldedigtn. B I, s. 487), vars text dock i ett för tydningen av *setr* avgörande sammanhang är förvanskad, varför ingenting med bestämdhet kan sägas om ordets betydelse på detta ställe. Även om översättningen av *fyr sólar setr* (*sjot*) med 'före solnedgången' korrekt tolkar uttryckets mening på modernt språk, så återger den dock säkerligen icke den ursprungliga innebörden, som måste ha varit: 'före solsätet', dvs. 'innan solen har kommit till sitt säte (sin boning)', 'före den tidsperiod, då solen »er i setri», som det heter i den ovan anförda fornorska lagtexten. Dylika korthuggna, elliptiska prepositionsuttryck med temporal betydelse, i vilka en preposition styr ett eller flera konkreta substantiv, som icke i sig själva äro tidsbetecknande, äro icke ovanliga varken under äldre eller yngre språkskeden. Jfr t. ex. *isæ mællum* (varom se nedan), *mællum bilz oc byrgþar*¹ SML:BB 00 och 14, s. 98, 100, eg. 'mellan (plog)billen och bärgningen', dvs. 'mellan den tid, då plogbillen, dvs. ploget, sättes i marken på våren, och bärgningens påbörjande på hösten', alltså 'om sommaren'; fvnord. *fyrir sól* 'före solens uppgång', fsv. *foræ sool* ds. HL, s. 78; fsv. *skal konæ æptir barn* (dvs. 'sedan hon fött l. fått ett barn') *.i. kirkiu leþæs. giwi þa præsti øre* ... UL, s. 38, likaledes hos Ol. Petri (jfr SAOB 3 B, sp. 354): *Thetta skal læsas nær hustru ledhes i kyrkio epter barn*; jfr vidare: *gangær husfru i kirkiu æfter barn sit ælla bonda sin* ('eller sedan hon fått en man', dvs. 'efter bröllopet') ... ÖGL, s. 25; även i andra lagar, se Schlyters glossar); *for math, effter math* 'före maten', 'efter maten', dvs. 'innan man börjat resp. slutat äta maten'; da. *at snakke for Tænder eller for Skæg* 'forend man faaer Tænder eller Skæg' (Ordbog over det danske Sprog 5, sp. 152), *Toget standser ikke for* ('innan det har kommit till') *Korsør* (därs. 6, sp. 439): på liknande sätt kan man i svenskan säga: *tåget stannar inte före Stockholm*. Jfr liknande uttryckssätt i lat.: *bona ... quae habuisset ante provin-*

¹ Hskr. ha *byrþæ* och *byrgþar*.

ciam 'som han hade haft, innan han kom till provinsen' *ante togam virilem* (dvs. 'innan han blivit fullvuxen') *dicendi peritus; ante tuos vultus* 'innan jag såg dina anletsdrag' (Thesaurus linguae latinae, vol. 2, sp. 135).

Av det ovan sagda framgår, att jag i uttrycket *milli sólsetra*, *með sólsetrum*¹ vill inlägga betydelsen 'mellan solsätena', dvs. 'tiden mellan två perioder, då solen »sitter», »er i setri»'. Det bör sammanställas med andra uttryck, som bestå av ett substantiv i gen. pl., styrt av prep. *mellan*. Jag skall här nämna ett par från fornsvenskan: *mørkia mællan* och *isæ mællum*. Det förstnämnda, som motsvaras av sv. dial. *mörkra millum* (Gotl.) och *mörk emellan* 'hela dagen, mellan morgon och afton' (Rietz, s. 458 b) förekommer i följande sammanhang: *cristoforus . . . førpe fatøkt folk iuir* (dvs. ett sund) *mørkia mællan sirla at quelle mangom daghum* 'Cr. förde fattiga människor över sundet hela dagen till sent på kvällen under många dagars tid.' Leg. 1, s. 499. *mørkia mællan*, ordagrant 'mellan mörkren', är 'tiden mellan två mörka perioder', dvs. 'nätter', alltså = 'hela dagen', dvs. detsamma som *milli sólsetra*. Med bägge uttryckssätten kan jämföras kenningen *tveggja daga midleggr* i en skaldedikt (Skjaldedigtn. B I, s. 183). Det betyder ordagrant 'mellanbenet mellan två dagar', dvs. 'mellanledet mellan tv. d.', alltså = 'natten'.

Det andra fsv. uttrycket finnes (s. 283) i det fragment av den eljest förlorade Söderköpingsrätten, vilket utgivits av Klemming i Vitterh. hist. och antikv.-akad. handl., del 25, s. 261—286. Till detta ställe har Johan Bure (enl. Klemming) fogat översättningen »ifrå våren til hösten² isen läggs». Klemming anmärker träffande (s. 271): »tiden mellan isarne; ett karakteristiskt uttryck för vår nordiska sommar». Söderwall översätter i sin ordbok: 'mellan islossningen och islägningen'. Uttryckets mening är naturligtvis 'tiden mellan två isperioder', och det är alltså till tankegången

¹ Prep. *með* har här bet. 'mellan'; jfr *með himins skautom* 'mellan (de fyra) himmelshörnen' Hdl 14, 4); *gengu þeir upp á skipit ok hruðu með stöfnum* 'mellan stammarna', dvs. 'mellan för och akter' Fornm. 8, s. 291.

² Härefter är väl *då* överhoppat.

fullständigt analogt med *milli sólsetra* och *mørkia mællan*. Alla tre uttrycken äro ypperliga exponenter för den på en gång ordknappa och åskådliga framställningskonst, som så ofta möter oss i äldre folkligt språk, särskilt i ordspråk och lagar.

Ivar Lundahl.

Saxonis Gesta Danorum, primum a C. Knabe & P. Herrmann recensita, recognoverunt et ediderunt J. Olrik & H. Ræder. Tomus I, textum continens. Levin & Munksgaard, Kopenhagen 1931. — Tomus II. Indicem verborum confecit Franz Blatt. Fasc. 1: a — dissideo. 1935. — Fasc. 2: dissidium — mobilis. 1937.

Der hervorragendste mittellateinische Schriftsteller Skandinaviens, Saxo 'Grammaticus', hat in seinen *Gesta Danorum* die dänische Geschichte von den ältesten Sagenzeiten bis zu 1185 prachtvoll geschildert.¹ Einen eigentümlichen Eindruck macht es zwar, die nordischen Sagenschätze in den deklamatorischen Phrasenschwulst des silbernen Lateins (Valerius Maximus, Justin, Martianus Capella u. dgl. waren nämlich seine Stilmuster) oder die Balladen in die verschiedensten Versmasse der Antike mit unsaglicher Mühe hineingezwängt zu sehen. Da die Hss. beinahe restlos verlorengegangen sind (doch sind u. a. einige Seiten von Saxos Konzept mit stilistischen Varianten noch vorhanden), bleiben wir für die Textgestaltung hauptsächlich auf die Editio princeps (a) von Paris 1514 hingewiesen; eine gewisse Beachtung verdient auch die emendierte Ausgabe von S. J. Stephanius, Sorö 1644 (S).

Seit 1886 ist keine Saxoausgabe erschienen. 'Det danske Sprog- og Litteraturselskab' in Kopenhagen hat nun beschlossen, eine wissenschaftliche Edition auszugeben, und den Auftrag zweien dänischen Forschern übergeben, dem Historiker Jørgen Olrik (welcher den Saxo früher ins Dänische übersetzt hat) und dem Bibliothekar Hans Ræder (Editor des Oreibasios usw.). Als Grundlage diente dabei das Manuskript einer ca. 1890 geplanten Saxoausgabe des verstorbenen Gymnas.-Prof. C. Knabe in Torgau; benutzt wurden auch Konjekturen zum Saxotext vom Prof. M. Cl. Gertz in Kopenhagen u. a. Unter Zugrundelegung dieser Ausgabe von 1931 ist auch ein vollständiger Index verborum vom Prof. Fr. Blatt in Aarhus ausgearbeitet worden; davon fehlt nur das dritte (letzte) Heft.

Die neue Saxoedition übertrifft die vorhergehenden bes. durch die reiche Anführung der antiken Stilquellen; in vielen Fällen können die Editoren durch diese Quellen oder durch den Wortlaut von Saxos Expilatoren den Text emendieren. Der Hauptfehler ist aber, dass die Herausgeber Konjekturen (eigene oder von den genannten Gelehrten) in den Text oft aufgenommen haben, wo es doch durch andere Saxostellen glaubhaft gemacht wird, dass

¹ Vgl. zuletzt Paul Lehmann in den Münchener Sitzungsberichten, phil.-hist. Klasse 1936, H. 2, S. 25.

der in a überlieferte Wortlaut echt saxonisch ist; man hat, wie es scheint, manchmal vergessen, dass Saxo der silbernen Latinität, nicht etwa einer strengen ciceronischen Grammatik als Stilmuster folgte. Folgende Belege seien angeführt.¹

39, 27 *Monstra quidem video celerem captantia (raptantia Gertz) saltum*: vgl. 42, 19 *aditus recessusque captabat*; 50, 29 *fugam captavit*; zu *cursum captare* u. dgl. s. den Thesaurus linguae Latinae 3, 323, 35 ff. Alliteration kommt stützend hinzu 39, 27. — 59, 3 im Vers *Magna viri virtus, quae risu calluit uno supremam celare necem summumque dolorem ... laeto compescere vultu!* Hier schreibt J. Olrik *qui*, vgl. aber beim Akk. des Ausrufs 49, 12 *Caecam viri mentem, quae (qui Knabe) matrem ... exarsisse putavit!* (*mens* umschreibend 114, 21 wie *animus* 331, 10); 34, 2—4, auch Valerius Max. 5, 7, 3 *miseros adolescentis oculos, quibus ... patrem intueri necesse fuit!* — 70, 24 *cum veras oris notas falsus squalor abstergeret (respergeret J. Olrik)* wird durch den Parallelismus gestützt: *veterem habitum nova furaretur illuvies* und durch 254, 33 *socordiae notam abstergere*. — 74, 31 *quid victo praemii debes (dabis Gertz)?* durch das parallele *Quaenam solvenda merces, quae gratia referenda* L. 34, *praemium ... an iure mihi debeat ignoro* 39; (*fructum*) *sibi debitum* 75, 3; *quid supplicii ... amissori debeat, inquit* 115, 17. Das *debes* 74, 31 hat ja futuralen Sinn (Kühner-St.² 1, 144 f.). — 97, 11 *abscisso (absciso Ræder S. 606) capite* wie 428, 31 *caput abscissum* (475, 14 *tibiis ... abscissis*, wo Gertz *abscissis* schreiben wollte): vgl. Thesaurus l. Lat. 1, 151, 3: 'ubi *abscido* expectas'. — 176, 33 *Dedecus quem cum maneat perenne, ... venire non potes (D. quem commaculat Gertz verschlechtert die Zäsur)* wie 74, 33 *quos quid nisi extremum dedecus manet?* — 180, 13 tilgt J. Olrik das Fragezeichen am Ende des 6. Buches, weil es wenig dichterisch sei, das Ingiald-Lied mit einer Frage zu enden: *Ast ego, qui totum concussi cladibus orbem, leni morte fruar (et) ... vi morbi defungar, vulneris expers?* Aber auch andere Gedichte enden mit einer Frage: 32, 26; 59, 34 *At quid agit ... ?*; 60, 9 *At nunc, Biarco, viges ... ? Ast* fragend z. B. Statius Silv. 4, 2, 5. Ein Aussagesatz passt hier im Zusammenhang nicht, auch nicht mit dem adversativen *ast*. Zum Inhalt vgl. die Worte Starkads 225, 27 *At mihi, si recolo, nascenti fata dedere ... bello ... mori,*

¹ Vgl. die Kritik von L. Weibull in der Zeitschrift Skandia 7 (Lund 1934), 290 ff.; 8 (1935), 251 ff.; 9 (1936), 257 ff. Antikritik wird geliefert von H. Ræder in Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie 1935, 89 ff., und in der Schrift 'Om den nye Udgave af Saxo's Danmarks Historie'. Levin & Munksgaard, Kopenhagen 1936 (86 S.).

² Ausführliche Grammatik der latein. Sprache II (Satzlehre), von R. Kühner und C. Stegmann. 1—2. Hannover 1912—1914.

und 224, *2 qui toties excellentes ediderat pugnas, incruenta morte defungi ignobile ratus.* — 194, *33 aut für ac* (was Gertz einsetzt) wie 168, *32*; 532, *3.* — 205, *6 regnum membratim divisum (divulsum Knabe) in unum corpus redigeret* wie 47, *7 diviso cum fratre regno*, vgl. z. B. Plin. N. H. 28, *70 divisi membratim abortus.* — 219, *27 per Throndos ... ingens de (a Ræder) Danis clades accepta est*, wie 137, *8 tanta de Danis strages accepta est, ut ... centum ... superstites fuisse credantur*; 70, *17 quod tanta de innumeris strages unius accipi viribus potuisset*, vgl. 434, *3*; etwa wie *poenas accipere de aliquo* konstruiert (89, *8*; Ggstz. 51, *22 alicui de me victoriam praebeo*; 120, *9*; *do* 538, *18*); anders (*cladem*) *accipere* = 'erleiden' 450, *35 u. a.* — 278, *24 in (altissimo add. Knabe) maiestatis fastigio fulserat* wie 285, *26 in m. f. locaverunt.* — 278, *34 ut, detractis aurium insignibus ceteroque cultu, certatim digestam* (vgl. 416, *32*; V. M. 1, 8, *5*) *pondere summam explerent.* J. Olrik schreibt: ... *cultu certatim (congesto), digestam ...*, vgl. aber *cultum detraxere* 145, *3*; 231, *17.* — 281, *14 plus divini quam humani timoris viribus indulgendum providit (pervidit Gertz)*, wie 128, *28 Providerat ... litium causas incidere posse* (hier hatte Knabe *Perviderat* vorgeschlagen). — 297, *1 partim regio (regis Ræder), partim religionis praesidio nitebatur.* Ähnlich Adj. statt des Genetivs 449, *28 partim regis (regis J. Olrik), partim principum impensis*; 153, *7 regiae necis victimam deposci*; 231, *8 regalis absentia u. a.* — 373, *3 Qua victoria Olavus ... supra modum erectus (evectus Knabe)*, wie 510, *10 Quo dicto recreatus Magnus atque ... erectus*; 539, *21 Quo exemplo erecti*; 508, *33 (Thes. V 2, 784 f. = 'laetus').* — 400, *5 revertentis a (e Ræder) Suetia*, wie 186, *13 ab Helsingia veniens*; 216, *22 A Tyle venere.* — 429, *23 quem ... conspectu suo summo- verat* kann Saxo aus einer Hs. des Valerius Max. 5, 3 ext. 1 *con- spectu suo summovere* kopiert haben (wo man jetzt *a* nach Cod. Par. einsetzt; Knabe schreibt bei Saxo *e consp.*), vgl. 491, *16 classis conspectu excesserat.* — 457, *30 ostendere cupiens, in quam parvo (momento add. Knabe) praecipuam eorum fiduciam poneret*, eben wie 533, *18 in quanto regis adventum poneret, ostendere cupiens* (auch hier wollte Kn. *momento* nach *qu.* einsetzen); vgl. 468, *13 fas ac nefas in aequo ponere.* — 475, *34 Siquidem ... poterant; interdum (-que add. Knabe) ... praebuere*, wie 498, *20 siquidem ... detrahebant; ... interdum ... cogebant* (506, *18*). — 544, *31 pugnam confectura (consertura Gertz)* wie 343, *9 pugnas conficere*; 269, *14.*

In anderen Fällen werden die Lesarten von *a* durch Parallelen im antiken Latein (bes. im nachklassischen) glaubhaft gemacht:

30, *22 Prodeuntibus (Procedentibus Knabe) murus ... obsistebat* (vgl. z. B. Vergil Aen. 6, 199): zur Bed. 'weiter- oder fortgehen'

s. Krebs-Schmalz' *Antibarbarus* der lateinischen Sprache (Basel 1905—07) und *Forcellinis Lexikon*. — 60, 9 *cunctatior aequo* (*cunctantior ae.* Gertz): *cunctatus* = 'tardus' bei Apul., Suet., Macr. u. a. belegt Thes. 4, 1396, 37. — 109, 2 *Frater . . . opinionem iuvenis eximio sui (suae J. Olrik) fulgore suppresserat* wie Justin 37, 2, 3 *Nam et magnitudine sui quartam partem caeli occupaverat et fulgore sui solis nitorem vicerat* u. ö. (Kühner-Stegmann 1, 598 f.). — 122, 29 *sperare (spectare Holder) se, fascem labilem esse, qui vinculo non firmetur*: zum Inf. Praes. s. Kühner-St. 1, 690. — 237, 6 *ad calicum usum libera (se add. Knabe) fronte convertit* intransitiv, wie *circumvolvo* 499, 9 und z. B. Val. Max. 3, 7, 3 *In quamcumque partem converti* (s. Thesaurus 4, 858, 35!).

441, 12 *quod liberam gentis suae cervicem . . . miserabili Theutoniorum iugo subigere (subicere Kinch) cupiat*, wie Apuleius Met. 9, 8 *ceruces hostium iugo subigere*, Sen. Hippol. 1002 *sonipedes s. iugo*. — 497, 34 *pontis iaciendi (faciendi Gertz) fundamenta*, wie Plinius Nat. Historia 3, 101 *pontibus iactis* (vgl. S. 272, 7).

Unter allgemeineren grammatischen Erscheinungen seien bemerkt:

Nominativ des Ausrufs 49, 37 *Magna viri sollertia* (Gertz setzt den Akk.) wie 198, 11 *Felix, qui merui*, und im Vers 59, 3 *Magna viri virtus* (Kühner-Stegmann 1, 274). — Ablativ bei *altus* 464, 33 *vallo L cubitis (cubitos Kinch nach einem Kompilator)* wie nachklassisch z. B. Martianus Capella (C. F. W. Müller, Akk.¹ 98). — *cum* beim Abl. modi 546, 32 *propriae cum* (Gertz tilgt *c.*) *materiae discrimine conflagravit*, wie 389, 33 *cum discr. vitae*, vgl. 137, 17 *summo cum praefectorum periculo*; 336, 22; 540, 26. — Adjektive substantiviert 115, 7 *ululantium more (luporum)* fügt man nach einem Kompilator hinzu), vgl. Curtius 8, 10, 18 *ululantium fremitu*; auch 182, 9 *latrantum iis vocabula indita* (vgl. Ovid. Met. 8, 344). Im Neutrum z. B. 350, 16 *fabrilium specie (rerum f. s. Knabe nach 70, 26)*: vgl. Horaz Ep. 2, 1, 116 *tractant fabrilia fabri* (Hor.-Anklänge 144, 6 u. a., s. unten); ähnl. *in maritimis* 138, 35 (Kühner-St. 1, 229 f.). — Pronomina: *his, qui* wird in *iis, qui* geändert z. B. 514, 2; 539, 18: s. ferner Index 371, 26 f., 40 ff. — *quisque* ohne *suus* (Kühner-St. 1, 647) 46, 32 *Imperii (sui add. Gertz) cuique cura exstitit*, vgl. 58, 25 *certatim quisque subire studeat gladios*; 180, 10; am ersten Platze 175, 2; 131, 17; nach *proprius* 132, 15; vgl. 108, 29. — Aktiver Infinitiv bei *curare* 123, 15 *triclinia . . . praebere curato (-eri Knabe)*, wie 282, 31 *Sueticas vires applicare curavit*; 346, 21; 499, 36; 533, 40 (Thes. 4, 1499, 43); bei

¹ Syntax des Nominativs u. Akkusativs im Lat. (Historische Grammatik der lat. Sprache, Supplement), Lpz. 1908.

pati 471, 27 *Hanc sententiam . . . Eskillus . . . fraudare* (-ari Gertz) *passus non est*, wie 163, 2 *dormientem revocare* (-ari S) *passus non est*, vgl. z. B. *vetare*. — Inf. ohne Subj.-Pron. 288, 1 *cui* (se add. S.) *fore alimoniae metuebat* (vgl. 348, 29; 447, 12) wie 64, 12 *ni iram contracturum metueret*, ähnl. 123, 7; 237, 3; 314, 23; 369, 18 (Kühner-St. 1, 700 f.). — Unter Tempusfragen sei erwähnt, dass die Vorzeitigkeit bisweilen nicht ausgedrückt wird: 547, 19 *Neque . . . equites fumus tabernaculorum, quae Dani discedentes cremabant* (-arant Gertz), *ab ipsis discerni patiebatur*, wie 476, 14 *duces, qui Tetiszlavum regno exuendum . . . putabant* (wo Gertz -arant vermutete) . . ., *amicitias mutarunt* (vgl. 206, 10; 212, 9); 394, 4 *Qui quoniam rus ante vastarent, . . . aggredi Roskildiam statuunt*: hier hat Madvig die Überlieferung ohne Not in *vastarant* geändert, aber schon klassisch kann ja die Vorzeitigkeit durch *ante* ausgedrückt werden (Kühner-St. 1, 154 f.), wie auch 257, 4 *ut unusquisque paterfamilias, sicut ante, quem minimi . . . duxerat, militaturum exhiberet* (-buerat Gertz, Knabe), *ita tunc . . . probationis fidei servum armaret, edixit*; vgl. 206, 35 *cum nuptias acturum audiret easque . . . petivisset*. Das historische Perfekt statt des Plusquamperf.: 92, 30 *quantum inertiae spectaculum fuit, tantum fortitudinis exemplum evasit*: so 322, 1 *Quia salubritatem . . . tueri noluerunt* (noluerant Knabe), *cladem . . . contraxerunt*; 467, 33 *ab his poenas exigere debere, qui eius memoriam . . . complexi fuerunt* (fuerant J. Olrik, mit schlechterem Satzschluss); 260, 25; 408, 28; 547, 8 (vgl. 403, 14); im Hauptsatz 215, 18 *coluerat* neben *perceperunt* (wegen des Kursus; -ceperant Gertz), *adverrant* neben *adveniunt*; ähnlich 416, 29 *Siquidem . . . cunctos opprimere statuerunt* (-rant Gertz), vgl. Kühner-St. 1, 129 f. — Verschiedenes Plusquamperfekt (Schmalz-Hofmann² 562 f.) bes. bei *debeo* usw.: 67, 26; 90, 23 ändert man das überlieferte *debuerat*, vgl. aber 81, 6; 226, 36; 87, 4 *decuerat*; 313, 24 u. 465, 25 *debuisset*; 191, 25; 368, 14; 410, 6 *potuissent*; 262, 15 *si scissent* (scirent S). Ähnl. 410, 16 *Si metiri velit, . . . concipiendum fuisse* (fore J. Olrik mit schlechterem Kursus). Vgl. Paul Herrmanns Erläuterungen zu . . . Saxo I (Leipzig 1901), 472. — Modus: Indikativ in der indirekten Frage z. B. 186, 28 *aviditas an ferocitas attulit* (Kursus! *attulerit* J. Olrik), *incertum est*, wie Verg. Aen. 2, 739 (Kühner-St. 2, 494); in Nebensätzen der obliquen Rede (ib. 2, 544) 68, 23 *secus sibi cessisse questus quam ab ipsis promissum accepit*; 67, 26 u. 90, 23 (s. oben); 90, 2 u. 9; 95, 14; 198, 27 (299, 28): in allen diesen Fällen setzt Gertz den Konjunktiv ein! Der Einfluss des Kursus

¹ Konj. obliquus wie etwa 255, 20; 408, 14.

² Lateinische Grammatik von Stolz-Schmalz: Syntax u. Stilistik von J. B. Hofmann (Handbuch der Altertumswissenschaft II 2), München 1926, 28.

ist oft deutlich, bes. beim Wechsel des Modus 185, 24. Vgl. ferner 70, 10; 98, 31; Paul Herrmanns Erläuterungen zu ... Saxo I 475. — Part. Fut. akt. bezeichnet eine Absicht (Kühner-St. 1, 761) 296, 17 *ne fugiturus (fugitivus Gertz, Knabe) referri posset*, wie 487, 21; 386, 12 *Neque ... poenas exigere voluit, plus deditiois moribus quam ultionis aculeis debiturus*, wo *debeo* etwa 'auf etw. gebührende Rücksicht nehmen' übersetzt werden kann (*delaturus Knabe*), wie 52, 19 *plus libertati quam necessitudini debere*; vgl. 372, 33 *discere poterat, plus viribus suis duces quam femineis debere* (wo mehrere *fidere* einsetzen) *figmentis. dum* mit d. Konj. z. B. 422, 14; 434, 40; 457, 3; 523, 3; 532, 18; 548, 14, wo man überall *cum* einsetzt; vgl. aber 321, 23 u. Index 270, 19 ff. Kausal 412, 27 (*cum* Kinch) wie 50, 15 u. a. (Schmalz-H. 743 f.). — *quod* konsekutiv wie spät- u. mittellateinisch 324, 30 *Tantum ... valuit, quod (ut Knabe) ... arriperet*, wie 55, 29 *tam mollis, quod ... timescat aut imbellis ita, ut non audeat*. — *an ... an* 124, 15 ist nach Thes. 2, 9, 30 beizubehalten. — Die Ellipse des Verbs *esse* wird mehrmals wegemendiert, wie 70, 39 *Quam ... obiurgare aggressus*; 462, 13 *Quorum benevolentia adeo delectatus, ut hostium oblivisceretur, otiosaque tarditate ... reliquit*: vgl. 83, 32 *Quamobrem curatum, ut ...*; 218, 36 *At ubi pila excussa*; 33 *Nam ubi ... perventum*; 117, 35 *Tum ... iussa* u. dgl. m. — Ein Subst. ist aus dem Vorhergehenden in demselben Kasus zu ergänzen 310, 5 *reliquum vitae tempus caelebs exegit ... Sed nec inerti otio (vitam add. Kinch) effluere passa* usw., vgl. 253, 30, V. M. 2, 8, 2 *tempus teri passus non est*; in einem anderen Kasus 44, 18 *Victores aere, quod gestamus, ovabimus; victi sepulturae praemio relinquemus*; 70, 9 *super exsequenda filii ultione sollicitat ... Cui ... alium (filium fügt ein Kompilator hinzu) ex Rinda, Rutenorum regis filia, suscitandum praedixit, qui fraternae cladis poenas exigere debebat*; 27, 13 *quod ab hoste pateretur, (hosti add. Gertz) inferre*; vgl. 33, 9; 38, 39 f.; 278, 32. Vgl. 322, 26 *cum in omnibus sancte se gessisset, praecipue caritate conspicuum (se add. Gertz mit schlechterem Kursus) prae-buit* (vgl. Kühner-St. 1, 93). — Freie Stellung der Parenthese 89, 26 *Quod cum accepisset Herminthruda perlegissetque (reginae id nomen erat), ... dicebat* wird durch 129, 34 gestützt; *quem Hun forte conspiciens (rex hic Hunorum erat)* usw.; 107, 10. — Die Enallage (Kühner-St. 1, 221) des Saxo haben die Herausgeber oft geändert (Aarbøger 1935, 92 f.), z. B. 188, 20 *insidiosa artis protractione (arte p-ionis Knabe)* wie 25, 12 *mira artis industria*; 49, 2; 349, 13 *novo (novi S) regis electu*. — Synesis (Schmalz-H. 634 f., Kühner-St. 1, 23 ff.) 539, 4 *Plebs nihil ausa ... iungebant (-bat wird geschrieben)* wie Curt. 4, 12, 11 u. ä.; 481, 24 *Quibus conspectis, Esbernus nautas ... hostem (-es Knabe) incessere iubet, ut ... impeterent*; vgl. auch 102, 13 *Crediderim nostri temporis mores ...*

inchoatos qui . . . ducimus. Der Flussname als Mask. 440, ³¹ *Albia petransito* (-ta J. Olrik), vgl. Panegy. 3, 16 (Schmalz-H. 366, Kühner-St. 1, 31). — 150, ²⁷ *deorum aedes* (*dearum ae.* Gertz) nach Thes 5, 890, ¹⁶ ff. Zu *neminem regum* 418, ²³ statt *nullum regem* (*minime regem* Kinch) vgl. *nemo supplicium* 433, 23. — Dass Variation bei Saxo vorkommt, zeigen schon Formenvarianten, die im Index belegt werden, wie *duum, duorum; base, -i; igne, -i; frena, -i; de(cu)curri; increpitum, -atum; explicui, -itum, -avi, -atum; il(l)ico, di(g)nosco, conviv(i)alis* (*duodeni* neben *duodecim*). An anderen Stellen haben die Herausgeber dessenungeachtet die Überlieferung uniformiert und schreiben z. B. *socordia*, auch wo a *secordia* hat 340, ³²; 347, ³²; die Form *sec.* ist auch im Mittelalter belegt, in Latinsktsvenskt glossarium eft. Cod. Upsal. C 20, utg. av Erik Neuman (Svenska Fornskriftsällskapets samlingar 1918 ff.; Schlussheft fehlt). In der Verbindung mit dem Fem. *urbs* heisst es *urbs Ozna* 349, ¹⁹ u. 501, ³¹, aber 462, ³ *Ozni oppidi* und 502, ³ *repetito Ozno* (N. B. *oppidanis* Z. 5!), wo J. Olrik *repetita Ozna* schreibt. Vgl. neutr. *nuntium triste* (-tem Knabe) 298, ³², wie Apul. Met. 7, 1; 8, ⁶ u. a., auch im oben genannten Glossarium. — In mehreren Verba sind *de-* und *di-* kaum zu scheiden, wie *deminuo* (s. Index), *delapsus* 111, ²¹; 348, ²⁸; 545, ³ (wo Gertz *dilapsus* schreibt), wie 349, ⁵; vgl. auch Index *delabor* = *effugio!* Ähnl. 535, ⁵ *delapsionem*, was geändert wird. Von den Herausgebern werden *diversor, diverticulum* und *diverto* (mehr als 20 Belege) geändert in *div.* (vgl. E. Habel, Mittellateinisches Glossar, Paderborn 1931). Umgekehrt ändert Gertz 5, ³³ *a patriae . . . descriptu* in *discr.*, vgl. aber 8, ³⁴ *Norvagiae descriptio*.

Dass diese Ausgabe *up to date* kaum genannt werden kann, dürfte besonders aus einer solchen Tatsache hervorgehen, dass der Kursus weder im Text noch im Apparat berücksichtigt worden ist. Wie schon in den obigen Zeilen gezeigt worden ist, wird nämlich Kursus von Saxo beobachtet¹; seine Stilquelle Val. Max. schrieb rhythmisch. Durch den Kursus erklärt sich z. B. die Variation 215, ¹⁸ *clientelam rex familiaritate coluerat; nam . . . opima . . . praemia perceperunt* (-erant Gertz); 34, ¹⁶ *Melius est principem intus* (*interius* Gertz) *amplecti, quam exterius venerari*.

Im kritischen Apparat haben es sich die Herausgeber zur Aufgabe gemacht, alle Konjekturen, welche bis jetzt veröffentlicht worden sind, anzuführen, ohne Rücksicht darauf, ob sie diese Konjekturen billigen oder nicht (s. Aarbøger 1935, 99). Eine Menge

¹ Vgl. dazu H. Walther in der Hist. Vierteljahrsschrift 28, 843 ff. und B. Axelson in der Scandia 9 (Lund 1936), S. 204 ff. In Blatts Index wird der Kursus erwähnt (z. B. p. 150, 7).

unnötiger Vermutungen wäre besser fern geblieben (vgl. O. Stählin, Editionstechnik,¹ Berlin 1914); sie machen den falschen Eindruck, dass der Text unsicher sei, auch wo er gar nicht zu beanstanden ist. Nur ein paar Beispiele: 106, 21 *quam* statt *potius* (was S. Larsen einsetzen wollte) *quam* kommt ja fast zu allen Zeiten vor (Schmalz-Hofmann 730 f.), auch Val. Max. 1, 1 ex. 2 (wo sowohl Gertz als Madvig die Überlieferung ändern wollten!), dadurch wird auch 316, 22 gestützt, wo Gertz ein überliefertes *potitus* ohne Not (vgl. S) in *potius* ändert. Etwa umgekehrt *magis* pleonastisch beim Kompar. 239, 31 (Schmalz-H. 464). — 164, 22 *gesserat* wie 168, 10. — 317, 1 wie 233, 29. — *fungor* etwa = 'fruur' 503, 22, vgl. 24, 3. *degere* absol. 534, 3 wie 98, 25. Bisweilen spricht schon der Kursus gegen Konjekturen: 106, 33; 220, 15 u. a.

Die unzähligen Reminiszenzen aus Valer. Max. könnten noch vermehrt werden, wie 469, 30 (vom *incendium*) *accensis* (*aggestis* Knabe) *undique nutrimentis evectum* durch V. M. 6, 6 ex. 1 *undique circumdatis accensisque ignis nutrimentis* gestützt wird. Vgl. ferner 315, 13 f. mit V. M. 2, 1, 9; 316, 22 mit 9, 12, 1; 109, 34 mit Val. Flaccus 5, 140. An Horaz C. 1, 22, 19—21 erinnert u. a. *mundi* und *propinquam* 176, 23—27, an 2, 3, 20 *potietur heres* 177, 26. Mit *videres* u. a. 87, 36 vgl. die Beschreibung von Aeneas' Schild Vergil Aen. 8, 676 usw. Wie aber Saxo den Wortlaut seiner Stilquellen verändert, zeigt z. B. 89, 31 f.; 164, 22; 175, 14; 262, 32 (des Kursus wegen); 368, 14; als Stütze von Konjekturen sind die alten Autoren also nur mit Vorsicht anzuziehen.

Nach der Vollbringung des Textbandes wurde das Saxolexikon angefertigt. Da dessen Herausgabe einem Kenner des späteren Lateins wie es Prof. Blatt ist übertragen worden war, findet man in diesem Band moderne philologische Methoden in trefflicher Weise verwendet. An vielen Stellen behält Blatt mit Recht die Überlieferung, gegen die Konjekturen des Textbandes.

Ich verzeichne: 15, 18. 22, 4. 26, 20. 27, 13. 44, 6. 54, 6. 67, 26. 71, 1. 73, 9. 78, 16. 79, 10. 90, 23. (108, 14.) 111, 15, 17. 112, 6. 116, 31. 123, 42. 124, 37. 131, 32. 143, 36. 148, 36. 153, 31. 169, 10. 196, 17. 204, 14. 209, 22. 227, 19. 231, 34. (260, 19.) 263, 16, 17. 282, 2. 284, 19. 288, 32. 292, 15. 310, 4, 6. 314, 11. 319, 26. 322, 19. 323, 34 bis. 333, 17. 340, 17. 344, 27. 361, 6. 397, 11. 410, 17. 412, 11. 416, 6. 426, 33 (vgl. Thes. 2, 831, 6). 459, 21. 469, 11. 496, 37. 497, 33. 499, 5. (501, 3.) 541, 35. Stillschweigend geschieht dies an folgenden Stellen: 21, 31. 46, 5. 47, 33. (50, 27.) 70, 21. 99, 23. 109, 10. 126, 13. 150, 27. 200, 19. 287, 18. 314, 13, 22. 315, 14. 318, 24. 321, 15. 352, 20. 363, 18. 372, 34. 391, 5, 37. 451, 35. 473, 2. 475, 40. 524, 30. 533, 38. Der Wörterbuchschreiber zaudert 18, 2. 42, 2. 55, 24.

¹ Im Text hätte man textkritische Zeichen setzen sollen; s. Stählin 56.

58, 31. 82, 39. 94, 13. 105, 21, 36. 139, 35. 154, 35. 162, 13. 203, 12. 284, 36. 307, 27. 321, 21. 368, 29. 382, 41. 416, 15. 436, 3 (Thes. 1, 1959, 13. Schmalz-H.). 451, 26. 455, 23. 470, 17. 489, 1.

Es wäre wünschenswert gewesen, dass im Index immer angegeben wäre, wann Wortformen nur konjiziert sind, z. B. *conserere* 544, 31 falsch für *conficere*, *diutinus* 298, 17, wo a *diuturnus* hat; *desido* 330, 25 u. ä. m., oder wenn die Wörter sogar in der Überlieferung fehlen, wie *aeque* 348, 35. Andererseits sollten die von Blatt als echt betrachteten Wörter mitgenommen worden sein, z. B. *anceps* 22, 4 (vgl. *ango*) und *abstergo* (nicht *-eo* des Kursus wegen) 70, 24 (s. *furor*). 410, 17 sollte unter *construo* angeführt werden (s. *instruo*). *abietinus* ist schon spätlateinisch: Eranos 25, 159 A. 3. Statt *condictio* besser *condicio* zu schreiben (so a; vgl. 96, 33; 386, 24). *consedeo* hat a 532, 37 (beachte den Kursus! vgl. 463, 36), aber *consideo* 303, 1. — Im Schlussheft wäre ein Stellenindex der Quellen und ein Register der Metra willkommen.

Im Vorhergehenden wurde gezeigt, wie die Saxoüberlieferung oft mit Unrecht angezweifelt worden ist. Doch bleibt die Tatsache, dass der Text an manchen Stellen als verdorben betrachtet werden muss. Gross ist der Verdienst der Saxoforscher verschiedener Zeiten, besonders des gelehrten S. J. Stephanus, die den Wortlaut scharfsinnig emendiert haben. Ein paar eigene Vorschläge wage ich hier hinzuzufügen. 22, 4 *nunc colligit anceps strictim* (*strictum* a, *-us* S, *-i* edd. mit Gertz) *membra rigor, nunc gratia corporis alti explicat*: Saxo hat mehrmals Adv. auf *-im* 111, 29; 205, 6; 217, 14; 263, 19 usw., vgl. Val. Max. 6, 1, 13. — 42, 2 *iniusitata* lässt eher *inuisitata* vermuten als *inusitata* (*specierum figmenta*; vgl. Z. 4 *visebatur*). — 55, 24 *Quis te error . . . praecipitavit in hoc caecum* (*rerum* a, *foedum* edd. nach Gertz) *scelus?* Zur Schreibung *r* für *c*: 277, 19 *viribus* für *vicibus*. — 253, 36 *trepidantis militiae studium specioso fortitudinis exemplo correxit* (*con-* *textit* a, *erexit* edd. mit Gertz; *t* für *r* 30, 15; 51, 33; 184, 32). Vgl. 486, 6; Val. Max. 5, 6, 6. — 403, 1 *Eo* (= Tali) *enim se (in) morbo esse, ut annum vix conficere queat* (*se morbo esse implicatum* edd. mit Knabe), vgl. Cic. Tusc. 3, 4, 9 f. — 425, 19 *exstinctus putabatur; adeo illapsus corpori humor anhelitum occupabat* (*occulabat* a, *occludebat* Gertz und die Ausgabe). Vgl. Sidon. Ep. 8, 11, 11; Heges. 5, 27. — Endlich vermute ich, dass 105, 7 f. zu lesen ist: *ut diffusum libidinis motum certa spe* (*specie* a, *sponte* die Ausgabe, *sede* Knabe) *sisteret, errabundae Veneris portum in germanae regis amore petere ausus exstitit*. Das *spe* ist als Abbreviation aufgefasst worden; *certa spes* mehrmals bei Saxo, z. B. 198, 15 *cum restaurandae Veneris spes certa supersit* (oben Gegensatz zu *libido*).

Trotz den obigen Bemerkungen muss man natürlich der gelehrten Gesellschaft dankbar sein, welche eine neue, längst ersehnte Edition des berühmten, im Buchhandel seit lange vergriffenen Werkes hat publizieren wollen. Dem Text gehen Prolegomena von J. Olrik voran; es folgen nützliche Indices editionum, versionum, nominum. Das Lesen des Textes ist durch Einteilung in Kapitel und Paragraphen erleichtert worden. Druck und Ausstattung sind ganz prachtvoll.

Uppsala.

J. Svennung.

V. E. V. Wessman: De finlandssvenska dialekternas labiala vokaler. I. Kort o, u, å i huvudtonig stavelse framför geminata och konsonantgrupper. I: Folkmålsstudier utg. av T. E. Karsten IV, 1936. V + 343 s. — II. Kort o, u, å i huvudtonig stavelse framför kort konsonant. Ib. V, 1937. IV + 120 s.

Med sitt omfattande arbete »De finlandssvenska dialekternas labiala vokaler» (I, akad. avh. 1936, II 1937) ger V. E. V. Wessman en utförlig framställning av de korta *o*- och *u*-ljuden i finlandssvenska mål. Arbetets förra del behandlar de bägge vokalerne i långstaviga ord, den senare deras utveckling i kortstaviga.

Förf. gör till en början en uppdelning av Finlands svenska dialekter i *u*-mål, *o*-mål och *å*-mål. Den första gruppen omfattar i stort sett Åland, ett par socknar av Åboland, vidare Satakunda och södra Österbotten samt större delen av östra Nyland. Det *u*-ljud, som förekommer inom detta område, är det norska. Då undantagsvis kort *u*-ljud anträffas i *o*-mål, är det spetsigare: *u*; *u* kan på sina håll också ersätta *y*-ljud, liksom omvänt *y* kan motsvara äldre *u*. Den andra gruppen omfattar en mindre del av östra Nyland, hela mellersta och västra Nyland, huvudparten av Åboland samt norra Österbotten. Kvaliteten av *o*-ljudet inom detta område är *o*. Med den tredje gruppen, *å*-målen, avser förf. de *u*- och *o*-mål, som uppvisa övergång av vokalen till *å*-ljud, d. v. s. samtliga dialekter söder om Vörå-Oravajstrakten i Österbotten.

Som förf. påpekar, ha äldre forskare, t. ex. Freudenthal och Vendell, inte klart hållit de nämnda ljuden i sär, och på så vis har en del missförstånd uppstått, bl. a. i fråga om kvarstående av *u* framför *kk*, *pp*, *tt* i östra Nyland och Satakunda.

I kap. III av del I och i del II framlägger förf. sin materialsamling av lång- resp. kortstaviga ord. Detta material är imponerande genom sin rikhaltighet och ger genomgående intryck av den största vederhäftighet. Det ligger tydligen ett mångårigt, mödosamt insamlingsarbete bakom.

Förf. har ställt upp orden efter den på stavvokalen följande kons. Inom de kortstaviga tillämpar han Hesselmanns typindelning. Typen: vokal framför kons. + *l, n, r* föres under långstaviga, utan att egentlig olägenhet synes uppstå. I I, § 7 behandlas vokal »framför *kk*» (*bock, lock* 'spindel', *rock, stock, tocka* 'skuffa, stöta till etc.', *otockog* 'elak, stygg', *tjock, nock* samt en del lånord); i § 8 vokal »framför *k*». I den senare paragrafen upptas emellertid jämte ord med *k + l, n, r, s, t* också en del ord med *kk*: *lucka* 'stänga', *sucka, druckit, spruckit, stuckit, skrucka* 'rynka, skrynkla', *sprucka* 'spricka, skreva', *luckvåt* 'lungvåt', *pjuck* 1. 'tapp etc.', *pjuck* 2. 'domherre', *sucka* 'sjunka ner, ihop' samt lånord. Vokalutvecklingen har varit olika i de båda grupperna, och detta har tydligen förorsakat, att förf. skilt dem åt, men mera logiskt hade det väl varit att sammanslå alla ord med *kk* i en grupp och sedan eventuellt ange, varför utvecklingen blivit olika i olika ord. Man förstår nu ej anledningen till att orden fördelats på skilda paragrafer. Detsamma gäller uppdelningen av orden med *pp* på §§ 18 och 19.

Inom varje paragraf urskiljas två grupper: »nordiska ord» och »lånord», och inom vardera av dessa sammanföres ordkategorierna »äldre», »nysvenska» och »dialektord». Särskilt inom de kortstaviga blir det på så vis ibland besvärligt att i en hast finna ett ord man söker. Det hade väl varit tillräckligt, om förf. skilt på inhemska ord och lånord och i den uppräknning, som inleder varje paragraf, angett, vilka ord som böra kallas »äldre», »nysvenska» eller »dialektord». Gränsen mellan de bägge förstnämnda kategorierna är ju svävande: ett »nyare» ord kan måhända endera dagen beläggas som fornsvenskt.

Till de olika orden i materialsamlingen anföras i regel ett flertal paralleller från andra nordiska språk. Härigenom har nog avhandlingen svällt ut avsevärt, och man frågar sig, om det inte i de fall, då de icke-finländska formerna återfinnas i Hellquists ordbok och liknande, räckt med en hänvisning till dessa.

Förf. begagnar nästan uteslutande en grov beteckning, som i regel synes vara till fyllest. I ett par fall hade man kanske önskat noggrannare distinktioner. Kakuminant *l* skiljes vanligen ej från dentalt, t. ex. *hållm(a)* 'holm(e)', *tållv* 'tolv' gentemot *boldär* etc. 'bullra m. m.', *smållträ* etc. 'smultron', och när *l* följes av *d, n, s, t*, blir skrivsättet något otympligt i fall sådana som *bållda, bålida, bårda* etc. 'böld', eller lite oklart som i *bålsstär, bällstär, båsstär* etc. 'bolster' (I: 103 f.) men *hålsstär, håsstær, håsstär* 'stenrösen och ojämnheter på marken m. m.' (I: 108). Som motsvarighet till det sistnämnda ordet anföres Nederkalix *håstär*, en mindre lycklig omskrivning av *håstær* hos H. Rutberg, Nederkalixmålet s. 74. Ibland återger förf. sv. dial:s »grumliga» ö-ljud

(*s* o. d.) med *ö* eller *u* (: *gör*, *gur* »*gorr*» o. d., II: 114). Här hade det väl varit bättre att använda någon normalisering: *s* l. dyl.

Å. s. 300 f. av del I ger förf. en sammanfattning beträffande de långstaviga orden av i huvudsak följande innehåll. 1) *å* uppträder frfr *ff*, *rr*, *f* eller *r* + kons., *ss*, *tt* och *k*, *p*, *s*, *t*, *v* + kons. samt kak. *l* + kons., i det sistnämnda fallet med utveckling till *ö* i *ö*. Nyland. 2) *å* träffas frfr *bb*, *dd*, *mm* och *b*, *d*, *m* + kons. utom i n. Österbotten, som uppvisar *o*. 3) *å* står frfr *nn* och *n* + kons. samt efter *j* frfr *ŷ*, *ŷg*, *ŷk* i s. Österbotten, Satakunda och Nyland; i övrigt ha *o*-målen vanligen *o* och *u*-målen *u*. 4) *å* uppträder frfr *kk* och *pp*; bl. a. östra Nyland och Satakunda ha dock *o*. 5) *o* förekommer (i andra fall än det under mom. 3 nämnda) frfr *ŷ*, *ŷg*, *ŷk*; v. Åland och *ö*. Nyland ha dock *u*. 6) Frfr *gg*, *ll* samt *g* (jfr mom. 7) och dentalt *l* + kons. uppträder, ehuru med vissa undantag, *o* i *o*-mål och *u* i *u*-mål. 7) Frfr *gl*, *gn* föreligger samma vokalisation som i mom. 6; »ofta konsonanten [bör vara: den första konsonanten] saknas och vokalen är då förlängd, vanligen till *ū*».¹

Med dessa regler synes det väsentliga av utvecklingen i långstaviga ord vara angivet (jfr även I: 314 ff.), ehuru formuleringen knappast ger en klar överblick över vokalisationen. Några ex. med *-ordh* (*bord*, *jord* etc.) och *-orn* (*horn*, *korn* etc.) har jag icke kunnat finna. De ej så få undantag från reglerna, som anföras, förklarar förf. som beroende på särutveckling i lånord, i ljudhärmande bildningar o. d. Såvitt jag kan se, har förf. därvid, åtminstone i regel, träffat det rätta.

Enligt förf:s framställning i del II gestaltar sig de kortstaviga ordens vokalisation väsentligen på följande sätt. 1) Frfr kons. + *a* förekommer i allmänhet *å* utom i *ö*. Nyland och Satakunda, som oftast ha *o*. Även på andra håll träffas *o*, t. ex. i Åboland och n. Österbotten.² Dessa *o*-former betraktar förf. som relikter från ett äldre språkbruk, vilket på grund av inverkan från rikssvenska mål fått vika för den numera förhärskande *å*-vokalisationen. I *ö*. Nylands *u*-mål träffas en del ord med *u* jämte *o* (II: 71 f.). Förf. anser, att »*u*-formerna kunde vara ett yngre »finare» uttal ... men möjligen också bero därpå att vokalen står efter *d*, *p* eller *br*, *dr*, *gl*». Bägge förklaringsalternativen synas rätt osannolika. 2) Frfr kons. + *i* och 3) frfr kons. + *u*,

¹ Vid behandlingen av den sistnämnda ljudutvecklingen (I: 63 f.) hade man nog väntat en hänvisning till Hesselman, Stafvelseförlängning och vokalkvalitet, s. 37 ff.

² I Korpå uppträder *o*, *ø* framför *k*, *p*, *r*, *s*, *t*, däremot *å* framför andra konsonanter.

ö, å uppträder vanligen o i o-målen och u i u-målen. De å-former, som förekomma här och var, förklarar förf. som analogiskt ombildade efter närstående ord av andra ordtyper, som regelrätt ha å. På sina håll uppträder inom typ 2 stavvokalen y (i en dialekt i), på andra håll ö. Korpo och Hotskär uppvisa dessutom ö framför l, r i en del svaga fem. och adj. på -og. 4) Frfr slutljudande kons. förekommer vanligen å. En del former med o betraktas av förf. som ombildade efter besläktade ord av typ 1, där ö är det normala.

Vid förklaringen av å-formerna i både lång- och kortstaviga ord ansluter sig förf. till den först av Hesselman uttalade åsikten, att å-vokalen ej beror på gammalt a-omljud av u utan på en jämförelsevis sen förändring av u-ljudet.¹ Centrum för övergången till å och det område, där denna tidigast genomförts, är enligt förf. Åland och s. Österbotten. »Detta sammanhänger synbarligen med bebyggelsehistoriska omständigheter.» Övergången u > å be-lyses av förf. genom anförande av svenska lånord i finskan och äldre stavning av ortnamn.

I anmärkningar till de olika momenten av framställningen redogöres för utvecklingen i de estlandssvenska dialekterna. Man hade gärna önskat, att även dessa mål fullständigt behandlats av förf., eftersom de säkerligen kunnat ge värdefulla bidrag till lösningen av u- och o-problemen, men på så vis skulle ju förf:s arbete betydligt ha ökats och avhandlingen ytterligare svällt ut. De paralleller, som förf. i sina anmärkningar även anför från rikssvenska mål, bli kanske inte alltid så givande, ty ex. äro ofta hämtade från vitt skilda håll och ge knappast någon överblick över företeelsernas utbredning eller sammanhang. Sid. II: 78 uppställer förf. mera i förbigående, tydligen efter blott en (yngre) meddelare en regel för typen kort kons. + a i Sundsjö (Jämtland): »å framför d, g, k, ä framför l, n, p, r, s, t, v». Det synes mig ovisst, om denna regel håller streck annat än som en i senaste tid tillkommen fixering av ett växlande uttal. Det intryck jag för femton år sedan fick av den åsyftade ordtypens vokalism i Sundsjö och särskilt i grannsocknen Lockne var (jfr Äldre ü ock ö i kort stav. i mell. Norrl., s. 119 f.), att stamstavelsens vokal är på glid, kanske i olika riktningar, varför den uppvisar en hel provkarta på vokalkvaliteter: a, æ, v, ø, s jämte o (landsmålsalf!), men inte att den stadgats definitivt med olika ljud framför olika konsonanter.

En del detaljfrågor må i det följande beröras. Sid. I: 12 saknar man vid *kubbe*, m. 'bergklack i havet, hög, avrundad holme etc.'

¹ Formuleringen av reglerna sid. I: 45 och 75 svär i någon mån mot förf:s slutgiltiga ståndpunkt (I: 301 f., II: 126).

hänvisning till rspr. *kobbe*. Som översättning på *gubbe* (I: 19) ges bl. a. 'fågelhanne, ish. ejder-, knip- och ådhanne'; vad är skillnaden mellan *ejder-* och *ådhanne*, och brukas överhuvud det senare ordet, då *åda* nu betyder 'ejderhona'? Om *obb*, m.: Kvevlax 'stake, nedslagen i grunt vatten till angöringsplats för ekstock' (I: 25) säges, att det är »en hypokoristisk bildning till got. *uf* 'under', fhty. *oba* 'över', isl. *of* 'över', isl., fsv. *óf*, finl.-sv. dial. *o*-intensivum. — Till samma stam hör *ubba sig* vb: KV *åbb sä* 'repa sig.' Finnas paralleller till ett sådant bildningssätt av sbst., och höra sbst. och verb ihop? Sid. I: 28 borde nog *grubba* 'vara sysselsatt med ngt, peta med ngt etc.' tydligare ha skilts från det till eng. *grub* bildade moderna riksspråkliga *grubba* 'bearbeta l. djupharva (jord) med »grubber»'. Emellanåt är det i fråga om uppställningen av materialsamlingen oklart, om de icke-finländska formerna anföras som direkt motsvarande uppslagsorden eller blott som släktingar till dessa. Formuleringen å I: 49 »äsv. *tufsa till* (Lind 1749), nsv. *tofsa till* Weste (Hellquist)» borde ju ändras, så att *tufsa till* anges som nsv. Förklaringen »*truffa* vb: Nagu *troff* 'häftigt stöta emot, kollidera med brak'. — En ljudhärmande intensivbildning till germ. **prüb-*» (I: 51) är väl osäker. Beträffande *dulja*, f.: *dolljä*, *dulljä* 'trasa, två till bolstervar hopsydd mattstumpar, sämre lakan etc.' (I: 126) skulle man önskat förklaring, hur *o ~ u* bevarats framför *j*; är *j* av yngre datum, eller är ordet lån från något håll? Jfr *j* i *krovja*, f. 'palt, blodkorv' (I: 299). Till Lappfjärd, Sideby *toll*, v. 'vagga' (I: 128) finns, intressant nog, en motsvarighet på andra sidan Bottniska viken: Ång. *tülle*, f. och verb, Medelpad *tüle* 'vagga'. Under *lunna*, f. 'lång, stark hävstång etc.' (I: 168) synas lång- och kortstaviga former ha blivit sammanförda. Riktigheten av följande kombination (I: 199) kan betvivlas: »-*kunka* f.: v. Åland *pīnkunja*, *pinnkunja* 'separerad mjölk'. — Att sammanställa med no. *kunka* 'drysse, banke' (Ro), i avljudsförh. till sv. *kanka* 'knoga, streta med ngt tungt', no. *kakka* 'drysse, banke' (Ro)». Sid. I: 265 sammanställas *grossla* 'hosta rosslande och hackande, grymta' och *grosslas* 'ysta sig, skära sig om grädde l. mjölk vid kärnande och även eljes' som ett enda ord, vartill fogas förklaringen »Ljudhärmande»; denna gäller väl blott *grossla* och de efter Ihre och Rietz citerade *grollta*, *grullta*, *gryllta*, medan *grosslas* och det från Dalarna anförda *grysslas* 'skära sig, om grädde vid kärnandet' måste vara ett annat ord. Sid. I: 296 säges, att »ö. Nyland *bot'n*, *but'n* förutsätter en form **botin*, **butin* (jfr äsv. *boten*), i vilken *o*, *u* bevarats framför *t* + *i* sås. t. ex. i *rotin*, *rutin* 'rutten»»; det går väl knappast att jämställa *botten*, som har svarabhakti-*e* och akut accent, med det av gammalt tvåstaviga, gravt accentuerade *rutten*, utan någon annan förklaring till den

nämnda vokalismen i *botten* bör tydligen sökas. Som riksspråkligt klassificeras sid. II:50 f. *ståta* 'stamma'. Sid. II:97 föras *båla*, f.: *bolo*, *bulu*, *bulubisi*, *bålåbisi* 'buse varmed man skrämmer barn' och *bålus*, oböjl. adj.: *bolos*, *bulus* 'brunstig, om so', *bulusugga* 'brunstig so' under en hatt, men betydelsesammanhanget ligger ju inte i öppen dag. Till kortstaviga räknas *upp* (II:113); jfr isl. *upp*.

Förf. har begagnat och citerat en stor mängd facklitteratur, och det fast tillgången till denna kanske inte alltid varit så lätt. Hänvisningar saknas dock till ett arbete, som nog varit av värde för behandlingen av åtminstone österbottniska mål, nämligen C. Pihls Överkalixmålet I (1924).

Torsten Bucht.

Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län, IV. Ortnamnen i V. Hisings härad. Göteborg 1936. X + 179 s. + karta.

Liksom tidigare delar i den stora serie ortnamnspublicationer, som av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola utges under den gemensamma titeln »Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län», gör föreliggande arbete institutets ledning och medarbetare all heder. Äran tillkommer främst professor Hjalmar Lindroth.

Den muntliga och den skriftliga namntraditionens material har omsorgsfullt och skickligt insamlats och publicerats. Den språkliga bearbetningen är i hög grad värd beröm.

I de tidigare utgivna delarna av Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län ha i stor utsträckning »gårds- och kulturhistoriska anteckningar» medtagits. Det är redaktionens avsikt att från och med del IV icke längre tynga framställningen med sådana utvecklingar. Av kostnadsskäl och av önskan att påskynda utgivningen har emellertid i ytterligare ett avseende en viktig inskränkning i planen gjorts. De namn som synts redaktionen självklara till sin innebörd ha helt och hållet uteslutits eller blott nämnts eller uppräknats. Att en dylik inskränkning, vilken huvudsakligen gått ut över naturnamnen, ur många synpunkter är beklaglig, är säkerligen redaktionen lika väl som anmälaren väl medveten om. Särskilt önskar jag framhålla, att många av allt att döma synnerligen gamla namn tack vare denna restriktion blivit bekantgjorda för läsaren och forskaren blott genom en »uppslagsform», vilken instoppats i en lång uppräkning av namn.

Ivar Modéer.

Studia Islandica. Íslenzk fræði. Útg. Sigurður Nordal. 1—4, Reykjavík og Kaupmannahöfn, 1937—38. 51 s., 38 s., 42 s., 32 s.

Denne nye serie *Studia Islandica* blir utgitt av Heimspekisdeild Háskóla Íslands, med professor Sigurður Nordal som redaktør. De 4 heftene som hittil er utkommet, inneholder alle sagastudier av betydelig interesse. Titlene er opplysende for hvordan studiene er rettet: nr. 1 er *Sagnaritun Oddaverja* av Einar Ól. Sveinsson, nr. 2 *Ætt Egils Halldórssonar og Egils saga* av Ólafur Lárusson, nr. 4 *Sturla Þórðarson og Grettis saga* av Sigurður Nordal; disse 3 er forsøk på å knytte den hittil anonyme islandske ættesaga til bestemte forfatternavn. Nr. 3: *Um Ljósvetninga saga av Björn Sigfússon* er en undersøkelse av et antatt eksempel på »tvedelt muntligt tradisjon»; resultatet er negativt, også her er det bare én forfatter, og han skriver, ikke forteller; forskjellen på sagaen i de to håndskriftgruppene er opstått ved en skriftlig omarbeidelse av den første sagaen.

Sammen med innledningene til sagautgavene i *Íslenzk fornrit* (6 bind er utkommet) gir disse studiene uttrykk for en nyorientering i sagaforskningen. Den islandske skole vil ikke ha sagaene bedømt som »folkeminne»; sagaene er litteratur, og historiske romaner mer enn historie. Hvis så er, skulde det være mulig å finne merke i dem etter den tid da de blev skrevet; Sturlunga-saga bør være forstudium til ættesagaene. Det er et nyttig synspunkt, Einar Ól. Sveinssons studie om Odde-verjene er et bra eksempel. Det har alltid stått glans om lærdomssetet i Odde, der hvor Sæmund skrev og hvor Snorre blev oplært. Men dessverre er diktet *Noregs konungatal* fra ca. 1190 og noen spredte henvisninger i sagaer de eneste konkrete vitnesbyrd vi har om virksomheten der. Halldór Hermannsson tok spørsmålet op i sin bok *Sæmund Sigfússon and the Oddaverjar* (*Islandica* XXII, 1932), og Sigurður Nordal streifet det i innledningen til *Egils saga* (*Íslenzk fornrit* II); Einar Ól. Sveinsson går videre på samme vei. Foruten de ættetalene og kongerekkene som man før har lokalisert i Odde, vil han gjøre det sannsynlig at *Orkneyinga saga* og den tapte *Skjöldunga saga* er blitt til der. Nu lar det sig, som forf. også er klar over, ikke føre noe bevis for hvor den forsvunne *Skjöldunga saga* er skrevet. Men Odde-verjene regnet sig av skjoldungeætt; derfor er det rimelig om de har sørget for å få skrevet sagaen om ætten. Det samme kan en til en viss grad si når det gjelder *Orkneyinga saga*, Ragnvald Mørejarl er felles stamfar for Odde-verjer og Orkney-jarler. Forfatteren peker på en setning i *Orkneyinga saga* som faller godt i pennen hos en mann fra Odde: Ragnvald Mørejarl sier til sønnen Hrollaug at hans lykke ligger på Island, *þar muntu auka ætt þína ok mun gofug verða í því landi* — Hrollaug var nettop Odde-

verjenes stamfar på Island. Det var stadig samkvem mellem Odde og Orkney; i denne forbindelse er det viktig at Porkel Rostung som var nevø av Bjarne biskop, overvintret i Odde nettop i de årene vi må anta at Orkneyinga saga blev skrevet; Einar Ól. Sveinsson tenker sig at Porkel har vært den muntlige kilde for siste del av sagaen, den som viser særlig lokalkjennskap på Orkney. Første del skal være islandsk *fræði*, og *Magnúss saga jarls* er bygget over det latinske *Vita*. Dette er mulig; men noe bevis er ikke ført her heller. Om vi ikke tenker oss at Porkel selv har diktert eller ført i pennen den siste del av sagaen den vinteren han var i Odde, blir det fremdeles vanskelig å forstå at hele sagaen er skrevet på Island. Så lokalkjent blir en ikke bare av en annens fortelling. Men det er mulig at Odde-folkene i samråd med Bjarne biskop kan ha hatt en — ellers unevnt — klerk i Orkney en tid for å få i stand sagaen. I begge tilfelle må vi, slik som Einar Ól. Sveinsson, erklære den ofte siterte bemerkning i Orkn. s. *suðr í Biskupstungu* for å være et senere skriverinnskudd, enda den står i 4 håndskrifter — alle de bevarte; Odde ligger jo syd for Biskupstunga. For mig står det fremdeles som det rimeligste at en nordlending har skrevet sagaen etter grundige studier i selve øiene. Men han kan jo ha skrevet etter oppdrag av Odde-verjene. Den lille studie gir meget å tenke på; som forf. sier er Orkn. s. gjennemtrent av den ånd vi gjerne vil tenke oss i Odde: »rik söguleg gagnrýni og frjálsmannleg djörfung, hugsunarháttur hinna íslenzku djáknhöfðingja» (s. 38). Men slik som beviset står, bør vi vel enda vente med å innregistrere Orkn. s. blandt sikre Odde-skrifter. — Av trykkfeil har jeg notert s. 8: 1264 for 1164.

Blandt de mer sikre navnefestinger tør vi regne den som Sigurður Nordal gjør sig til talsmann for i hefte 4: at *Sturla Þórðarson* har skrevet en *Grettis saga*. I den Grettes saga vi har, blir det ofte henvist til Sturla på en slik måte at det ikke godt kan være ment annet enn et skrift av ham, således f. eks. i siste kapitel, der Sturlas opfatning av Grette på en måte blir opsummert. I vår Grettes saga kommer også forfatteren i konflikt med sin egen tidsregning; det kan forklares om vi tenker at han har villet ha sin nye gjen-nemarbeidede saga til å passe nøiaktig inn i Sturlas tidsregning, som han ikke har turdet røre. Hvordan Sturlas bok har vært, vet vi ikke; her gir heller ikke Sigurður Nordal noe svar, men krever en ny undersøkelse. Hans resultat står i noen monn i motsetning til Guðni Jónssons i *Íslenzk fornrit VII*.

Som Sturlas nærmeste hjemmelsmann nevner Sigurður Nordal presten Halldór Oddsson; han var siste levende ætling av Grettes søster, og han var fostbror til Sigvat Sturluson og var meget hos Þórð også. I kap. 38 finner Nordal et forsvar for Grette mot en tradisjon vi møter i den *Landnáma*-teksten Sturla ikke har hatt

noe med, nemlig at Grette skulde ha myrdet en mann; et slikt forsvaer var Halldór den rette til å føre. Det er interessant å se hvor meget det er om å gjøre selv for Sigurður Nordal, som sterkere enn de fleste hevder at islandsk ættesaga er diktning, å finne ut hvor tradisjonen kan ha levd mellom den tid da sagaen *gerðisk* og da den *sagðisk*. Halldór Oddsson, Grettes frende, spiller en ikke uvesentlig rolle i beviset for Nordals teori om at Sturla har skrevet den første Grettes saga. Det er trots alt ættetradisjon i muntlig overlevering som er grunnlaget. Mon ikke omdiktningen fra Sturlas bok til vår saga, efter at ætten var utdødd, har vært større enn fra Halldórs fortelling til Sturlas bok?

Ólafur Lárussons studie i *Egils sagas* tradisjon gjelder nett-op dette: å knytte forbindelsen mellom sagahelt og sagnemann. I utgaven av Egils saga, Íslenzk fornrit II, pekte Sigurður Nordal på en mann som vi lett kan tenke oss har fortalt Egils saga til sagaforfatteren, det er den gamle Egil Halldórsson på Borg. Det har lykkes for Ólafur Lárusson på en overbevisende måte å føre denne Egils ætt tilbake til den gamle Egil gjennom 8 ledd i rett linje på mannssiden. Han har riktignok ikke noen gamle ættetal å støtte sig til; beviset er navneskikken, som var fast på Island i den tid, og så Egils godorð, Mýramannagodorð, som må ha gått i arv i ætten. Rekkefølgen blir: Þorstein Egilsson — Skúli Þorsteinsson, som var med ved Svolder — Egil Skúlason, som nevnes i Bandamannasaga — Halldór Egilsson, som nevnes år 1118 blandt høvdingene på Sydvest-landet. I 1159 er nevnt en ny Halldór Egilsson, en sønnesønn? Og han kan være far til vår Egil Halldórsson. Sagaen har »geymzt i ættini sjálfri, og það í karllegg hennar, allt til þess að hún var rituð» (s. 35) — et godt eksempel på hvor tradisjonen holder til. For den som ikke kan forestille sig en fyldig men formløs tradisjon gjennom 200 år, er denne studien av særlig interesse. Og har Egils saga gått i arv i 8 generasjoner fra far til sønn, hvorav flere har båret selve sagaheltens navn, er det underlig om pennen plutselig skal gi en mann mot til å omkalfatre det hele, selv om mannen er Snorre Sturlason.

Björn Sigfússons grundige avhandling om *Ljósvetninga saga* er polemisk rettet mot de forskere som tror på muntlig fortellekunst som bakgrunn for sagakunsten. Ljósvetninga saga fins for en del i to versjoner, A og C; Liestøl, som her støtter sig til en undersøkelse av Adolfine Erichsen, mener at vi har å gjøre med 2 muntlige varianter, at sagaen er skrevet ned to ganger efter forskjellig muntlig tradisjon. Björn Sigfússon viser først hvordan A — den korteste teksten — er et organisk hele, C derimot er interpolert. Hovedvekten kommer til å ligge på undersøkelsen av kap. 13—18, hvor tekstene vel går parallele, men er forskjellige ikke bare i ordvalg, men også i opfatningen av personenes karakter;

det er også en del navn som ikke er like. Björn Sigfússon gir gode grunner for at C virkelig er en bearbeidelse av teksten i A; forandringene er gjort med vilje og i den hensikt å sverte mödravelingen Guðmund rike. Men når navneforandringene skal forklares, glipper det. Og det blir heller ikke klart hvorfor bare disse kapitlene blir gjennomarbeidet, dersom C-skriveren virkelig har hatt A liggende foran sig hele tiden. Løsningen på dette problemet er kanskje enda ikke funnet. Mulig er en »sekundær muntlig overlevering» — at skriveren har manglet forlegget for disse kapitlene og skrevet efter hukommelsen, det gir plass for egne slutninger også. I allfall bør Björn Sigfússon neppe glede sig over å ha gitt nådestøtet til teorien om at en muntlig tradisjon, som vel heller ikke han nekter har eksistert, også må ha hatt en form. I virkeligheten må vi regne med at jo fastere formen har vært, dess mindre sannsynlighet er det for at vi skal få to versjoner av samme saga.

De 4 studier gir hver på sin måte stoff til eftertanke og er verdifulle bidrag til forståelsen av ættesagaen. Vi må glede oss til en fortsettelse av serien.

Anne Holtsmark.

*Harry Andersen: Studier i Johannes V. Jensens lyrik. Verse-
teknik, Sprog og Stil. I. København 1936, 317 s.*

Om man vill skriva en språklig monografi över en författare som Johannes V. Jensen (nedan betecknad med J.V.J.), kan den göras antingen på grundval av dennes hela produktion, såsom den hittills föreligger, eller på grundval blott av hans prosa eller blott hans lyrik. Harry Andersen (H.A.) har valt det sista. Orsaken har antagligen varit att J.V.J:s lyrik är relativt liten och lättöverskådlig, medan man kan säga ungefär det motsatta om hans prosaproduktion. Man behöver icke heller tveka om att J.V.J:s lyrik är av den rang och betydelse att den i och för sig utgör ett fullviktigt material för en språklig undersökning.

Men man kan naturligtvis icke undersöka J.V.J:s lyrik utan att taga hänsyn till hans prosa. Så har också H.A. gjort i sin undersökning av lyrikens ordförråd. Han meddelar i allmänhet vid de särskilda orden en mängd paralleller från prosan, som med eller utan kommentarer få belysa användningen i versen. Man skulle endast ha velat önska att förhållandet mellan vers och prosa rent genetiskt sett ägnats en större uppmärksamhet. Icke endast att H.A. förutsätter som bekant att prosan redan från början dominerade i J.V.J:s författarskap — icke mindre än 11 prosaarbeten liggja mellan den första prosaboken och den första diktboken

— och att man i allmänhet icke får någon hjälp att historiskt rangera in och bedöma de anförda prosacitaten, man får vänta ända framemot slutet av boken, innan förf. direkt kommer in på frågan om sammanhangets art. Det sker s. 243 vid behandlingen av ett med *glad* liktydigt *glædet*, som först sent förekommer i prosan: »Vi har da her et interessant Eksempel paa et Ords Overførelse fra Lyrik til Prosa. Hidtil har vi væsentlig kun set det modsatte, hvad der ogsaa i Almindelighed er det man venter i J.V.J's relativ sent udformede Lyrik». Uttalandet är värt att lägga märke till, vilken uppfattning man än har av det tydligen verbala *glædet*. Det är att hoppas att H.A. i en kommande del av sitt arbete närmare preciserar det poetiska ordförrådets förhållande till det prosaiska.

I inledningen till bokens senare huvuddel om ordförrådet citerar H.A. med instämmande Östergrens regel att varje författare kräver sin egen individuella behandling och att själva grupperingen av ämnet skall i någon mån återge en naturlig bild av personligheten. Man kan dock icke säga att avhandlingens indelning i någon högre grad förverkligar detta ideal. Någon föreställning om J.V.J:s personlighet får man näppeligen genom den av H.A. använda grupperingen. Därmed icke sagt att ett kapitel såsom det om »Fremmedord» är psykologiskt omotiverat. Men i om detta kapitel kunde en gruppering ha skett som bättre visat oss det karakteristiska för J.V.J:s språkkonst.

I första diktsamlingen finnes ett par av H.A. citerade versrader: »Mit Hjærte bevæger sig med ukendt Fatning, / fuldkommen støt, placidement.» I en annan dikt i samma samling skriver skalden: »Siden ser du ham smøge / cheerful Cigarretten.» Det sätt varpå J.V.J. här har använt *placidement* och *cheerful* är av helt annan natur än när han t. ex. skriver om *transcendentale Smertevibrationer* eller *min fatale Sensibilitet*. I det första fallet ha orden haft ett visst estetiskt värde för skalden just i sin egenskap att vara utländska — detta gäller nog även *placidement*, fastän H.A. klandrar användningen (s. 144). Jag skulle tro att man kan stilistiskt jämföra bruket av dylika ord med J.V.J:s förkärlek för exotiskt klingande geografiska namn. H.A. ställer J.V.J:s användning av de geografiska namnen i motsättning till romantikernas. J.V.J. har rest så mycket att han vet vad han talar om. Namnen ha fått fasta konturer och äro laddade med innehåll (s. 153). Detta må vara sant, men är icke uttömmande. Namnet kan för J.V.J. även representera något mer än verkligheten. Det kan ha sin egen exotiska klang, som estetiskt verkar som en färgklick. I en strof i »Den jydsk Blæst» räknar han upp en del berg som han ännu icke har sett. Där är det alltså icke fråga om själva verklighetsinnehållet. Desto mera om klangen och associationsegenarten. När Helled

Haagen röker cigaretten »cheerful», så använder J.V.J. ordet icke därför att det är honom synnerligen bekant, t. ex. från hans resor, utan därför att han på så sätt kan låta oss se mera livslevande hur just Helled Haagen röker.¹

En dylik användning av främmande språkelement kan naturligtvis uppstå rent individuellt och ha sina speciella personliga förutsättningar. H.A. tyckes förutsätta att så är förhållandet hos Johannes V. Jensen. Man hade varit säkrare härfpå om antagandet föregåtts av en diskussion rörande en eventuell påverkan i detta hänseende från den skald som J.V.J. ägnat en så livlig beundran och uppmärksamhet att han kan anses som dennes poetiske introduktör i Danmark — Walt Whitman. J.V.J:s första diktsamling avslutades som bekant med ett omfångsrikt knippe Whitmanöversättningar. Nu finner man hos Whitman ett likartat bruk icke bara av låneord utan även av direkta upptag från ett främmande språk.² De geografiska namnen äro ett ännu mera i ögonen fallande stildrag hos Whitman. Man finner exempel härfpå i de av J.V.J. översatta dikterna och mera exotiskt klingande t. ex. i »Salut au Monde» (vars själva titel ju också är beaktansvärd i detta sammanhang). Där finner man uppräknningar av berg, sådana som: »I see plainly the Himalayas, Chian Shaws, Altays, Ghauts, / I see the giant pinnacles of Elbruz, Kazbek, Bazardjusi», uppräknningar av städer, länder och folk i så gott som oändlighet. »Det er en Katalogiseren av en ganske særlig Art», skriver H.A. om uppräknningen av geografiska namn hos J.V.J. Det kommer an på vari den särskilda arten nu består. I varje fall är sambandet eller icke-sambandet med Whitman värd en undersökning. Så länge den icke verkställts, hänger bedömandet av J.V.J:s språkvanor i nämnda hänseende i luften.

Då vi talat om förhållandet mellan poesien och prosan och efterlyst det genetiska sammanhanget, är det allt skäl att nämna att kapitlet om »Besjæling» inledes med en allmän redogörelse för naturbesjälningen hos J.V.J. Detta är en god och nyttig sak. Man skulle endast önskat att H.A. tänkt något mera på den lyrik till vars förklaring denna inledning skall tjäna och hela tiden haft det genetiska sammanhanget i tankarna. Trots inledningen, både den mera allmänna och den mera speciella om ordet *sjæl*, kommer man egentligen ganska oförberedd till det första exemplet från lyriken. Det är ett ställe i »Kirken i Hardanger»: »Men lys er Natten, øm og nordisk, / en Sjæl af Dagen, overjordisk.» Strax ovanför står det talat om vad »Sjæl» betyder hos J.V.J. Det mest definitionsmässiga stället lyder: »Sjæl: det er Aande, Rytme, Foryngelse . . . med andre Ord Livsytring; det knyttet til det som lever, aander, be-

¹ Jfr likartade synpunkter i Leo Spitzers uppsats Sprachmischung als Stilmittel (Stilstud. 2: 84 ff.).

² Jfr Schyberg, Walt Whitman s. 130 f.

væger sig, lyser, dufter, har Grokraft» (s. 206). Denna poetiska definition förtydligas genom vad som mera prosaiskt säges i fråga om ljungens »själ», att den är det egentliga, det innersta hos ljungen. Ser alltså J.V.J. i diktstället natten, åtminstone den ljusa natten, som det innersta och egentliga hos dagen? Man kommer då att tänka på en annan av J.V.J. skildrad ljus natt, midsommarnatten i »Cimbrenes Tog». Där är det något mera slutet över natten, något ganska väsensskilt från dagen. Man har t. o. m. intryck av något själlöst, ty först med morgonen vända trädens »själar» hem till träden. Eller syftar »en Sjæl af Dagen» på dagsljuset? Den ljusa natten innehåller quinta essentia av dagens ljus. Man står spörjande och hade gärna önskat någon direkt belysning från prosan till konstaterande av anslutning eller motsättning eller utveckling.

Den genetiska kommentaren är för H.A. över huvud taget mera främmande än den parafraserande. Den senare kan vara av tvivelaktigt värde. På följande sida citeras en strof av »Bogfinken», varav slutet lyder: »Musik! Stig ned / til Børn¹ og Fugles Sjælfuldhed! / Thi Sjæl och Sole, Bier / er Melodier!» Detta kommenteras sålunda: »Fugles Sjælfuldhed o: deres Sang, Flyven i lutter salig Glæde, det er »det aabne», Struben strakt frem i Lyset i Sang. Sjælen er en Melodi.» Detta är ju en mycket vacker och poetisk parafras. Men ger den egentligen något utöver diktens egna ord? Förklarar den närmare »själfullheten» och »själen»? Den skulle ha gjort det, om den försakat något av poesien för den rena analysen och försökt att ställa diktarsynen i belysning av andra ställen hos J.V.J. I början av strofen står det talat om »ubevidste Sjæle». Redan det kan säga något.

I den mån man kommer att precisera »själen», kommer man även till en uppfattning om huruvida termen »besjälning» är den lämpligaste vid en undersökning av J.V.J:s betraktelsesätt av det själiska. I »Norne-Gæst» talas det om att Pil bar om halsen ett halsband av djurtänder »og det altsammen udvalgte Hjørnetænder, et kosteligt Stykke, med Sjæl i sig af alle de Dyr Gæst har fældet siden han blev Jæger» (I: 282).² Om Norne-Gæsts harpa heter det att strängarna sutto spända »i et ret stort Antal og med hver sin Tonesjæl, hver enkelt i sig selv en Verden» (I: 323). Den primitive djurbildsristaren började förstå att »Sjælen var i Linjen, og havde man den havde man hele Dyret, forsaavidt det drejede sig om att have det i Aanden» (I: 74). I sådana fall är det icke fråga om vad man vanligen kallar för besjälning. Föremålens »själ» har

¹ Hos H. A. står *Børns*, vilket är skriv- eller korrekturfel, såvida icke 2 uppl. av »Aarstiderne» har denna säkert oriktiga form.

² Prosaciteten äro för bekvämlighetens skull i fortsättningen hämtade från 1938 års uppl. av »Den lange Rejse».

ingenting eller behöver åtminstone icke ha något att skaffa med en viss estetisk apperceptionsform. För J.V.J. äro rent teoretiskt samma livslagar verksamma i alla varelser och äro konstituerande för dessas samhörighet med varandra.¹ När det talas om tonernas »själ», är det visserligen fråga om en överföring, men dock icke om en naturbesjälning i vanlig mening. Undersöker man de ställen hos J.V.J. som behandlats i kapitlet »Besjæling», skall man finna att de äro av mycket olika slag. Det gemensamma för dem är blott det rent yttre att ordet *Sjæl* eller någon av dess avledningar förekommer i dem.

Man kan i stort sett beteckna förf:s redogörelse för J.V.J:s ordförråd som mera extensiv än intensiv. Den mera djupborrande undersökningen lämnar han å sido. Han samlar ett stort material, breder ut det till åskådande, inflikar sina reflexioner eller anställer en och annan jämförelse, men tränger icke gärna ned mot djupet för att spåra det psykologiska sammanhanget och få grepp om de stilbildande, man kunde säga urelementen. När han kallar några av de ord som J.V.J. använder för »Livord», låter han detta motiveras främst genom deras frekvens. Den kvalitativa motiveringen intresserar honom förvånansvärt litet.

För att närmare belysa vad jag menar, stannar jag inför ett av dessa »Livord», *sød*, och gör själv en undersökning för att söka få tag på det för J.V.J. karakteristiska i hans användning av ordet. Enligt H.A. (s. 176) är detta det adjektiv som J.V.J. oftast använder som epitet. Å andra sidan är det ytterst vanligt i all poesi, och bruket i prosan betecknar H.A. som »aldeles overvældende». Icke minst använt är det i kvinnospråk, och där har det som bekant blivit synnerligen banaliserat — jag skulle tro t. o. m. mera i danskan än i svenskan. Det anmärkningsvärda ligger alltså icke i att J.V.J. använder det ofta utan i den kvalitet som han förmått giva det. Låt oss efterspåra det karakteristiska i denna! Vi samla några belysande ställen.

Dreng oplever i minnet den dag, då den vilda jakten efter den människovarelse som han spårat upp ändades och han mötte kvinnan i sitt liv: »Hvorfor havde den Dag været saa dejlig, saa sød ind i sit Inderste at Erindringen derom blev den skjulte Begyndelse til alt hvad Dreng siden kummerligt drev det til af Godhed?» (I: 126). Dreng hade kommit till den andra höjdpunkten av sitt liv: han hade funnit elden. På natten kunde han icke sova av glädje och upphetsning: »Der blev ved at gaa som blændende Solskin for hans Øjne, og det forekom ham at han fløj, svævede frit i et Hav af vild Sødme over svimlende Trætøppe» (I: 137). Hvidbjørn kom tillbaka till Uppland. Isen hade vikit tillbaka, och vat-

¹ Jfr Schwarzenberger, Die Biologie in Johannes V. Jensens Werk, s. 85.

tenflödena hade sjunkit, så att ett nytt fagert land kunnat stiga ur havet. Den nordiska skogen hade blivit till, fager som mytens förlorade land. »Men i Krattet duftede Hindbær med en ny finere Sødme end nogen Skov før havde kendt, den nordiske Sommers dulgte og rige Inderlighed» (I: 196). Gæst och Pil hade funnit källan i vars närhet deras första boplats och »hem» skulle redas. »Gæst og Pil tog Mod til sig og hældede sig over Kilden, den gav dem deres Ansigter tilbage i sit Spejl, de tog det for at de var velkommen og drak, Mund mod Mund med den stille Vandgiver dernede, den første lange søde Drik som den nye Verden her bød dem til Velkomst, fyldig af Landets inderste Jordsmag og rene Kølighed. . . . Og da de havde drukket lo de og følte et Under, Fortrykthedens veg af deres Sind, de blev som nyskabte, der trængte dem Sødme ud i alle Aarer, saa godt var Vandet i Kilden» (I: 240—41). Så kom den sommaren, då Gæst och Liv mognade till älskog och togo ett nytt härligt sommarrike i besittning: »Ensomme, urstille ligger de vide Sletter, hyllet ind i Lærkesang foroven og Biernes høje Sommertone forneden mellem Blomster, Skyerne lever deres Luftliv, ensom og almægtig skrider Solen, den lange søde Sommerdag hviler i sig selv, til dens Væsen har Ende» (I: 276—77). Uttrycket kommer tillbaka längre fram i »Norne-Gæst»: »de lange søde Sommerdage med Gederne i Skoven og Gøgens forelskede Kuk i Dale» (I: 302), och den gamle Gæst känner, när han står bredvid flickorna som mala, »den soledede Duft af Kornet der giver sin Sommer fra sig idet det knuses, en ør, sød Solskinsduft» (I: 322).

På alla dessa ställen är *sød* ett mycket innehållsrikt ord, en syntes av något stort och rikt och mäktigt. Förhållandet är så mycket mera i ögonen fallande som de anförda ställena i stort sett beteckna så gott som hela den användning ordet har i de verk varur citaten hämtats. Överallt betecknar det något centralt hos de personer eller den natur, varom det är tal. Det är en kvalitet hos deras quinta essentia, deras innersta, just hos det som J.V.J. kallar »Sjæl». Båda dessa ord äro tecken för ett så djupt inträngande i människans och naturens hemligheter att det icke är någon tillfällighet att de mötas. Den »søde Drik» ur källans vatten var »fyldig af Landets inderste Jordsmag och rene Kølighed», den var ett extrakt av landets innersta väsen, var dess själ. Den dag då Dreng mötte Moa, var »saa sød ind i sit Inderste» att ur minnet av den spirade det lilla av godhet som hans själ kom att härbärgera. Då man har nått till själva kärnan av tillvaron, då kan man smaka dess sötma. Geijer har sagt att tillvarons innersta är salighet. J.V.J:s användning av *sød* säger oss något i viss mån likartat, även om grundperspektivet är väsensskilt.

Min undersökning av *sød* är endast skisserad. Men jag tror att

den ändock kan göra det sannolikt att dylika undersökningar av J.V.J:s »Livord» kunna giva en sådan inblick i själva förutsättningarna för hans ordval att det blir stadga och säkerhet i den filologiska bearbetningen. Nu bär denna onekligen hos H.A. ofta i sin arrangering en prägel av tillfällighet. Som illustration kan jag citera från redogörelsen för *sød* såsom naturord: »*Sød* gaar paa Duften, Lyset, Glæden ved at fornemme hele Sommeren, Ordet samler alt sammen. I Bræen hedder det: Hvorfor havde den Dag været saa dejlig, saa sød ind i sit Inderste (100). I Lærken i Ti-birke staar der . . . og *honningssød* Luftningen / løber over Rugen» (s. 178). Man märker lätt hur liksom reducerat ordet har blivit. Det märkliga stället i Bræen har blivit blott en vanlig sommar-idyll, i synnerhet som poesistället om det honungssöta vinddraget över rågfältet har fått följa strax efteråt. Vad som H.A. själv betecknat som den märkligaste användningen av epitetet *sød*, uttrycket »det søde Sind», kommer icke alls under behandling vid redogörelserna för detta ord utan får sin kommentar i sammanhang med substantivet *Sind*. Man saknar en huvudlinje, från vilken orienteringen kan ske.

Vid behandlingen av ordförrådet är alltså H.A. mera konferencieren än analytikern och forskaren. Han presenterar sitt material både värtaligt och poetiskt, och man kan icke misstaga sig på det starka och livliga intresse som han hyser för det. Den psykologiska och historiska orienteringen intresserar honom däremot mindre, och han skyr utforskningen av det djupare sammanhanget. Att formulera och utreda forskningsproblem är honom i detta sammanhang främmande. Man får dock givetvis ta hänsyn till att denna framställning av J.V.J:s språk och stil i dikterna ännu så länge är blott en torso. På åtskilliga ställen träffar man hänvisningar till sådant som framdeles skall komma att behandlas. Men även av en torso kan man bedöma graden av problemställning och djupborrnig och åtminstone se en vision av helhet och syntes. Det skall icke förnekas att samlingen och deskriptionen av materialet i sig självt har ett stort värde. Förf. är en kring-synt man med levande förtrogenhet med dansk lyrik och med en omfattande bibliografisk orientering. Hans deskriptiva översikt av J.V.J:s ordförråd kan av forskningen utnyttjas på mer än ett sätt. Ordregistret blir härvidlag utomordentligt värdefullt såsom stödjepunkt och hjälpmedel för fortsatt filologisk forskning på den nutida danska vitterhetens domäner.

*

Förra delen av avhandlingen fylles till större delen av studier i J.V.J:s vers- och rimteknik. Vad som principiellt har sagts om

den senare delen gäller väsentligen också här. En mängd iakttagelser registreras och stundom även bedömas, varvid förf. icke sällan uttalar sig med en subjektivitet och säkerhet som brukar vara dagspressens kritiker förbehållen. Några större steg framåt tar väl icke den filologiska forskningen genom sådana löst motiverade domslut, även om de stundom kunna te sig som uppiggande moment i framställningen. Någon helhetssyn över J.V.J:s utveckling som verskonstnär får man icke, och grundläggande problem skjutas åt sidan och förbli obesvarade.

J.V.J:s första diktsamling är till större delen skriven på fri vers. Den avslutas, som vi redan nämnt, med en rad översättningar från Walt Whitman och är skriven under en tid, då J.V.J. var starkt upptagen av Whitmans författarskap. Det ligger nära till hands att vilja spåra ett sammanhang med Whitman också beträffande själva versformen. Men något sådant existerar icke enligt skaldens eget uttalande »at de Digte med frie Rytmer, jeg selv har skrevet slet ikke stammer ned fra Whitman, Sandheden er at jeg har haft Goethe Wanderers Sturmlied og Heine Die Nordsee til Forbillede». Även ett sådant fullt klart och bestämt uttalande från en skald måste filologen uppta till behandling, och så gör även H.A. på sätt och vis, då han ger utlåtandet: »det er rigtigt at J.V.J. afviser Whitman, Forskellene er meget iøjnefaldende» (s. 19). Men man hade gärna velat höra något om dessa i ögonen fallande olikheter, då H.A. icke heller har funnit någon särdeles likhet mellan J.V.J:s och Goethes och Heines fria vers. Han anser sig visserligen kunna påvisa en likhet mellan en av Heines Nordseebilder och J.V.J:s »Det røde Træ» och sluter därav till ett — för mig högst tvivelaktigt — sammanhang mellan dikterna, men det är också allt. Nu finnes det emellertid en markant olikhet mellan Whitmans fria vers och J.V.J:s, och det är allt skäl i världen att understryka detta. Whitmans fria vers äro retoriskt byggda och sakna därför så gott som alldeles enjambemang.¹ Goethes och icke minst Heines flyta däremot från rad till rad. Förhållandet särskiljer två huvudkategorier inom den fria versen, och det är fullt klart och tydligt att J.V.J:s fria vers tillhör samma kategori som Goethes och Heines och icke den som Whitmans tillhör.

Denna den fria versens struktur hos J.V.J. bör, tycker man, ha haft ett visst inflytande på de metriskt bundna dikterna, så dominerande som den fria versen dock var i början av J.V.J:s lyriska bana. I första rummet vore man böjd att söka ett sådant just i

¹ Förhållandet har påpekats av E. C. Ross, Whitman's Verse, Mod. Lang. Notes 1930, s. 363—64 och före honom av miss Autrey Nell Wiley som i en uppsats i American Literature 1929, I: 161 uppgivit att på mer än 10.500 versrader i Leaves of Grass hon icke hade räknat mer än 20 enjambemang. Se G. W. Allen, American Prosody (1935), s. 221 f.

fråga om enjambemangen. H.A:s undersökning om dessa betecknas av honom uttryckligen som provisorisk, på grund av att jämförelsematerial från andra diktare ej föreligger. Han tycker sig emellertid finna att enjambemangen äro relativt talrika hos J.V.J. »De fleste Eksempler synes ikke at tale for en bevidst udnyttet Enjambement af kunstnerisk Værdi, men derimod at være et Udtryk for ikke særlig fremragende Versekunst. Jeg er tilbøjelig til at tro, at Enjambementen hænger sammen med det urytmiske hos J.V.J.» (s. 76). Beträffande det sista hänvisar H.A. till sin uppsats »Johannes V. Jensens Blicher-Digt» i Edda 1934, där det heter att enjambemangen »hænger, saa vidt jeg kan skønne, i nogen Grad sammen med, at J.V.J's Versekunst paa flere Maader er ret daarlig eller bedre udtrykt: gaar paa tværs af almindelig dansk Versekunst». Är det sista sant, borde det ha varit ett ledmotiv för hela detta parti av H.A:s avhandling. Enklast är väl dock att helt enkelt förknippa enjambemangen med J.V.J:s håg och öra för den fria versen. Så mycket mera bör detta ligga nära som H.A. själv framhåller att J.V.J:s egentliga område är den fria versen och alliterationsdikterna (s. 67).

En dylik utgångspunkt hade väl även gjort H.A. något mindre strängt skolmästerlig vid bedömandet av J.V.J:s rytmer. Om dikten »Knut Hamsun» säger han att den »er præget af stor Uoplagt-hed hvad det rytmiske angaar, Prosaen slaar ustandselig igennem» (s. 66). Omdömet illustreras bl. a. med strofen: »Det simples Gaade, hvad Livet vil, / at Tid gaar, at man er til.» Som synes har sista raden en poetiskt fullt motiverad inkatalex, och på liknande sätt är det med andra klandrade strofer i dikten. Den strof från »De danske Skuder», som H.A. ger betyget: »Rytmen er vederstyggelig, sidste Vers umulig ved sit Rytmebrud», har för mig fått en ökad skönhet just genom rytmens frihet. Det ser ut som om H.A. icke hade något vidare öra för pausens rytmiska effekt. När H.A. summerar ihop sina intryck av dessa som han anser rytmiska fadäser, tycker han att de »næsten» visa »at J.V.J. i forskellige Tilfælde er gaaet frem efter det stavelsetællende Princip». Stället är värt ett stort och uppfriskande utropstecken i marginalen. Men det är också lärorikt, därför att det visar vad den typiska danska sångtonen betyder för ett danskt öra.

Sixten Belfrage.

Arthur Arnholtz: Studier i poetisk og musikalsk rytmik, I: Principielt. Akademisk afhandling, 424 s., København 1938.

Förf. till denna omfångsrika avhandling, som ventilerades i København i maj 1938, är en redan mogen man. Född 1901, ägnade

han sig i 20-årsåldern åt studier i germanska språk i hemlandet, England och Tyskland, i vilket sistnämnda land han bl. a. åhörde E. Sievers, blev hemma läroverkslärare i danska, engelska och sång, vilket ämne han tidigare också studerat, har mellan 1933—38 varit lektor i danska vid universitetet i Berlin och är nu åter läroverksadjunkt samt musiklärare. I sin doktorsavhandling har han till sist efter vidsträckta studier i hithörande ämnen, varom litteraturförteckningen vittnar, samlat sig till grundläggande jämförande studier över germansk vers- och sångrytmik.

Därvid har han emellertid ålagt sig vissa inskränkningar beträffande ämnets omfattning. Han upptar till behandling på versens område endast den rent lyriska eller vad som motsvarar tyskans begrepp »Lied». Förmodligen beror detta utom på svårigheten att från den valda ståndpunkten behandla hela versområdet även på att förbindelsen mellan vers- och sångrytm huvudsakligen är till finnandes på visdiktens område och härigenom bäst ägnar sig för jämförelse. En annan, mer överraskande inskränkning består i att den svenska (och norska) versen uteslutits från förf:s »germanska» rytmteori, vilken endast omfattar danskan, tyskan och engelskan. Skälet uppges dels vara den för svenskan och norskan egendomliga »grava» accenten, dels avvikande kvantitativa förhållanden i dessa båda språk. Då emellertid finlandssvenskan saknar den grava accenten utan att därför i fråga om versbildningen avvika från den rikssvenska, och då det viskade språket överhuvud ej visar annan grundrytmik än det talade, förefaller det förstnämnda skälet sakna fog. Och att den tryckstarka stavelsen i den nutida svenskan och norskan tillika är regelbundet lång (genom lång vokal eller kort vokal + lång konsonant), medan i tyskan, danskan och särskilt engelskan »korta» tonstarka stavelser i viss omfattning förekomma, borde icke ha någon konstitutiv betydelse. I alla de germanska språken, även svenskan och norskan, inäta ju ofta korta och trycksvaga stavelser utan minsta anstöt höjningsplatsen i vers. Varför skulle då tillvaron av tryckstarka korta stavelser i de tre andra språken medföra en annan rytmik för dessa än för svenskan och norskan? Helst som i de tre nämnda språken tryckstarka stavelser med kort vokal (de med lång vokal äro ju långa) otvivelaktigt äro längre än de trycksvaga. Man jämföre t. ex. de båda stavelserna i de svenska substantivformerna och de tyska verbformerna *betet* och *bettet*. Förf. finner sig också oförhindrad att då och då kritisera svensk vers och versteori.

Förf:s frånskiljande av svensk och norsk vers motiveras särskilt i hans »Nachwort» till en på tyska avfattad förberedande uppsats i *Acta Phil. Scand.* vol. X (1935—36), varvid han dock samtidigt påkallar undersökningar från norskt och svenskt håll, i vad mån olikheterna verkligen spela någon roll »für den Bau

metrisch wirkender Hebungen und Quantitätsgruppen». För min del finner jag ingen principiell skillnad i detta avseende mellan svenskan och norskan å ena sidan och danskan och tyskan å den andra. (Däremot synes mig engelskan inta en viss särställning bl. a. på grund av rikedom på enstaviga huvudord). Jag skall ej heller undandra mig att i det följande vid tillfälle anlägga svenskmetriska synpunkter på grundläggande frågor i ämnet.¹

Inledningsvis blir det nödvändigt att redogöra för förf:s viktigaste, delvis nyskapade terminologi. Det språkliga materialet i och för sig kallas »bærestof» eller »taleraastof», men som använt till vers »rytmizomenon». Det därvid till grund lagda (abstrakta) rytm-schemat kallas »den metriske ramme», och termen »metrisk» och »metrik» förbehålles för denna »ram», medan »rytmisk» (och »rytmik») får avse den modifikation av den fasta ramen, som den språkliga fyllnaden (rytmizomenon) medför. Det rytmiska resultat, som framkommer genom rytmizomenets förhållande till ramen, samt läran härom betecknas med den härför nya (troligen från engelska källor hämtade) termen »prosodi», som A. på olika ställen ger olika formulerade uttydningar, såsom »læren om taleraastoffets egnethed for og deltagelse i metrumsdannelsen» (§ 99), »læren om de metriske og rytmiske faktorerens gensidige relationer» (§ 248) m. fl. På svenska synes definitionen kunna formuleras så: (läran om) versfyllnadens och det metriska schemats samspel med varandra. (För vad som hittills brukat kallas prosodi eller stavelsernas ton-tryck-längdförhållanden har A. intet namn.)

Givetvis utgöres en så vidlyftig bok till väsentlig del av kritik, vilken företrädesvis riktas mot vissa mer betydande tyska metriker. Klart visar förf. till en början, att Vedels (och andras) mening om versen såsom uppbyggd av en följd smärre meningsmotiv (»levande led») visserligen är konstitutivt för den taktlösa »fria» versen, men i den taktmässiga endast tillkommer såsom ett oundkomligt sekundärt förhållande. Å andra sidan förkastas Heuslers versskansion efter ett antaget meterschema utan större hänsyn till språk-stavelsernas naturliga egetvärde såsom innebärande en »negativ» rytmik (§ 169).² För egen del uppställer A. en »positiv» rytmik, som han benämner »birytmik», varvid han utgår från den ingalunda nya men utan fråga riktiga tesen, att all rytm för örat (»serieryt») uppkommer genom »en följd markeringar + rest» med — teoretiskt — lika avstånd mellan markeringarna. För språkrhythmens del realiseras detta genom en serie versfötter eller 1-slags-grupper, kallade »taktled», vilka börja med en marke-

¹ Jag tillåter mig därvid att stundom hänvisa till ställen i mitt arbete »Den svenska versens teori» (förkortat »Teori») i dess uppl. 2 (1932, 1936), som är den nyaste svenska framställningen i hithörande frågor.

² Jfr Teori II § 84 med anm.

rande stavelse och i sin helhet uppta ett närmelsevis lika tidsförlopp.

A. lägger stark vikt vid inskränkningen »närmelsevis», som han finner oundgänglig för versens konstnärliga verkan, och han insätter därför denna inskränkning i själva definitionen. Härvid kan anmärkas att språkmaterialet helt säkert omöjliggör ett strängt schemamässigt förlopp t. o. m. i en följd av blott några få verser, varför föreskriften kan tyckas onödig, helst för honom själv, som fattar även versramen så strängt abstrakt såsom »markering + rest», att han anser avvikelser från schemat föreligga redan genom »stavelseindividualiteterna» t. ex. i den senare av följande av mig i brev till honom citerade verser av Heidenstam:

*Samma ensamhet oss väntar alla,
samma sorgsna sus på gravens gräs.*

Med sådan uppfattning blir ju det starkt urgerade villkoret för rytmisk skönhet rätt meningslöst, då det infrias redan av den tänkbarast regelbundna vers och således ej kan undgå att uppfyllas. Ingen kan naturligtvis neka att den rytmiska skiftningen på samma gång som en »nödvändighet» också är en »dygd», såsom jag uttryckt mig härom.¹ Frågan blir i stället, hur långt man, utan att rubba metern eller störa versens skönhet, kan gå i rytmisk oregelbundenhet. Men på denna fråga vill förf. ingå först i en planerad specialavhandling om versrytmik och versskönhet.

Det nämndes nyss, att A. för att beteckna versfoten (1-slagsgruppen) använder termen »taktadel» och icke »takt». Skälet är, att — fränsett tonernas i regeln dubbelt större tidslängd än stavelsernas (givetvis nödvändig för musikalisk verkan) — vokal-musiken gärna inom sina takter upptar dubbelt så många stavelser som en versfot innehåller, varigenom denna senare alltså blir 4 gånger kortare till tiden än en musiktakt. Nu kan man ju påpeka, att ej allt för sällan dock en versfot får fylla en hel musiktakt, särskilt $\frac{3}{8}$, $\frac{2}{4}$ och $\frac{3}{4}$ takter,² och då inträffar ju den motsatta oegentligheten, att en musiktakt kommer att motsvara versens taktled. F. ö. variera musiktakterna själva så starkt — ofta mer än 4 gånger — i tidlig utsträckning, utan att därför det gemensamma namnet »takt» ifrågasättes.

¹ Jfr Teori II §§ 57, 60 och 123, där en genomförd schemamässighet av den grad, som möter i Heidenstams vers (om den vore möjlig), framställes såsom »genom sin enformighet på längden tröttsam, ja, olidlig».

² Det kan påpekas, att så är fallet exempelvis i Schumanns »Ich kann nicht fassen, nicht glauben» (i $\frac{3}{8}$ -takt), Beethovens »Die Trommel gerühret» (i $\frac{2}{4}$ -takt), Mendelssohns Reiselied (i $\frac{6}{8}$ -takt) och Schuberts Erlkönig (i $\frac{3}{4}$ -takt).

Saken är emellertid för A. i själva verket ej blott en termfråga. Han menar att musiktaktens egenskap att alltid innehålla mer än en slagtid (markering) analogivis bör utsträckas också till verstatkten, så att två versfötter (varför ej också tre?) få anses bilda en takt. Och bakom detta yrkande ligger följande motiv: endast inom två versfötters utrymme kan versens rytm hinna beledsagas av »adekvata» (= mot den föreliggande rytmen och dess språkliga innehåll svarande) gester» på samma sätt som i musikens takter, en åsikt som A. hämtat från Sievers' egendomliga lära om klangtyper och deklamatoriskt påkallade åtbördskurvor (§§ 25 ff., 183 ff.). Huruvida dylika takteringsgester överhuvud äro tänkbara i reciteringspraktiken, lämnar han därhän (§ 214), men utlovar en senare specialavhandling om takt- och taktledsstruktur som svar härpå.

I sin teori om versens taktleder, enligt vilken varje led måste ha ett accentuellt, markerande och ett kvantitativt, tidsfyllande element, kommer förf. in på de rytmbildande stavelsernas tryck och längd. Ur markeringssynpunkt indelas stavelserna i »höjningsvilliga», »höjningsovilliga» och »neutrala» eller »communes», till vilka sista förmodligen räknas i satsen svagtoniga enstavningar samt ändelser, som ej följa omedelbart efter en tryckstark stavelse (se §§ 89, not 2, och 110). Men han erkänner samtidigt, att alla tre sorterna kunna bli vare sig markeringsstavelser eller motsatsen och att stavelserna därför kunna betraktas som i viss mån »prosodiskt» indifferent; men blott var för sig, i det att i en stavelseföljd denna olägenhet försvinner, därigenom att den antagliga metern i versen brukar utvisa, åt vilka rollen av markeringsstavelser bör anvisas (§ 110 f.).

Kvantitativt tjäna alla stavelserna i taktleden, även höjningsstavelserna, till att utfylla tiden mellan markeringarna, men — heter det — endast genom sin samlade massa. De särskilda stavelsernas kvantitet är allt för obestämd och labil för att tas i betraktande vid den temporala utfyllningen, men summan av dem fyller sin kvantitativa roll. Detta låter ju en smula mystiskt, liksom om 2, 3 och 4 obestämda X utan vidare skulle ge samma summa A. I själva verket spela, åtminstone i svenskan, kvantitetsmodifikationer inom versfoten en bestämd roll t. ex. då det gäller att pröva och välja olika möjliga metriska »ramar» för en diktskapelse.¹

Förf:s inställning i kvantitetsfrågor utom och inom versen förefaller f. ö. en smula vacklande. Ibland tycks han vilja anse stavelsekvantiteterna i prosatalet rätt lika, vartill passar uttalandet (i § 119), att »enkeltstavelserne i talevers enten vil tendere mod gennemsnitslængde eller i altfald kun forlænges væsentligt

¹ Se Teori II §§ 95—101.

herudover i hver hævnings». På ett annat ställe heter det om stavelserna i talet: »De betonede (stavelserne) optræder oftest tillige lange eller lidt forlængede» (§ 108). I så fall kan ju ingen förlängning av höjningsstavelsen behövas.

A. förkastar givetvis versfotbeteckningen — som blott betecknande kvantitativa begrepp, men tycks förbise att markeringen, den accentuella ingrediensen, numera brukar tydligt uttryckas genom accent: ˘˘. Själv använder han Sarans figurer ~ och X för höjnings- och sänkingsstavelse och betecknar kvantiteten

genom en ovanställd klammer $\overline{\sim x}$, som dock ju endast sammanfattar de båda taktdelarna. Jag finner fortfarande, åtminstone från svensk-norsk synpunkt, den beteckning jag använder mindre konstlad och väl så uttrycksfull, t. ex.

Wólga | móttār | i sin | fámn Ölká,

i jämförelse med förf:s för samma slags versmått:

$\overline{\sim x} \overline{\sim x} \overline{\sim x} \overline{\sim x} \overline{\sim}$

I detta sammanhang kan nämnas, att A. anser »bindingerne», d. v. s. versbörjan med eller utan upptakt, för metriskt irrelevanta (§ 127). Detta gäller nog om den blandade taktarten,¹ men i fråga om alla de versmått, traditionella eller icke, där verserna genomgående ha eller icke ha upptakt, kan man omöjligen frånse denna omständighet beträffande ramen (schemat).

A. förkastar vidare överhuvud det från antiken ärvda och av germanska metrici allmänt antagna begreppet »taktart» med ett visst antal stavelser inom versfoten (§ 168), och avvisar särskilda naturliga tempi för versarter med konstant olika antal stavelser i versfoten, i regeln då antingen 2 eller 3 (§ 131), medan han dock i samma § (s. 175) medger att »artikulationen af trisyllabler oftest vil tage længere tid end af bisyllabler». Han uppsätter som motsats härtill vad han kallar »versbaser», som äro »uendeligt variable efter hvert enkelt digts individualitet». Givetvis finnes en mycket stor variation mellan stavelserna hos »taktlederna» inom de enskilda verserna, när det icke gäller vers med strängt regelbundet antal stavelser i varje (inre) versfot, men detta blir då en »rytmisk», icke en »metrisk» egenskap hos sådan vers.

Åt beskrivningen av sina »baser» ägnar A. ett stort utrymme. Termen avser närmast 1-slags-gruppernas (taktledernas) stavelseantal med eventuellt förekommande pauser (§§ 133—149), vilka utgöra »mindstebaser». Han anser därvid såväl den 4- som 1-staviga basen oanvändbar. Den förra skiljer accenterna för långt,

¹ Se härom Teori II § 112 ff. samt 201 och 202 ¹/₂.

vilket måste framkalla en »talefremmed nynnende» (gnolande) artikulation» (§ 136), medan den 1-staviga framkallar för täta accenter och ett likaledes »talefremmet raaben» eller »remsen» (§ 140). Dessutom måste en enstavig takt »kvantitet udstrækkes artifielt og dens accentuelt naturlige alternation med nabostavelsen [en nabostavelse?] opgives».

Utdragningen av en stark stavelse till att kvantitativt täcka också en eller två följande sänkingsstavelers uttalstid är dock, åtminstone i svenskan, vars starka stavelser äro långa, ingenting onaturligt. Stavelserna ha ju en viss elasticitet, och redan i prosatalet få t. ex. ord med avtagande antal stavelser och första stavelsen stark ett långsammare tempo, ju färre stavelserna äro.¹ Och då accenten träffar trycktoppens början² men hela tryckstavelsen ju ingår i taktledens kvantitet, borde intet hinder finnas för att stavelsen tillfälligt får uppbära hela ledens tidsmått, lika litet som när i musiken t. ex. en $\frac{2}{4}$ not fyller en hel $\frac{2}{4}$ takt.

Huvudsaken för förf. beträffande basfrågan blir emellertid att undersöka, i vad mån och på vad sätt småbaser kunna sammanställas i de dipodiska, 2 taktslag uppbärande sammanfattningar (storbaser), som för honom äro versens egentliga gestusmässiga takter. Han uppställer då den »regeln», att en sådan bas ej tillåtes ha färre än 3 och ej flera än 6 stavelser. Detta innebär, att om den ena taktleden är enstavig, måste den andra vara två- eller trestavig, och om den ena är fyrstavig, får den andra ej vara mer än tvåstavig.

Särskilt det sista förekommer som ett hårt tal, då man ju kan tycka, att fyr- och trestaviga taktleder borde bättre samsas till ungefärlig liktidighet än fyr- och tvåstaviga, och då regeln innebär ett underkännande av de talrika centrallyriska dikter av stora skalder ej blott på svenska utan också på danska, där blandning av tre- och fyrstaviga versfötter är vanlig och både två och tre fyrstaviga kunna ingå i en och samma vers. Jag citerar en strof av C. Hauch, där av de inre »småbaserna» 5 äro fyrstaviga, därav båda två i andra versen, och alla de andra trestaviga:

Jeg mindes vel et Sted, gid jeg var der igjen,
 hvor Timerne saa sagtelig gled hen,
 lig sølvklare Perler, der drages paa en Snor,
 saa milde som to Elskendes Ord.

¹ Påvisas t. ex. av Sievers i hans berömda Phonetik.

² Förf. påpekar själv (§ 108) att en lång stavelse »kan markere med sin ansats», varvid denna »faar accentuel funktion i modsætning til resten af kvantiteten».

Att denna strofform skulle vara oacceptabel och förmodligen oskön och endast kunna »gnolas», är svårt att förstå. För att ironisera över dylik versbyggnad har emellertid förf. analyserat en strof ur E. Lindorms »Konfirmander», där rad 2 är »prosodiskt» identisk med rad 2 i Hauchs här citerade strof:

Och lyssna på det nya i sin röst,

och funnit alla raderna innehålla 8 småbaser, av vilka i nu avskrivna rad 5 uppbäras av 1 stavelse, därav 3 med markeringen i paus, varjämte versen slutar med en hel bas i paus. Så här ser analysen ut:

\overline{x} \overline{L} \overline{Sx} \overline{S} \overline{Sx} \overline{Lx} \overline{Lx} \overline{Lx} \overline{S} \overline{S}
och lyss-na på det nya i sin röst

Ett föredrag härav efter denna analys vore så vansinnigt, att man kan säga, att förf. härmed parodierat sin egen teori, då den kan leda till dylika orimligheter.

Eftersom storbasens minimum utgöres av tre stavelser, är således å andra sidan t. ex. den första raden »basisk forbudt» i Björnsons dikt:

Takt, takt! Pas på takten!
 Den er mer end halve magten.

Nu förekomma verkligen 2 enstaviga taktleder i följd sällan annat än i barnvers o. d., och sådan »ramsvers» är ju utesluten från förf:s »tale-rene» versområde.

Om man emellertid undrar, av vad skäl förf. uppställt särskilt sin maximumteori för storbaserna i strid med ett flertal nordiska mästars oanstötliga versbyggnad, så blir svaret, att för »tale-ren» versframsägning fordras en »kompensation» mellan enkelgrupperna inom dubbelgrupperna (storbaserna), som åstadkommer en utjämning mellan de båda enkelgruppernas kvantitet till ungefärlig kvantitativ likhet (§ 156). En fyrstavig enkelgrupp kräver därför vid sin sida en tvåstavig, varvid den förras uttal något påskyndas och den senares förlängsammats, alltså för bådas del bortemot tre-stavingens »naturliga» kvantitet.

Härigenom tycks ju förf. i själva verket utgå från, att 2-, 3- och 4-staviga 1-slagsgrupper ha en olika naturlig kvantitet, varigenom de då väl också borde var för sig kunna bilda »metriskt» temporskilda taktarter enligt hittills gängse föreställning. Men förf:s versmetrik utgår ej från språket som versmaterial, utan går tillbaka till det abstrakta meterbegreppet »markering + rest», represen-

terat t. ex. av smedens slag på städet, och i följd härav blir förf. förd vidare till mer eller mindre verklighetsfrämmande och orimliga ståndpunkter, när det gäller att utforma en konsekvent »versprosodi». Han nödgas då också ur omfånget för denna utsluta största delen av versmassan (t. ex. all episk och dramatisk vers), därför att han ej på denna tror sig om att genomföra den »prosodi» han, i och för det självpålagda tvånget till största möjliga teoretiska överensstämmelse med musiken, »aus der Tiefe des Bewusstseins» framkonstruerat.

Förf:s starka bevisning för att också versrytmen likaväl som musikrytmen och överhuvud all rytm måste anses uppkomma genom en serie av tidsfyllande såväl som markerande element, synes emellertid vara avhandlingens förnämsta resultat. Men huruvida den beläsenhet, skarpsinnighet och (i huvudsak) konsekvens, varmed denna tes i detalj utformats i avhandlingen, bör anses ha byggt en fast, ny grund för vad han kallar versens »prosodi» såsom parallell till musikteorien, måste anses tvivel underkastat. De flere detaljundersökningar i ämnet, som bebådas, skola väl lämna ett intressant material av konkret och detaljerat innehåll för versrytmens ytterligare utforskande; men i vad mån de skola bringa hithörande beniga och intrikata frågor till rimlig lösning, återstår att se. Ett utomordentligt intellektuellt kraftuppbåd ligger i varje fall redan bakom den nu publicerade ingalunda lättillägnade doktorsavhandlingen.

På den musikaliska delen av avhandlingen anser jag mig i en filologisk tidskrift ej böra närmare ingå, helst som den intar ett mera blygsamt utrymme och förf. synbarligen icke haft så omvälvande åtgärder att påyrka inom musikens som inom versens dominium.

Bernhard Risberg.

*Bidrag till nordisk filologi tillägnade Emil Olson den 9 juni 1936.
Lund 1936. X + 415 sid.*

Den omfångsrika festskrift, som här anmäles, har ett rikt och skiftande innehåll. Den innehåller sålunda viktiga bidrag till ljud- och formhistorien under olika tidsperioder, den innehåller syntaktiska och etymologiska utredningar, åtskilliga försök till tolkning av runinskrifter och dunkla textställen men även flera uppsatser av lärdomshistoriskt och litteraturhistoriskt intresse. Alla uppsatser behandla dock ämnen, som falla inom den nordiska filologiens område, och de avgjort flesta författare ha valt ämnen, som tillhöra de äldre tidsskedena. Härigenom får festskriften en viss enhetlig prägel.

Viktiga ljudhistoriska förhållanden få belysning i E. Ekwalls uppsats »Some cases of Scandinavian sound-substitution» sid. 51 ff. Ekwall påpekar, att nordborna, då de slogo sig ned i England, från landets tidigare bebyggare upptogo en hel del ord, vilka de emellertid återgävo i en för dem bekvämare form. Så t. ex. återgavs feng. *sc* av nordborna med *sk* eller (senare) med *s*, palataliserade *g* och *c* med *g*, resp. *k* osv. Exempel på dessa ljudsubstitutioner finner Ekwall i ortnamn från områden, där skandinavisk bosättning ägt rum.

Ett annat språkområde beröres i H. Andersens »Til de gammel-danske Landskabslove» sid. 101 ff. Åtskilliga anmärkningar och tillägg kunna göras till denne förf:s framställning. I fda. *hæmfærth* föreligger i första stavelsen enligt Andersen förkortning $\bar{e} > \bar{æ}$ framför konsonantgrupp. Men det kan bl. a. även vara exempel på den särskilt framför dental förekommande skrivningen $\bar{æ}$ för *e*, varom se Brøndum-Nielsen Glda. Gr. § 163: 1, Noreen Altschw. Gr. § 124 Anm. 8. Jfr t. ex. fsv. *hæmilik* i YVgL (se Palmér i ANF 40 sid. 71). Den fvn. formen *byskupr* med *u* i andra stavelsen tror Andersen (dock med tvekan) bero på anslutning till avledningar innehållande *u* t. ex. *-ungr*. Att märka är emellertid, att former med *u* i andra stavelsen finnas ej endast i fvn., vilket Andersen nämner, utan även i fda. — detta söker Andersen bortförklara — och i fsv. (dessutom enligt Lasch-Borchling Mnd. Hwb. även i mlt.). Anmärkningsvärt är nu, att i fsv. uppträda dessa former i de äldsta texterna (lagarna), i yngre texter äro däremot former med *o* enarådande. Det är därför i fsv. uppenbart, att former med *u* i andra stavelsen undanträngas av dylika med *o*, och samma kan förhållandet vara i da. Vad förklaringen av andra stavelsens vokalism angår, kan denna bero på det följande *p* men också på att i äldre nordisk tid enligt vanligt antagande ändelser och suffix genomgående hade *u*, ej *o* (Kock, Sv. ljudh. § 1853 ff.). Ytterligare kan nämnas, att det fda. *udæthæs men* enligt Andersen egentligen utgör ett ord *udæthaman*, där förleden analogice fått *s*. Men denna förklaring är högst osäker. Det ligger närmare till hands att tro, att förleden är densamma som i fsv. *odæpis drænger* och att den utgöres av ett ord fsv. *odæpi*, såsom man av ålder menat, vilket Andersen dock synes ha förbisett. Se vidare Kock Sv. ljudh. 1 sid. 275, Ekwall Suffixet *ja* sid. 42 ävensom Andersen själv i ANF 54 sid. 131 med not.

Fornnorska ljudförhållanden belysas i D. A. Seips uppsats »Noen bemerkninger om språket i Eirspennill» sid. 169 ff. Seip påvisar här, att de båda skrivarna av Eirspennill efter all sannolikhet varit från Söröstlandet i Norge. I ej få fall har emellertid Seip överskattat beviskraften av sina argument. Såsom redan F. Jónsson i inledningen till sin edition sid. VII f. framhållit, innehål-

ler handskriften många skrivfel. Skrivfel äro sålunda uppenbarligen *hefntuz* för *heimtuz*; enligt Seip sid. 173 uppvisar ordet förenkling av diftong framför lång konsonant. Likaså tror jag, att *fylgdo* för *fylkto* endast är skrivfel; enligt Seip sid. 172 skall formen förklaras av att *ð* i vissa fall övergått till *t*. Gentemot Seip sid. 175 håller jag det för sannolikt, att skrivningar som *vad* för *vard* ej avse uttal med kakuminal utan äro skrivfel och bero på att ett förkortningstecken uteglömts. Liknande skrivningar finnas också i fsv. men ha där förklarats på annat sätt (se Noreen Altschw. Gr. § 320: 2 ävensom Ottelin Stud. öfv. Cod. Bur. 1 sid. 151). Då Seip sid. 173 utan kommentar anför ordet *kirkmessa* som exempel på ord med synkope, är väl detta endast ett tillfälligt förbiseende. Ordet är sannolikt inlånat i en form med enstavig förled. Jfr mlt. *kerkmisse*. Då Seip sid. 172 och 175 påpekar, att *ð* står för väntat *dd* i en del fall, borde där också ha nämnts, att även i fsv. uppträda dylika egendomliga skrivningar. Se V. Jansson Fsv. leg. sid. 204. Påpekas kan också till Seips framställning, att exempel som *stranhōG*, *þranheims* ej äro några säkra exempel på assimilation *nd > nn*, då *d* alltför lätt kan ha fallit i trekonsonantism (jfr Seip sid. 172).

Av ljudhistoriskt innehåll är också J. Swennings framställning om »Konsonantlängd i lånord i svenska och danska» sid. 213 ff. Swenning framhåller här, att från mlt. inlånade ord med intervokaltiskt *d* ibland motsvaras av ord med *dh*, ibland av sådana med *dd*. Även vid andra konsonanter finner man liknande förhållanden, i det att kort kons. i det långgivande språket motsvaras av kort eller eventuellt lång i det låntagande, så vid kons. *b, f, k, p, t, s, l, n, r*. Swenning påpekar själv sid. 225, att kons.-längd i dylika exempel i flera fall kunnat uppkomma sekundärt i det låntagande språket. Det synes mig uppenbart, att framställningen skulle ha vunnit i reda och klarhet, om dessa fall hade förts samman till en särskild grupp. Jag nämner ord som *hoppas, lopp, peppar, befalla, fatta, yttra, äckel, gyckel, trockla*.

Till de ljudhistoriska bidragen kan också räknas »En språkhistorisk tes och en av dess konsekvenser» av Hj. Lindroth sid. 183 ff., där förf. gör gällande, att man vid bedömning av utvecklingen hos neutrala substantiv i regel bör utgå från den form, som återfinnes i de likalydande nom. och ack. sing. Till sist kan i detta sammanhang även nämnas, att V. Jansson sid. 272 ff. skriver om »Räkneordet 'fyra'».

Formhistoriska problem ha upptagits till behandling av tre författare. Först i ordningen kommer ett skarpsinnigt bidrag av I. Lundahl »Några flexionsväxlingar» sid. 63 ff. Lundahl framhåller här, att neutr. subst. i vissa fall och särskilt i ortnamn i best. form plur. antagit den fem. ändelsen *-era* t. ex. *bergera* för *berga*.

Enligt Lundahls tilltalande tanke beror detta på att dithörande ord ofta använts i plur. best. form och av den anledningen på grund av formell likhet kommit att associeras med best. f. sing. av typen *mårka*. Men då det plurala begreppet alltjämt hängde fast i medvetandet, bildades i anslutning till den best. pluralen en pluralform på *-era* även av ett neutr. ord som *berg*. Ännu några exempel på denna företeelse finner man i A. Janzéns ungefär samtidigt utkomna arbete Stud. över subst. i bohusl. sid. 220 ff. Anmärkas kan emellertid, att liknande anomalier förekomma även hos andra substantiv än neutrala, då de användas som ortnamn. Se R. Ljunggren i NoB 1933 sid. 174.

Viktiga bidrag till den äldre språkhistorien finner man i I. Lindquists uppsats »Egendomliga *u*-stammar» sid. 230 ff. Lindquist påpekar, att då mansnamnen *Ödr* och *Hördr* uppvisa *u*-stamsdativer, resp. *Ødi* och *Herði*, bör detta förstås därav, att de äro gamla substantiveringar av *u*-stamsadjektiv. Substantiveringar av *u*-stamsadjektiv äro enligt Lindquist även namn på *-fastr*, fvn. *volr* m., *tá* ne., *fold* f. (även flodnamn), *Orðóst* f. 'önamn' samt *tó* f. Lindquist antager nu, att dessa substantiv utgöra substantiveringar av adj. från ett mycket tidigt skede, då substantiv och adjektiv på indoeuropeiskt vis böjdes lika. Men häri kan jag svårigen följa honom. Det synes mig klart, att även ett urn. adj. *harðuR*, om det substantiveras, bör kunna ansluta sig till de substantiviska *u*-stammarnas böjning. Även i fråga om en del detaljer finnas en del tillägg att göra till Lindquists framställning. Det fvn. *herdr* f. liksom även *festr* f. anser Lindquist sålunda sid 237 f. vara substantivering av *u*-stamsadjektiv i överensstämmelse med en av Hellquist i ANF 7 framförd mening. Men ingendera etymologien är övertygande, då ju ordens betydelse avvika från adjektivens (se f. ö. redan Hesselman Västn. stud. 2 sid. 25, om *herdr* även Hellquist Sv. et. ordb.₂ under *skuldra*). Vid behandlingen av det germ. adj. **tanhuz* 'seg' (jfr nht. *zähe*, neng. *tough*, nyno. *taag*) borde också ha nämnts, att adjektivet enligt K. B. Wiklund Lapp. stud. I—III sid. 42 ff. i en exakt motsvarande form återfinnas i lulelapska *tūnyas*.

Till de formhistoriska bidragen kan också räknas E. Lidéns uppsats »Fsv. *hualk*-, gotl. *vakken* 'vilken'» sid. 296 f. Lidén framhåller, att det i Lau-målet förekommande *vakken* 'vilken' jämte fsv. *hualka* gen. sing. f., *hualke* dat. sing. f. och *hualko* dat. sing. ne. 'ds.' tyder på en äldre stamform *hwalik*-, som kan ha uppkommit genom inflytande från det med interrogativet *hwilikin* konkurrerande pronominet *hwa(r)* med samma betydelse. Den i vissa handskrifter förekommande formen *hwol(i)k*- tänker sig vidare Lidén kunna i sin vokalisation ha influerats av det mlt. *wolk* 'vilken' och håller den i varje fall för helt skild från det ovannämnda

hwal(i)k-. Förklaringen av fsv. *hwal(i)k-* och nygutn. *vacken* synes anmälarerna högst sannolika. Formen *vacken* kan numera också beläggas från Martebo sn (Bröllopsdikter på dial. utg. av B. Hesselman sid. 530); genom tillmötesgående från lic. H. Gustavson har jag också ur Gotl. ordb. (manuskri.) erhållit belägg från Toftén 1748 (Toftén var präst i Havdhem) och från Vamlingbo, Garde och Hejde socknar. Att det nygutn. *vacken* representerar en form med respektabel ålder, kan sålunda ej gärna bestridas. Mera tveksam ställer sig anmälarerna till förklaringen av det fsv. *hwol(i)k-*. Utom på de av Lidén efter Söderwall nämnda ställena finnes formen i ett diplom dat. Vreta kloster 1367 (A. Nordén Norrköp. medelt. sid. 35). Formen är emellertid ovanlig, och det synes mig rimligt att antaga, att den är en skriftform och att den beror på en kompromiss mellan de konkurrerande formerna *huliker*, *holiker* och *hwiliker*.

Ett flitigt debatterat problem beröres i J. Sahlgrens »*Än, åa och äna*» sid. 332 ff. Den regelrätta fsv. fortsättningen av fsv. *än* f. best. f. sing. 'än' är enligt Sahlgren nsv. *än*. Den i åtskilliga dialekter förefintliga best. formen *åa* är då en analogisk ombildning efter fem. stammar, som slutat på konsonant. Den från vissa dialekter kända formen *äna* uppfattar Sahlgren till sist, som uppkommen ur formen *än* genom tillägg av den hos fem. substantiv på konsonant förekommande artikelformen på *-a*. Tilläggas kan här, att den av Sahlgren antagna analogiska ombildningen bör ha ägt rum redan i fsv. tid. Märk t. ex. hos JB former som *fruen* sid. 76: 24, *jumfruen* sid. 75: 23, 76: 6, *soena* ack. sing. sid. 59: 12. Anmärkas kan här också, att det av Sahlgren i detta sammanhang berörda fsv. *bronaþer* 'brolagd' är fel för *brouaþer*. Se därom redan Ottelin Stud. öfv. Cod. Bur. 1 sid. 33.¹

Bland uppsatser med syntaktiskt innehåll märkas först B. Bjerres »En funktionsförskjutning vid substantiviska *att*-satser i fornsvenskan» sid. 56 ff. Enligt Bjerre har en betydelseövergång *att* > *sedan* ursprungligen ägt rum i substantiviska *att*-satser, som representera subjektet. Utgångspunkten skall vara »sådana omskrivningar av *det är*-typ, i vilka det i huvudsatsen indragna tidsuttrycket representerar en differensens dativ (fsv. *enum manap fyr, siu manapum sipan*)». Jag har emellertid svårt att bli alldeles övertygad av förf:s framställning. Betydelsen 'sedan' belägger Bjerre redan i de äldsta fsv. texterna, och den kan därför ej sägas vara utvecklad först under fsv. tid. Jag skulle vilja tänka mig, att betydelsen 'sedan' närmast hänger samman med användningen av *at* som rel. adverb med temporal innebörd i t. ex. fsv.

¹ Denna viktiga rättelse finnes ej medtagen i supplementet till Söderwalls ordbok.

then dagh . . . ath, tymen . . . at, fvn. pegas at m. m. (om ex. i nsv. se SAOB under *att* spalt 2620 f.). På samma vis kan *at* uppfattas i fsv. *thet var ey langæ at han var hærxæ* eller *æpte siæxtanda daghin at sancta clara vardh vmuænd* osv., men i dessa sista exempel har en betydelseskridning *då > sedan* lätt kunnat äga rum.

Tvenne författare ha behandlat perfektum och dess användning. R. Pipping skriver sålunda sid. 143 ff. »Om innebörden av perfektum i nusvenskan.» Pipping menar, att uppgiften »att för tanken realisera det på ett kausalsammanhang grundade aktualitetsvärdet hos någonting förflutet» är ett konstitutivt drag för vårt perfektum. Särskilt intressant är här förf:s påpekande av den olika innebörden av perf. hos övergångsverb och fortgångsverb.

Den andra uppsatsen om perfektum är ett skarpsinnigt bidrag av Ture Johannisson med titeln »Emfatiskt perfektum i det fornordiska lagspråket» sid. 159 ff. Johannisson behandlar satser av typen »ef nokorr letr sic annan veg til taca. þa hever sa firigort fe och friði» (ur Gul.). Förklaringen till att perf. i liknande fall användes i eftersatsen, finner förf. däri, att koincidens råder mellan huvudsats och eftersats och att nu-punkten för eftersatsens »skedande föregår det grammatiska uttrycket för detsamma». Utan att vilja bestrida riktigheten av förf:s iakttagelse skulle jag dock vilja vara benägen att tro, att eftersatsernas byggnad i flera fall gynnat användandet av perfektum, t. ex. i fsv. »hwilkin som see qwinno oc girnas hona til synd han hafwir nu syndat mz hænne j sino hiärta» (ur ST) eller fht. »iogiuuelih thie thar gisihit uuib sie zi geronne, iu habet sia forlegana in sinemo herzen» (ur Tat.). Ordet *nu*, resp. *iu*, har väl i dessa fall medverkat till bruket av perfektum. I några fall skulle jag vilja tolka förf:s exempel på ett något avvikande sätt. Sid. 161 säger förf., att försatsen undantagsvis kan ha temporal betydelse och anför som exempel »þæt fyrstæ þer .i. garþ komæ . . . þa hawæ þer allir brutit kununx eþsöræ» (ur Upl.). Den egentliga försatsen är dock i detta fall »riþær man hem at andrum. ok giör hanum hem sokn» osv. (se Schlyters ed. sid. 90).

Till de syntaktiska bidragen kan också räknas K. G. Ljunggrens »Några olikheter mellan Olavus Petris och Peder Galles språkbruk i 'Swar påå tolf spørsmål'» sid. 40 ff. Såsom man ju redan a priori kan vänta, visar det sig genom Ljunggrens undersökning, att åtskilliga språkliga olikheter förefinnas mellan Olavus Petri och Peder Galle t. ex. vid behandlingen av verbalpartikel och verb, ordföljd osv. Man känner sig måhända ej alltid övertygad av förf:s framställning i fråga om förhållandet mellan verbalpartikel och verb, då ju materialet från Peder Galle är ganska ringa. Slutresultatet är dock säkerligen riktigt. Se f. ö. ytterligare härom J. Palmér Undersökningar i Olavus Petris språk 2 sid. 87 ff.

Ett bidrag med liknande innehåll är J. Palmérs framställning

om vår första reformationsskrift, En nyttig undervisning, sid. 8 ff. Palmér påvisar här, att översättartekniken i partiet om Vår Herres pina är helt avvikande från den i arbetet f. ö. Palmér lutar därför åt den uppfattningen, att detta parti haft en särskild översättare. Såsom Palmér visar, stämmer En nyttig undervisning med avseende på språkformen till större delen med Olavus Petri, men nämnda lilla parti visar bestämda avvikelser. Palmér har sedermera fortsatt sin undersökning i Undersökningar i Olavus Petris språk 2 sid. 69 ff. Man hade emellertid väntat att finna omnämnda ett par forskare, som framhållit avvikelserna från Olavus Petris språk i En nyttig undervisning: R. Steffen i Samlaren 1893, extra häfte, sid. 17 ff., N. Lindqvist i Nysv. stud. 8 sid. 256 not 2.

Ett par bidragsgivare ha behandlat problem rörande runtolkning. L. Jacobsen skriver sålunda sid. 155 ff. om »En gammel norsk sæd» sid. 155 ff., där förf. bl. a. lämnar en tilltalande förklaring av den norska Stedje-stenens (från Sogn) inskrift »Olafr kunukr skaut mili stæina þesa». Enligt L. Jacobsen är det fråga om att konung Olav genom pilskjutning tagit ett landområde i besittning.

Högst äventyrligt är S. Agrells försök att finna nya tolkningar till inskrifterna på Björketorp- och Stentofte-stenarna sid. 302 ff. Björketorp-stenens *uþarabasha* bör enligt Agrell läsas *fuiaitirti* (varje runa flyttas ett steg tillbaka i den äldre runraden), vilket skall betyda »stinkbölder tio». Man skulle kunna medge, att en dylik radikal omflyttning vore berättigad, ifall läsningen därigenom omedelbart bleve evident. Men den tolkning Agrell når, har påtagliga brister såväl i helhet som i detaljer. Formen *fui* är en högst egenartad kompositionsform, någon *i*-stam *eitr* är icke känd, och även formen *ti* 'tio' är påfallande. Liknande invändningar kunna göras mot Agrells försök att omtolka Stentoftens *makaus-nuhje*, i vilken följd dessutom flera runor äro ovissa.

Förslag till tolkning av besvärliga textställen ha lämnats av flera författare. Sålunda skriver E. A. Kock om »Fyra skaldestrofer om strid och stridsmän» sid. 1 ff. Joh. Brøndum-Nielsen behandlar sid. 181 f. ett par dunkla ställen i Eriks sjæll. Lov. S. Nordal gör sid. 288 ff. gällande, att *mær* i *Billings mær* i Hávamál betyder hustru. J. Helgason framför ett nytt förslag till tolkning av en vers hos Sighvat sid. 316 ff., och W. Åkerblom ger en intressant och sakkunnig belysning av ett par »Misstydda medeltida textställen» sid. 356 ff. I detta sammanhang kan också nämnas, att G. Kallstenius sid. 17 ff. publicerar »Några hittills otryckta isländska ordspråk och talesätt» med dithörande förklaringar och kommentar.

Till innehållet närstående dessa bidrag med textförklaringar

äro sådana innehållande kommentar till enskilda dikter. Intressantast av dessa är utan tvekan Magnus Olsens behandling av »Torv-Einar og Hamðismál» sid. 123 ff.¹ Enligt Olsen utvisar Torv-Einars Lausavisur påverkningar från Hamðismál. Påfallande är sålunda t. ex. för dessa dikter gemensamma uttrycket *geirar bíta* (förhållandet finnes anmärkt redan i Sijmons-Gering Edda 3: 2 sid. 443). I vissa fall har emellertid Olsen enligt anmälares mening överdrivit likheterna. Så kan väl knappast *valundum* (enligt Cod. Reg. *volundom*) i Hamðismál jämföras med *holund- val-* hos Torv-Einar. Ordet *val-* måste ju i ena fallet betyda död el. dyl., i andra fallet falk (i kenning för korp). Inte heller synes det mig övertygande, då Olsen menar, att Torv-Einar har återfunnit sig och sina halvbröder i Erp och Gudruns-sönerna. Olikheterna äro i detta fall lika påtagliga som likheterna.

Ett något besläktat innehåll har Th. Hjelmqvists »Några anmärkningar till Viktor Rydbergs Baldersbålet 1876» sid. 197 ff. Bl. a. framför Hjelmqvist en tvivelsutan riktig förklaring till det egenomliga förhållandet, att Oden i Rydbergs dikt kallas Lopt.

I festskriften finner man också en rad uppsatser, innehållande ordhistoriska bidrag av betydande intresse. R. Liljefors visar sålunda sid. 111 ff. på ett åskådligt sätt medelst litterära belägg, att ordet *klump* är ett tyskt lånord, som i åtskilliga användningar undanträngt det inhemska *klimp*. Sak samma framgår av förhållandena i moderna dialekter, såsom Liljefors framhåller utan att dock närmare redogöra härför.

D. O. Zetterholm påpekar i en uppsats sid. 204 ff., att nsv. dial. *dun*, 'fiskstim' innehåller gammalt långt *ū* och att det är identiskt med fvn. *dūnn* m. 'flock, skara'. Även det nno. *dune*, *dun* med samma betydelse torde innehålla gammalt långt *u*, om också den ljudhistoriska utvecklingen icke ligger alldeles klar. Påpekas kan, att förf. för utvecklingen av långt *u* framför *n* kunnat få fylligare material, om han tagit hänsyn till ortnamnen. Så kan man från Hardanger, därifrån förf. ej hos Ross kunnat finna några uppgifter om utvecklingen av *ū* framför *n*, finna flera namn på *-tūn* (se NG 11 sid. 444, 446, 471, 510). Föga övertygande är vidare den etymologiska utredningen. Förf. skiljer på *dun 1*, som ursprungligen skall betyda 'det som har blåst iväg', *dun 2*, 'sanddyn', som från början skall betyda 'det sammanblåsta' och *dun 3* 'stim, flock', som från början skall betyda »'den sammanfösta massan, som rör sig', en kombination av de de två första betydelserna, varvid sammanhagen dock inte äro alldeles klara». *Dun* 'fjäderdun' anses ju vanligen från början betyda 'det som yr' (se t. ex. Hell-

¹ Uppsatsen är numera tryckt i samme förf:s *Norrøne stud.* sid. 189 ff.

quist Sv. et. ordb.², SAOB; Zetterholms översättning återgår på Fick-Torp). För min egen del skulle jag vilja tänka mig, att alla dessa olika betydelser utgå från den betydelse av ostadig rörelse, rörelse hit och dit, som man finner hos t. ex. find. $\sqrt{dhū}$ 'skaka, svinga, även röra sig hit och dit', $\sqrt{dhū}$ + *ud* 'virvla upp (damm)', fvn. *dýja* 'skaka'. Bildningar med *n* äro i många fall nom. actionis el. verb.-abstr. t. ex. find. *yajñā-* 'offrande', *tjṣṇā* 'törst', fvn. *svefn* 'sömn'.¹ Med en dylik utgångspunkt tror jag man kan förstå alla de olika betydelserna. *Dun* skall då från början ha avsett det att röra sig på ett ostadigt sätt, så det som rör sig på ett dylikt sätt, varav sedan betydelser som (fjäder)dun, (sand)dyn och (fisk)stim. Angående betydelsen fiskstim jfr nno. *skreid* 'flock, stim' till fvn. verbet *skriða*.

Flera utmärkta ordförklaringar finnas i Hedströms »Några etymologiska bidrag» sid. 242 ff. Vid behandlingen av nysmål. *närelsa* 'munsår' hade man dock väntat att finna nämnt det bohysl. *nārisla* (se Nilén Ordb. öfv. allmogem. i Sörb.). Märk äv. Ordb. ov. det da. Spr. under *Norel*. Särskilt intressant och klargörande synes mig utredningen om sv. dial. *i vāle mā*, där det enl. Hedström föreligger en form av fsv. *færþ* f.

O. v. Friesen skriver sid. 319 ff. om fsv. *klynda* 'klubba' och *klubba*. Båda dessa ord betyda enligt v. Friesen egentligen redskap med klivet skaft. Men hans härledning är högst osäker. *Klubba* är endast nordiskt i sin svenska betydelse och hör väl närmast samman med ord som nygotl. *klubb* 'hästfjättra' (Gotl. ordb.), i ortnamn om höjder och höga näs m. m. (se hos v. Friesen sid. 322). Ordet *klubba* avser numera åtminstone vanligen ett redskap av trä, och att i ett dylikt fall klivet skaft skulle ha använts i någon större utsträckning synes mig föga sannolikt. På samma vis är det ju med ordet *klynda* 'klubba'. Det sammanhänger med ord som *klund*, *klunn* 'klappträ, klabb, grovt trädstycke', *klynde* ne. 'klump, kluns' m. m. (se v. Friesen sid. 320 f.). Detta tyder ju ej på att ett redskap med klivet skaft avses. Närmare till hands ligger ju det antagandet, att bägge orden ursprungligen beteckna en knölpåk el. dyl. Beträffande *klynda* kan man dock tänka sig, att betydelsen klubba är en senare utveckling av ordets vanliga betydelse gren.

En helt ny förklaring till ordet *Raggen* 'i svordom' ger E. Noreen sid. 335 ff. Ordet är enligt honom från början det lt. *rackare*, som påverkats av ordet *ragg* el. kanske också *Styggen* i samma användning. Eventuellt är dock ordet ett lån från nlt. *de ragge* < *Racker*.

¹ Ytterligare find. exempel hos W. D. Whitney A Sanskr. gram. § 1177 a.

Om de ordhistoriska bidragen kan ytterligare nämnas, att G. Bergman sid. 119 ff. påpekar, att nsv. *hoj* 'cykel', är identiskt med eng. *hoy* 'ett slags fartyg'. J. Götlind meddelar sid. 177 ff. förklaringar till flera västg. ord, och O. Gertz behandlar sid. 298 ff. orden »Havreröte och havreröt». N. Lindqvist ger sid. 368 ff. en detaljerad redogörelse för de olika formerna av ordet *körtel*, och Dag Strömbäck behandlar sid. 378 ff. uttrycken *krona och klave* och *klämna mellan sköldar(na)*. Till de ordhistoriskt intressanta bidragen kan till sist även räknas S. Ehrlings framställning om »Jacob Langebeks svecismer» sid. 25 ff.

Nämnas kan i detta sammanhang också, att festskriften innehåller ett par uppsatser, behandlande namn. Den första av dessa uppsatser är av G. Indrebö, som sid. 72 ff. påvisar, att *Hqrðaland* ursprungligen har avsett ett mindre område än namnet *Hqrðafylki* och att det förra namnet är äldre än det senare. Hit hör även en intressant utredning av A. Lindqvist sid. 131 ff., där nya skäl framföras för antagandet, att binamnet *Filbyter* egentligen betyder fölbitare, dvs. valackare.

Flera av festskriftens bidrag ha historiskt intresse. Detta gäller bl. a. A. Holmbergs behandling av »Konstruerade ordformer och uttryck i 1700-talets grammatiska litteratur» sid. 78 ff. Holmberg framhåller här bl. a., att åtskilliga fel hos 1700-talets grammatiska författare böra ses mot bakgrunden av att de sökt bringa reda och system i sakförhållanden, som de ägt en bristfällig kännedom om. Men det skulle enligt min mening ha givit ökad klarhet åt framställningen, om författaren hade velat göra en undersökning av pålitligheten hos 1700-talets grammatici överhuvud i stället för att söka pressa in åtskilliga fel och onöjaktigheter under termen konstruktion. Ty det är dock fel att t. ex. med Ljungberg påstå, att *snöga* är ett intensivum till *snöa*, eller att med Botin göra gällande att *agta* är ett frequentativum till *aga*, att med Sahlstedt påstå att *hos* i talspråk kan stå med gen. osv. Särskilt vilseledande synes mig Holmbergs terminologi, då det är fråga om ords härledning. Holmberg skiljer här på riktiga och konstruerade härledningar. Men benämningen oriktig synes mig betydligt mer adekvat än konstruerad för härledningar som att ordet *syskon* hänger ihop med ordet *sida* (så Swedberg), eller att ordet *käpp* hänger ihop med ordet *kavle*, *källare* med *kall* osv. (så Botin).¹ Märk f. ö. Holmbergs eget uttalande om den språkliga konstruktionen sid. 79: »den är att betrakta som en oriktighet». Så vitt jag förstår, innebär den språkliga konstruktionen ofta något fullkomligt säkert.

¹ De två sista etymologierna återfinnas f. ö. i Ihres glossarium.

Av andra bidrag med historiskt innehåll fäster man sig särskilt vid S. Belfrages försök att identifiera översättaren av den fsv. Pentateukparafrasen sid. 325 ff. Belfrage påpekar där bl. a., att ett par uttalanden i en kommentar till Mose lovsång (Exodus 15) få en utmärkt förklaring under förutsättning, att de formulerats av magister Mattias. Något säkert bevis för att magister Mattias är översättaren har Belfrage dock ej lyckats prestera, bl. a. därför att våra kunskaper om Mattias (liksom om Varnhemsmunken Sve-nungus) äro synnerligen bristfälliga. Jfr f. ö. därom redan Sawicki i Samlaren 1936 sid. 117 med not 3.

Andra bidrag av historiskt innehåll äro P. Wieselgren »Har Stiernhielm bortslarvat fornnordiska handskrifter?» sid. 252 ff., H. Elovson »Bengt Lidner och abbé Vogler sid. 258 ff. och Å. Ohlmarks »Isländska hov och gudahus» sid. 339 ff. Nämnas kan i detta sammanhang också E. Ol. Sveinssons »Nafngiftir Oddaverja» sid. 190 ff., där man får en redogörelse för namnförändringarna i en isländsk släkt från 1200-talet. Bl. a. möter man där namnet *Rikiza*, som kanhända härleder sig från den i svensk historia kända Rikiza, dotter till Birger Jarl.

Till sist bör nämnas, att festskriften sid. 385 ff. innehåller en utförlig bibliografi över prof. E. Olsons tryckta skrifter, uppgjord av J. Tuneld.

Såsom av denna summariska översikt framgår, innehåller festskriften en rad intresseväckande bidrag till nordisk filologi. Man tar måhända ej miste, om man tror, att festskriftens bidragsgivare med avsikt valt ämnen från områden, som i särskild grad intresserat prof. Emil Olson, vilken festskriften tillägnats. Påfallande många av uppsatserna beröra sålunda äldre språkhistoria, syntax, texttolkning och därmed nära sammanhängande ämnen. Och det bör för prof. Olson ha varit en särskild anledning till glädje och tillfredsställelse att bland festskriftens bidragsgivare finna så många författare, som efter honom fortsatte arbetet på de verksamhetsfält, där han själv under sin livstid med osviklig hängivenhet och oöverträfflig uthållighet verkat.

Valter Jansson.

Bernhard Risberg, Textkritiska studier till Fredmans epistlar. Uppsala 1938. Nordiska texter och undersökningar utg. i Uppsala av Bengt Hesselman. 12. 146 s.

Risbergs Textkritiska studier till Fredmans epistlar är ett i vissa avseenden banbrytande arbete. Författaren söker nämligen på ett metodiskt sätt dels utreda handskriftsförhållandena, vilka

i detta fall ligga synnerligen illa till, och värdera de olika handskrifterna sinsemellan och gentemot trycket 1790, dels på grundval av handskriftsmaterialet lämna ett antal positiva förslag till korrekta läsarter. Emendationsförslag ha ofta framförts i fråga om Fredmans epistlar, men det är klart, att en noggrann genomarbetning av det bevarade och efter hand framdragna handskriftsförrådet — även om det är av så invecklad beskaffenhet som vid Fredmans epistlar — är en nödvändig förutsättning för ett återställande av den rätta textgestaltningen.

Sedan lång tid tillbaka har professor Risbergs vetenskapliga gärning inriktats just på textkritik, varom åtskilliga viktiga och intressanta monografiska undersökningar bära vittne. Det behöver därför knappast framhållas, att författaren äger stora förutsättningar för att lösa den ovan nämnda uppgiften.

Undersökningen är lagd på följande sätt.

I ett kortare inledningskapitel av historisk art behandlas omständigheterna vid epistlarnas utgivande i tryck. Risberg följer här i huvudsak föregående Bellmansforskare, framför allt Steffen och Byström. I likhet med de nämnda forskarna hävdar Risberg, att Bellman själv spelat en relativt underordnad roll vid publiceringen av Fredmans epistlar 1790. »Idén att trycka epistlarna 1790 utgick varken från Bellman själv eller från Kellgren; utgivare och förläggare var musikern och tjänstemannen i krigskollegium O. Åhlström, som i sin tur fått uppslaget från sin kollega den senare lexikografen E. W. Weste, och urvalet gjordes icke av Bellman, som vid denna tid ej längre hade någon epistelsamling kvar i manuskript, utan genom en redaktion, vari Kellgren var huvudpersonen, under anlitande av äldre avskrifter, vilka Weste och andra ägde» (Risberg, a. a. s. 5 f.). Bellmans roll torde ha inskränkt sig till en del språkliga rättelser och ändringar samt omarbetningar av i fråga om innehållet anstötliga ställen; dessutom har han inlämnat åtminstone sju epistlar från senare tid, av vilka några tillhöra det bästa skalden åstadkommit. Troligen har han även medverkat vid melodiernas uppteckning genom att för Åhlström sjunga upp vissa av epistlarna. Kellgrens ord i företalet, att den tryckta upplagan är »en af den levande Skalden sjelf, i råd med sine Vänner, öfversedd, granskad och urvald Samling af hans odödliga Arbeten», samt det förutskickade intyget, att den nämnda samlingen är av Bellman själv »så til Poesien som Melodierne, öfversedd, rättad och erkänd», innebära alltså icke, att Bellman själv med minutiös noggrannhet genomgått texten och melodierna; orimligheten i ett dylikt antagande framgår redan av den flyktighet, med vilken Bellman översett den till överste Duwall år 1772 överlämnade avskriftssamlingen, försedd med skaldens personliga tillägnan. Säkert är, att utgivarna av 1790 års upplaga saknat till-

gång till de flesta av de många äldre handskrifter, i vilka epistlar äro uppptecknade. En kritisk genomgång av dessa handskrifter måste därför kunna ge viktiga upplysningar om den äkta Bellmanstexten.

Avhandlingens andra och tredje kapitel, »Handskrifterna till Fredmans epistlar», resp. »Om handskrifternas härledning och inbördes värde», ge en redogörelse för de 17 nu kända handskrifternas inbördes släktskap och textkritiska värde. Med stort skarpsinne har författaren angripit och behandlat de många och svåra problem, som här uppstålla sig. Av viktigare resultat må följande nämnas. Den bästa handskriften utgöres av de i det föregående omnämnda Duwallska dedikationsbanden (K. Bibl.). Steffens åsikt, att Bellman själv egenhändigt nedskrivit andra bandet av detta verk, gendrives på ett övertygande sätt; avskrivaren uppvisas vara C. G. Roos, men Bellman har själv gjort ett 60-tal rättelser i handskriften. Därefter i betydelse kommer den Björlingsonska handskriften (K. Bibl.), i likhet med Dw II utförd av Roos och försedd med Bellmans rättelser (huvudsakligen i senare delen). Värdefulla äro även de Bergströmska och Ehrengrenatska handskrifterna samt de de Geerska och Ekmarkska avskrifterna (samtliga i K. Bibl.). — Risbergs textkritiska metod är nu i grova drag denna. Om de nämnda sex handskrifterna ha en gemensam läsart, bör den enligt honom äga företräde, i all synnerhet om denna läsart har stöd i vissa andra likaså rätt tidiga handskrifter. Ett litet antal av de övriga handskrifterna ha viss betydelse för textkritiken antingen därigenom, att Bellman själv i dem infört ändringar och rättelser, eller därigenom, att Bellman stått i direkt personlig kontakt med avskrivaren. Det senare gäller de av mamsell U. M. Risell gjorda samlingsbanden. Till den förra kategorien hör den avskrift, som utgivarna av 1790 års upplaga i huvudsak följt, nämligen Westes.

I undersökningens sista kapitel, »Enskilda ställen textkritiskt undersökta», framlägger Risberg åtskilligt över hundra från den tryckta upplagan avvikande läsarter, som enligt hans mening äro att anse som de riktiga eller i varje fall som bättre än tryckets. Någon gång har en ändrad interpunktion givit bättre mening i sammanhanget, och i ett tjugotal fall gör Risberg en konjektur för att återställa den sannolikt äkta texten. I en del fall slutligen diskuteras Risberg vissa textvarianter utan att dock yrka på någon ändring i den föreliggande textgestaltningen. — Rec. kommer att nedan till diskussion upptaga några av de textställen, där Risbergs ändringsförslag förefalla mindre lyckliga.

Genom den ovan skisserade uppläggnings av textkritikproblemet har Risberg så att säga vältrat över ansvaret för ett stort

antal uttryckssätt i 1790 års tryckta upplaga på utgivarna och på vissa av dem begagnade sämre avskriftssamlingar (jfr Risbergs sammanfattning a. a. s. 57 f.). Huvudvikten lägges av Risberg vid en del äldre handskrifter, vissa av dem flyktigt genomsedda och här och där försedda med anteckningar av Bellman själv. Att denna textkritiska metod medför stora faror, är uppenbart. Man måste nämligen i stor utsträckning taga hänsyn till att Bellman år 1790 kan ha förkastat och velat förbättra en version, som han möjligen (dock ej säkert) gillat tjugo år tidigare. Risberg påpekar själv detta förhållande: »Att utgivarna därvid ej kunde helt undgå att konferera med och anlita Bellman själv, var naturligt» (a. a. s. 14), och han understryker Kellgrens ovan citerade ord härom i företalet.¹ Att således utan vidare tillerkänna de tidigare avskrifterna vitsord gentemot den tryckta upplagan är icke möjligt. På sin höjd kan man på detta sätt fastställa ett antal varianter av olika ålder och värde, men att i så många fall, som Risberg gör, ange avskrifternas uttryck som »den riktiga läsarten» torde vara förhastat. Trots allt veta vi icke, om ej Bellman blivit tillfrågad om ett sådant enskilt textställe och då bestämt sig för

¹ I detta sammanhang upptager Risberg till diskussion ett yttrande i ett brev, som Bellman den 5 juli 1790 skrev till utgivarna av Fredmans epistlar med anhållan om ett lån av 100 riksdaler »i tysthet på ett halfft år»: »Jag ärkänner med wördsam acktning, den af Witterhetens wänner mig tillskyndade heder i förevarande Ämne; men så wida jag tillswidare och på det Ändamålet må winnas, ärnar, helt och hållit wara utgifwarena till tienst, dels genom mitt otwungna samtycke, dels at författa, ändra, completerä, jämcka och rätta de af mina händers wärck som kunna företes; så blir denna min belägenhet upmärksam» (Bellmansstudier 1929 s. 18 f.). Dessa Bellmans ord finner Risberg i viss mån uppseendeväckande. »De innebära ej blott, att han själv ej äger några manuskript utan även att man ännu ej företett för honom någon epistel i och för det ena eller andra nämnda ändamålet och givetwis ej begärt något tillskott av epistlar. Och detta var ändock blott några dagar över 3 månader, innan arbetet förelåg i bokhandeln, sedan man utlovat dess utkommande redan två veckor tidigare. Det är svårt att tänka sig annat än att vid denna tid urvalet och i huvudsak även textredaktionen bort vara fullbordade med tanke på allt tekniskt som därefter återstod i handsättning, färdigställande av musikmanuskriptet och dettas gravering på 104 plåtar med efterföljande tryckning» (Risberg, a. a. s. 15). Såvitt rec. kan finna, är ingen av de dragna slutsatserna riktig. Det framgår på intet sätt av brevet ordalag, att Bellman själv icke förfogade över några manuskript — även om det är ytterst sannolikt, att han ej hade några sådana i sin ägo — ej heller, att han icke dittills varit utgivarna behjälplig vid upplagans redigering. Bellman endast betonar, att han under arbetets fortgång vill stå till utgivarnas förfogande, dock med ett visst förbehåll: »På det ej minsta egennyttighet, hvilcken ägenskap jag blott känner till namnet, mig måtte förebrås, så will jag till och med, om denna min billiga, och wederbörandes bästa äsyftande anhållan mig afslås, likafullt finnas beredwilling i alt hwad på mig ankommer i mera nämnd Sak, dock med mindre ledighet än jag både mig Sielf önskar och dem förunnar» (Bellmansstudier 1929 s. 20).

1790 års version. Från denna synpunkt bevisar en för de äldre avskrifterna gemensam variant egentligen ej mer, än att det ifrågasvarande uttryckssättet är äldre, ej att det är »riktigare», långt mindre »det riktiga». Även för den moderna textkritiken gälla Kellgrens allbekanta ord: »Det är ofta icke nog för en Auctors ära, at bli känd för hvad han skrifvit; men ock at bli frikänd för hvad han ej skrifvit, eller, det som är detsamma, hvad han icke fullt gillar. . . . Men nu är man, i lärd som i allmän mening, icke Far til andra barn, än dem man sjelf erkänner.» Var och en, som läst Kellgrens företal, måste ha fått ett starkt intryck av att det för skalden och hans vänner gällt att göra rent hus med allt det då cirkulerande illegitima epistelstoffet.

Här är den springande punkten i textkritiken. Företalet anger otvetydigt, att Bellman medverkat vid den tryckta upplagens utformning, och i ett av Bellman undertecknat intyg utsäges, att samlingen är av honom »så til Poesien som Melodierne, öfversedd, rättad och erkänd». Men tyvärr veta vi ej, vad dessa vittnesbörd ha för bevisvärde. Risberg är i praktiken — mindre i teorien — böjd att i tvivelaktiga fall anse tryckets läsart såsom a priori sämre. Rec. har icke denna inställning men medger, att det textkritiska problemet vid Fredmans epistlar är särskilt svårt, bl. a. emedan handskrifternas inbördes värde är synnerligen svårbestämbart. Även de bästa och av Bellman delvis genomsedda handskrifterna Dw och Bj innehålla dåliga läsarter och rena felaktigheter liksom trycket. Men det är under alla förhållanden mindre lyckligt att ge företräde åt en för handskrifterna 1—6 gemensam läsart, om Bellman själv velat ha just den som står i trycket. Den senare är ju den »riktiga», även om den förra är äldst. Enligt rec:s förmenande måste problemställningen i ett mycket större antal fall, än vad Risberg synes medgiva, ändras därhän, att frågan om riktigheten avföres från diskussionen. På sin höjd kan man få svar på frågan om den äldsta (ursprungliga) läsarten. Frågan om den »riktiga» måste på grund av de alltför många okända omständigheterna få en mer eller mindre subjektiv lösning.¹

¹ Hur litet som står att vinna på denna väg, belyses av ett detaljexempel, som Risberg själv framdragit. R. diskuterar s. 81 ff. rätt utförligt den enda — så vitt man för närvarande vet — av Bellman egenhändigt nedskrivna episteltext, som existerar, nämligen den i Schagerströms handskrift troligen c. 1779—1780 inskrivna texten till ep. 30. Denna är alldeles avgjort av största intresse för forskningen i bellmanstexternas historia, och den belyser förträffligt »de något skiftande versioner, som Bn själv ofta nog kan ha haft i sina epp., särskilt när han föredrog dem» (Risberg, a. a. s. 81). Men trots detta torde knappast någon av de där anförda varianterna, ej ens den intressantaste, nämligen *Drick ut* (i st. f. *ur*) *ditt glas*, förtjäna att ersätta tryckets läsart, något som Risberg ej heller synes påyrka.

[Korrekturnot: I ett brev av den 27/6 1939 till professor Erik Noreen skriver Risberg, att han i maj lyckats uppsåra ännu en av Bellmans egen-

En viktig omständighet att taga hänsyn till vid bestämmandet av den korrekta läsarten är Bellmansdiktens egenart. Bellman är icke en logisk skald i den meningen, att han strängt håller på regelbunden satsbyggnad och grammatikaliskt riktiga konstruktioner, att inga upprepningar få förekomma eller att just det uttryck, som för en reflekterande språkkänsla synes vara det lämpligaste, även kommer till användning. Bellman har »föga bekymrat sig om oklanderlighet i detaljer eller korrekthet i grammatiken» (Ruben G:son Berg, Litteraturbilder II s. 41). Han är lyriker och impressionist, han griper en detalj här och en där, till synes på måfå men i verkligheten med geniets ingivelse, han framtrollar bilder av människor, situationer, landskap på ett sådant sätt, att de ofta helt enkelt icke kunna analyseras. Det är förfelat att ställa långt drivna logiska krav på Bellmans diktning. Risberg gör det ej heller alltid, men ett nästan genomgående drag hos honom är, att logiken får sitt. Risberg glömmor ibland, vad varje Bellmansforskare måste minnas: »Säg icke, kalla, *Läsande Man!* detta är fel mot Språket, smaken.»

Vad ovan framförts av referat och kritik, torde ha visat både styrkan och svagheten i Risbergs bok. Mot bakgrunden av dessa allmänna anmärkningar bör den följande detaljgranskningen ses. Denna, som nästan uteslutande tager fasta på de punkter, där rec. är oenig med författaren, kan av flera skäl icke göras alltför utförlig. Att uttömmande behandla de framdragna textställena vore också på textkritikens nuvarande ståndpunkt av mindre betydelse. Ännu har nämligen blott en del av epistlarnas svårtolkade ställen blivit behandlade av Risberg (jfr a. a. s. 145 f.).

De fall, på vilka här skall närmare ingås, kunna indelas i ett antal grupper, som i textkritiskt avseende uppvisa vissa inbördes överensstämmelser. Risbergs ändringsförslag föregås av tecknet >.

I. Trycket innehåller ett i förhållande till de äldre handskrifterna mildrat uttryck. Risberg förordar i allmänhet den äldre, mera drastiska läsarten.

11. Ep. 8 str. 3:

*Hej! i fult flygande buga (> jucka) och nicka,
Stoja och spring.*

Det reella underlaget för skildringen i trycket har missuppfattats av Risberg.

händiga nedskrifter, nämligen av ep. 48. Den är enligt Risberg »tydlig av ganska tidigt datum» och visar, att alla de texträttelser i ep. 48, som Risberg rekommenderat i sina Studier, utgöra Bellmans originalläsarter.]

24. Ep. 17 str. 2:

*Si hur de dricka
Och nicka (> hicka).*

»Visserligen bli nymferna stundom mot slutet av balen sömniga och gäspa . . . men här alldeles i början är det naturligare att de 'hicka', sedan de stälpt i sig några glas vin.» Givetvis vill Bellman endast skildra, hur flickorna nicka till vänner och bekanta.

32. Ep. 22 sista ordet:

»I flertalet hss, däribland de bästa, följer ordet *Amen*, som tydligt, fast kanske ej passande till den orientaliska stämningen, sammanhänger med epistelparodien. . . Kanske har det här med skäl avlägsnats i tr., fast det finns också just i utgg:s speciella hss.» Ordet bör icke återinföras.

34. Ep. 25 str. 7:

*Öpna din varma famn;
Pusta och flåsa (> krama) och flämta och blekna som en hamn.*

42. Ep. 29 str. 3:

*Hur han faller ner
Och Fröken där ute i farstun tilber.*

Ursprungligen: *En fröken mot väggen i farstun tilber.* Risberg föreslår återinförande av *En* men godtager i övrigt tryckets mildrade läsart.

74. Ep. 40 str. 2:

Stå då uti (> Stå din hund i) ledet rätt!

96. Ep. 62 str. 9:

Skuttar (> Juckar) med Svarfvarn (tr. *Svarfvaren*) så tröger.

164. Ep. 55 sista str.:

*Skäl för dem (tr. den) som ingen maka fått!
Om de förmått
Oss at besvära
(> De som förstått
Pungen besvära).*

För tolkningen hänvisas till Nils Afzelius, Nsv. stud. 1935 s. 68.

186. Ep. 78 str. 3:

*Och svor på sin tumme (urspr. gaf sig åt Djefveln) til kropp och
til själ,
På stunden slå Krögarn ihjäl.*

Enligt Risberg måste läsarten i trycket bero på en senare ändring av Bellman själv.

Redan av denna korta exempelsamling torde ha framgått, att en äldre version ofta mildrats i trycket (jfr även Steffen, Samla- ren 1896 s. 144 ff.). Risbergs ståndpunkt i förhållande till denna genomgående tendens är vacklande. Han erkänner och belyser med exempel, att »Kellgren och hans medredaktörer . . . här och där på egen hand rättade eller mildrade en del uttryck och vändningar, vilka kunde betraktas som 'fel mot språket och smaken' . . . eller i varje fall som anstötliga i vers» (Risberg, a. a. s. 16), och det är enligt Risberg rentav »klart, att också Bellman själv enligt sitt erbjudande anlätades i och för mildrande åtgärder, när det gällde hela versrader eller partier» (ibm). I enlighet härmed godkänner Risberg i huvudsak tryckets läsarter i mom. 32, 42 och 186 ovan men yrkar — som det synes, på otillräckliga grunder — i fråga om ett stort antal andra ställen på en återgång till de äldre handskrifternas mer eller mindre stötande uttryck. Som ovan framhållits, är det i många enskilda fall synnerligen svårt att avgöra, vad som varit Bellmans egen slutgiltiga läsart. Principiellt torde det vara riktigast att så länge icke motsatsen kan säkert bevisas, anse trycket representera den definitiva versionen.

II. Trycket innehåller ett med avseende på språket eller innehållet mindre logiskt uttryck än de äldre handskrifterna. Risberg intager ofta en alltför logicistisk ståndpunkt (jfr ovan s. 170).

a) Språket.

22. Ep. 14 str. 5:

*Bägarn blänker
Klar som en Juvel.
Spegla dig; ditt hjerta
Skal bli qvitt all smärta,
När (> Och) du tänker
Blott på sång och spel.*

Det är ej säkert, att konstruktionen bör uppfattas så, som Risberg gör. Om verkligen anakolut föreligger, är den varken ovanlig eller stötande. Genom ändringen uppstår en påfallande brist på symmetri (*skal bli : tänker*).

28. Ep. 21 str. 5:

*Den som bedröfvad
Blifver bepröfvad
Båd utaf lycka och afund och tid,
Glömmе (> Glömmеr) sin lycka;
Afund at trycka,
Gör han hvar tima här lustig och blid.*

Konstruktionen i trycket är fullt logisk: först en uppmaning att glömma olyckan, därefter en beskrivning av hur detta sker. !

93. Ep. 59 str. 2:

*Sjungom (> Sjungен) Systrar nu med Brödren gör som jag,
Och drick båd' natt och dag.*

Även ett 'låtom oss nu sjunga, systrar, med bröderna' torde kunna försvaras ur konstruktionssynpunkt.

101. Ep. 65 str. 6:

Vid glas vi vår sorgesång (> sorg i sång) förklara. ?

Ett banalt ändringsförslag! Tryckets konstruktion är alldeles riktig. Vb *förklara* betyder givetvis ungefär 'yttra, förkunna, framföra' och *förklara sin sorgesång* bör ses i samband med talrika fraser av typen *förklara sin tacksägelse, sin ursäkt, sin kärlek, sitt välbehag, sin belåtenhet, sin avsky, sin lust, sitt missnöje*. Jfr SAOB.

b) Innehållet.

31. Ep. 22 prosan:

*Man ser uti frusande floder en Skönhet kasta sina pärlor. —
Hvad! kasta säger jag? — Jo med snöhvita finger, som täfla i
glans med de Orientaliska pärlor.*

Konstruktionen har alldeles missuppfattats av Risberg: »Frågan är vad 'Skönheten' kastar för 'pärlor', ej varmed hon kastar dem.» På grund härav vill Risberg ersätta *med sina* och uppvisar i en längre fullkomligt onödig exkurs, att en dylik felläsning är sannolik. Meningen är givetvis: »Va? Säger jag kasta? Ja [och hon kastar] med snöhvita fingrar etc.» Om ett alldeles liknande interjektionsartat *was* i tyskan se Arvid Smith, Mod. spr. 1916 s. 110 ff. (jfr Claës Oldin, ibm 1918 s. 46 f.).

37. Ep. 26 str. 1:

*Sätt dig vänd up och ned på Så
Hör Bastiolens (> Skrufva nu strängen,) klang och då
Movitz, nå kära börja.*

Det kan mycket väl tänkas, att den av Risberg föreslagna läsarten (vilken enligt R. är en yngre version) avsiktligt förkastats för det uttrycksfullare *Hör Bastiolens klang och dån*, varmed kan åsyftas basens stämmande.

56. Ep. 31 str. 4:

*Kund' du dig då intet försvara,
Men fumla och slogs (> slumra och sof) som en so?*

Enligt Risberg är *slogs* felläsning, »då suggerer ej bruka slåss». Häremot torde kunna invändas, att Movitz vid tillfället varken slumrade eller sov; däremot *slogs* han [lika dåligt], som en so skulle gjort.

66. Ep. 33 prosan:

Hoppa ner lilla Syster med Klippings-handskarna och Fisk-kassen. Hvar har hon varit? — Borta och manglat.

Risberg försvarar *manglat* och antager, att flickan, en ung tvätterska, burit nymanglade dukar och näsdukar i en fiskkasse, något som förefaller föga rimligt. Den naturligaste läsarten i samband med fiskkassen är *månnglat* 'sålt fisk' (hskr. 7 och 13); varför en fiskmånglerska ej skulle kunna bära klippingshandskar, när hon far över till Djurgården, är svårt att förstå. — Som fil. lic. John Svensson för mig påpekat, föreligger även den möjlig-heten, att *mangla* 'mångla' är en dialektal eller en »uppsnyggad» form av *månngla*. Jfr växlingen *hangla* : *hångla* samt beträffande utvecklingen *a* > *å* framför *ng* Hesselman, Sveamålen s. 54; Wessén, Våra folkmål s. 30.

72. Ep. 34 str. 11:

*Tar et rus,
Tapper och trogen,
Somnar (> Dansar) vid et sex-örs ljus.*

Med Risbergs ändringsförslag gå både allitterationen och epis-telns ypperliga avrundning förlorade.

77. Ep. 48 str. 1:

*Vimpeln sträcks, och med en år
Olle på en Höbdt (> hövålm eller möjligen hösdåt) står.*

Härom skriver Risberg: »Av str. 4 ser man, vad de på skutan ha ombord till försäljning, näml. en tjur samt mjölk, grönsaker och frukt. Att då kalla denna skuta enl. hss 17 och 8 för en 'hö-båt', ett åtminstone för SAOB obekant ord, kan ej vara riktigt.»

Något bindande skäl för ändring utgör det anförda dock ej. Att SAOB icke upptager ordet *höbåt*, har intet som helst att betyda.¹ Såsom fil. mag. Viktor Welander välvilligt upplyst, har Sigurd Erixon i uppsatsen »Ett säteri i fågelperspektiv» (Svenska kulturbilder, ny följd, I s. 11 ff.), i vilken han behandlar säteriet Björnös i Roslagen historia genom tiderna, på ett par ställen omnämnt höbåtar: »Ängarnas storlek och mångfald visa, att hötillgången var en viktig faktor att räkna med både under 1600-talet och även senare. Detta bestyrkes av gårdens räkenskaper under såväl 1600- som 1700-talen, ty försäljning och forsling av hö figurera där ständigt och 'lass' och 'parmar' äro begrepp av den mest påtagliga realitet liksom 'stora' och 'lilla höbåten' och deras besättningsfolk» (a. a. s. 29). Och i gårdens räkenskaper från 1735 nämnas bland andra farkoster »större och mindre höbåten» (a. a. s. 34). Det är således ställt utom varje tvivel, att *höbåt* var en fackterm i Roslagen på 1700-talet. — Att ändra läsarten *höbåt* i trycket förefaller av bl. a. detta skäl mindre lyckligt.

95. Ep. 62 str. 8:

Prosit Mamsell Wilhelmina etc.

I strofen, som enligt Risberg är ett senare inskott, antydes, hur de dansande börja rangera sig (*Håll ut ringen*), i den följande, hur musiken och dansen börjar. Ett fastare inre sammanhang mellan stroforna i en balskildring som denna torde knappast kunna krävas.

102. Ep. 72:

Glimmande Nymph! blixtrande öga! etc.

Läser man denna förträffliga epistel för att där uppleta varje större eller mindre logisk inkonsekvens, kan man givetvis få en rik skörd. Enligt rec:s mening är detta tillvägagångssätt olämpligt t. o. m. för en textkritiker. Det ligger en våldsam överdrift i Risbergs påstående, att ep. 72 efter omarbetningen näppeligen kan anses ha fått »en godtagbar form».

104. Ep. 72 str. 2:

*Solen (> Ljuset) nyss slocknat,
Och Fästet har tjocknat.*

I samband med vad som säges om fästet, är läsarten *Solen* avgjort att föredraga. Det är klart, att den från fysikalisk synpunkt går illa ihop med omnämmandet av regnbågen längre ned i strofen, men bör det förvåna oss, att något sådant skrivits av

¹ Synonymen *höskuta* är belagd från 1556 fram till Albert Engström.

Bellman, som ej frågade efter, om solen går eller jorden axlar sig? I ett annat sammanhang gör Risberg själv den träffande anmärkningen: »För övrigt får man i allmänhet ej vänta alltför kalendermässig konsekvens i Bellmans utförliga naturskildringar, då han själv mer fäster sig vid de måleriska enskildheterna än vid helheten» (a. a. s. 120; jfr de citerade ex.).

119. Ep. 39 str. 3:

*All naturen börjar vakna
Til ny glans och prål,
Nya göromål;
Och at ingen skönhet sakna,
Steg nu Movitz opp,
Tog sin färge-kopp,
Satt' sig vid sin tafla ner.*

Risberg överväger möjligheten att i v. 72 läsa: *Och at ej sin sysla sakna*, en icke blott ful utan även onödig ändring. Meningen är väl helt enkelt den, att Movitz ej vill gå miste om något av allt det sköna, som han ser omkring sig.

140. Ep. 51 str. 2:

*På sin stora (> Stundom på sin) basfiol
Han spelte solo och surra med stråken.*

Läsarten i trycket betyder 'på sin stora cello'. Att det ej är fråga om en kontrabas, framgår med all tydlighet av sammanhanget. Det föreslagna *Stundom* strider mot det omedelbart föregående: *Jämt med fingren han drilla och flög som hin håken.*

161. Ep. 55 str. 8:

*Under vår Ek tänd nu din Pipa;
Gråla fritt i spelet (> Qualm och vällukt sprides) kring
en hvar.
Röken så klar
Ur din munngipa
Bort i ljusa hvirflar far.*

Tryckets läsart är ej så överraskande, som Risberg förmenar. Endast några få strofer tidigare talas om hur Mollberg grålar just om kägelspelet:

*Stängd i en vrå
Står han och pekar
Midt bland dem som käglor slå,
Stiger på tå,
Grålar, och nekar
At i slaget ramla två.*

Sannolikt härröra båda de diskuterade läsarterna i str. 8 från Bellman själv, en möjlighet, som Risberg medger.

Liknande synpunkter som de här framförda gälla mom. 174 (ep. 66 str. 3), 175 (ep. 66 str. 5) och 180 (ep. 74 vv. 38—41). Trycket ger i samtliga fall god mening. Någon i detalj strängt genomförd logik kan man ej begära.¹ Men hur Risberg kan få den av Movitz i ep. 66 avmålade nymfen till en halvmogen skönhet, är däremot fullkomligt obegripligt; det finns ingenting i diktet, som tyder därpå.

III. Trycket innehåller enligt Risberg vissa i melodi-rytmiskt avseende mindre tillfredsställande läsarter.

I de flesta fall torde Risbergs kritik av Åhlströms rytmisering vara förfelad. Upptakter, bindningar eller klyvningar äro tillåtna varianter, då en text sättes till en given melodi. Det är orimligt att kräva samma stränga rytmiska byggnad i en kupletts samtliga strofer. Typiskt är, att Risberg mer än en gång talar om hur versen skall läsas. Då Bellman föredragit sina epistlar, har han säkerligen aldrig grubblat över dylika problem. Risbergs inställning synes i vissa fall så mycket underligare, som han själv klandrar en författare i SAOB, vilken »förbisett de friheter gent emot prosodien, som metriken och ännu mer sångrytmiken medger skalden och kompositören» (a. a. s. 81).

16. Ep. 11 str. 4:

Gräsgröna Böxor, blå Räck, grå (> och) Väst, kors hvad du är söter!

Risbergs rytmiska argument har lika ringa beviskraft som hans sakliga, att »västens färg ofta ej anges».

18. Ep. 13:

Vi ä alla här etc.

Risberg kräver större regelbundenhet i uppbyggnaden av vv. 4 och 8 i varje strof, i några fall på goda grunder. Absolut enhetlighet torde dock icke böra eftersträvas. Så t. ex. förefalla de föreslagna ändringarna av v. 46 *Bjud opp min Bror* och v. 84 *Som önskar dö* mindre lyckliga.

38. Ep. 26 str. 1 och 2:

*Gör (> Gör du) som du vil.
Vips slog han (> han då) till.*

¹ Den som sist behandlat »den livligt nyckfulla förändringens anordningsätt» hos Bellman, torde vara Nils Svanberg (i Svensk stilistik, 1936, s. 123 ff.). S. diskuterar bl. a. de ovannämnda epistlarna 34 och 45.

Här stå Risbergs yrkanden i rak motsats till vad han krävt i mom. 18. Musiken innehåller på de ifrågavarande ställena (takterna 4—6, upptakten oräknad) tydliga sekvenser, vilka återkomma exakt lika i takterna 25—27. Vill man nu förfara strängt rytmiskt — och i de föreliggande fallen finns ingen som helst anledning att icke göra det — bygger man samtliga hithörande verser på samma sätt:

- v. 3 *Skal jag dra til?*
 4 *Gör som du vil.*
 15 *Blott för mit tal.*
 16 *Fan til Corpral!*
 21 *Jag grep en drill,*
 22 *Vips slog han till etc.*

Det enda (och berättigade) undantaget är v. 40: *Mit lår och min arm!* — Läsarten i trycket bör således ej ändras.

60. Ep. 32 str. 3:

Sök opp din graf, snart grifte-klockan (> grifte-klockan snart) klämtar.

Risbergs ändring är berättigad men knappast nödvändig i sångligt föredrag.

94. Ep. 62 str. 1:

*Allting ramlar nu denna stund ...
 Friskt courage på Gröna Lund!*

Risbergs anmärkning förefaller onödig och oberättigad i betraktande av melodins beskaffenhet. Dess ohållbarhet belyses genom den föreslagna ändringen av v. 30 *Ligger emellan (> mellan) Esters två ben.* Mera tilltalande vore att här stryka ordet *tå* (jfr Steffens var. läsart).

100. Ep. 65 str. 2:

Krögarn i Grafölsgåln, den hund.

Rytmen torde, ehuru ej förstklassig, duga, då episteln sjunges.

108. Ep. 76 str. 3, 4 och 5:

*Nein, Packatell! Hechre schtimm then Tendr.
 Ach meine Seel wo ist mein bouquet?
 Gott schwere noth, parbleu, sacristie!*

De anförda verserna gå bra tillsammans med musiken, om resp. *Nein, Ach, Gott* göras till upptakter. Andra ändringar torde vara onödiga. Jfr dock *Heert's ein mahl* ep. 73 str. 1.

IV. Trycket innehåller enligt Risberg en på allmänna grunder sämre läsart än handskrifterna.

De i denna avdelning diskuterade textställena indelas nedan i två grupper. I den första samlas de fall, där valet mellan tryckets och handskrifternas läsarter förefaller omöjligt att träffa. Möjligen härröra varianterna från Bellman själv. Den principiella möjligheten härav har Risberg flera gånger medgivit: »Givetvis har man också att räkna med att Bellman ofta haft varierande eller dubbla läsarter, bland vilka valet varit svårt och fortfarande är det» (a. a. s. 17; jfr även s. 18 och 81). — I den andra gruppen äro förtecknade de fall, där den av Risberg förordade läsarten av något skäl synes vara sämre än tryckets.

a) Läsarterna i trycket och handskrifterna äro i textkritiskt avseende jämgoda.

1. Ep. 1 prosan:

betraktom (> betrakter) Stopenom.

Jfr *Lydom* i str. 1.

2. Ep. 1 prosan:

Friliga, kära Systrar (> Syster), Friliga mina Bröder.

Möjligen har scenen rymt flera »systrar» än Kajsa Stina. Ej ens i ep. 19 str. 2 är sg. *Syster* trots det följande *du och jag* ur innehållssynpunkt nödvändig.

25. Ep. 17 str. 7:

Hvem vil bli Brudgum? här har ni (> ha vi) brud.

58. Ep. 31 str. 9:

Men hur jag på (> huru jag) strängarna tumma.

Knappast nödvändig ändring.

67. Ep. 33 prosan:

Huta åt Krögarn på bryggan. Där står han och skäller på Musikanten ... er sagt nur der klüger (> krüger l. kröger) dass er oftmahls seine bezahlung gefordert und dass es der andere nicht geachtet hat.

Risbergs emendationsförslag är fyndigt men knappast nödvändigt. Är f. ö. icke musikanten i fråga Movitz?

70. Ep. 34 str. 1:

*Tuppen gal en sträf hoboja;
Trumman hörs i gränden slås.*

Risberg avvisar den först citerade versen såsom väl djärv och synes vilja återinföra den ursprungliga versionen:

*Tuppen gal, en sträf hoboja
Hörs i gränd der trumman slås.*

Nils Afzelius (Nsv. stud. 1935 s. 62) förklarar den språkligt djärva konstruktionen utifrån den tidigaste versionen men vill icke ändra den. Detta är enligt rec:s mening den riktiga synen på problemet. Frågan är i detta fall av texthistorisk art och gäller icke, vilken läsart som är riktig eller oriktig. Tryckets konstruktion är djärv men uttrycksfull. Jfr även ep. 48 str. 3: *Tuppen gol så sträf och hes.*

103. Ep. 72 str. 1:

*Kom, kom nu at dyrka,
Vid et smalt och utsläckt (> halfsläckt) ljus,
Sömnens Gud, vår Morpheus.*

Två ungefär likvärdiga varianter.

123. Ep. 42 str. 7:

*Pojken där på skridskor han klingar (> slingrar) i viken,
Djärf, nyfiken, djärf, nyfiken
Efter några rapp.*

»Genom slingrandet visar pojken sin nyfikenhet efter att få pröva isens bärighet och därmed också efter stryk för sin djärvhet, helst om han går ner sig.» Rec. anser sig ej ha lyckats tolka detta ställe till full evidens men vill till övervägande framkasta följande tydningförslag, enligt vilket *rapp* (sb.) betyder 'slag, tag, gång', här närmast 'tag'. Jfr följande exempel från SAOB:s excerptsamling: *två karlar* (gingo) *ett rapp ut, som jag tyckte för att rådslå* Lönnrot, SvSkr. 2: 240 (1837); *der qvistar synas i trädet, skola sådana strykas öfver ett eller par rapp ensamma först, innan hela grundningen sker* Almquist, Mål. 65 (1840); *efteråt skola vi dansa ett rapp ds.,* TreFr. 3: 129 (1843); *Hvarför kan du icke titta hit ett litet rapp* Scholander 3: 244 (1853); *han ville försöka ett rapp och grep stadigt med båda händerna i den stora kvarnvingen, just när den strök förbi* Topelius, Läsn. 3: 134 (1867); *Tolf riksdaler hvar sjetten månad, tjugufyra riksdaler om året, i två rapp, svarade Levin säkert och distinkt* Strindberg, RödaR 270 (1879); *Ett rapp höll jag verkligen på och skulle stanna kvar för alltid* FHedberg, Ridån 238 (1888).

Tolkningsen av *rapp* har givetvis ej direkt betydelse för valet mellan läsarterna *klingar*: *slingrar*, vilket förefaller svårt att träffa. Vb. *klinga* kan mycket väl försvaras och får antagas ha betydelsen 'frambringa ett klingande ljud' l. dyl.

125. Ep. 44 rubr.:

Öfver Bredströmskans (> Bredströmskan) och Movitz melancholi.

För tryckets läsart jfr karakteristiken av kvinnan i fråga str. 5:

*Eljest blek och tyster,
Säflig uti tal och svar.*

127. Ep. 45 str. 2:

*Och när han blef (> blir) sträng,
Slog (> Slåss) han i verkstan.*

Ipf. kan bibehållas; här föreligger ett slags »erlebte Rede».

130. Ep. 46 str. 1:

Bröst-bouquetten (> Sorg-bouquetten) märk, i barmen.

Den enligt Risberg »mindre lämpliga upprepningen bröst- och i barmen» finnes även i ep. 39 str. 4: *Bröst bouquet i barmen.*

155. Ep. 55 str. 1:

Mellan klotets (> klotens) mörka språng.

Jfr str. 4: *Klotet gick rätt*; str. 9: *Klotet göms i slask och grus.*

160. Ep. 55 str. 7:

Trotsar han dit qual (> klang) och gny.

Ordet *qual* anknyter till tankegången i föregående strof:

*Hvar Näktergal
Tystnar och lurar
På din Flöjt med ömma qual.*

Uttrycket *dit qual och gny* betyder alltså ungefär 'dina kärliga (eg. 'klagande') toner'. Bellman har ofta *kval* i betydelsen 'klagan, klagolåt'; jfr SAOB under *kval* 1 b β.

b) Tryckets läsart förefaller bättre än den av Risberg förordade.

7. Ep. 5 str. 1:

Drufvorna prässa, ty än (> nu) är det tid.

Tankegången är: 'låt oss i denna onda värld njuta av druvorna, medan tid är'.

9. Ep. 6 str. 2 (vv. 30—32):

*Sup ock (> och) ibland;
Kärlekens band
Bindas i (> Bind uti) sängar, på ängar och fjälar.*

Mot den föreslagna läsarten i v. 30 talar det därigenom uppkommande isolerade *Sup!*, vilket verkar väl bryskt. För trycket talar parallellismen mellan de båda leden:

*Nig litet grand;
Sup ock ibland.*

Till den allmänna reflexionen i vv. 31—32 (enligt trycket) finnes en god motsvarighet i ep. 4 str. 3:

*Kärlekens Tempel, Dess Länder och Städer
Å bolstrar och fjäder,
Trappstenar och bräder
Och gator och gränder och stolar och bord.*

Det är dock ytterst sannolikt, såsom Risberg antager, att även v. 32 i ep. 6 i likhet med åtskilliga föregående versrader innehåller en imperativ.

23. Ep. 15 str. 5:

Gott schwere noth und wetter!

»Denna tyska svordom har genitivform av *Gott: Gottes.*» Risberg vill införa läsarten *Gotts* eller *Kotts*. — Uttrycket är missuppfattat, då det säkerligen innehåller förbindelsen *die schwere noth*, eg. fallandesjukan. Enligt DWb (under *Noth* A I 6 d) brukas *swere noth!* »als verwünschender ausruf (wie *verflucht, verdammt!*)», eg. elliptiskt av *dass euch die schwere noth angehe, befall*. Ex. *schwere noth! den hab ich schön ins garn gekriegt* Schiller. Svordomen kan förstärkas till *tausend schwere noth, schock schwere noth* etc. Det är en dylik emfatisk form, som föreligger i *Gott schwere noth*, ytterligare förstärkt genom *wetter*. — Jfr ep. 76 str. 5 (Risberg, a. a. mom. 108).

35. Ep. 25 str. 7:

*Hjertat klappar, Pulsen går (> slår),
Han slår (> står).*

Denna minst sagt onödiga ändring motiveras av Risberg på följande sätt: »Efter hjärtats våldsamma slag under och strax efter den kroppsliga föreningen uppträda av fysiologiska grunder några intermittenser.» Förslaget bör nog avvisas som otroligt.

36. Ep. 25 str. 8:

*Svalkom vår tunga,
Och låtom oss sjunga
Glädje-sång (> Frihets-sång).*

Det är en ren hypotes, att Kellgren ansett *frihetssång* politiskt opassande år 1790. Att emellertid detta ord måst associeras med politisk frihet, torde vara säkert; därav den berättigade ändringen.

65. Ep. 33 prosan:

Er ferschteht sich auf der musik wie ein Kuh auf den mittag
(> *muscat*).

Rec. anser liksom Risberg, att läsarten *auf den mittag* ger klen mening. Såsom Risberg anmärker, brukar kon »mycket bra för-

stå, när det är både morgon-, middags- och kvällstid, helst som mjölkning är förlagd till dessa tider». Mot Risbergs i och för sig fyndiga ändringsförslag kan man dock invända, dels att ett så ovanligt ord som *muscat* knappast skulle förvrängts, dels att *mittag* sannolikt utgått från ett annat ord på *-tag* med samma accent. Ursprunget är säkerligen också att söka i fraser av följande typer (DWb under *Sonntag* II 3 k): *was weisz eine kuh, wenn's sonntag ist?* Schmid 629; *was versteht die kuh vom sonntag?* 'was weisz ein solcher mensch von dieser sache?' Spiess 235; *was wees der ochse vom sonntag?* (*er frisst alle tage heu*) Albrecht 178 a; *was woisst e kuh, wanns sonntag ist, man geit ihr ja ko weiss hemmet* cit. ibm; *er versteht so viel, wie die kuh vom sonntag* 'er ist ungewöhnlich beschränkt, dumm' Vilmar 388; *he denkt so veel drupp, as de koh up'n sündag* 'er denkt gar nicht darüber nach' Dähnert 474 a. Själv känner jag talesättet från Lomma (Skåne): *de begriper ente hon (du etc.) mer än en ko när de e sönda*, och Feilberg (Ordbog under *ko* 1) antecknar ett hithörande uttryck från Haderslev: *do hæer liså möj fåsta'n å et som æ ko te æ synda*. — Att således läsarten *auf den mittag* går tillbaka på *auf den sonntag*, torde vara ställt utom allt tvivel. Då nu den sistnämnda läsarten saknas i både trycket och handskrifterna, kan detta eventuellt tänkas bero på att Bellman själv från början förvanskade den till grund liggande frasen. Karaktären av prosan i ep. 33 inbjuder till skämtsamma travesteringar.

84. Ep. 48 str. 14:

*Vakna Movitz, ser du ej
Lazarets (> Lazari) palats, så säj (> Jo! Nej!)?*

Rec. föredrager för sin del den version — med den första ändringen men utan den andra — som antagits i Bellmansällskapets upplaga (jfr även Nils Afzelius, Nsv. stud. 1932 s. 144).

99. Ep. 65 str. 1:

*Hvarfrån kommer du nu Movitz? ditt öga det blöder.
Gevär! — (> Gerad) Ifrån Grafölsgåldn på Söder.*

Ändringen är mindre uttrycksfull än läsarten i trycket. För kommandoordet *Gevär!*, ung. 'skyldra gevär!', jfr exv. ep. 11 str. 4: *Glasögona på Näsan; Gevär! Nu balen öpnad är*; ep. 40 str. 4: *Gevär! och släpp Marschalken fram*; ibm str. 8: *Gevär! håll jämna leder*.

110. Ep. 18 str. 5:

Gutår för det härliga ordet.

Risberg föreslår: *Kutår fid thet härliche ortet*. Såvida detta ändringsförslag — vilket rec. finner onödigt — skall upptagas, torde åtminstone prep. *fid* böra ändras till *vid* (jfr ep. 73 v. 23).

170. Ep. 57 str. 3:

*Hästen röker varm på länden,
Svettig, (> Svart och) skummig, löddrig och vit.*

Kontrasten 'svart: vit' torde vara nog motivering för att behålla tryckets läsart. För övrigt var hästen en Brunte (str. 1 v. 2).

188. Ep. 80 str. 3:

*Helt tunn (> tunt) i en Nankins Tröja snörd,
Vår Ulla sitt Intåg höll;
Tunt (> Tunn) lyft af Zephiren Halsduken rörd,
I vicklade skrynklor föll.*

Risbergs ändringsförslag äro enligt rec:s mening alldeles förfelade. Om de citerade raderna gäller, vad Hj. Alving (Sv. litteraturhist., 2 uppl., s. 206) sagt om ett par av dem: »Boileaus krav på grammatisk korrekthet fylla dessa rader icke, men de fylla ett annat och viktigare: den konstnärliga uttrycksfullhetens. Så som Ullas halsduk fladdrar i dessa vårdslösa rader, skulle den icke fladdra, om de vore grammatiskt mer korrekta». Jfr Alving, »Liksom en herdinna», SvD (A) ³/₈ 1927 s. 9.

V. Särskilda fall.

15. Ep. 10 str. 2 (vv. 17—18):

*Hur hon sjunger, Ma Bergere!
Glöm alt lifs besvär.*

Det framgår ej tydligt, hur Risberg uppfattar det ifrågavarande textstället. Mot läsarten i trycket finnes ingenting att invända; *hon* är givetvis icke tilltalsord, lika litet som i vv. 14 och 16; ej heller utgör *Ma Bergere* en tilltalsform. — Vad Bellmans rim *berger: besvär* beträffar, må hänvisas till Nordfelts uppsats »Fransk-svenska lånord av typen *grenadjär* m. fl.» (Nsv. stud. 1932 s. 56 ff.). Antagandet av rim stödes av det obildade uttalet *ateljär, chiffonjär*. Jfr även det vacklande uttalet av *rentier, portier, spaljé*. Bidragande orsaker ha väl varit skriftbilden med *-r* samt — för en grammatikaliskt obildad person — fem. *bergère*.

78. Ep. 48 str. 5:

*Med sin löfbrodd (> sitt löfbrott), mjölk och lam
Hon åt tullen syftar.*

»Löfbrodd måste f. ö. här tänkas ha samma betydelse som *löfbrott*.» Detta är felaktigt. *Brodd* är, såsom Sahlstedt förklarar ordet i sin ordbok, 'prima segetis herba', *löfbrodd* således (i analogi med *vårbrodd, gräsbrodd, rågbrodd, sädesbrodd* etc.) 'ny-

utspruckna löv, späda löv'. *Löfbrott* förklarar Risberg riktigt som 'brutna lövträdskvistar'.

91. Ep. 59 str. 1 (r. 23 ff.):

*Kuttra du lilla Dufva;
Pass på dig grufva;
Lyfta din hufva
För den där Munsjörn,
Som grälar där i dörrn.*

Risberg anser det ej orimligt att åter upptaga Bellmans ursprungliga text:

*Kuttra du lilla Dufva;
Lyfta din hufva,
Fy, har du snufva,
Ma petite Bergere,
Du utan näsa är.
Fy, sju tusan, nej, jag tackar etc.*

Därtill kommer, att meningen i den nya r. 24 *Pass på dig grufva* förefaller Risberg konstig. Rec. finner för sin del anspelingen på syfilisnäsan väl stark och föreslår bibehållande av läsarten i trycket. Såsom Erik Noreen muntligt påpekat, är innebörden av den nya r. 24 ej alls besynnerlig. Den innehåller imper. *pass på* i betydelsen 'låt bli att', vilket ger den förträffligaste mening. I SAOB:s excerptsamling är nämnda konstruktion långt ifrån sällsynt; så gott som samtliga belägg tillhöra 1700-talet: *jag wet ei hvad för lönligt, innom mig, Som yrkar då och då, pass på til grufwa tig* Brenner, Dikt. 2: 82 (1725); *Noli. Pass på, låt blifwa* Cellarius, LatGr. 67 (1730); *Går them* (dvs. de äkta männen) i *ödmiukket och lydno wäl tilhanda, Och passer på, at ehr i theras sysslor blanda* Kolmodin, QvSp. 1: 21 (1732); *Ah! Min vän, pass på, til at giöra flera svårigheter vid en sak, som är oss så fördelactig* Modée, FruR 103 (1738); *Pass på at krusa, min Herr, och låt oss icke skona de där ostrorna* Mont-Louis, FrSpr. 147 (1739); *pas på at vidare fråga efter mitt namn* Mörk, Ad. 1: 19 (1742); Nordenflycht, QT 1745 s. 118; ibm 1746—47 s. 166; Lalin, Arachne 17 (1750); Posten 1769 s. 901; *Pass på, mig mera fråga* Bellman 6: 82 (Sondéns uppl.); (när lyckan kommer) *Och då, då gäller dessa ord: Pass på at bittra suckar gjuta, Bed Lyckan om förstånd at njuta, Så är din största lycka gjord* ds., Gell. 12 (1793). Det enda 1800-talsexempel, rec. har sig bekant, står att läsa i Dalins ordbok (under *passa*): »(Ford.) *Pass på låt bli*, t. ex. *Pass på att gå dit.*» Här har Sahlstedts ordbok uppenbarligen varit källan: »*Du kan man passa på at göra det, Illud quidem omittas. Pass på, Noli. Pass på at gå dit, Eò non abeas.*»

92. Ep. 59 andra prosastycket:

Regera och besitta!

Härom skriver Risberg: »Då man ej använt hans (Bellmans) egen, som det tycks, goda ändring, som står även i hs. 11» — härmed avses frasen *Sup, stå intet [där] och titta*, vilken ersatt ett äldre mycket grovt uttryck — »förefaller det som om utgg. hittat på denna nya version.» Detta är en ren hypotes; rimmen *arrivera : regera, citta : besitta* tala tvärtom för att Bellman själv är upphovsman till ändringen i fråga. Det italienska citatets ursprung nämnes av O. Wieselgren, Textproblem hos Bellman, SvD (A) ¹/₂ 1932 s. 11.

111. Ep. 36 str. 3:

Majshus och Fiscal.

»Som flere hss (1, 3, 11) ha *May-hus (Maij-hus)* och ordets betydelse varit omstridd, finner jag det lämpligt att genom ett betydande exempel styrka formen i tr. I en parentation över Gottfr. Sackenhielm för Par Bricole (ej av Bellman), som finnes avskrivnen i Sondéns 'Bellmans ännu otryckta sånger' (i Linköping), läsas följande vv., som tydligt visa betydelsen:

*Här skal han som Sultan gå stått i sin Seraille,
Hoss sina Majsor där, skal han all lydnad röna.»*

Rec. kan för sin del ej finna, att ordets betydelse klart framgår av det citerade exemplet. Sammanhanget synes närmast peka på 'haremsdam', en eljest obestyrkt innebörd. Mera upplysande hade det varit att citera O. Wieselgrens evident riktiga förklaring (Nsv. stud. 1926 s. 290 f.) av *majshus* 'jungfruhus': ordet innehåller holl. *meisje* 'flicka'. Det kan f. ö. här tillfogas, att sistnämnda diminutivbildning i medelholländskan hade bl. a. formerna *meisen*, *maisen* (Verwijs-Verdam, Mnl. woordenb. under *meisen*). Huruvida anslutning sekundärt skett till kvinnonamnet *Majsa* i betydelsen 'slinka', såsom Åke W:son Munthe förmodat (Nsv. stud. 1927 s. 113), är däremot mera tvivelaktigt. Det bör måhända framhållas, att sv. *majsa* i de äldre litterära exemplen icke har nedsättande betydelse, ehuru en dylik i något fall föreligger redan i medelnederländskan, t. ex. *Oneerbaren meyssens cameren te verhueren* Vad[erlandsch] Mus[eum] 3:55 (a. 1453) (Mnl. wb. under *meisen*). Ex. (de gamla svenskarnas *qvinnor* .. *hvilka man så gemeent, och än somligstüdes Maisor hos oss kallar (tädan the Græker och Latiner them Amazones .. nämnt) hafwa fördt sköld och boga tappert emot sina fiendar, hwar af våre gamle kallat them Skiöldemöer* Isogæus, Segersk. 507 (c. 1700)¹; Hög-

¹ Exemplet hämtat från SAOB:s excerptsamling.

sinta majsors flock, hvars lena qvinnoarm I Stygis stygga sjö gjort mången kämpe våter JGHallman, Vitt. 173 (1734).¹ I dessa exempel liksom i det av Risberg ovan citerade betyder *majsa* synbarligen 'kvinna'. Ordet *majshus* (*majsa-*, *majsehus*) betyder 'jungfruhus': *j dygdlösa Maisa Hws* AAAngermannus, Förspr Kyrkiost. A 8 b (1587)¹; *medh then Epicuriske Hopen, löpa .. til Dantze- och Maysehws* LPaulinusGothus, Pest. 21: 2b (1623; jfr Munthe, Nsv. stud. 1927 s. 113).¹ Den nedsättande betydelsen av sammansättningen *majshus* är fullkomligt oberoende av om holländskan äger motsvarande kompositum eller om det enkla (nsv.) *majsa* också har en dylik pejorativ betydelse. *Majshus* innehåller det holländska ordet *meisje* och får väl tänkas ha blivit präglat av holländska sjömän, varefter det upptagits av svenskar. Det litterära *majsa* '[ung] kvinna' talar bestämt emot att anslutning till kvinnonamnet *Majsa* i sin sekundära betydelse 'slinka' generellt ägt rum.

115. Ep. 37 str. 9:

*Klang, hvad silfversmidda tjocka Boråser!
Vindögda (> Stinnögda), torstiga, fromma som lamb,
Med en trut som idliga blåser.*

Risberg anmärker, att Nils Afzelius (Nsv. stud. 1935 s. 64 f.) tolkat *Boråser* riktigt. Det kan tilläggas, att samme Bellmanskännare synes godtaga läsarten *stinnögda* (vilken också med all sannolikhet är den riktiga).

134. Ep. 49 str. 1:

Berg och tjäll (> fjäll).

»Flertalet hss och Bn själv ha här *fjäll*, som givetvis ej kan förstås i den vanliga betydelsen utan måste avse avdelade tegar mellan de bergiga stränderna, kanske helt enkelt alltså vad som i nästa str. kallas 'åkrar (rundt kring sjön)'. En dylik betydelse (= fält, äng) har ordet i en bröllopsdikt d. 31 okt. 1794 (Eichhorn IV s. 30), där det heter: *Och kring Floras nakna fjäll Glittra hvita tak och tjäll.*» Risberg har förbisett, att det här icke alls är fråga om *fjäll*, n., utan om *fjäll*, m. (fsv. *fiælder*), pl. *fjällar* l. *fjäll* (jfr *urfjäll*). Betydelsen är (SAOB under *fjäll* subst.³) 'avdelat jordstykke, [åker- l. ängs]skifte, teg; urfjäll'.

173. Ep. 66 str. 1:

Där den spända duken sträckes kall (> kal) och flat.

Enligt Risberg ger *kall* icke någon mening, varför han emenderar till *kal* 'ännu obemälad'. Den sistnämnda betydelsen av *kal*

¹ Exemplet hämtat från SAOB:s excerptsamling.

är fullkomligt obestyrkt (saknas i SAOB). Adj. *kall* betyder här 'som ger intryck av kyla, livlös' (SAOB under *kall* adj. 2, 2 c) och får givetvis icke ändras.¹

Det vore i hög grad missvisande, om rec. underlåte att framhålla, att Risberg i talrika fall förordar den synbarligen riktiga läsarten. Ibland har det föreslagna uttrycket redan blivit infört i Bellmanssällskapets standardupplaga av Fredmans epistlar.² Andra sådana textförbättringar, i fråga om vilka jag är fullt ense med förf., äro t. ex. följande:

4. Ep. 1 andra prosastycket:

*Manquerar oss bränvin, fallerar oss öl; si så fallerar oss alt
Courage. (> oss alt. Courage!) Ytterligare, Courage!*

8. Ep. 5 str. 3:

*Cantiner
Och (> Med) viner.*

17. Ep. 11 str. 6:

*Stick om ni tors (> du tors).
Korsgevären (> Gevären) nu i kors.*

27. Ep. 21 str. 3:

Hoppa och (> i) fläng.

61. Ep. 33 prosan:

Lägg til stjerten (> sillstjerten) på ölkannan.

63. Ep. 33 prosan:

*Atta styfver för Jungfrun; Två styfver för Husaren (>
Susanna).*

71. Ep. 34 str. 2:

*I en hövålm på en skulle
Slås två kärngar om en skatt (> tratt).*

85. Ep. 48 str. 18:

*Om den pragt för ögat står
Sjunga (> Sjunge) de som kunna.*

¹ Av tryckfel kunna följande anmärkas: s. 86 r. 28 står *med*, läs *på*; s. 96 r. 22 står D II, läs Dw II; s. 101 r. 19 står *Ser du den röda*, läs *Ser du röda*; s. 105 r. 14 står 66, läs 65; s. 117 r. 8 läs verschlimbesserung; s. 124 r. 8 står 146, läs 148; s. 130 r. 9 läs relativsatsen.

² Jfr Risberg, a. a. mom. 19 (ep. 13 str. 1: *Herrskapet > Herrskaper stämma vid lycktor och blåss*), 79 (ep. 48 str. 7: *Lilla > Ulla Fästman på dig ser*), 98 (ep. 64 str. 4: *Käppar och klingor de splittras i skyn > sky*), 107 (ep. 76 str. 1: *Med stopet i näfven han på Krögarn ser > sir*), 135 (ep. 49 str. 4: *Klang, vid vallhorns > valdhorns glada ljud*), 143 (ep. 52 str. 3: *Med ryckning up och ned > ner*), 150 (ep. 54 str. 2: *Fördunkla Templets topp > tupp i skyn*), 151 (ep. 54 str. 4: *Hon är en > är Enka til den tappre Bussen*), 152 (ep. 54 str. 6: *Och du > Och då du svor med hugg och slag*), 154 (ep. 55 rubr.: *Rörande Movitz > Mollbergs Kägelspel*), 156 (ep. 55 str. 2: *Halsen bär svart Bindel af > utaf taft*), 162 (ep. 55 str. 11: *Kom ska vi mätta > lotta*).

Jfr vidare mom. 86 (48:21), 88 (59: prosan), 116 (37:11), 120 (39:4), 121 (ibm), 124 (42:8), 126 (44:3), 136 (49:4), 144 (52:4), 148 (53:14), 149 (54:2), 154 (69:2), 157 (55:2), 158 (55:4), 168 (56:4), 181 (77:7), 182 (77:8), 185 (78:3), 187 (79:5).

Bellmansälskarna ha anledning att vara professor Risberg tack-samma för hans värdefulla arbete. Huruvida hans behjärtansvärda önskan, att en efter moderna principer verkställd episteledition måtte komma till stånd till 1940 års Bellmansjubileum, har utsik-ter att gå i uppfyllelse, torde däremot vara högst osäkert. Text-kritiken har trots allt ännu icke hunnit långt. Risbergs förnämsta insats är, att han på allvar satt det textkritiska problemet under debatt.

Lund.

Birger Bjerre.

*Erik Abrahamson: Västsvenska ordstudier. Nordiska texter och undersökningar utgivna i Uppsala av Bengt Hesselman. 8. Stock-holm och Köpenhamn (tryckt Uppsala) 1936. V + 185 s. Akad. avhandling.*¹

Abrahamsons avhandling utgör ett viktigt bidrag till svensk etymologisk forskning, och är såsom doktorsspecimen av originell art. Den utgöres av etymologiska studier, delvis mycket väl-skrivna, över ord som förekomma i västsvenska folkmål, speciellt sydbohuslänska och västvästgötska, samlade i 24 olika artiklar, men innehållande långt flera etymologier. Förf. framstår som en skarpsinnig och grundlig etymolog, och de flesta artiklarnas resul-tat kunna sägas vara evidenta.

Arbetet hade varit förtjänt av utomordentligt höga lovord, om icke förf:s underliga inställning till sitt eget och annat material avsevärt förringat avhandlingens värde för kommande forskning. I förordet meddelar förf. de principer som varit honom vägledande, och säger bl. a.: »Under årens lopp har jag hopbragt ett material, som omfattar omkr. 250,000 belägg, varför [!] jag för denna undersökning ej begagnat andra samlingar eller uppteck-ningar, som röra dialekterna i Bohuslän och västra Västergöt-

¹ Det är mig av vissa skäl angeläget att meddela att professor Hjalmar Lindroth, som vid ventileringen av förevarande avhandling i Uppsala i maj 1936 framförde den opposition ex auditorio som här nedan omnämnes, icke på något som helst sätt medverkat till denna anmälan tillkomst eller ut-formning. Han har heller icke tagit del av den vare sig i manuskript eller korrektur.

land.»¹ Det måste sägas vara en för en vetenskapsman tämligen unik inställning till det föreliggande materialet, att bortse från allt annat än det av honom själv hopbragta, därför att detta är ganska stort. Förf:s förfaringsätt har också medfört ofullständigheter, oegentligheter och rena felaktigheter, vilka lätt hade kunnat undvikas, om han utnyttjat det lättillgängliga arkivmaterial som finnes från de områden avhandlingen berör. Det visar sig för övrigt att han verkligen då och då begagnat sig av de i Landsmålsarkivet i Uppsala befintliga uppteckningarna från Västergötland, men de bohuslänska, förvarade på Göteborgs Stadsbibliotek hos Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola, har han däremot icke alls tagit del av. Hans egna uppteckningar utgöra 250,000 belägg från både Bohuslän och Västergötland. Göteborgsinstitutet har c. 450,000 belägg blott från Bohuslän. Det säger sig självt att detta avsevärt mera omfattande material hade givit förf. en avsevärt bredare bas för sina undersökningar. Vad som ger ett alldeles speciellt värde åt de nämnda arkivsamlingarna i Göteborg är den omständigheten att nästan varje ord däri efterfrågats minst en gång i varje härad. Med ledning av dessa samlingar är det alltså numera möjligt att med tämligen stor säkerhet och noggrannhet bestämma ett ords utbredning inom nutida bohuslänska dialekter. Detta kan svårligen ha undgått förf. Ett flertal av de ord han behandlar ha ett mycket begränsat spridningsområde, och det hade naturligtvis varit av stort värde om detta utröntes för varje fall, vilket mycket lätt hade kunnat ske, t. o. m. utan något arbete för honom själv. Största delen av beläggen har han från fyra ständigt återkommande sydbohusländska socknar (se härom nedan). — I förordet får man vidare veta att docent Götling ställt till förf:s förfogande material från de delar av Västergötland som ligga utanför undersökningsområdet. Men för de utanför detta område fallande bohuslänska socknarna har han begagnat blott de jämförelsevis små ordsamlingar som finnas tryckta i Lindbergs avhandling om Skee-målet och Niléns ordlista över Sörbygdsmålet. Och dock hade det otryckta materialet från Bohuslän varit förf. ungefär lika lättillgängligt som hans egna samlingar.

Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola förbereder för närvarande en bohuslänsk ordbok. Det är självklart att även allt tryckt material från Bohuslän skall medtagas däri. Nu föreföllo en del av förf:s belägg kännare av bohuslänska mål mer eller mindre frapperande; vissa voro alldeles okända. På grund därav föranstaltades en kontrollundersökning av en del ord i de fem hos förf. vanligast återkommande sydboh. socknarna Spekeröd, Jörlanda, Solberga, Norum i Inlands N. härad

¹ Spärrat av undertecknad.

och Romelanda i Inlands S. härad, alltså inom ett mycket begränsat område. Från just dessa socknar och inga andra härrör nämligen, såsom redan antytts, stora partier av förf:s dialektmaterial från Bohuslän. Undersökningen i bygden utfördes av den eminente upptecknaren och främste kännaren av bohuslänska mål, herr Erik Larsson, Ytterby, vilken har gjort uppteckningar (sammanlagt c:a 135,000 ordlappar) i 65 av länets 77 socknar, varvid han använt i det närmaste 1,000 meddelare. Han är nu sysselsatt med att utarbete manuskriptet till den ovannämnda bohuslänska ord-boken. Genom sina tidigare resor känner han väl de bästa meddelarna, och blott dessa anlätades självfallet vid förevarande undersökning. Varje här nämnt ord ur avhandlingen efterfrågades i var och en av de ovannämnda fem socknarna, medan däremot de ord som här anföras i stället för av meddelarna okända ord blott upptecknats i de fall då meddelarna självmant nämnt dem.

Resultatet av efterfrågningen av de ord förf. anför s. 44—79 (artikeln om subst. på *-oge* och adj. på *-og*) blev sensationellt, och ter sig på följande sätt:

För samtliga tillfrågade meddelare okända ord:

stenkräppoge, n. 'klyfta fylld av sten'; *kräppog*, a. 'trång'; *avoge*, m. 'motsträvighet, oginhet'; *baloge*, m. 'regnväder'; *balog*, a. 'regnig'; *darroge*, m. 'darrning'; *darrog*, a. 'darrande'; *filkoge*, m. 'slem; slipprigt väglag'; *filkog*, a. 'slemmig' (det heter *filkot fēlkatā* 'slemmig'); *flatoge*, m. 'jämnt åkerfält' (det heter *flat fūd*, f.); *flatog*, a. 'jämn, slät'; *halkoge*, m. 'halka' (det heter *hālke hātkā* (!), *hātkā*, m.); *halkog*, a. 'halkig, slipprig' (motsvaras i målet av *hāl hōl*, nordligare *hōt*); *halloge*, m. 'sluttning'; *hallog*, a. 'sluttande'; *hjälpoge*, m. 'hjälp-samhet' (det heter *hjälp*, f.); *hjälpog*, a. 'hjälp-sam'¹; *hälloge*, m. 'sluttning, brink'; *hällog*, a. 'sluttande, lutande' (om de två sista orden jfr nedan); *klakoge*, m. 'frusen jordskorpa på fuktig mark' (det heter *klake k'āgā* eller *krake krāgā*, m., även *hālklake*, *-krake hātk'āgā*, *-krāgā*); *klakog*, a. 'frusen på ytan (om vattensjuk mark)' (det heter *klakot k'āgātā* eller *krakot krāgātā*); *latoge*, m. 'lättja'; *nidoge*, m. 'girighet, snålhet'; *nidog*, a. 'snål, girig' (men *nīdan* belagt från Romelanda); *näroge*, m. 'girighet, snålhet'; *närog*, a. 'girig, snål'; *svaloge*, m. 'svalka' (adj. *svalog* är däremot fullt levande); *svettoge*, m. 'svettighet'; *sältoge*, m. 'sälta'; *tyngoge*, m. 'tyngd' (det heter *tyngē t'ygā*, n.); *balmoge*, n. 'varelse som dricker glupskt'; *balmog*, a. 'som dricker mycket eller glupskt'; *balm*, n. 'glupsk varelse' (det heter *balma*, f.; verbet *balma* är fullt levande, men det av förf. ävenledes uppgivna *bālma*

¹ Det förvånar att förf. under sin mångåriga verksamhet som upptecknare icke observerat, att *hjälp* och *hjälpā* i Västsverige aldrig har »tjockt», utan »tunt» l.

är okänt); *flepoge*, n. 'grinig, gråtfärdig person' (*flepa*, f., i samma betydelse har upptecknats från Romelanda och Solberga); *flepog*, a. 'grinig, gråtfärdig' (men *flepog* *flepog* är känt åtminstone från Solberga); *flipoge*, n. 'gråtfärdig, grinig person'; *flipog*, a. 'gråtfärdig, grinig' (men *flipog* *flipot* är upptecknat i Spekeröd); *flytoge*, n. 'sumpigt, översvämmat område' (det existerar ett *flyte*, n. 'flöde'); *flytog*, a. 'flödande, översvämmande'; *grinoge*, n. 'grinig, gråtfärdig person'; *grinog*, a. 'grinig, gråtfärdig' (det heter *grinot* *grinot*); *görpoge*, n. 'gyttjigt, dyigt ställe' (*görpa*, f., och *görpe*, n., äro däremot i fullt bruk); *görpog*, a. 'dyig'; *görp*, n. 'dy, gyttja'; *lurp*, n. 'dy, gyttja' (men *lurpa* *lurpa*, f., icke, såsom förf. uppger, *lörpa*, är allmänt brukat); *lurpe*, n. 'gyttjehåla, dyigt ställe'; *surp*, *sörp*, n. 'dy, gyttja' (det heter *surpa*, f., eller *surpe*, n., med stamvokalismen *u*, icke *ø*); *surpoge*, n. 'dyigt ställe, gyttja'; *härjoge*, n. 'bråkig varelse; driftig varelse; oväsen; hårt strävsamt arbete'; *härjog*, a. 'bråkig, larmande; driftig, verksam'; *klenoge*, n. 'kelsjuk person; orenlig person'; *klenog*, a. 'kelsjuk, smeksam; orenlig'; *klevoge*, n. 'slirigt och halkigt väglag; smutsfärdig person'; *klevog*, a. 'slirig, halkig; smutsig, smutsfärdig'; *kleva*, f. 'lerig, slipprig mark; smutsfärdig person' (men verbet *kleva* 'gå i dåligt väglag' är fullt levande); *klevot*, a. 'halkig, slipprig; smutsig, smutsfärdig'; *lurpoge*, n. 'dyigt, gyttjigt ställe'; *lurpog*, a. 'dyig, gyttjig'; *larp*, n. 'smuts, orenlighet'; *larpa*, f. 'osnygg kvinna' (ett *larpa*, f. 'bräcklig kärra' har upptecknats från Solberga); *larpa*, v. 'cacare; vara osnygg'; *lärp*, n. 'stercor' (men *läropa*, f., finnes); *läropa*, v. 'smutsa ned, cacare'; *senoge*, n. 'senig person'; *senog*, a. 'senig'; *sinkoge*,¹ n. 'arbete som tar tid' (*sinka*, f., i samma betydelse är känt från Romelanda); *sinkog*, a. 'senfärdig, tidsödande'; *skrytoge*, n. 'skrytsam person'; *skrytog*, a. 'skrytsam, stormodig'; *skräppoge*, n. 'skrytsam person'; *skräppog*, a. 'skrytsam'; *slitoge*, n. 'möda, arbete'; *slitog*, a. 'arbetsam, mödosam'; *sluddroge*, n. 'person som talar sluddrigt' (det heter *sluddra* *sluddra*, med *u*, icke *ø*, eller *sluttra* *sluttra*, f.); *sluddrog*, a. 'sluddrig'; *sytoge*, n. 'arbete, möda, besvär' (det heter *syte* *syte* o. d., n.; verbet *syta* är allmänt brukat); *söloge*, n. 'sumpigt, dyigt ställe; senfärdig person' (målet har i stället *söla* *söla*, f., med *u*, icke *ø*, i den sistnämnda betydelsen); *sölog*, a. 'sölig, sumpig, dyig; senfärdig, långsam' (det heter *sölot* *söta*); *sörpoge*, n. 'sumpigt, dyigt ställe'; *sörpog*, a. 'sumpig'.

Oegentligheter i förf:s uppgifter (fortfarande s. 44—73):

¹ Uttalsuppgiften med *Viby-i* är felaktig. Detta ljud träffas i sydboh. mål överhuvud icke framför *g*-ljud. Likaså är den genomgående generaliseringen av *Viby-ljud* missvisande. Dessa förekomma icke i Norum och Spekeröd, knappast heller i Romelanda.

kräppoge 'trång bergsklyfta' (s. 44) har uppgivits som mask. i Norum, Spekeröd, Jörlanda, Solberga, neutr. blott i Romelanda; *kräppa*, f. 'pass' (s. 45) vidkännes man blott i betydelsen 'trängsel (t. ex. av folk)'; *fetoge*, m. 'fetma' och *fetog*, a. 'fet' (s. 48) uttalas icke *fêdo*, utan *fêdo*; *hetoge*, m. 'hetta' (s. 51) uttalas icke *hêdo*, utan *hêdo* (i Norum heter det *hêda*, m.); något verb *hälla hêla* 'slutta' existerar icke i bohusslänskan (det heter *halla hêla*); det av förf. uppgivna uttrycket *stå på häll stå på hêl* motsvaras i bohusslänska mål av *stå på halle stå på hêla (hêla)*¹; *lottspel*, n. 'fest som möjliggjorts genom utlottning av någon sak' (s. 61 n. 1) heter icke *lêdspêl* utan *lêtspêl*, mindre äkta *-spel*.

Vissa av de ord som nämnas s. 44—73, t. ex. *kräppe*, n. 'pass', *avog*, a. 'motsträvig' (s. 46), *fetog*, a. 'fet' (s. 48), *gôrpe*, n. 'sumpigt ställe', vidkännes man blott i en eller några av de socknar varifrån förf. uppger dem.

Utav de många orden på *-oge*, *-og* återstå blott *rammoge*, m. 'fuktighet (i jorden)', *rammog*, a. 'fuktig' (s. 53), *svalog*, a. (s. 54), där förf:s uppgifter fullt överensstämma med de vid kontrollen inhämtade. Men så äro dessa båda ord också allmänt bohusslänska; förf. känner dem blott från några sydboh. socknar.

Som synes är det ganska få av de ord förf. på dessa 30 sidor anför, i regel från de fyra socknarna Solberga, Spekeröd, Jörlanda och Romelanda, som de bästa meddelarna känna till, trots det att de direkt tillfrågats om ordens existens. Till dessa hör i ett par fall förf:s egen huvudmeddelare i Bukärr, Jörlanda. Och dock får man med en sådan utfrågningsmetod som bekant snarast alltför mycket bekräftat. — Enligt förf. skulle södra Bohuslän vara hemvist för en alldeles särskild mängd subst. på *-oge* och adj. på *-og*. Detta är emellertid icke fallet.

Bland övriga oegentligheter och felaktigheter i det av förf. meddelade materialet må ytterligare några nämnas, för att visa att sådana förekomma även på andra ställen än inom det nyss granskade partiet.

bottnunge bônoga, m. 'bottenström' existerar icke (det heter *bônog*; ordet bekräftat blott i Jörlanda); *ättunge åtog*, m. 'åttondel' motsvaras i målet av *åtog* Norum, Jörlanda, Solberga, *åtog*, Spekeröd, Romelanda, alltså ingenstädes med *-e*, men väl med olika vokalism i suffixet i olika socknar; *sättunge*, m. 'halvskäppa' (s. 2) finnes icke (det heter *sättning sætog -og*, längre åt norr *sättning sæteg*); *bakunge bågoga*, m. 'ytbräda från sågad timmerstock' existerar visserligen, men bildningen har fullständigt miss-

¹ Förf:s påstående att boh. *hällloge* 'sluttning', *hälllog* 'sluttande' fått sitt *ä* i stammen genom inverkan från verbet *hälla* framstår alltså i en minst sagt märkvärdig dager.

bedömts av förf. tack vare hans bristande kännedom om bohuslänskt material utanför Inlands S. och N. härad (de normala formerna äro *bågon*, *bågun* < **bak-hūn*; bildningarna på *-unge* ha attraherat); *kavel kāvək*, m. 'kavel' är en ren konstruktion av förf. — dock uppger han det från fem socknar (!) — (ordet heter *kāvək*); ortnamnet *Rapegūl* (s. 5) uttalas icke *råbajål*, utan *råbajēt* (vilket omöjliggör antagandet att senare leden är *gūl*, n. 'klyfta' — detta skulle i boh. motsvaras av **jeł* —; utan tvivel föreligger ett **Rapegārde* med apokoperad slutvokal, såsom ofta är fallet över hela Bohuslän); *brasm*, n. 'fnöske; torra kvistar av träd, ljung eller bräken' och sammansättningarna med *brasme*, n. (s. 7) äro okända; *brassel*, n. 'brakande, knakande' (s. 12) vidkännes man icke (men väl verbet *brassla* 'knaka, prassla' åtminstone i Romelanda); *fjasm*, n. och *fjasme*, n. 'torra kvistar' (s. 14) äro okända (ordet motsvaras i Spekeröd och Romelanda av *fjasmetyg fjåsmätij*); orden *fjasmig*, *fjasmot*, *fjasmevulen*, a. 'lättbränd' (s. 15 n. 1) säger man sig icke känna till; icke heller *brimme*, m. 'kåre' eller *vindbrimme*, m. 'vindkåre' (s. 20); sammansättningarna med *-hotte*, t. ex. *nordhotte* 'nordbohusläning', *pinhotte*, m. 'snål person' (s. 30 ff.) ha i de nämnda sydboh. socknarna formen *-hōtə*; först längre norr ut träffas den av förf. uppgivna formen *-hōt*; adj. *hottot* 'mager', *pinhottot* 'mycket snål' känner man icke; konstruktionen **lōkot*, adv. 'ohejdat, vilt' (s. 79 ff.) är omöjlig (hörde ordet till adj. på *-ot*, skulle uttalet ha *-ōtə*; det är i stället bildat av ett **lōkinn*); något *sked*, n. 'utfartsväg' (s. 86 n. 1) existerar icke (det heter *skede skē* o. d.); utav de s. 97—113 nämnda 45 sammansättningarna med *nōd-* ha blott 5 (!) kunnat anträffas, nämligen *nōdvatten* 'trängvatten', *nōdsmör* 'smöranhopningar i en törelkärna', *nōdgnista* 'genom gnidning uppkommen gnista', *nōdeld* 'gnideld', *nōdrop* (men blott i den riksspråkliga betydelsen; *nōdhjälpsrop* tillhör norra Bohuslän; verbet *nōdropa* betyder 'ge upp nödrop'); *pesig*, *pesot*, a. 'smal, mager, dålig' (s. 121) äro okända; så är även förhållandet med *piskot*, a. 'smal, klen' (s. 124); *skarpenol* och *skarpensör* (s. 135) såsom namn på liar sägas vara okända i bygden (däremot är *skarpen*, vilket förf. känner blott från Västergötland, fullt gängse i södra Bohuslän); *tuveträckaren tūvətrəkan* heter *tuvetryckaren tūvətrəkan*; *ibäre*, *ibärsel*, n. 'glupsk varelse' (s. 140), *vassbära*, f. 'vattenbärning' (s. 141), *påbära*, f. 'nederbörd' (s. 141); *vrik*, f. 'vrå' säges av alla tillfrågade personer motsvaras av *vik*, även i vissa sammansättningar, t. ex. *ögonvik öwəvig*, *ögnavik* (däremot äro *ladvrik* och *ladbrik* 'öppning i logavbalkning' välkända); ordet *aril*, m. (s. 160 ff.) har enligt de tillfrågade personerna icke följande bland de av förf. uppgivna betydelseerna: 'jordskorpa, särskilt sådana av hård be-

skaffenhet; förhöjning, bank, jordrygg, liten ås; grund sandbank i sjön'; ordet *arm* skrives konsekvent *ærm*, en av bohusläningar aldrig uttalad form (det heter *arm*).

Nu skall villigt medgivas, att flera av de ord vilkas existens förnekats av alla meddelarna, trots detta verkligen kunna existera eller ha existerat, men nog vore det underligt om detta vore fallet med alla ord som alla meddelarna förklarar för dem fullständigt okända. Förf. tackar i förordet speciellt lantbrukaren C. A. Larsson, Bukärr, Jörlanda, och hans son Otto A. Larsson. Alla sammanhängande textprov från sydbohuslänska mål härröra från dessa. Nu har den förre förnekat tillvaron av ett par av de av förf. meddelade orden, och sådana upplysningar som ett flertal ej genuina adj. på *-ig* (där målet har *-ot -sta*), verbet *hälla*, uttrycket *stå på håll*, subst. *hällloge*, adj. *hälllog*, subst. *kavel* m. fl., vilka näppeligen ens förstås av en genuin bohusläning, måste härröra från en riksspråkstalande person. Dylika uppgifter torde därför härstamma från den senare, vilken enligt uppgifter i socknen sedan sitt sjuttonde eller adertonde levnadsår icke varit bosatt i Jörlanda. De av herr Erik Larsson vid kontrollen tillfrågade gamla, i respektive socknar sedan barndomen bofasta, genuint talande personerna måste äga betydligt större vitsord, framför allt i de fall då deras uppgifter äro samstämmiga, och det inträffar synnerligen ofta. Men om nu förf. beträffande Jörlanda fått många mindre tillförlitliga och rent felaktiga uppgifter (av Otto A. Larsson?), hur har han då från de tre socknarna Solberga, Spekeröd, Romelanda samt stundom även Norum, kunnat få så samstämmiga, felaktiga belägg på så många för alla tillfrågade personer alldeles okända ord. Den frågan låter jag stå öppen.

Här har endast rörts vid brister hos själva materialet. En del misstag ha emellertid begåtts av förf. även då dialektmaterialet är korrekt. De mera graverande av dessa påpekades av professor Lindroth vid avhandlingens ventilerung i Uppsala våren 1936; även några här ovan meddelade misstag påpekades, men den här nämnda kontrollundersökningen var då icke gjord. Dylika misstag synas mig emellertid vara av underordnad betydelse och för förf. avgjort mindre komprometterande än arten av det framlagda dialektmaterialet. Bristande kännedom om Göteborgsinstitutets publikationer, vilket t. ex. medfört att förf. vid *truglort* (s. 141) såsom något nytt meddelat precis detsamma som redan skett för det i SIOD 5, 60 behandlade, för förf. okända boh. synonyma *trugdrit*, blir snarast en obetydlig underlåtenhetssynd.

Det är beklagligt att allt det förtjänstfulla som Abrahamsons avhandling verkligen rymmer ställts vid sidan av så mycket opålitligt och felaktigt material, och att hans flit och entusiasm kombinerats med den principiellt och metodiskt oförsvarliga under-

låtenheten att ta del av annat material än hans eget. Ty slutomdömet om avhandlingen måste bli att den, trots sina ovan påpekade betydande förtjänster, icke kan begagnas såsom en tillförlitlig källa av kommande forskare, utan att de där lämnade uppgifterna kontrollerats hos Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola.

Assar Janzén.

Författarfrågor i "Nya eller Karlskrönikan" (RK2).

1. Författaren till »Engelbrektskrönikan».

Med rätt yttrar Erik Neuman (Samlaren 1927, s. 108): »Det kan efter von der Ropps utredning¹ ej vara något som helst tvivel om att den av Klemming benämnda Nya eller Karlskrönikan måste särskiljas i *två* skarpt avgränsade krönikor: en Engelbrektskrönika och en Karlskrönika, författade av skilda personer.» Diskutabelt är dock uttrycket »*två* skarpt avgränsade krönikor». Man torde tills vidare böra nöja sig med att fastslå, att v. 1—2765 i RK2 äro författade av annan person än fortsättningen. Som historiker och utlänning använde v. d. Ropp utslutande inre kriterier som bevismedel. En filolog och svensk har ingen svårighet att se, att de språkliga, stilistiska och verstekniska förhållandena bekräfta v. d. Ropps slutsats. En del dylika ting ha sammanställts av Neuman, Samlaren 1931, s. 113 ff., och mycket skulle kunna tilläggas.

Engelbrektskrönikan (EngK) »verdient nicht nur als Lebensbeschreibung eines mittelalterlichen Volkshelden sondern auch als eines der hervorragendsten biographischen Denkmale der älteren schwedischen Literatur hoch in Ehren gehalten zu werden» (v. d. Ropp). Även rent litterärt står EngK på ett helt annat och högre plan än den egentliga Karlskrönikan (KK). Att utröna något om EngK:s författare är således en för svensk kulturhistorisk forskning mycket lockande och viktig uppgift.

Ett försök till lösning av EngK:s författarfråga har framlagts av E. Neuman i sistnämnda avhandling i Samlaren 1931. Neumans bevisföring synes² i korthet sagt vara ungefär följande.

¹ Zur deutsch-skandinavischen Geschichte des XV. Jahrhunderts, Leipzig 1876, s. 115 ff.

² Förf:s svåröverskådliga framställning gör, att det ingalunda är lätt att korrekt referera den.

EngK är i Cod. Holm. D6 nedskrivnen av »hand 1» (v. 1—1261) och »hand 2» (v. 1262—2765). Hand 2:s parti representerar den ursprungliga EngK (antytt redan av Klemming). Hand 1:s parti är en renskrift av en förlorad förlaga av hand 2. I hand 2:s språk finner Neuman uppsvenska, danska och tyska drag. Skrivaren antas därför vara tysk. Men dessutom vittna »de egenomliga rimmen» om att »just författaren måste ha varit av lågtysk börd» (s. 161). Hand 2:s piktur återfinner Neuman i 20 diplom från åren 1434—39.¹ I ett av dessa nämnes »Johan Fredebern Rikesens oc war [= rådets] scriffuare». Denne Fredebern bär ett tyskt namn. Han säges därför (s. 175 och pass.) vara »tyskfödd». Han har ej blott nedskrivit v. 1262—2765 utan även författat EngK i dess helhet någon gång mellan $27/4$ 1436 och $9/10$ 1438. — Jfr sammanfattningar av Neuman själv Samlaren 1934, s. 115 och »Dateringen av den s. k. Karlskrönikans olika partier» etc. (1934), s. 12.

De påstådda germanismerna i EngK ha kritiskt behandlats av Nat. Lindqvist i Arkiv 51, s. 350 ff. Jag är icke på alla punkter enig med Lindqvist,² men på det hela taget måste han sägas

¹ Tillägg Samlaren 1934, s. 116.

² Betänkliga synas mig framför allt i flera fall Lindqvists antaganden av »ganska långt gående licentia poetica» (s. 354 f.). Så skall *forramen* genom dylik licentia stå i stället för *forrama* 'bestämma' i KK 8165:

*sidan skulle baden raaden forramen
hwar herrene best maga koma samen.*

Mig förefaller det uppenbart, att texten är korrumperad. Genom jämförelse med EngK 1646 f.

*kunne man ther eth minne j Raama
at thz sculle ey til rätta koma*

kan man med rätt stor sannolikhet, synes det mig, restituera:

*sidan skulle baden raaden forrama
hwar herrene best maga samen koma.*

Ej heller i fallet 7444

som marsken kom wart sa stort j [= I] regna

är det fråga om något tilläggande av språkvidrig ändelse (jfr nedan s. 8) utan om ett sällsynt och kanske relativt tidigt fall av substantiverad in-

ha uppvisat haltlösheten i Neumans antagande, att författaren måste varit tysk.

Neuman yttrar Samlaren 1931, s. 161, att »de egendomliga rimmen — särskilt de närmast ovan under c), d) och e) nämnda — vittna oförtydligt, att just författaren måste ha varit av lågtysk börd». Då det här närmast intresserar mig att tillse, om författaren är identisk med hand 2, måste vi granska de tre åberopade momenten.

Det visar sig då, att c) och d) röra två för övrigt ej be- lagda lågtyska låneord, *beledha* och *vraha*. Härom yttrar Lind- qvist träffande: »Skulle lågtyska hapax legomena utgöra krite- rier på handskrifternas [eller litteraturalstrens] lågtyska prove- niens, måste de medelsvenska handskrifterna [eller litteratural- stren] i stor utsträckning vara skrivna av lågtyskar» (s. 380).

Moment e) vill utnyttja rimmen *bödh* : *j moot*, *slot* : *budh* och *badh* : *thet*, vilka äro »inkongruenta också med avseende på vokalismen. Annorlunda är förhållandet i medellågtyskan, där *slot* : *bôt* prestera ett relativt gott, fullt tillåtligt rim. Detsamma gäller än mer *bôt* : (in de, to) *môt* — om man nämligen ... kan antaga, att rimmaren varit från ... området med apokope av ändelsevokalen (*môte* > *môt*) [vilket man icke kan antaga, se Lindqvist s. 363] — och *bat* : *dat*.» Innan man kan dra några som helst slutsatser av rimmen i fråga, fordras naturligtvis som bakgrund en undersökning av EngK:s rimvanor i det hela. En dylik undersökning visar, att EngK rimmar 1) *ö* : *o* — utom i talrika fall av typen *hörde* : *giorde* — i *störta* : *porta* 1365 f. (se nedan) och *hörat* : *korat* 1823 f.; 2) *o* : *u* i *jnkomer*¹ : *hunger* 2103 f.; 3) *a* : *ä* i *haste* : *betzta* 85 f., *sampna* : *ämpna* 626 f., *danska* : *suenska* 2213 f., *wel* : *scal* Klemmings uppl. s. 334. — Om rimmet *störta* : *porta* i v. 1364 ff.:

finitiv (vilket kanske kan betecknas som »licentia poetica»). Jfr t. ex. v. 6672:

han aan mik tha huarken gotz eller lifua.

¹ Att vi för EngK ha att ansätta formen *koma*, ej *kuma*, göres sannolikt av rim som *koma* : *froma* 128 f.

*oc sworo the wille husit hawa
 eller alla ther vm störta
 the lagde sich hard för then porta*

yttrar Neuman s. 156, att singularformen *porta* verkar »i hög grad för tillfället konstruerad», och rimmet säges bli bättre med de mlt. formerna *storten*¹: *porten* (ack. sg.). Neuman synes här ha glömt, att ett ändelse-*a* kan vara likvärdigt med -*e*. Enligt min uppfattning är *porta* dat. sing. efter *för*, trots riktningsverbet *lagde sik*, på liknande sätt som *i* styr »dativ» v. 846 och 1338:

*the komo nider i wesmana lande;
 Han sende budh j wermelanda
 [oc badh almogen fasta² standa].*

Samlaren 1934, s. 114 ff. återkommer Neuman till frågan om EngK:s författare. Det heter där (s. 116 f.), att hand 2:s parti måste vara författarens originalhandskrift, enär avskrivningsfel saknas. I hand 1:s parti finns åtminstone ett säkert dylikt, vilket ju alltid är något. En fortsatt undersökning av rimmen torde emellertid göra sannolikt, att även hand 2:s parti är en avskrift.

1. V. 1720 f. rimma *wille* : *försculle*:

*vtan the hanom nakan bön vnna wille
 som han mz them matta försculle.*

Något fall, där *i* : *u* rimma, påträffas för övrigt icke. Rimmet blir från EngK:s synpunkt acceptabelt, om man insätter växelformen *forskylla* (jfr t. ex. *hylla* : *wille* 1322 f.). Att författaren själv skulle ha förstört sitt rim är osannolikt. Emellertid förekomma lika dåliga rim som *wille* : *försculle* (värst kanske *hylle* : *alle* 101 f.).

2. Formen *fäst* n. 'fäste' tolkas av Neuman s. 150 som återgående på en lt. apokoperad form *vest* (för *veste*). Att förkla-

¹ D. v. s. *störten*, se Lindqvist s. 365 f.

² *Fasta* är alltså icke uteslutande en »rimform» (Neuman s. 152).

ringen är omöjlig har visats av Lindqvist s. 362 f. — Genom sammanställning av följande verser i EngK synes det mig klart framgå, hur *fäst* är att bedöma:

han wille storma til thz fäst
sich redde hwar som han kunne best 1436 f.;
jnnan pasche apten ther näst
tha scullen latha Rykkia fra thz fäst 2517 f.¹

Juss erixsson meente the gästa
the lagde sik hard fore the fästa 820 f.;
melchior giotz fik tha thet fästa
greffwa hans trodhe hanom tha besta 830 f.;
han bath hämpta sina hesta
och thorde ey bida vppa thet fästa 850 f.;
vm morgon annamede engelbrecht thet festa
och kesta tha fore thz besta 904 f.;
then omilda fogad wilde the gesta
och draga honom vt aff thet festa 1032 f.;
engelbrecht fik her niels erengiselsson thz fästa
han troade hanom ther til betzta 1194 f.;
licherwiis gik tha om thz fäste
som förre om thz andra näste 1300 f.²;
Engelbret togh gerna widh thz fästa
oc fik sin broder han trodhe [hanum³] bezsta 1314 f.;
The foro siden til eth annet fästa
Agnaholm heet thz nesta 1351 f.;
Til nyköpinge hafde han fört thz besta
vt af thz samma fästä 1479 ¹/₇ f.;
Thölka skalka trodha han bestä
oc fic them badhe landh oc fästä 1944 f.;

¹ Härtill ansluter sig KK 2904 f.:

han redh strax til thz fest
oc dactingade som han kunde best.

² Verserna senare tillagda av annan hand.

³ Struket.

*hvar reedda sich som han gat besta
manlik trodha the til thz festa 2361 f.;
fingen j staden hafde han thz fästa
jammerligha wardhe wj tha gesta 2399 f.*

Jämför vidare ur KK t. ex.:

*Sua anamade the thz feste
oc waktadet som the kunde beste 3472 f.;
och al hans skath the vtfästa
jnnan kyndelmesso ther nesta 4832 f.;
honom tykte wara bäste
at man medh daghtingan freste 4862 f.;
at finge the ekki vntsetting ynnan monad ther neste
nordmen skulle the fa thz fäste 6164 f.;
om natiuitatis marie ther neste
skulde the gaa aff thz feste 6220 f.;
aff konung eric om olafsmässe näste
marskenom skulle han faa thz fäste 6622 f.;
om symonis & jude fik han konungen thz feste
thz war bespisat alla beste 6948 f.;
ther redh han tha sielfuer näste
mz ij^c ferdoge män oc häste 8595 f.;
konungen trode them alla beste
ty hwar thera hade jo et feste 8761 f.;
ynnan vincula petri ther neste
tha skulle han them fa thz feste 8871 f.*

Den som gör sig besvär att genomläsa ovanstående exempel-samling kan, synes det mig, om han ej är bunden av förutfattade meningar, icke dra någon annan slutsats än att verserna 1436 f. och 2517 f. äro korrumperade och att tvåstaviga rim ha stått i originalet. Korruptionen kan icke tillskrivas författaren, och författaren och skrivaren äro alltså icke identiska.

3. V. 1924 f. lyda:

*han miste ther badhe gotz och skip
mz liffuet fik han nöwa slippa.*

Rimmet betecknas av Neuman s. 160 som »tämligen enastående». I själva verket är det alldeles enastående. Varken i EngK eller KK påträffas så vitt jag kan finna något annat fall, där ett manligt och ett kvinnligt ord rimma.

Verserna måste sammanhållas med följande:

*the togo fra thöm gotz och schippe
mz nödh the mz liffuit slippe 332 f.;*
*oc flere hans tyänara j andra smaa skippe
the mondo oc ey heller slippe 8349 f. (KK).*

Neuman uttalar om rimmet *skip:slippa*, att »det låter väl tänka sig, att författaren under arbetets gång blivit betänksam angående tillåtligheten av vissa former, som han i början av krönikan utan tvekan[!] använt». För min del kan jag icke tänka något sådant, då rim mellan en- och tvåstaviga ord för övrigt ej påvisats i EngK (eller ens KK). Mycket rimligare är, att en avskrivare ändrat *skippe* till *skip*. Neutr. pl. *skippe* (*schippe*) är att jämföra med följande former ur KK, anförda av Lindqvist s. 354 f.: *orde* 6042, *breffue* 7957. Formen *breffue* kan även beläggas i diplom Stockholm ¹⁸/₇ 1439 (papper, i RA, enligt Neuman skrivet av Johan Fredebern), där det heter: »Wj Mattis ødgizlasson Mickel jute oc johan Fredebern Scriffware Gørom witterlighit mz thzta opno breff Ath wj hafuom hørt oc seet breffwe oforderffwada, oskrapadha oc oplumpadha» etc. — Kan-ske är också *kiffue*, *kijfwa* pl., ej inf. i EngK v. 89 och 1892:

*och epter min dödh faen i kiffue;
swa matte förstyras trätta oc kijfwa.*

Hit hör väl ock EngK 490:

naar som hiöldis räffstatinga,

och säkert analogt är nog KK 3934:

the viste tha engin radhe.

Till dessa formers förklaring erbjuda sig flera möjligheter, men det har intet intresse att uppehålla sig vid osäkra möjligheter. Att man, som Lindqvist antar, »för att få passande rim . . . tillagt rent språkvidriga ändelser», tror jag knappast.

Härmed torde det vara uppvisat, att vare sig hand 2 är identisk med Johan Fredebern eller icke, är EngK icke författad av denna hand 2.¹ Johan Fredebern måste åter avträda från den svenska litteraturhistorien.

2. Författaren till »parti 3» i RK2.

Efter v. d. Ropps föredöme delar Neuman KK i två olika partier (»parti 2» och »parti 3»). Parti 2 omfattar (enligt Neuman, Samlaren 1934, s. 117) v. 2766—6543, parti 3 v. 6544—9628. Enligt Neuman äro dessa författade av olika personer. Om parti 3 yttrar Neuman, Samlaren 1927, s. 178, att hand 8 är dess »huvudredaktör». Kanske är detta riktigt. Senare blir emellertid hand 8 för Neuman »författare till parti 3» (Samlaren 1934, s. 216). I »Dateringen» etc. s. 33 heter det: »Det troligaste är . . . att hand 8 varit författare till hela parti 3 av Karlskrönikan. De delar av partiet, som handen skrivit, verka med sina talrika ändringar avgjort koncept, om man jämför dem med vad som skrivits av händerna 6 och 7. Därmed vill jag ej ha sagt, att de nödvändigtvis representera författarens originalkoncept. Möjligt är naturligtvis, att bakom hela parti 3 ligger ett ursprungligt koncept, vars sämst utarbetade delar författaren själv under ideliga ändringar omskrivit.»

Jag skall här visa, att parti 3, även det som hand 8 skrivit, är en avskrift, samt vidare att hand 8 med en grad av sannolikhet som gränsar till visshet, icke är författaren, alltså icke blott avskrivit sig själv.²

¹ Jfr S. Kraft, Hist. tidskr. 1937, s. 5.

² Neuman lägger på andra håll stor vikt vid att ett parti av viss skrivare icke innehåller något påtagligt avskrivarfel. Bland de verser som nedskrivits av hand 8 märkas 7524 f.:

Enligt Neuman, Samlaren 1934, s. 118, »framgår [det] redan av språkliga skäl», »att det ej kan ha varit samme författare till de olika partierna» (d. v. s. parti 2 och parti 3). Vid bevisföringen spela orden *genstan* och *strax* en viss roll. Enligt Neumans räkningar förekommer (i EngK *genstan* 35, *strax* 40 gånger;) i parti 2 *genstan* 19, *strax* 64 gånger; i parti 3 *genstan* alls icke, *strax* 79 gånger. Neuman menar det vara föga troligt, att parti 3, där *genstan* helt saknas, skulle ha samma författare som parti 2 med 19 *genstan*.

Liksom ofta eljest försummar Neuman att utnyttja de kontrollmöjligheter som ligga däri, att texten är versifierad. Om man i parti 3 slår upp de verser, som innehålla ordet *strax*, skall man gång på gång lägga märke till att verserna äro i rytmskt avseende missljudande, t. ex.

mårskén möte honom stráx thär 6865
ko'nungen bá'dh hanom stráx thá' 7008
stráx mårskén war ko'mmin the'ra 6868¹
stráx o'fuer ho'lfwiden j'n 9201.²

Dessa verser äro fula men överskrida icke det möjligas gränser. Så torde däremot vara fallet med

oc krönton the'r stráx swaa' 7095 (hand 8).

En vers som slutar med tre betonade stavelser i rad³ kan jag för övrigt ej påträffa i parti 3, och i parti 2 har jag endast funnit:

sie'lfuer ha'n stráx re'dh 3630.

Slutsatsen är given. Verserna ha ursprungligen lytt:

thz han skulle jo forfinna oc see
thz konungen hanom got vnthee.

KK är för visso intet lysande konstverk, men den sista versen är väl dock något stark. En emendation ligger nära till hands.

¹ Denna vers kan dock tänkas vara tretaktig.

² Möjligen att läsa: *stráx ofuer ho'lfwiden j'n*.

³ Möjligheten av en ursprunglig tretaktig vers med manlig utgång torde man kunna helt frånsä.

*oc krönton ther genstan swaa;
sielffuer han [tha?] genstan redh.¹*

På liknande sätt lyder v. 1697 (EngK):

strax sculle the förlikas thär,

men framför *strax* är *ginstan* struket.

Det är sålunda tämligen givet, att originalet till såväl parti 3 som parti 2 har innehållit ordet *genstan*, resp. fler fall av *genstan*. Ändringar, som så i grund bryta ned versernas rytmik kunna omöjligt ha företagits av författaren. Hand 8 är alltså med all sannolikhet icke författare till parti 3. — En parallell erbjuder EngK v. 1885. Den slutgiltiga versionen lyder:

The badhe danska tha.

Efter *The* har emellertid en rytmiskt okänslig bearbetare strukit ordet *suensca*.

Olikheten i fråga om *strax* mellan parti 2 och parti 3 beror säkerligen därpå, att parti 3 — vid den sista avskrivningen eller tidigare — reviderats hårdhäntare än parti 2. Samma synpunkt kan läggas på olikheten i fråga om *monde*. Neumans slutledning, Samlaren 1934, s. 119, att skillnaden beträffande detta ords frekvens mellan parti 2 (27,2 gånger per 1000 rader) och parti 3 (6,5 gånger) »vittnar (jämfte förekomsten av *genstan*, *ginstan* i parti 2) klart och tydligt [sic] för att de olika partierna ej . . . kunna härröra från samme författare», är förfelad.²

Fallet är principiellt av stort intresse. Det visar, att ordförrådet — i allmänhet en säkrare bas vid författarbestämmelser än företeelser hörande till ortografi och ljudlära — även det kan vara en gungande grund att bygga på, nämligen då medveten omarbetning kan misstänkas eller fastställas.

¹ Ev.: *sielffuer han thaghar genast redh*, jfr Söderwall under *paghar*.

² Härmed vill jag givetvis ingalunda påstå, att det icke på andra grunder skulle kunna visas, att parti 2 och parti 3 härröra från olika författare. Men att vårt på 1400-talet ej särskilt folkrika land ungefär sam-

3. Författaren till »parti 2» i RK2.

Om »parti 2» yttrar Neuman, Samlaren 1934, s. 134: »Vi taga näppeligen fel, om vi i hand 4 se författaren till parti 2.» Enligt min mening taga vi tvärtom i så fall säkerligen fel. S. 124 heter det: »Författaren är säkerligen hand 4, ty i handens 1267 verser har jag ej funnit något avskriftsfel.» Även om intet avskrivningsfel skulle finnas, kan detta ju ingenting bevisa — på sin höjd att hand 4 varit en omsorgsfull avskrivare.

Ett närmare studium av hand 4:s verser visar att det finns en del växlingar i fråga om språkformerna, som enklast förklaras som blandning av hand 4:s och en förlagas språk:

1. *Varken* heter hos hand 4 *hwazke* 4719, *hwadzke* 4893 men *hwarken* 5362, *huarken* Klemmings uppl. s. 353. Hos hand 3 heter det *huarte* 3411 men *hwarken* 3004, *hwarken* 6501. Hos hand 5 heter det *hwarchen* 4221; v. 4477 läser Klemming *hwarthe*, men säkerligen står det *hwarche*, antagligen fel för *hwarchen*. Hand 6 har *huarken* 5241. Hos hand 7 heter det *hwarske* 6006, 6267, *hwaskе* 6725, *hwasken* 6759 men *hwarken* 6117, *hwarken* 6407. Alltså: formen *hwarken* dyker upp hos 5 olika händer och bör sålunda ha tillhört originalet. Däremot har antagligen hand 4:s egen form varit *hwazke*, hand 3:s *hwarte*, hand 7:s *hwarske* e. d.

2. *Fördärva* heter hos hand 4 *fordarffua* o. d. 4065, 4707, 4735, 5507, 5527, Klemmings uppl. s. 350 (här rimmande med *ärffwa!*), summa 6 gånger; däremot en gång *fordärffua* 4965 (i rim med *värffwa*). Ordet rimmar med *värva* även 3090 f., 3594 f., 5862 f. och skrives av hand 3 *forderffue* 3091, av hand 7 *forderffua* 5597, 5823, 5862. Säkerligen är *fordarffua* hand 4:s form, *fordärva* originalets.

3. Pret. av *låta* heter i allmänhet *lot*. Hos hand 4 dyker *lath* upp en gång (3960), hos hand 3 en gång (*lat* 3005; osäkert är *lato* 3290, kanske att läsa *loto*).

tidigst skulle ha hyst två så dåliga poeter med samma dåliga moral och samma starka kärlek till gudsnådliga floskler (se Neuman, Samlaren 1927, s. 109 ff.), det vill man ändå i det längsta vägra att tro.

4. 'Genast' heter i parti 2 regelbundet *genstan*, *gensten* (en gång *genast*), se Neuman, Samlaren 1934, s. 118. Blott hos hand 4 träffas *ginstan* tre gånger: 3962, 3964 (struket), 3969. Rimligtvis har originalet haft *gen-* och är *ginstan* hand 4:s egen form.

5. Pret. av *varda* heter hos hand 4 *vardh* 4764, *vard* 4972, 4973 men *wart* 4927.

6. Hos hand 4 heter det

köpstadz men böndher och alle mena 4655,
köpstadha men bönder och alle mena 4998.

Att den ena av formerna för 'köpstadsmän' härrör från hand 4, den andra från förlagan göres ytterligare sannolikt därav att hand 7 har *köpstadzmen* 5741 men *köpstadamen* 5963, 6359.

Det torde härmed vara så gott som bevisat, att hand 4 icke är författare till parti 2 utan att denna hand avskrivit en förlaga med former som i många fall avvikit från hans egna.

* * *

I belysning av ovanstående små undersökningar torde det synas tvivelaktigt om Cod. D6, såsom ske plägar, med rätta kan karakteriseras som »original». Ett koncept kan handskriften väl kallas, men beteckningen original är, som vi ha sett, näppeligen lämplig. Bakom den ligga handskrifter av såväl EngK som KK. Om D6 innehåller direkta avskrifter av originalhandskrifterna kan såvitt jag ser icke avgöras.

Erik Noreen.

O. Icel. *seg(g)ja*, OHG. *sagēn*, OE. *secg(e)an*,
 a verb of the first and third weak class
 and the—*ējo/e*: *ē*-formation of the
 third weak class.

OHG. *sagēn*, OS. *seggian*, OE. *secgan*, OIcel. *seg(g)ja* 'to say', belongs to the Idg. root *seq^u*: gr. ἐν(ν)έπω 'I narrate', lat. *inseque*, Lith. *seku*, *sekti* 'narrare',¹ *sekimas* 'narrating', *sekmė* 'narration', *pri-seku* 'to prove', *sakaũ*, *sakýti* 'to tell', Old Church Slavonic *sočiti* 'to inform', *sokъ* 'informer', etc. It is not necessary to separate the Germanic group from the above-mentioned words and to suppose a root *sagh*,-² especially as this root would be quite isolated.³ There is no real obstacle to bringing together the Germanic group with the non-Germanic words. There is however a certain difficulty in explaining the fact that *sagēn* is a verb of the third weak class. In Germanic there is no other verb of this meaning with the same formation. If one takes into consideration verbs of a similar meaning, let us say all verbs signifying 'to make a sound', one is in a position to point out a few: OHG. *harēn* 'to cry', *stammēn* 'balbutiare', *harmēn* 'to scold'.

There are quite a number of these verbs in Baltic, also some in Old Church Slavonic. To cite a few examples: Lith. *kalbũ* *kalbėti* 'to speak', *šnekũ*, *šnekėti* 'to speak', *vapũ*, *vapėti* 'to talk', *bildũ*, *bildėti* 'to make a hollow sound', *klegũ*, *klegėti* 'to shout', Latvian *bilžu* (besides *bildu*) *atbildēt* 'to answer', Old Church Slavonic *kritšati* 'to call', etc.⁴

Although the *ē*-formation is quite frequent for verbs with the meaning 'to say, to call, to make a noise' etc. in Baltic, an *ē*-formation does not occur in the case of the verb which corresponds to OHG. *sagēn*. The usual type is that of the causative-iterative *sakaũ*, *sakýti*; or let us say rather of the iterative *sakýti*, for not only is this formation in Lithuanian used chiefly for iteratives, but a *sekti* with the same meaning proves that *sakýti* is no causative.

¹ Schulze, KZ 45, 288.

² Collitz, Das schwache Präteritum und seine Vorgeschichte, 1912, p. 78, comes to this conclusion.

³ An Old Irish *saig*- 'to say', which Collitz compares with the Germanic group, does not exist (see Pedersen, Vergleichende Grammatik der keltischen Sprachen, II 606).

⁴ Specht, KZ 62, 97—98 gives a long list of verbs of the meaning 'to make a noise; to speak'. — This article of mine is very much indebted to W. Schulze and was written several years before the publication of Specht's study. A number of facts are explained here in a way different from that of Specht.

Consequently OHG. *sagēn* must be explained as an analogical formation. It is not difficult to find the pattern. It is a well-known fact that words of opposite meaning frequently have the same formation. The contrast word for 'to say something' is 'to be silent'. As a matter of fact there is a group of words of this meaning which have *ē*-formation. Latin *tacēre*, Goth. *paħan*, OHG. *dagēn*, OIcel. *pegja* 'to be silent', Goth. *paħains* 'silence', Old Prussian *tussise* (< **tusē*-; compare the *je/jo*-formation Old Indian *tuśyati* 'to become calm, to become satisfied') 'he may be silent', Latin *silēre* 'to be silent', Goth. *anasilan* 'to become silent',¹ Old Church Slavonic *mlčati* 'to become silent'; Lith. *tylėti*² 'to be silent', Old Church Slavonic *tlěti* 'to fall to dust', 'to decay',³ Goth. *gastawan* 'to become silent', OHG. *arstummēn*, *irstummēn* 'to become silent', OHG. *farswigēn* 'not to talk about a thing', *swigēn*, OE. *swīgian* (Anglian always *i*) 'to be silent'.

That OHG. *sagēn* is formed by analogy to *paħan* etc. becomes evident also from the Old Icelandic and Old Swedish, where *segja* and *pegja* are linked up by inflection in contrast to the other verbs of the third weak class.

jo-Presents and *ē*-Verbs in non-Germanic Languages.

In order to find out how this analogy came about, — whether it was based not only on the meaning but also on the underlying form, — it is necessary to explain briefly the formation of the *ē*-verbs and their special development in the non-Germanic dialects. This is all the more indispensable since opinions on this subject differ.

¹ The inchoative meaning is due to the compound. The original meaning of the *ē*-verbs is 'to be in a state' and also, according to Schulze, 'to keep, to hold in a state' (cf. Lith. *kalti* 'to hammer': *kalėti* 'to be in jail' ('to be kept fastened after hammering') 'to keep in fetters', Szyrwid; Goth. *swēran* 'to keep holy; to worship'. Other transitives are: Goth. *haban* (= lat. *teneo*), *arman*, *weiħan*, *fastan*, *aistan*, *fijan*, *ħatan*, *puħan*, *liugan*); see W. Wissmann, *Nomina postverbalia in den altgermanischen Sprachen* 1932, p. 147.

² Lith. *tylėti* and OE. *swīgian* show lengthening: *tylėti* 'to be silent': *tilti* 'to become silent', Old Church Slavonic *tlěti*; *swīgian*; *swīgian*. This lengthening is characteristic of the *jo-ē*-verbs. It is not possible to find out about this phenomenon in every case, since the original vowel-gradation and this lengthening often have the same result. Other examples are: Latin *cupio*, Old Indian *kūpyati* 'he becomes moved or agitated': Old Church Slavonic *kypěti* (*y < ū*) 'to boil', Latvian *kūpēt*, Lith. *kupėti* 'to boil over'; OHG. *hlosēn*: Old Church Slavonic *slychati* (< **klūsē*-) 'to hear', and probably Lith. *tupėti*, Latv. *tupēt* 'to sit', *tupt* 'to sit down': Lith. *tūpti* 'to sit down'.

³ The difference of meaning within this group seems to forbid bringing these words together. However there is a semantic parallel offered by *tacēre*, Greek *τήχω*, *ταχίνα*, Lat. *tābere*, *tābēs*, *tābesco*, if these words are derived from the same root.

The long \bar{e} of the \bar{e} -verbs is nonpresentic: it appears in nominal formations, in the infinitive, the past participle and in the preterite: Lith. *turėti*, Old Church Slavonic *iměti*, Lat. *verēcundia*, *valētudo*, *acēre* — *acētum* — *acēscō*, *tābēre* — *tābēs* — *tābēscō*.

As to the formation of the present there is no consensus of opinion. It shows in Baltic a short \check{i} and in Slavic a long \bar{i} . In explaining the present of the \bar{e} -verbs some scholars start from the Balto-Slavic \check{i} , taking for granted that this \check{i} is original; this \check{i} is then connected by them with the $\check{i}o$ -Present (Gr. $\mu\alpha\lambda\acute{\iota}\nu\omicron\mu\alpha\iota$, Old Indian *mānyatē* 4th class) or even with the Sanscrit passive (*budyātē* 'he is awakened': Old Church Slavonic *bǫditi*).¹

Such a derivation is possible only if one does not take into account the meaning of the verbs. The $\check{i}e/\check{i}o$ -present, the *capio*-type very often has the meaning 'to bring into a state, into a condition', whereas the \bar{e} -type is composed of the Neuter-Passives, the verbs with the meaning 'to be in a state'.²

The verbs with the meaning of the $\check{i}e/\check{i}o$ -type are inflected in Lithuanian in the following way: *kreipiū*, *kreipi*, *kreipi(a)*, *kreipiame*, *kreipiate*. Allowing for the influence of analogy, the endings of this paradigm may be connected with those of the *capio*-type: *-iō*, *-iesi*, *-ietī*, *-iomes*, *-iethe*, *-ionti*.³ The *-to*-participle and the *ti*-abstract noun, which have no vowel between the root and these elements *-ti-* and *-to-*, confirm the assumption that we have here the endings of the *capio*-type: Lat. *captus*, Goth. *hafts*, O.Irish *cacht* and Lith. *kreipti*. In Old Church Slavonic the *capio*-type has the endings: *-jō*, *-ješi*, *-jetz*, *-jema*, *-jete*, *-jotz*.

The inflection of the present of the \bar{e} -type is different from that of the $\check{i}o$ -type: *mýliu*, *mýli*, *mýl*, *mýlime*, *mýlite*.⁴ As the verbs with the meaning of the $\check{i}o$ -type in Lithuanian have an inflection clearly differentiated from that of the verbs with the meaning of the \bar{e} -type in Lithuanian, it is not feasible to connect the Indogermanic $\check{i}e/\check{i}o$ -present with the present of the Lithuanian \bar{e} -type; the \bar{e} -present of the \bar{e} verbs must by all means be distinguished as a formation different from the Indogermanic $\check{i}e/\check{i}o$ -present.

In Latin the Neuter-Passives belong to the same class as the Causative-Iteratives. In Old Church Slavonic the present of the Causative-Iteratives has the same inflection as that of the \bar{e} -type.

¹ Meillet-Printz, Einführung in die vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen, 1909, S. 121 f.

² See Mezger, Arkiv 50, 131.

³ See J. Schmidt, KZ. XXI, 285 f.: *spiáuju* ($\check{i}e/\check{i}o$) : *sraviū* (< **srovejō* > **sraviju* > *sraviū*).

⁴ The Lithuanian future is inflected in the same way: *búsiu*, *búsi*, *bús*, *búsime*, *búsite* (see Bezzenger, BB. XXVI, 169 ff.).

We may then conclude that the present of the \bar{e} -verbs had the same endings as that of the Causative-Iteratives in Indogermanic.¹ These were accordingly: *-eiō*, *-ejesi*, *-ejeti*, *-ejomēs*, *-ejethe*, *ejonti*.² The long \bar{i} in Church Slavonic and the short \bar{i} in Lithuanian have to be explained as contractions of *eje* (*ejo*).³

The Present of the \bar{e} -Verbs in Germanic.

The paradigm which must be presupposed for the inflection in several Germanic dialects has a somewhat different aspect: the \bar{e} in *ěj* is long when an \bar{e} follows: *qəpējō*, *qəpējəsi*, *qəpējeti*, *qəpējomes*, *qəpējethe*, *qəpējonti*. No satisfactory reason can be given for the lengthening of the *e*. One might suggest various explanations: Besides the deverbative \bar{e} -verbs there were denominative \bar{e} -verbs. These denominatives, which are extant in Balto-Slavic as a distinct class⁴ with an inflection of their own, have a long \bar{e} throughout the present: *-ējo*, *-ējesi*, *-ējeti*, *ējomēs*, *-ējethe*, *-ējonti*. In Latin the denominative type has no inflection differentiated from the deverbative. There might have been two types which have fallen together due to phonetic processes. The Germanic paradigm might have come about as a contamination of both types. However, this is not very probable. The long \bar{e} seems rather to have been introduced from the non-presentic forms. To support this explanation one might cite the circumstance that the 2., 3. Sg., 2. Plur. of the present influenced the preterite and the past participle: *habaiþs* and *habaida* (instead of **habēþs* and **habēda* or *habda*) according to the equation *salbōs : salbōþ : salbōda : salbōþs = habais : habaiþ : x : y*, where *x* and *y* are *habaida* and *habaiþs*. A further circumstance corroborates this explanation: In Germanic the present of *sitian* corresponds exactly to the Latin *sedeō* (< **sedejō*). The fact that the old *-ějō*, *-ějesi* inflection was preserved in this case, where there was no preterite and past participle with \bar{e} -formation, makes it very probable that the long \bar{e} in the present of the third class weak verbs was introduced from the non-presentic \bar{e} -forms.

¹ There is a difference in the vowel gradation of the root: the root of the \bar{e} -type usually had Tiefstufe, the root of the Causative-Iteratives o-gradation.

² Specht, KZ 62, 60 ff. gives the same explanation.

³ Idg. *-eio-* or *-iio-* becomes *y* if accented and *i* if unaccented in Lithuanian: Lith. *aulỹs*, Latvian *aũlis* 'bee-hive' = Lat. *alveus*; compare also the names of animals in *-ys* or *-is* = Lat. *-eus* in *eculeus* (J. Schmidt, Bezenberger, Schulze, Sommer, Specht, KZ 62, 79). In Old Church Slavonic the infinitive of the Causative-Iterative *-i-ti* agrees with the present: *-iši*, *-itъ*, *-imъ*, *-ite*. One cannot, however, prove that *-eio-*, *-eie-* becomes *i* in Church Slavonic.

⁴ In Baltic this class has been somewhat extended. It contains not only denominatives of the \bar{e} -types, but also caus.-iteratives.

The Indogermanic form of the paradigm which must be presupposed for the Germanic dialects is reconstructed from the following forms:

Idg.	OE. (Non-W. S.)	OS.	OIcel.	Goth.
¹ *qəpĕjo	hæbbe ¹	hebbiu	[hef ³ (hefe)]	
*qəpĕjesi	hafast ⁴	habas, -es (-is)	[hefer(*hafer)]	habais
*qəpĕjeti	hafad	habad, -ed (-id)		habaiþ
*qəpĕjomēs			[segjom ³]	
*qəpĕjethe			[segeþ]	habaiþ
*qəpĕjonti	habbað ²	hebbiað, habbiað	[segja]	

There are levellings. In OHG. the first Sg., the first and third Plur. are formed after the model of the 2., 3. Sg., 2. Plur.⁵; in Goth. the forms with *j* were given up, so there is a paradigm *haba*, *habais*, *habaiþ*, *habam*, *habaiþ*, *haband*.⁶ This might have happened in analogy to the forms which had no *j*, just as *hafu* in Beowulf is a new formation in analogy to *hafast*, *hafad*. There may have been an additional reason for the change of Goth. **habja* to a *haba*: a verb with the form **habja* (with Tiefstufe *ə* or Idg. *ā* = Germanic *a*) looked in Germanic like a Causative-Iterative

¹ Whether Germanic **hab-* goes back to **qap-*, or **qəp-* is not important for our problem.

² OE. *hæbbe*, *habbað*, instead of *hebbe* is probably due to the introduction of *a* instead of an *æ*.

³ For a detailed discussion of these forms see below.

⁴ A number of the criteria used by Sievers in order to ascertain whether an OE. verb belonged to the third class or not are not thought valid by H. M. Flasdieck (Untersuchungen über die germanischen Verben III Klasse, Halle 1935, § 2 ff.). He may be partly correct; however, a statement § 17 a) like that »Die Formen *hafast*, *hafap* ... müssen in der Endung als Formen der *ō* Flexion gedeutet werden; *-a-* kann nicht auf *ai* beruhen» is rather doubtful. Schulze taught: it is true, Germanic *ai* appears in OE. as *e*. However, this *ai* corresponds to an Idg. diphthong with 2 morae. Germanic *ai* in Gothic *habais* goes back to Idg. *-ēi-*, to a diphthong with 3 morae. As a stressed Germanic *ai* going back to a two-morae-diphthong becomes *ā* in OE., why should an unstressed Germanic *ai* going back to a 3-morae-diphthong not become *a* in Old English?

⁵ This statement is valid only in case the OHG. paradigm does not represent the old denominative paradigm.

⁶ The Old Icelandic paradigm *vaker*, *vokom*, *vakeþ*, *vaka* corresponds to the Gothic paradigm *habais*, *habam*, *habaiþ*, *haband*. The first person *vake* seems to be formed on the equation *heyre* : *heyrer* : *heyrer* = *x* : *vaker* : *vaker*, where *x* = *vake*. At any rate the *e* in *vake* is late. It cannot be proved that this *e* corresponds to the Gothic *a* in *haba*, since this is also a rather late innovation. The paradigm of *hafa* : *hef*, *hefr*, *hefr* (prose *hefe*, *hefer*, *hefer*), *hefom*, *hafep*, *hafa* has the same plural as *vaka*, whereas the singular agrees more or less with *segja*.

(with Idg. *o* = Germ. *a*), or like a verb of the *capjo*-type. This was true in all cases where no »grammatischer Wechsel« could take place, no matter whether the accent of the present of the \bar{e} -type was on the root or not. If »grammatischer Wechsel« was possible, the 1. Sg., and the 1. and 3. Plur. of the Germanic \bar{e} -present had the form of the *capjo*-type (Goth. *hafja*, Old Indian fourth class with accent on the root- *pátyati*) in case the accent of the \bar{e} -verb was on the root in the present; or they had the form of the Causative-Iterative in case the accent of the \bar{e} -verb was not on the root in the present. As the *jo*-type is with regard to meaning a contrast-type of the \bar{e} -type and the causative type at least not identical in meaning with the \bar{e} -type, psychological factors may have played a part in dissimilating a **habja* into a *haba*.¹

The accent of the Present of the \bar{e} -Verbs.

This brings us to the question of the accent. The Germanic verbs frequently have Tiefstufe. This leads to the supposition that the accent was not on the root. This supposition is confirmed by the fact that the Germanic \bar{e} -verbs often show, when compared with the corresponding Idg. verbs, a form that goes back to an unaccented root.² These Indogermanic-Germanic correspondences seem to make it certain that the \bar{e} -verb was not accented on the root. Germanic conditions are, however, somewhat more complicated. There is a change of accent, as may be concluded by the »grammatischer Wechsel« within the paradigm: Goth. *pahan* and OHG. *dagēn* cannot be explained in any other way.

It seems that the non-presentic forms were accented on the root. This assumption is based chiefly on the fact that there is a

¹ It is worthy of note that the Gothic has *sitan* and *ligan* instead of Germanic **sitian* and **ligian* beside the Causatives *satian* and *lagian*, just as it has *haba* instead of **habja*. It is accordingly not improbable that Gothic *sitan* and *ligan* came about in analogy to the first Sg. (1. Pl.; 3. Pl.) of the type *haban*.

In Balto-Slavic our paradigm shows \bar{e} -formation: Old Church Slavonic *sěděti*, Lith. *sedėti*, Latvian *sēdēt*; only the present has in Baltic a strange combination of *jo*- and *ejo*-inflection (see Endzelin, Lettische Grammatik, § 632).

That Germanic *ligian* is formed in a way similar to *sitian* is made probable by the \bar{e} -formation of Old Church Slavonic *ležati*. Other \bar{e} -formations, with the same meaning, are: Lat. *iacere*, Latvian *gulēt*, Lith. *gulėti* 'to lie', Lith. *tupėti*, Latvian *tupēt*.

² T. E. Karsten, Mémoires de la société néo-philologique à Helsingfors, II, 1897, p. 29: 'alle diejenigen Verba, welche für die vorhistorische Accentuation beweiskräftig sind, dienen auf Suffixbetonung hin'.

fahēps (*fahēd-*) beside *faginon*. The present must then have had the accent on the suffix.¹

The Present of the *ē*-Verbs and the Present of the Causative-Iteratives.

Provided that the conclusion about the accent holds good, then the paradigm as it was derived from the inflection of the various Germanic dialects had the accent not on the root and in the first singular and in the first and third plural endings identical in form to those of the Causative-Iteratives. As Idg. *ə* and *o* fall together in Germanic *a*, there was a possibility for an Indogermanic causative-iterative to enter the third class weak. This is what happened in the case of OHG. *sagēn*.

It is even possible that the Idg. type *qapējo*, *qapējesi*, *qapējeti*, continued to exist in Germanic (besides the specifically Germanic type *qapējo*, *qapējesi*, *qapējeti* and the possible denominative type ending in *-ējo*, *-ējesi*, *ējeti*, etc.). It is hard to ascertain this definitely. A sporadic Germanic 2. or 3. Sg. of a verb of the »third« class with the endings of the first class weak might easily be formed in analogy to the 1. Sg., 1. 3. Plur. However there is one circumstance that makes it not at all improbable that the old *qapējesi*-type with the short *ē* throughout the present is still preserved in Germanic, that is the fact that a verb sometimes belongs to the first class in one dialect and to the third class in another or even has forms of the first class (in the Present especially) and third weak class in the very same dialect.²

¹ This solves the »difficulty« Goth. *haban*: Lat. *habere* in a very simple way. These two verbs have an entirely different root; they are not connected at all. They simply have the same formation, a feature which occurs in the case of other verbs of the same meaning: Lith. *turėti* 'halten', 'to hold, to have, to have to, to possess', Latvian *turēt* 'to have, to hold', Prussian *turīt* 'to have, to be to', Old Church Slavonic *iměti* 'to have', Old Church Slavonic *držati* 'to hold', Latin *teneo* 'to have, to hold'.

Goth. *habais* goes back to a root *qap-* or *qap-*, with the accent on the suffix, to the same root which appears in Goth. *hafja*, Lat. *capio*. In this type the accent is on the root, as may be seen from Goth. *hafja* and from the corresponding formation in Sanskrit, the *-ya*-presents, the fourth class, which has Tiefstufe of the root and the accent on the root. That Goth. *haban* may be derived from *qap-* (or *qap-*) is confirmed by the Latin, where a **capēre* must have existed, as one may deduce from *capēdo*, which is formed from **capēre* as *torpēdo* is from *torpēre*. We have then two types formed from the same root, in Germanic as well as in Latin: *capio* = *hafja* and *haban* = **capēre*.

² Such verbs are in Old High German: *druoēn* 'to suffer', *erēn* 'to honor', *farēn* 'to persecute', *harmēn* 'to scold', *kapfēn* 'to gaze', *rāmēn* 'to strive', *rastēn* 'to rest', *winēn* 'to pasture'; see Schatz, Althochdeutsche Grammatik, 1927, § 500. See also Flasdieck, §§ 57, 59.

It would go beyond the scope of this short article to examine all the verbs which show similar phenomena. It is not even necessary to do so. A comparatively restricted number of similar verbs will give us an idea of the different possibilities. The verbs which have been selected are: OE. *secg(e)an*, *libban*, *habban*, *hycg(e)an*; they form a certain unity, at least in Northern West Germanic, and are instructive in almost every respect.

Gothic *liban* (*libais*, *libaiþ*; *libaida*; *libaidedup*) is a verb of the third class; this is also shown by the verbal abstract *libains*. In Old High German also the verb belongs to the third class (*leben*, *lebēta*); there are, however, three forms which are identical with first class forms: *libit* (3. Sg.) Ib Rd 1, 294, 46, *libiti* (subj. pret.) Samarit. and *lipitimes* Bav. Gl. 1, 750, 24.¹ In Old Saxon there are forms of the second class: *libod* (3. sg.; only in M) and *libbiōd* (plur.; only once in M); these forms show that *libbian* is in the process of being transformed into a verb of the second class, like most verbs of the third class in Old Saxon and Old English. However, *libbian* is still a verb of the third class in Old Saxon. The preterite *libdi* (once in C) as well as *habda*, *hafda* show that there was once a form **libada* and **habada* (corresponding to Goth. *libaida*, *habaida*); forms like *libda* and *habda*, instead of *libda* and *habda* are late levellings. In Old Icelandic *lifa* (*lifpa*, *lifat* and also *lifpr*) is a regular verb of the third class; the past part. *lifenn* can hardly be taken as a valid proof that forms of the first class existed, although this formation usually occurs only with verbs of the first class. In Old English the forms cannot be given an absolutely clear interpretation: 2. 3. Sing. *lifas(t)*, *lifad* may be forms of the second class (or third class); *lifad* (and *lifed*) are probably form of the third class weak (*-ējeti*); *libbe*, *libbad* are *-ējo* formations.² *lifde*, *lifd* are forms of the third class. Does OE. *lifzu*, *lifze*, *lifzað* go back to **lifēj-*?

Summing up, we might say that the Germanic verb represented by Gothic *liban* (= Church Slavonic *libēti*) etc. is clearly a verb of the third class; a few forms are those of the first class; they may represent an old state of affairs, and almost certainly do so, as it is not very probable that they came about by analogy. There are two alternatives; both point, however, in the same direction: 1) If the Old High German common paradigm *habēm*, *habēs*, *habēt*, *habēmes*, *habēt*, *habēnt* is denominative, then *libit* must be a remnant of the old deverbative Indogermanic type (*qəpējesi*); 2) if the Old High German paradigm came about by levelling, then the levelling must have begun with the *ē*-forms (2. 3. sg., 2. pl.), that is to say, the second or third singular was the in-

¹ Schatz, op. cit. § 501.

² For more forms see Flasdieck § 21 f.

fluencing factor; a form *libit* can accordingly not be the result of analogy, but must be old.

Gothic *hugjan* is a verb of the first class. In Old High German it is a verb of the first class in the present; the preterite (and the participle) have forms of the first and the third class: a paradigm *huggen*, *hugita*, *gihugit* (*kahugitemo* early Bavarian Glosses 4, 332, 1) existed as well as forms like *hogta*, *hogtun*, *hogti* O, *farhocton* B, *arhocta*, *arhoktun* early Bav. Gl. 2, 222, 6. 333, 3. and *hogēta*, *hogēti*, *hogētin* O. In Old Saxon the present is that of the first class; the preterite has forms of the third: *hogda*, *hugdun*, *hogdun* C, *farhugdun* and *farhogdon*, *gihugda*, *gihogda* C, *gehugdīn*, *gihogdīn* C, *gehogdīn*, *gihugdīn* C; the adjective *gihugid* 'minded' is a new formation based on the present; the adjective *gihugd* (twice in M) is formed on the analogy of the verbs without a 'Bindevokal' in the preterite. In Old Icelandic the present is that of the first class; the past participle has however beside *hugþr*, *hugt* a *hugat*, which is clearly a form of the third class. In Old West Saxon the inflection of the Present is mainly that of the first class. West Saxon *-hogad* and *-hoga* may belong to the third class. They may also be forms of the second class, especially since in Old West Saxon the preterite *hogode* (beside *hogde*), and the past participle *-hogod* are forms of the second class. In Anglian the preterite is mainly that of the third class *-hogde*, *-hogdon*; second class forms occur f. i. in *hogade* and in the adjective *bihogodo*. *ējo/e* forms are witnessed by *forhycgad* (Pl; Ps and Beda T₁), *gehyged* (3. Sg. Beda T₁), *forhycgad* (3. Sg.; Li). 3. Sg. *forhogad* (Ps; R₂) may be a form of the second or third class.

We may conclude that the non-presentic forms of the verb represented by Gothic *hugjan* were in Germanic those of an *ē*-verb: Old Icelandic *hugat* still shows the old *ē*. In Old High German Otfrid has *hogeta*, besides *hogta*, etc. The Old English non-presentic forms are those of the third or second class. Old Saxon *hogdun* is clearly not a form of the first class, but one of the third.

Only the Gothic forms an exception. With a present *hugjan* only a preterite *hugida* and a past participle *hugiþs* is possible in Gothic. The present plays an important role not only in the formation of the preterite in Gothic, but also of the past participle. There might have existed an older **hugēþs*. An *ē*-formation is almost certainly contained in Goth. *gahugds* (OS. *gihugd*, OE. *gehygd*, *gehȳd*, OHG. *gihuct*, *huct*, etc.). While *-ti*-abstract nouns are generally formed from verbal root stems and not from derived verbal stems in Germanic, *gahugds* is certainly not derived from a root-verb; in this case we should expect a **gahuhts*. A vowel must have dropped before the *-ti*-derivation. There is only one

word ¹ in Gothic which can be compared with *gahugds*; that is *fahēps*, an *ē*-formation. Thus we may conclude that even in Gothic there existed a verbal stem **hugē-*, or perhaps better **huχē-*.

The present is that of the first class in all dialects except the Old English. May we then conclude that in Goth. *hugjan* the old *qapējesi*-type with short *ĕ* throughout the present continues to exist, so that those Old English presentic forms of *hycgean* (which are not forms of the »first« class) were only the special outcome of a development common to the four third class weak verbs treated here? We should then have the following distribution: 1) *qapējo*, *qapējesi* type preserved in verbs of the third class, the present of which is exactly like that of the first class (*hugjan*). 2) OHG. *habēm*, *habēs* (*-ējo*, *ējesi*); this type is the denominative *ē*-type or has more probably come about as the result of levellings. 3) the most frequent, *qapējo*, *qapējesi*: Old English, Old Saxon, Old Icelandic, with its variant *haba*, *habais* in Gothic and in Old Norse.

Goth. *haban* is a verb of the third class. So is OHG. *habēn*; there are some forms of the first class: *hebis*, *inthebis* H, *hebit* Samarit., *hebit* Is B H, *pihebit* H alleman. glosses 2, 36, 6, *inthebit* Bav. gloss. 1, 535, 21, pret. *kihebita* B, *hebiton* Rb, Franc. gloss. 2, 27, 33, *hebitos*, subj. *hebiti* Samarit., *inthebita*, *gihepitun*, *firhepitun* Bav. gloss. 1, 416, 12. 704, 23. 744, 28. 804, 47; the past participle is always *gihabet*. In Old Saxon the paradigm is that of the third class; the preterite has again syncopated forms *habda*, *habdun*; (forms with *ð* and *f* (*habða*, *hafða*) can only be understood as syncopated forms). In Old English the verb *habban* belongs to the third class. *hæbbe* and *habbað* are *-ējo/e*-forms; the endings of *hafas(t)*, *hafad* go back to *-ējesi*, *-ējeti*. (There is no reason why they should be *ō*-forms.) The West Saxon forms *hæfst* *hæfd* are not forms of the first class; the *a* has been changed into *æ* by the influence of the *-jan* verbs. The Kentian *hefst* (once; Fladieck *heff*) corresponds to a West Saxon *hæfst*. North. *hafo*, *hafu* (*hæfo*) show a development similar to Goth. *haba*²;

¹ OHG. *gidult* is of the same formation. Goth. *fulleip* (Acc.; Mc. 4, 28 'fullness', OE. *winterfyllid*, must be, if it is not misspelled for *fullip* - a rather late formation on the present stem, like *arbaip*- (in analogy to *fahēps* or from an older *arbēps*, which is however not very probable). Goth. *fullipē* (C 2, 16) may be an old *-to-* participle.

² *haba* instead of **habja* came about in analogy to forms without *j* (*habais*, *habaiþ*, *haband*), or perhaps as a result of dissimilation (see above). So did OHG. *habu* (T once), *habo* (N Np), *sagu* (T once), *sago* (N Np Nw); OE. *lijo* (R²), *sægo* (instead of *sago*, in analogy to *sæges*, *sæged* (R²L)). A form like *habu* T and *habo* N makes it highly probable that the type *qapējo*, *qapējesi* existed originally also in Old High German; in this case the Old High German paradigm would, partly at least, have come about by levelling and not go back, at least not altogether, to the denominative type.

poetic *hafu* proves this form to be old. In the North. paradigm *hafo*, *hæfes*, *hæfed*, *habbað* the second and third sg. may perhaps continue **qapējesi*, **qapējeti*¹; but it seems more probable that they are late innovation. In Old Icelandic the plural is that of the Gothic type (*habam*, *habaiþ*, *haband* = *vokom*, *vakeþ*, *vaka*); the singular has *hefe*, *hefer* just like *vake*, *vaker*, only with Umlaut, and the old forms *hef*, *hefr* as well. It is possible that old forms of the *qapējēsi*-type (I) survive in *hef*, *hefr*; it is also possible, however, that the paradigm was originally *qapējo*, *qapējesi*, *qapējeti* = OIcel. *hef*, **hafer*, **hafer* and that later levellings brought about the existing distribution of forms. The past participle is *hafþr*; a form *hafat* occurs very rarely.

The Verb *sagēn*.

Let us now consider the verb *sagēn*. We have already explained that its Germanic inflection came about by analogy to *þahan* and that the starting point could be, and was, the inflection of the (causative-)iterative. That there was a (causative-)iterative verb for *sagēn* in Germanic is very probable.

The root is *seq^u*, with e/o-Ablaut. Its meaning is 'to say' and 'to perceive, to see, to point out'.¹ There was an iterative *sakaū*, *sakjti* in Lithuanian; as a matter of fact the iterative and not the primary verb *sekti* is the verb generally used. Then there is nothing extraordinary in the assertion that an iterative existed in Germanic too. Such an iterative was identical in its Germanic endings with the third class weak verb Lat. *taceo*, OIcel. *þegja* at least in the first singular, first and third plural; perhaps the uniformity of endings even extended through the whole present. Moreover, the Germanic stem of the two verbs differed only in the initial sound, so that analogy between the two verbs could easily become effective.

Do the Germanic forms of the present still indicate that *sagēn* etc. was once an iterative? The Old English is not very instructive, since the four paradigms of *habban*, *libban*, *hycgan*, and *secgan* constitute a kind of unit in contrast to the other verbs of the third class. In Old English Ps has *secgu*, *sagas*, *seged* (in contrast to *hafad*, *forhogad*, *leofad*), *secgad*; *sege*. Beda T and Martyrologium have *sagad*, 3 sg; North. *sægo*, *sæges*, *sæged*, *sæcgad* like *hæfes*, *hæfed*; Imp. *sæg(e)* (First class). Old West Saxon *secge*, *sægd* (like *hæfd*), *secg(e)ad*. In Late West Saxon the present has the forms of a verb of the first class. In Old Saxon the general conditions are somewhat similar. The *a* in *sægis*, *sagad* instead of an *e* prove that the forms belong to the third

¹ See Flasdieck § 17 d, β.

class. There are however several indications of an inflection according to the first class: *segis* (once C) is a form of the first class; there is no ending *-as* in M, which usually has *a* (*sagad* M) in the third class verbs.

Forms of the first class are clearly recognizable in Old High German; they occur not only in the present and in the preterite but also in the past participle: *segist* Sam., *segita* Jb Rd, *kisegiti*, *sekitin* Alleman. Gl. 1, 310, 18; 53, p. p. *kisekit* Ja, *kisegit* Jb, *ubirsegit*, *firsegiter* Alleman. Gloss. 2, 201, 30. 206, 73 . . Bav. *segit*, *segita*, *segitun*; the past part. has in early Bavarian only \bar{e} -forms; in later glosses *gisegit* occurs. It is quite possible that old forms of the iterative survive in the examples mentioned. This seems all the more probable as the past part. of *habēn* has no *i*-forms, whereas in the case of *sagēn* they do exist. That in early Bavarian there are only \bar{e} -forms in the past part. need not necessarily be a valid objection to our assertion; for these \bar{e} -forms need not necessarily represent an old state of affairs, but probably came about in analogy to the \bar{e} -present.

There is more evidence in Old Icelandic for an iterative present. The plural of *segja*¹ (a few times also *seggja*¹) is that of a weak verb of the first class in contrast to the other verbs of the third class.² The singular is *sege*, *seger*, *seger* just like *vake*, *vaker*, *vaker*. There are old forms *seg*, *segr*, *segr*. They look like forms of the first class, and I think they are to be taken as such, since in the case of original third class verb *pegja* (twice *peggja*³) which is otherwise inflected like *seg(g)ja*, no *peg*, *pegr* but only *pege*, *peger* occur.⁴ The infinitives *segja* and *pegja*⁵ also have the forms of a first class verb. There is no such infinitive form for the other verbs of the third class (with the sole exception of *kligia*).

In Old Swedish the present of *sæghia* and *pighia* is that of a first class verb.

Summary.

Let us state again the chief facts. The deverbative \bar{e} -verbs frequently have Tiefstufe of the root. In Indogermanic the inflectional endings of the present of these verbs are in form identical

¹ Noreen, op. cit. § 279, 1.

² Of course one may say that *segiom*, *segeþ*, *segia* are the forms to be expected from a verb of the third class (type III), if one compares them with the Old English and the Old Saxon forms. One may grant the validity of this argument and explain the plural as that of a third class verb.

³ Noreen, op. cit. § 279, 1.

⁴ *ibid.*, § 532, 6 note.

⁵ The infinitive *pegja* came about in analogy to *segja*.

with those of the causative-iteratives,¹ and the accent of the forms of the present is not on the root (I, below). The denominative paradigm had the following endings: *-ējo*, *-ējesi*, *-ējeti* . . . (II). For Germanic a special paradigm (III) must be presupposed, with endings partly identical with type I and partly identical with type II. A variant of this paradigm III developed in Gothic and Old Icelandic (III b); in Old English and Old High German there are only a few traces of the beginnings of a similar development. In Old High German many verbs of the third class have forms of the first class; it is improbable that they represent a late development; they continue, rather, paradigm I. Only this explanation seems possible for such verbs as have a first class present throughout in one or in several dialects and *ē*-forms only in the preterite and past participle. It is not at all certain that type II continues to exist in Old High German: the Old High German first singular and first and third plural may very possibly be the result of a late analogical development having its starting point in the second and third singular and second plural of the specific Germanic paradigm (III).

I	II	III	Goth.	III b	OIcel.
qəpĕjo	-ējo	-ĕjo		haba	vake
qəpĕjesi	-ējesi	-ĕjesi	=	habais	= vaker
qəpĕjeti	-ējeti	-ĕjeti	=	habaiþ	
qəpĕjomes	-ējomes	-ĕjomes		habam	vokom
qəpĕjethe	-ējethe	-ĕjethe	=	habaiþ	(=) vakeþ
qəpĕjonti	-ējonti	-ĕjonti		haband	vaka

The *ē*-verbs had no uniform development in Germanic. The various dialects had paradigms which differed in some respects from the paradigms in other dialects. And sometimes a verb belonged to one class in one dialect and to another in another dialect. Of the four verbs discussed here, three are *ē*-verbs (Goth. *haban*, *liban* and OE. *hycgan*). In Old English *secgean* and these three verbs form a rather complete unit in contrast to the other verbs of the third class. One of these *ē*-verbs, Goth. *hugjan*, has in the other dialects a first class present (I) and non-presentic *ē*-forms in OHG., OS. and Old Norse; the two other *ē*-verbs have only *ē*-forms in Gothic (*haban*, *liban*) and partly first class forms in OHG.

If one considers the various possibilities of development, one cannot expect that the original iterative **sagjan*, which joined the

¹ This is no statement about a morphological connection of the two types; Specht (KZ 62, 60) thinks chiefly of denominative verbs of *ō*-Stems as pattern for the new *-ĕjo*-Present of the *ē*-Verbs.

ē-verbs by analogy to *pahan*, will still show its original descent very clearly.

There are, however, quite a number of forms of the first class, where other verbs of a similar type have no first class forms; especially in Old Icelandic (and partly in Old High German) the unique position of the iterative **sagjan* stands out more clearly than in Old English.

Fritz Mezger.

The Origin of the Story of Bothvar-Bjarki.

The story of Bothvar-Bjarki¹ is believed by F. Panzer to be identical with the Grendel story in Beowulf, and consequently to prove the Scandinavian origin of the latter.² »It is the identity of Beowulf and the *Bjarki* Saga», he writes, »which, leaving all the other evidence out of consideration, proves the Scandinavian origin of the Grendel story.»³ But his identification of Grendel and *Bjarki*⁴ rests in turn upon another, namely, upon the identification of *Bjarki* with the folk-tale of *The Bear's Son*.⁵ One hesitates to add one more (even were it a positive) theory to the already vexed question of the inter-relations of the *Hrólfs saga*, the *Bjarkarímur*, Saxo's account of »Biarco», and the *Bjarkamál*. Nevertheless, Panzer's identification of *Bjarki* as fundamentally a *Bear's Son* folk-tale appears forced and unconvincing; it has, indeed, already been called in question.⁶ It will be the purpose, therefore, of the following study (1) to compare more thoroughly than has yet been done, the accounts of the adventures of Bothvar and his brothers as presented in the *Hrólfs saga Kraka* and the *Bjarkarímur*; (2) to show that *Bjarki* was originally derived from some version of the widely popular folk-tale, *The Two Brothers* (Grimm, § 60) and that the *Bear's Son* motifs which it contains are late

¹ Preserved in Saxo's *Gesta Danorum*, II, 6. (Vol. I, pp. 50—62 in the edition of J. Olrik and H. Ræder, Haunia, 1913) where the account is very brief; and more fully in the *Hrólfs saga Kraka*, and the *Bjarkarímur*, both edited by F. Jónsson, Köbenhavn (1904). The *Hrólfs saga* has been translated into German by L. Ettmüller, *Altnordischer Sagenschatz*, Leipzig (1870), pp. 316—382; and by P. Hermann, *Die Geschichte von Hrólfr Kraki*, Torgau (1905); into English by Stella M. Mills, *The Saga of Hrólfr Kraki*, Oxford (1933).

² *Studien zur Germanischen Sagengeschichte*, Vol. I, München (1910).

³ *Op. cit.*, p. 394.

⁴ I shall use this title to indicate the adventures of Bothvar, his brothers and Hjalti, when not distinguishing between the variant accounts in *Saga*, Saxo and *Rímur*.

⁵ Grimm, No. 91: »Dat Erdmannecken». It is Panzer's opinion that this *Märchen* was worked into a *Heldensage* in Gautland, or at least in Denmark, and that both Old English epic and *Bjarki* stem from this *Heldensage*.

⁶ Notably by C. W. von Sydow, »Beowulf och Bjarke», *Studier i Nordisk Filologi*, Vol. XIV, No. 3 (1923); see also his review of Panzer's studies, *Anzeiger für Deutsches Altertum*, XXXV (1911) p. 130. W. W. Lawrence, »Some Disputed Questions in Beowulf Criticism», *PMLA*, XXIV (1909), pp. 220 ff.; and the review of Panzer's book by the same scholar, *M. L. N.*, XXVII (1912), pp. 57—60. A. Olrik's view of the stories of Hrólfr's warriors as developments of the *Bjarkamál* and quite independent of *Beowulf* excludes, by implication, Panzer's equation.

accretions to the story and consequently can prove nothing regarding the tradition of the *Beowulf*; (3) to draw, in the light of this evidence, new conclusions as to the relations to one another of *Saga*, *Rímur*, *Saxo*, and *Bjarkamál*.

I. Hrólfssaga and Bjarkarímur.

For our present purpose, the significant portions of saga and rímur are those sections beginning with the marriage of Hring (Bjór), and ending with the rehabilitation of Hjalti. Fairly detailed outlines of these events will enable us to compare the saga and rímur in respect to inner consistency and relative fidelity to their common source.

Saga.	Rímur.
1.	1.
Widowed King Hring of Uppdalir has a son named Björn. Hring sends ambassadors southward to find him a wife. Storms drive their ships north toward Finmark, where they find Ingi-björg, and her daughter Hvít, in hiding because a mighty king is seeking the hand of Hvít, who will not have him. The envoys persuade Hvít to return and marry Hring. He finds her pleasing, but she finds him too old. (pp. 47—48). ¹	Widowed Jarl Bjór of Áland-sithr has three sons, <i>Bothvar</i> , Fróthi, and Thóri. Bjór sends his councilor, Björn to woo Ása of Hálogaland. Lost in a fog for a hundred days, Björn is driven to Vargey, where he finds Hvít, daughter of King Mottul, and a maid-servant, Svört. A Berserk is wooing Hvít, but she will marry no one east of Kjøl. Björn persuades Hvít to return and wed the Jarl. Quickly Hvít began to reign. No one could live in peace with her. She made the Jarl crazy with love. (I, 20—53)
2.	2.
Hring's son, Björn, and Bera, daughter of a neighboring karl, had been sweethearts from childhood. (p. 48)	(omitted in R.)

¹ References are to F. Jónsson's edition.

3.

In Hring's absence, Hvit invites Björn to her bed, and when he indignantly refuses, slaps him with a wolf-glove, turning him into a bear, and saying he shall prey upon his father's cattle. (pp. 49—50)

4.

Meeting the bear at night, Bera recognizes Björn by his eyes, and follows him to his den, where, becoming a man by night, Björn begets on her three sons. Prescient of his death, Björn instructs Bera to ask for the ring which will be found under his right shoulder; not to eat of his flesh when the Queen shall serve it at a feast; to name the three sons she will bear Elgfróthi, Thóri, and Bøthvar; to bring the boys to his den, where they will find treasure in a three-floored chest, and in the rock, the weapons destined for each. (pp. 50—52)

3.

In Bjór's absence, Hvit tells the three brothers that she is pained by their unfriendliness, and gives them three coats, which, when put on, turn Fróthi into an elk, Thóri into a hound and Bøthvar into a bear. Bøthvar sees Fróthi and Thóri tear each other to pieces. He runs into the country, pursued by hounds. (II, 8—13)

4.

Bøthvar, as a bear, slays both men and cattle. While seeking her cattle in a mist, Hild, a farmer's daughter, happens into Bøthvar's den, a grotto, as if hollowed out of a single stone. In the stone are imbedded a short-sword, a battle axe, and the sword Laufi. She recognizes Bøthvar when he shakes off his grey fur. He tells her of his misfortune, and takes her to bed with him. She does not resist. When she wakes, Bøthvar is gone. She goes home, and returns on two other nights. She gives birth thereafter to Elgfróthi, Thóri »Hound», and Bøthvar. Bøthvar had a biting temper, and was therefore named Bjarki. The bear-father appears to Hild in a dream: »Today I shall be killed; the Queen has shortened my life. I shall be salted down and cooked. Do not eat of my flesh, nor let the children eat of it. They take after my brothers. You will all suffer harm and pain. I love you and my children; one of you will avenge me.» (II, 13—31)

5.

Bjorn is slain by the King's men. Bera secures the ring under the bear's shoulder. Hvit prepares a feast and forces Bera to eat of the bear-flesh. Bera gives birth to three sons, one an elk from the navel down, called *Elg-Fróthi*, one with dog's paws, called *Thóri Hound's Foot*; the third, *Boþvar* is unmarked. (pp. 52—54)

5.

Boþvar is slain off a ness by the Jarl's men, who come in a ship. The bear-flesh is served at a feast. Hvit sends some to Hild, who is gone from home. Fróthi sucks a piece and becomes an elk up to the knees; Thóri grew a dog's foot on the left side. *Boþvar* having merely touched a drop of the juice with his toe, gets a bear's claw (*nogl*). Returning home, Hild quickly kindles a fire and throws the meat therein. (II, 32—41)

6.

The boys grow up like grass, and are strong and rough at play. At the age of twelve, Fróthi has already killed and maimed some of his playmates. He leaves home, being taken first by Bera to the den, where after attempting to draw from the rock, first the sword, and then the axe, he draws his allotted short-sword. He goes without bidding farewell to his mother and builds a house in a mountain pass, where he becomes a bandit, and kills men. (pp. 54—55)

6.

Hild's sons fear nothing. Fróthi plays with the King's men, and when he uses his full strength, always throws them. He broke the hands and feet of fifteen men, and the backs of many. He is forced to leave home. Instructed by the bear in a second dream, Hild takes Fróthi to the bear's den, where he first attempts to draw the sword *Laufi* from the rock, and succeeds in drawing the short-sword. He kisses his mother and departs to dwell near *Úrar-heitli*, where he becomes a bandit. (II, 44—54)

7.

Hring suspects the Queen's part in all this, but does nothing about it. Thóri now receives the least share of the treasure, and a battle-axe in the den (trying first to draw out the sword), and bidding farewell to his mo-

7.

Bjarki and Thóri, still at home, have more strength than six and four. Thóri kills six of the Jarl's men, and is forced to leave. The bear-father appears again to Hild and instructs her. Thóri fails in attempting to

ther, leaves home. He comes to Fróthi's house, takes a seat and pulls his hat down over his face. Fróthi returns presently, and not recognizing him, resents the intruder. The two nearly come to fighting. Fróthi then recognizes Thóri and offers to share plunder if he will stay. Thóri declines. Fróthi advises him to go to Gautland, where the people are about to choose a successor to the late king. »It is their law that they call a meeting of all the people. A great seat is in the midst, big enough for two men. He who fills the seat shall be king. It seems to me that you might easily fill it.» Thóri does according to Fróthi's advice and is chosen king of the Geats, and becomes famous and powerful. (pp. 55—58)

8.

From his mother Bøthvar learns of the machinations of Hvít, denounces her to the king, and when the latter refuses to do anything about it, strangles her by putting a bag over her head. Hring dies and Bøthvar inherits the kingdom, which he leaves in his mother's possession. He draws the sword from the rock (it has magic properties), and sets forth to find his brother Elgfróthi. (pp. 58—60)

9. (a)

Bøthvar, having made a sheath of bark for his sword, comes to Fróthi's house, and

draw out Laufi, but draws the battle-axe from the rock, and goes to Hálogaland. Ása is still unmarried. A Berserk is wooing her. Thóri cuts off the Berserk's foot in a combat, and wins Ása and the estate of Bjarkey, founding a mighty race. (III, 9—29)

8.

Bøthvar kills eighteen of the Jarl's men, and is forced to leave home. Again Hild is instructed by the bear in a dream. »Have Bøthvar draw Laufi from the rock; let him go to Hrólfr's court; tell him of my fate and my brothers'.» Bøthvar kills Hvít by drawing a sack over her head, sinking her in a well, and throwing rocks over her. (III, 30—39)

9. (b)

Bøthvar, taking his sword in a chest, comes first to Thóri's kingdom. Thóri was absent. He

boldly makes himself at home. Fróthi returning at nightfall, takes him for an intruder, and threatens him. Bøthvar pulls his hat down and says nothing. The brothers grapple. Fróthi was hard to handle. Bøthvar's hat is knocked off and Fróthi recognizes him, telling Bøthvar that it was lucky for him that the fight did not continue. Fróthi invites Bøthvar to stay with him and share plunder. Bøthvar declines, reproaching Fróthi for his evil life. Fróthi advises Bøthvar to seek Hrólfr's court. Then Fróthi stuck him (with his dagger point). Then said Fróthi, »You are not so strong, kinsman, as beseems». He took blood from his calf and bade him drink it, and Bøthvar did so. And then Fróthi stuck him again and Bøthvar stood in the same track. »Now you are much stronger, kinsman», said Fróthi, »and I think the drink will serve you in good stead. You will be the mightiest in strength, courage, daring and manliness, and therefore I love you well.» Thereupon Fróthi stamped in the rock nearby, as deep as the pastern. Then Fróthi said, »I shall come to this rock every day and see what is in it. Mold will be in it if you die of sickness, water if you drown, blood if you die of a weapon. And then I will avenge you, for I love you best of all men.» (pp. 60—62)

was graciously received. All the dogs greeted him. He did not come into the lady's bed. This seemed a strange alteration to the men. The people wanted to lead Bøthvar to the law-giver's seat at the thing. Coming to the thing, Thóri cordially greets his brother. Bøthvar spent that winter with Thóri. Thóri offers to give him a wife, but Bøthvar asks for and receives Thóri's axe, and then departs to seek Fróthi. (III, 41—53)

9. (b)

Bøthvar rides to Gautland. King Thóri is not at home. The men were so alike that it was thought Thóri had come home. He was set in the high seat, and served as if he were king. He was put to bed near the Queen (for Thóri was married), but would not lie under the sheets with her. She thought it strange until he told her how the case stood, and then she didn't mind. And so they conducted themselves every night and chatted together until Thóri came home, and it was seen which was which. There was friendly greeting between the brothers, but Thóri said he would trust no other man so near his Queen. Thóri invited Bøthvar to stay with him and share the kingdom. However, Bøthvar declined this, also Thóri's offer to escort him. Thóri went part way with him, and the two brothers parted in friendship, although with some hidden ill-will. Nothing more is said of Bøthvar's journey until he came to Denmark. (pp. 62—63)

10.

On his way to Hleithargarth, Bøthvar is benighted in a storm; his exhausted horse injures a

9. (a)

Bøthvar comes to Fróthi's great hall in a wood. Fróthi is not at home. He kindles a light and lies down in the straw. Returning late at night, Fróthi resents the unknown intruder and they fight. Fróthi says his antagonist is no man but a devil. »You never really got the best of me when we were growing up together at home», said Bøthvar, making himself known. Fróthi urges Bøthvar to remain with him, and when Bøthvar disdainfully refuses to become a robber, reproaches him for asking Thóri's axe. Bøthvar stays a month with Fróthi. When he leaves for Hrólfr's court, Fróthi accompanies him a little way, and taunts him with his weakness. Bøthvar counters, reproaching Fróthi for leaving home without avenging his father. »It was not my lot to do this», says Fróthi, »but perhaps I shall avenge you. At least, that is my intention. Let us now mingle our blood in the little track hereby.» Fróthi mixed half water with the blood, poured it out and gave it to Bjarki. Bøthvar drank it off at a gulp. His strength began to increase in all his limbs. Fróthi said that no human being would be able to conquer him. (III, 54—IV, 27)

10.

Bøthvar now parted with his brother. He went toward Denmark as the way led him, and

hoof. Bøthvar finds a farm house, requests and is given shelter for the night by the farmer and his wife. He enquires of Hrólfr's court. The good-wife begins to cry. »Why are you crying, foolish woman?» »Our only son Høtt went one day to Hrólfr's court. The King's men taunted him, and when he took it ill, set him in a bone-heap. Their custom is to throw bones at him each meal-time. I know not if he is alive or dead. In return for our hospitality, please throw little rather than big bones at him.» Bøthvar agrees, expressing his contempt for such cruelty to boys. (pp. 63—64)

stopped at night at the home of a peasant and his wife. The hero asked of the customs of Hrólfr's court, and learned that they make every one mad with terror (literally, turn every one into a wild boar — *gjora their alla ath gjalti*) with whom they play their tricks. In Hleithargarth there stands a stone which twelve men can scarcely lift. At the gate are two fierce dogs who tear asunder anyone who attempts to pass through. »I had a son called Hjalti. I have never seen a fairer. Dangerous to him was Hleithargarth. His spirit was all beaten out of him. Now he is called Hood-Hjalti, Sow-with-horns and Womanish Coward. Better for him if he were dead!» In the morning, Bøthvar prepared to leave. The goodwife begins to cry. Bjarki asked why. »I think the bone-play is coming rather fast at Hjalti. If you throw with main I think it will be hard on him.» Bøthvar replies it is not likely he will throw many. »That would be an ill reward for your hospitality.» And he suggests that they shall rather help one another. The woman gives Bøthvar two loaves to throw to the dogs at the gate. (IV, 28—39)

11.

Arriving at Hleithargarth, Bøthvar stables his horse in the stall of the King's best charger, and enters the hall, which is almost empty. He hears a noise from a corner; a man's hand, very black, emerges from a heap

11.

Bøthvar comes to the gate of the hall, and kills the dogs with the aid of the loaves of bread. Word is brought to the King, who orders the men to drive the intruder out. In the ensuing struggle, Bøthvar kills two of

bones. It is the wretched Høtt who says he has built himself a rampart of the bones cast at him. Bøthvar drags him out and washes him at a pool (*vats*) nearby. Høtt is half dead with fear, but Bøthvar reassures him. He makes Høtt sit beside him. The King's men return to the hall at evening. The feast begins and the feasters begin to cast bones at Høtt where he sits beside Bøthvar. Bøthvar ignores the small bones which are first thrown, but when one of the King's men throws a big one, he catches it, and sends it back with such force that it kills the thrower. When Hrólfr hears of the death of his man, he sends for Bøthvar. Acquainted with the details of what has happened, he reproaches his men, and makes Bøthvar one of his warriors. Bøthvar demands that Høtt be given equal privileges with him. Bøthvar thrusts three men out of place at the board to make room for himself and Høtt. (pp. 65—68)

12.

As Yule approaches, the men lose their wonted cheerfulness. Bøthvar asks Høtt the reason, and learns that for two winters a great, fearful beast with wings on its back had ravaged the precincts, and done great harm. No weapons would pierce him. Bøthvar thinks the hall not very well guarded if one beast can waste the King's cattle. »It is no animal«, says Høtt, »but the greatest troll«. On Yule eve

the King's men. Entering the hall, he asks for a seat, and is told to sit near the door by Høtt. A heap of bones lay nearby. Therein was a fellow whom the others were tormenting. Bøthvar destroyed his shelter. »What ails the fellow; is he asleep? You do not sit up like other men.« Høtt explains the use of his shelter, and begs Bøthvar to let him alone, but Bøthvar makes him sit up at his side. An ox joint comes flying toward him. Bøthvar intercepts it, and sends it back, so that the thrower is killed. A second comes and is sent back with the same effect. Hrólfr orders the dead man's seat to be given to Bjarki. Bjarki set Hjalti on the bench beside him, and he himself sat on the shoulders of the man next him. (IV, 40—57)

12.

Most of the King's men insulted Høtt, who was not quick in speech. One day he and Bjarki leave the hall in such a way that no one knew about it. Hjalti says, »Let us not go into this wood; there is a she-wolf here who eats men up, and she will kill us both.« The wolf leapt from a thicket with gaping jaws. Hjalti shakes in terror. Bravely Bjarki attacks it, quickly slaying it. Blood streams from the

Hrólf bids his men keep within and not attack the creature. Nevertheless, Bøthvar secretly steals out, dragging the unwilling Høtt with him. They see the beast, and Høtt yells at the top of his voice that he is going to be swallowed. Bøthvar tells him to be still, and throws him down on the moss, and there he lies, not daring to move. Bøthvar goes to the attack. At first his sword sticks in the sheath, but he draws it finally and thrusts the beast under the shoulder and to the heart. Dragging Høtt to the carcass, Bøthvar forces him to drink of the slain troll's blood, and eat of its heart. After that Bøthvar and Høtt wrestle a long time. »Now», says Bøthvar, »you have become very strong, and I think you do not fear the King's men». »Neither them nor you, henceforth», retorts Høtt. They prop up the carcass so it will appear alive, and steal back to the hall. (pp. 68—69)

13.

In the morning, finding all peaceful, the King sends men out to see if there is any sign of the monster. The scouts report that the beast is at that moment hurrying toward the hall. Hrólf tells his men to prepare for a fight. He looks out at the door, and says he can see no sign of motion in the beast. »But who will venture to go and find out?» Bøthvar tells Høtt to disprove the evil things said about him by going out and slaying the

beast. Bøthvar threatens to kill Hjalti unless he drinks the blood. Hjalti reluctantly drank three swallows. Now he was equal to fighting with one man. His strength and courage increase. He became strong as a troll. His clothes burst from him. He became equal to Bøthvar in courage. (IV 58—66)

13.

The folds at Hleithargarth were attacked by a grey bear, one of many such in the neighbourhood. Bjarki learned that it killed the King's dogs. It was not much used to fighting men. Hrólf and all his men prepared to hunt the bear. »He shall be the greatest in my hall who faces the beast.» Roaring, the bear ran from its den and shook its baleful paws so that the men fled. Hjalti looked on when the combat began; he had nothing

monster. »That I will», says Høtt to the amazement of Hrólf. He demands and receives the King's sword Gullin-hjalti, and with it, proceeds to knock down the propped-up animal. »See what he has done», says Bøthvar to the King. »Truly he has changed», replies Hrólf, »but Høtt has not killed the creature. You had already done it.» Bøthvar admits, »that may be». Hrólf declares he had realized Bøthvar's prowess from the beginning, but his greatest feat was to have made a fighter out of Høtt. »Henceforth he shall be called Hjalti, after the sword, Gullin-hjalti.» And here ends this story of Bøthvar and his brothers.¹ (pp. 70—71)

in his hands. Hrólf tossed his sword to Hjalti, who caught it. Then he plunged it into the bear's right shoulder, and the bear fell down dead from this exploit. He won thus the name Hjalti the Brave, and was the equal of Bøthvar. (V, 1—13)

Comparisons of saga and rimur for the purpose of discovering which of the two better preserves their common story have hitherto chiefly been concerned with the monster-slayings in each (12 and 13).² F. Jónsson, in his 'Introduction', compares other incidents in saga and rimur, indicating a belief that each preserves certain »original» material lacking in the other. In the sections dealing with Bøthvar, he considers the rimur superior in their account of the animal markings of the heroes, and in the fact that according to them Hrólf's hall is not empty (as it is in the saga) when Bøthvar arrives. He considers the saga as superior in its presentation of only one set of hound — elk — bear brothers, in respect to the name Bera (as compared to Hild of the rimur), in the account of Thóri's fate, in the fact that it does not present Bøthvar as asking for Thóri's axe, and in the single monster slain by Bøthvar (as compared to she-wolf and bear of the rimur).

Closer comparison confirms the superiority of the saga in other details. 1. The motivation for the vengeance of Hvit is clearer and more *volkstümlich* in S., where the story is developed accord-

¹ In both S. and R., Bøthvar after some further exploits is given the daughter of Hrólf in marriage.

² A brief survey of opinions regarding this incident is presented in O. L. Olson's »The Relations of the Hrólfssaga Kraka and the Bjarkarimur to Beowulf». *Publications of the Society for the Advancement of Scandinavian Study*, III (1916), pp. 7—12.

ing to the Joseph — Potiphar formula. In S. we are told that Bjørn and Bera were sweethearts before the bewitchment. It is therefore natural that Bera should recognize in the bear the eyes of Bjørn, the king's son. In the rímur also she recognizes Bøthvar, after he has shaken off his bear's coat, but less reasonably, since there has been no former acquaintance between them. In S. the characteristic appellations of the boys are motivated by the instructions of Bjørn and the animal markings. In R. we are told that the bear begets on Hild Fróthi »the elk», Thóri »the dog» and Bjarki the »little bear». Only Bjarki's cognomen is motivated on the grounds that he had »a biting temper». The recurrent dreams in R. 4, 6, 8, seem superfluous. R. 7 is obviously corrupt in presenting Thóri as marrying the lady his father wooed before Thóri's birth. In R. 9 the mistake in the identities of the brothers and the chaste-bedfellow situation is not comprehensible without reference to S.¹ We are merely told that Bøthvar was graciously received. »All the dogs greeted him; he did not come into the lady's bed.» This is followed by the senseless »This seemed a strange alteration to the men.» In S. the situation is made quite clear. In S. the account of the »blood-brotherhood» ceremony, with the establishment of a »life-token» to warn Thóri when to avenge Bøthvar, is relatively clear and complete. R. preserves the »life-token» (the blood in the *spor*) and the motif of avenging:

hitt kann vera eg hefni þín
heldur er þat ætlun mín.

But the evident connection between the two is not perceived by the rimer.

The saga is again clearer and more reasonable in the account given by the good-wife to Bøthvar of the persecution of Høtt. She tells Bøthvar expressly that it is the custom of Hrólfr's warriors to throw bones at Høtt during the meal-time. In R. there is no information to explain to Bøthvar her remarks that she fears the bone-play is coming hard on Høtt and that it will be harder still if Bøthvar casts with force. Remarkable in R. at this point is the description of Hrólfr's court, with the fierce dogs at the gate, and the stone which twelve men can scarcely lift. Notable in S. is the fact that according to the goodwife, the King's men *set* Høtt in the bone heap, contradicting the later account, according to which the heap is a rampart built by Høtt for his own protection.

The accounts of the meeting of Bøthvar and Høtt and of the rescue of the latter from his plight are practically identical in S. and R. save for the detail noted above of the absence of men in the hall in S., and the exaggerated touch of R. in making Bøthvar sit on the shoulders of the man next to him.

¹ *Infra*, pp. 41—42.

O. L. Olson has made a careful comparison of the account in S. of *Bothvar's* troll-slaying, with the account in R. of *Bothvar's* slaying a she-wolf and *Hjalti's* slaying a bear. He shows repeated instances wherein the author of R., while he preserves ideas present also in S., »forgets» their motivation.¹ Also he concludes that the account in R., »though brief is so confused and indefinite that it does not bear analysis, and this is further evidence of the fact that the author of the *rimur* clumsily reworked material that he found in the *Hrólfs saga* version of *Bjarki's* career». Probably no sound statement of relative authenticity that would apply to all instances wherein R. diverges from S. is possible. Olson's investigations, however, and the comparisons herein support the conclusion that on the whole, the saga version of those events with which we are here concerned is distinctly better and more »original» than that of the *rimur*.

II. Bear's Son and *Bjarki*.

Bear's Son is the tale of the son of a mortal woman by a bear father, who exhibits in his youth ancestral traits of strength and violence. He leaves home, provided (often) with a special weapon, meets and makes friends with certain »strong companions», whom he surpasses in a test of strength. With them, he inhabits a deserted house in a wood. A demon appears, and upon successive days maltreats each of the strong companions. When his turn comes to await the monster, *Bear's Son* grapples with him, puts him (wounded) to flight and pursues him to the entrance of the underworld, wherein the demon dwells. The hero, after the strong companions have essayed, and been frightened from the undertaking, allows himself to be lowered by a rope into the subterranean realm. Here, aided by a magic sword, or drink, he kills one or more monsters, and frees the princesses whom the monster has abducted. The liberated maidens are drawn up to the »overworld» by the waiting companions, who now treacherously abandon the hero, and force the maidens to declare them their deliverers. *Bear's Son*, however, contrives to escape from the underworld, arriving just in time to expose the treacherous companions and win the youngest princess to wife.²

¹ Among these are the facts that in R. we are told *Bothvar* and *Hott* leave the hall »so that the men did not know about it». The king's restraining order which motivated their secrecy in S. is omitted. Again, in R., after drinking the blood of the wolf, »*Hjalti* had courage enough for fighting with one man . . . he was equal to *Bothvar* in strength». The ground for this statement is doubtless the wrestling match found only in S.

² I have sketched »*Bear's Son*» according to Panzer's »*Einleitungsformel A*», to which *Bjarki* supposedly conforms. Panzer, *op. cit.*, I, 376.

To demonstrate the identity of »Bear's Son» and *Bjarki*, Panzer cites the following *motifs*, common to both: (1.) The hero's bear-parentage, (2.) his swift growth, (3.) the killing and maiming of the playmates, (4.) the treasures which the hero takes from the cavern. Of these identifications there can be no question. The birth-and-youth story of Bjarki is clearly dependent in many important details upon *Bear's Son*. Subsequent equations are less convincing: e. g. the drawing of the weapons from the rock with the test of strength in certain variants of *Bear's Son*; the meeting of Bøthvar and his brothers with the meeting of Bear's Son and the strong companions¹; the wrestling between the brothers, with the wrestling between Bear's Son and the strong companions; the blood-drinking with the »langjähriges Saugen» plus the strengthening drink of Bear's Son in the underworld. And in the equations of Bøthvar's adventures in Hleithargarth with Bear's Son's in the »Waldhaus», the bounds of probability seem quite exceeded.² The influence of *Bear's Son* undoubtedly explains certain details of the birth and youth of the heroes of *Bjarki*; it cannot be made to explain the story as a whole.

Bjarki is, in fact, as it stands a highly composite story, »made up of several independent fragments, which are partly based upon oral tradition (or upon the author's arbitrary treatment of them), and partly derived from older written sources; and here I have in mind especially the Bjarkathátt», to quote F. Jónsson.³ Scholars have found in it influences of the story of Sivard Digri,⁴ of a variant of the folk-tale of »The Swan-Brothers» (Grimm No. 49),⁵ of a popular tale of a troll which devoured herdsmen at Yuletide,⁶ of the story of Hereward,⁷ of primitive customs of blood-drinking

¹ »Die Saga hat die im Märchen leer gebliebene Vorgeschichte der Genossen willkürlich, unter sichtlichem Benützung anderswoher entlehnter Namen und Motive ausgemalt.» Panzer, *op. cit.*, p. 380.

² »Ginge es im Schema des Böhrensohnmärchens weiter, so käme der Held mit den Genossen jetzt ins Waldhaus, wo diese beim Bereiten der Mahlzeit sich feige bezeigen gegen den Dämon, der sie misshandelt, bis der Held ihn bezwingt. Der Held der Saga kommt in ein Bauernhaus, hört dort von *Hqtr*, der am Königshofe bei der Mahlzeit sich feige in den Knochenhaufen verkriecht, macht in Hleithargarth ihm sich zum Genossen und befreit ihn von seinen Bedrängern!» Panzer, *op. cit.*, p. 381.

³ *Hrólfs saga Kraka*, »Indledning», p. viii. Cf., also W. W. Lawrence, *Beowulf and Epic Tradition*, 1930, p. 195.

⁴ A. Olrik, *Danmarks Heltedigtning*, II (1910), pp. 215—216; also Olrik-Hollander, *The Heroic Legends of Denmark*, (1919), p. 371 and note.

⁵ A. Olrik, *op. cit.*, p. 216; Panzer, *Studien zur Germ. Sag.*, I, 376—377.

⁶ O. L. Olson, *Publ. of the Soc. for the Advancement of Scand. Stud.*, III (1916), pp. 28—34.

⁷ M. Deutschbein, *Studien zur Sagengeschichte Englands*: I. Teil, *Die Wikingersagen* (1906), pp. 249 ff.

for strength¹ and of bone-throwing at feasts,² to say nothing of heroic and historical elements within the tale. Even in the saga version, which we have seen, is the better of the full accounts of *Bjarki*, there is much confusion and contradiction. It is obvious, for example, that Hjalti's redemption of his reputation by »killing» a propped-carcass of an already slain monster, is ridiculous and the result of some kind of corruption, even though the account of it is older and more »original» than the corresponding account of the rimur. The very identities of the actors seem at times to be confused.³ The whim of the Saga-man, or indeed of a long series of retellers has worked freely with the materials, whatever their original nature, and the result is a pastiche.

III. The Two Brothers.

Is it possible to bring order out of this confusion; can we find beneath this conglomeration of particles of story any unifying, basic tale?

The motif of the life-token, the foot-print in which there will be mold, water, or blood to signify the fact and manner of Bøthvar's death belongs, as Panzer says, in the folk-tale of *The Two Brothers*, (Grimm No. 60). A comparison of *Bjarki* with this folk-tale will, I believe, demonstrate: (1.) that *Bjarki* preserves other motifs clearly proper to *The Two Brothers*; (2.) that certain irrationalities of *Bjarki* can be brought into order in conformity with its plot; (3.) that the »Bear's Son» elements of *Bjarki* are late accretions to the earlier tale; (4.) that several of the corruptions and elaborations can be explained according to recognized habits of the story-tellers.

The Two Brothers is one of the oldest and most widely disseminated of all the folk-tales. Hartland, in his three-volume study of the story⁴ concludes that it originated in prehistoric times somewhere within an area including Europe, Asia, and the parts of Africa which lie to the north and east of the Great Desert, that it is probably not of oriental origin, and that, in its latest composed portion, it reflects a stage of culture wherein human sacrifices had been abandoned. Variants of the story are found from Ireland and Japan, from Scandinavia to Quilimane. The classical legend of Perseus as preserved by Ovid and Lucian, and

¹ Olson, *op. cit.*, pp. 38—39.

² Olrik-Hollander, *op. cit.*, p. 219.

³ Panzer, *op. cit.*, I, 381—382, and *infra*, p. 48.

⁴ *The Legend of Perseus*, London (1894—96), Vol. III, pp. 148 ff.

the Egyptian *Märchen* of *The Two Brothers*, written down before 1200 B. C., are both relatively »late» forms of the story.¹

No definitive analysis of all the motifs of this folk-tale has yet appeared. Hartland's study confines itself to an investigation of the primitive beliefs and customs implied in four incidents of the tale. G. Brockstedt has treated it briefly in connection with the romance of *Floovent*²; opinions regarding its influence upon the Sigurd-story and on the romance of *Ami et Amile* have been advanced by the Grimms; also R. Mertz³ and the present writer⁴ have briefly discussed the tale in other connections. In the following analysis of the folk-tale, no pretence is made at completeness. The object will be merely a scrutiny of details (especially of those summarily treated by Hartland) closer than has yet appeared, of a reasonably large number of variants. Since we are not here concerned with the development of the tale *per se*, such an analysis, though limited in scope, should be sufficient to demonstrate the principal motifs of the story, and to enable their recognition in the story of *Bjarki*. My remarks will be based upon an examination of the following variants:

1. Grimm (Bolte and Polivka), *Kinder- und Hausmärchen*, no. 60.
2. » » » » variant, Vol. I, p. 528.
3. » » » » » » » p. 529.
4. » » » » » » » p. 530.
5. » » » » » » » p. 532.
6. » » » » » » » p. 533.
7. » » » » no. 85.
8. Zingerle, I. and J., *Kinder- und Hausmärchen aus Süddeutschland* (1854), p. 260.
9. Zingerle, I. and J., *Kinder- und Hausmärchen aus Süddeutschland* (1854), p. 124.
10. Panzer, F., *Bayerische Sagen und Bräuche*, II (1855), p. 93.
11. » » » » » » » p. 96.
12. Sommer, E., *Sagen, Märchen und Gebräuche aus Sachsen und Thüringen* (1846), no. 7.
- 12a. Wisser, W., *Plattdeutsche Volksmärchen* (1914), p. 1.
- 12b. Jahn, U., *Volksmärchen aus Pommern und Rügen*, I (1891), no. 62.
13. Kuhn, A. and Schwarz, W., *Norddeutsche Sagen, Märchen und Gebräuche* (1848), B. no. 10.
14. Kuhn, A. and Schwarz, W., *Sagen, Gebräuche und Märchen aus Westfalen* (1849), II, p. 219.
15. Busch, W., *Ut Oler Welt* (1910), no. 28.
16. Strackerjan, L., *Aberglauben und Sagen aus Oldenburg* (1867), no. 631.
17. » » » » » » » no. 622.

¹ C. W. v. Sydow, »Den fornegyptiska sagan om de två bröderna», *LUND ARSBOK*, 1930, pp. 53—89.

² *Floovent Studien: Untersuchungen zur altfranzösischen Epik*, Kiel (1907).

³ *Die Deutschen Bruchstücke von Athis und Prophlias*, (Strassbourg Dissertation) 1914.

⁴ *Eger and Grime* (Harvard Studies in Comparative Literature, IX), Cambridge, Mass. (1933), pp. 63 ff.

18. Bartsch, K., *Sagen, Märchen und Gebräuche aus Mecklenburg*, I (1879), p. 474.
19. Wolf, J. W., *Deutsche Hausmärchen* (1851), p. 369.
20. Mont, P. de, *Revue des Traditions Populaires*, II (1887), p. 359.
21. Grundtvig, S., *Dänische Volksmärchen* (1878), p. 277.
22. Etlar, C., («Brosbøll»), *Sagn og Eventyr*, XIX, p. 192.
23. Kamp, J., *Danske Folkeeventyr* (1879), no. 13.
24. Kristensen, E. T., *Bindestuens Saga* (1897), no. 12.
25. » » » *Skattegraveren* (1884—89), VIII, p. 13.
26. Hyltén-Cavallius, G. O. and Stephens, G., *Svenska Folksagor och Afventyr* (1844), p. 58.
27. » » » » » » » (variant), p. 69.
28. » » » » » » » p. 70.
29. » » » » » » » p. 89.
30. » » » » » » » p. 93.
31. » » » » » » » p. 94.
32. Åberg, G. A., *Nyländska Folksagor*, II (1887), no. 80.
33. Asbjørnsen, P. C. and Moe, J., *Norske Folke-Eventyr* (1866), no. 24.
34. Jakobsen, J., *Færøske Folkesagn og Eventyr*, II (1895—1901), no. 34.
35. » » » » » » » no. 34 B.
36. Campbell, J. F., *Popular Tales of the West Highlands*, I (1890), p. 72.
37. » » » (variant) p. 95.
38. » » » » p. 98.
39. » » » » p. 100.
40. Chambers, R., *Popular Rhymes of Scotland* (1870), p. 89.
41. Deulin, C., *Contes du Roi Cambrinus* (1874), p. 243.
42. Cosquin, E., *Contes Populaires des Lorraine*, I (1886), no. 5.
43. » » (variant), I, p. 64.
44. Carnoy, E. H., *Contes Français* (1885), no. 19.
45. Bladé, J. F., *Contes Populaires Recueillis en Angenais* (1874), no. 2.
46. Lambert, L., *Revue des Langues Romanes*, XXXII (1888), p. 24.
47. Pineau, L., *Contes Populaires du Poitou* (1891), no. 4.
48. Basile, G., *Pentamerone*, Day I, no. 7.
49. » » » Day I, no. 9.
50. Widter, G., Wolf, A. and Köhler, R., *Jahrbuch für Romanische und Englische Literatur*, VII (1866), p. 128.
51. Andrews, J. B., *Contes Ligures* (1892), no. 39.
52. Schneller, C., *Märchen und Sagen aus Wälschtirol* (1867), no. 28.
53. Comparetti, D., *Novelline Popolari Italiane* (1875), no. 32.
54. » » » » no. 41.
55. De Nino, A., *Usi e Costumi Abruzzesi*, III (1883), no. 24.
56. » » » » » » » no. 65.
57. Gonzenbach, L., *Sicilianische Märchen* (1870), no. 39.
58. » » » » no. 40.
59. Alcover, A. M., *Rondaies Mallorquines*, I (1915), p. 244.
- 59a. Caballero, F., *Spanish Fairy Tales*, p. 29.
60. Braga, T., *Contos Tradicionaes de Povo Portuguez*, I (1883), no. 48.
- 60a. Consiglieri, P. and Montiero, H., *Portugese Folk-tales* (1882), no. 11.
- 60b. » » » » » » » no. 25.
61. Webster, W., *Basque Legends* (1887), p. 87.
62. » » » » » p. 33.
63. Cerquand, *Légendes et Récits Populaires du Pays Basques*, II (1875—1882), no. 96.
64. Meyer, G. and Köhler, R., *Archiv für Literatur-Geschichte*, XII (1884), p. 105.
65. Légrand, E., *Recueil de Contes Populaires Grecs* (1881), p. 161.

- 65a. Von Hahn, J. G., *Griechische und Albanesische Märchen* (1864), no. 22.
 65b. » » » » (variant), p. 214.
 66. Schott, A., *Walachische Märchen* (1845), no. 10.
 67. Šainénu, L., *Basmele Romane* (1895), p. 327.
 68. Kremnitz, M., *Rumänische Märchen*, no. 17.
 69. Krauss, F., *Tausend Sagen und Märchen der Südslaven* (1914), no. 103.
 70. Miyatovich, E., *Serbian Folk-Lore* (1874), p. 256.
 71. Boranić, D., *Zbornik za Narodni Život i Običaje Južnih Slavena*, XII (1907), no. 137.
 72. Erlenwein, A. A., *Narodniya Skazki* (1882), p. 8.
 73. » » » » » » p. 13.
 74. » » » » » » p. 92.
 75. Romanov, E., *Biëlorusski Sbornik* (1901), p. 133.
 75a. Bain, R., *Cossack Fairy Tales and Folk Tales*, p. 250.
 75aa. Curtin, J., *Myths and Folk Tales of the Russians, Western Slavs and Magyars* (1903), p. 124.
 75b. Baudis, J., *Czech Folk Tales* (1917), p. 142.
 76. Leskien, A. and Brugmann, K., *Litauische Volkslieder und Märchen* (1882), no. 10.
 77. Leskien, A. and Brugmann, K., *Litauische Volkslieder und Märchen* (1882), no. 11.
 78. Jones, W. and Kropf, L., *Folk Tales of The Magyars* (1889), p. 110.
 79. Kriza, J. (transl. W. H. Jones), *Notes and Queries*, Ser. 6, Vol. 10, p. 22.
 80. Steel, F., *Indian Antiquary*, XI (1882), p. 342.
 80a. » » *Tales of the Punjab* (1894), p. 42.
 81. Wadia, P., *Indian Antiquary*, XVII (1888), p. 75.
 82. Reinisch, L., *Die Somali-Sprache* (1900), p. 259.
 83. Riviere, J., *Recueil de Contes Populaires de la Kabylie du Djurdjura* (1882), p. 193.
 84. Lalavihari De, *Folk Tales of Bengal* (1883), no. 13.
 85. » » » » » » no. 4.
 86. Wilson, Asiatic Journal, XXIX (New Ser. 1837), p. 196.
 87. Dennett, R. E., *Folklore of the Fjort, French Congo* (1898), XII.
 88. Macdonald, D., *Africana*, II (1882), no. 41.
 89. Basset, R., *Contes Populaires Berbères* (1887), no. 35.
 90. » » *Nouveaux Contes Berbères* (1897), no. 104.
 91. Budge, E., *Egyptian Tales and Romances* (1931), no. 5.
95. Larminie, W., *West Irish Folk Tales and Romances* (1893), p. 35.
 96. » » » » » » » » p. 85.
 97. » » » » » » » » p. 139.
 98. MacDougall, J., *Folk Tales and Fairy Lore in Gaelic and English* (1910), p. 235.
 99. Kennedy, P., *Legendary Fictions of The Irish Celts* (1891), p. 48.¹

The story, in bare outline, usually runs as follows ²:

¹ See further A. Aarne, *Verzeichnis der Märchentypen* (*FF Communications*, No. 3) MT 303; Stith Thompson, *The Types of The Folk-Tale* (*FF Communications*, No. 74) MT 303; L. Mackensen, *Handwörterbuch des Deutschen Märchens* I (1930—33), pp. 338—340.

² I shall not present here stories to illustrate the whole content of »*The Two Brothers*«. The reader is referred to the first three chapters of Hartland's *Legend of Perseus*, where a goodly number of tales are summarized for that purpose.

1. Twins born when their mother eats of some conception-producing substance fare into the world, equipped with helping animals and magic weapons.

2. At the parting of ways, they establish a life token, which will give a sign when harm befalls one of the brothers.

3. The elder, Peter, comes to a city in mourning. A princess is about to be sacrificed to a dragon, and the king of the country has promised her hand and half the kingdom to her deliverer. Peter slays the monster, but delays to claim his bride. An impostor, forcing the princess to silence, claims credit for the deed. Just as he is about to wed the princess, Peter arrives, exposes the fraud, and claims his bride, amid general rejoicing.

4. His happiness, however, is brief. He is irresistibly drawn into a perilous region, where he encounters an old witch who turns him and his helping animals to stone. His brother Paul, seeing by the life token that Peter is in peril, arrives at the city of the princess, is (usually) taken for her absent husband, and (often) sleeps chastely with her. He learns of Peter's fate, follows him into the perilous region, avoids the witch's spell, and revives Peter with the water of life.

Hartland sees in this tale four principal incidents: (1.) The Miraculous Birth, (2.) The Life Token, (3.) The Rescue of Andromeda, (4.) The Medusa Witch. The tale would seem, in fact, to be composed of two originally separate stories, which we may call »The Dragon Slayer» and »The Rescue». The former is the universal tale of a hero who wins a princess by killing a dragon, and properly concerns but one hero, who may well have been of supernatural parentage. »The Rescue», which in the present writer's opinion was originally a story of an exchange of identities,¹ is a tale of brotherly sympathy and fidelity. It involves two heroes, and tells how one, warned by a life token, rescues the other from a predicament. Hartland, while he does not analyze the tale in precisely this manner, recognizes that »Dragon Slayer», or as he calls it, the »Andromeda» story is a separate and intrusive incident.² »Dragon Slayer» and »Rescue» occur, separately and combined, with almost infinitely various degrees of emphasis and detail of narration expended on one or the other. Hartland has grouped these various combinations according to five general types: (1.) The »*Danae*» type, a story of one hero conforming approximately to the classical legend of Perseus; (2.) »The King of the Fishes», wherein the twin heroes are conceived when their mother eats of a magical fish; (3.) »The Mermaid», wherein there are twins, and the account approximates the »King of the Fishes»,

¹ *Eger and Grime*, pp. 84 ff.

² *Op. cit.*, III, 158—9.

but wants the life token; (4.) »The Tower of Babylon«, wherein only the supernatural birth and the »Medusa witch« (Rescue) are preserved; (5.) other defective types. His classifications are, however, rough and inexact. For the present, therefore, it will be advantageous to cut across these boundaries, and observe a type of story, which while it is approximately identical with the »Tower of Babylon« group, is to be found also in other types.

In certain tales of *The Two Brothers*, one of the heroes wins his bride and kingdom, not by a dragon-slaying, but by some other test, or by no test at all. In the following story from Saxony, for example, the dragon-slaying is replaced by a tournament.

A king had two sons, twins, the one born a half hour sooner than the other, distinguished by a band around his arm. When they were full grown, the father gave each one of them twin dogs and horses. The elder, going out into the world, plants a lily as a life token. It will bend if he is hurt, wither if he dies. He comes to a city. A tournament is being held for the hand of the king's daughter. He overcomes and kills the champion, Ritter Wolf, and marries the princess. One day, while hunting, he pursues a three-legged rabbit. He follows it to a cliff grotto in a forest. An old lady, the mother of Ritter Wolf, turns him to stone. Warned by the life token, his brother seeks for him. He arrives at the city, where he is mistaken for the elder, and sleeps chastely with the deserted wife. The rescue follows. (12)

It is evident that in this story, Ritter Wolf stands for the dragon, as is demonstrated by the fact that the enchantress is his mother, a relationship frequently existing, as will be seen, between dragon and hag. The dragon-slaying has been rationalized to a tournament, while in all other respects, the story is a full and characteristic *Two Brothers* tale. Victory in a tournament wins the hero bride and kingdom likewise in an Italian version (49). According to a South German folk-tale, of the *Danae* type, the heroes acquire bears as helping animals, and teach them to dance. The elder brother's bear so pleases the king of Babylon, that he is given the hand of the princess, and made *vizekönig* (9). The lure and rescue follow. In a Faroese version (34) we are merely told that the elder brother comes to a castle, takes service there and marries the princess. In still other variants, we are told that he sees a young woman at a castle window, falls in love with and marries her. In yet another type of folk-tale, we find both a »rationalized« winning of a kingdom, and an »original« dragon-slaughter. In the following Kashmiri story, the elder brother becomes king without performing any feat of arms; but the younger slays a dragon and exposes an impostor according to the usual course of the tale.

Two sons of a king, ill-treated by their step-mother, go out into the world. They overhear two birds quarreling as to which is the

better, and learn that whoever eats one will become a king, whoever eats the other will become minister. They shoot the birds, and the elder eats the one endowing kingship. They mount their ponies, but the younger returns for a whip left behind, and is killed by a snake demon. The elder brother arrives at a town in great commotion because the court elephant will not indicate a successor to the late king. The elephant indicates the youth as the new king. A wise man restores the »slain» younger brother to life. The younger brother now arrives at the city, stopping with an old woman whose lot it is to furnish daily a young man to a threatening demon. The younger brother slays the demon: the scavenger attempts to claim the deed and the hand of the princess as reward. After a somewhat complicated series of events, the true hero is revealed. (80)

It is clear then, (1.) that one type of »Two Brothers» story presents »Dragon Slayer» rationalized to some less spectacular means of winning a princess and a kingdom, (2.) that this rationalization may appear in combination with a fully developed Dragon-Slaying. It will be convenient now to review rapidly the details of the whole story.

1. The Birth of the Heroes.

Hartland's study has demonstrated that supernatural birth is a *motif* fundamental to *The Two Brothers* tale, and that it reflects the wide-spread superstitions regarding artificial conception, and transformation of the soul. In discussing it we shall proceed as rapidly as possible, since we are on at least partially traversed ground. Nevertheless we must establish certain facts for later reference.

a. The King of the Fishes Type.

This type of birth-story proceeds usually according to the following sequence:

A poor fisherman on successive days catches and releases the King of Fishes. The third time, often because of his wife's insistence, he refuses to release him. On the instructions of the fish himself, the fisher divides his catch into three or more pieces, giving one to his wife, one to his bitch, one to his mare, and perhaps burying a fourth in his garden. Wife, mare and bitch bear twins, and in the garden are found weapons or a life-token or both.

In the larger number of variants in this group we are not expressly told that the fish caught is the King of the Fishes; yet there is always something extraordinary about him, in addition, of course, to his remarkable ability to converse. He is golden (7, 20, 57, 65 a, 68), or yellow-scaled (74), or a »big, red fish» (46).

The extraordinary size is often stressed; he is unusually big (15, 21, 23, 42, 43, 46, 47, 51, 52, 53), or unusually small (56, 58, 65, 76). Other tales describe the fish as »fine» (59 a, 60 b, 61), or »beautiful» (12 a) or »rare» (34), or »strange» (24). In several versions of the story, the fish is a pike (29, 30, 31). In a variant reported from Risano (69) the catch is not one fish, but three eels. A Czech folk-tale (75 b) provides the interesting information that the fish is in reality a princess under a curse and enchantment, so that she had to spend her life as a fish. In a French story (44) it is a king who is disenchanted by being eaten. In a Westphalian story (14), we are not told of the birth of the heroes, but late in the story, after the rescue episode, one brother comes to a bridge, where he sees an unusually large fish in the water. The fish asks the hero to cut him in pieces, hang one piece on a tree, which stands in the middle of the bridge, put another piece at the root. When he has done this, the hero sees before him a prince, who thanks the hero for releasing him, and takes him to his kingdom. In a North German variant (13), a fisherman hauls in a covered jar. When he removes the cover, a thick, red cloud rises, and a »*grosser allmächtiger kerl*» appears. The fisherman returns him to the pot on the promise of a big catch, in which there will be found a little chest. The fisherman is to divide the chest in six pieces, give one piece to his wife, one to his mare, one to his bitch, and to bury the remaining three fragments under the eaves of his house. He is warned not to look in the chest until he arrives home, but breaks this injunction and is blinded in consequence. The other instructions he fulfills, and within a year his wife, mare and bitch bear twins, and under the eaves of the house appear two sabres, two pistols, and two muskets. In a Sicilian folk-tale (58) the brothers themselves (already full grown when the story opens) catch the »tiny» fish and release him in return for the promise of two fine horses with accoutrements, and two bags of gold.

b. The Mermaid.

Closely related to »King of the Fishes» is the »Mermaid» type, a Scottish variant (36) of which begins as follows:

A poor fisherman is given three grains of rice for his wife, three for his mare, three for his bitch, on the promise that he will deliver his son to the sea-maiden when the boy is three years old. In return the fisherman is promised plenty of fish. (cf. 37, 39)

In an Italian tale (54) which begins with the »King of the Fishes» formula, the »Enemy» rises from the sea before the bark of a fisherman who has been cursing the Saints and the Madonna for his ill-luck. The Fisherman, thinking his wife too old for child-

bearing, promises to give up his next child thirteen years hence, in return for a catch. But the devil knows that the wife is already pregnant. In a Pomeranian tale (12 b) an impoverished merchant about to fling himself from a bridge is prevented by a mermaid, who promises him as much money as he wants if he will deliver to her, in fourteen years, what is hidden in his house. It proves to be his unborn son. In this type of tale the hero is often abducted by the mermaid, and must slay the dragon in order to win release.

c. The *Danae* Type.

In this group the hero (or heroes) is conceived more or less wonderfully by a maiden who, for some reason or other, is isolated from men. Conception often takes place when the imprisoned maiden drinks of a magic water (3, 4, 27, 28).¹

In a South German variant (9) the water drinking is preserved, but dissociated from the conception, which takes place naturally after marriage with a king.

The mistress of an inn is jealous of her beautiful daughter. She orders her servants to take the girl into the forest, cut off her hands and feet, and tear out her tongue. The girl persuades the servants not to cut out her tongue. She eats fruit from a tree and drinks water from a spring in the king's garden. The king catches the maiden in the theft, and has silver hands and feet made for her, marries her and she bears him two sons while he is at war.

Conception by means of eating or drinking is present in most stories, both of the »King of Fishes» and the »*Danae*» groups. However, in certain tales conception is naturally effected: a particularly enterprising young man gaining access to the im-mured maiden, despite her guardians. In a folk-tale from Oldenburg (16), for example, a tailor's son, disguised as a maid, wins his way to the imprisoned princess. A Swedish folk-tale provides us with the interesting details of pregnancy caused in spite (26):

A king, a widower, going to war, locks his daughter with her maid, in a lonely tower for protection. The young men, angered, revenge themselves by setting an old woman to disgrace the princess. The witch gives the princess and maid enchanted apples to eat, and they become pregnant of boys who prove to be identical in appearance.

¹ Fruit or seeds of corn also serve to produce pregnancy. An Italian tale (55) tells of a king who receives an apple from an old woman. He gives the meat to his wife, the peeling to his sister-in-law. Both become pregnant and a short time later each gives birth to a boy; one is named Belpone and the other Bellascorza (cf. also 65 b). In a tale from the Punjab (80 a) a fakir gives a childless queen some barley corns, and according to his promise, she bears a son. In a Bengali tale, a queen is given a drug by a mendicant; pregnancy results (84).

We shall want to examine this story in greater detail presently; in the mean time, it leads us to the consideration of another group of tales, wherein the jealous step-mother story has intruded.

d. The Step-Mother.

In certain variants of this group of tales, only one of the brothers is of supernatural birth, and the heroes are therefore step- or foster brothers. In the Danish story of »The Foster Brothers» (22), for example, a cottager and his wife, plowing in a field, leave their infant son at the end of a furrow. Returning to the spot, they find two babes identical in appearance. The »twin» has been left by the »Hulder people». A Danish variant (25) presents much the same situation, with the added detail that the mother discovers by a ruse which is her own, which the foster child, whereupon the changeling leaves home. In fact, the unkind step-mother is a characteristic figure in tales of this group. Cruelly she discriminates between her own and the foster-son, feeding the former well and starving the latter (83, 89). In other stories, the lads are sons of the same father but of different mothers, and the second wife hates the child of the first (82); or they are sons of a widower who marries again, and are persecuted by their step-mother (81). In the Bengali story of »The Rakshasas» (85) one of the sons is conceived by the father upon a »raw-eater», the other on a mortal wife. In a Scottish story (40) two boys are sons of one widow, the third of another. The eldest brother goes out to seek his fortune, taking a whole bannock with his mother's malison, rather than half a bannock with her blessing. The second brother does likewise, but the third wisely takes half a bannock with his mother's blessing, and of course succeeds where the others fail. Interesting for our purposes, are two stories, one from Egypt and the other from Africa, in which the unkind step-mother becomes a »Potiphar's wife». In the Egyptian tale of »The Two Brothers» (91), Bata is chased from his brother Anpu's house when he refuses the advances of Anpu's wife and is falsely accused by her. In the Berber story, »The Seven Brothers» (92), the hero, after some adventures closely resembling the Joseph-story in the Bible, is sold into slavery. His master's wife makes advances to him, and when he refuses, demands that he be sold. His master, however, frees him instead.

With the observation that a number of tales present the heroes as born naturally¹ let us break off our survey of the birth stories.

¹ Certain of the tales present heroes who are naturally conceived and born, but come into the world with some distinctive trait or mark (87, 91), or faculty (33). In others, identical twinship is the only distinctive trait

It has already demonstrated (1.) that supernatural birth is highly characteristic of »The Two Brothers», (2.) that the fish-father is a king under an enchantment, (3.) that the means of conceiving the supernatural heroes are various, but that the idea of the »*conceptio oralis*» seems fundamental to the story,¹ (4.) that a jealous step-mother or »scorned» lady is frequently introduced into the account of the youth of the heroes.

2. The Magic Weapons.

a. Congenital Weapons.

Hartland has treated this motif in tabular form, and I add only a few brief comments. The weapons are either »congenital» or »acquired». The congenital weapons originate from some portion of the »fish-father» which, according to his instruction, is buried on the premises of the poor fisherman. They are to be found either buried under a stone (15, 20, 21, 75 b) or growing out of the spot where a portion of the fish was placed (12 a, 13, 23, 24, 30, 32, 34, 42, 43, 51, 56, 57, 59, 59 a, 60, 60 b, 63, 69). In a French folk-tale (44), the fish, an »enchanted» king, instructs the fisherman: »Fry me and save my bones and bury them in the middle of your garden. In digging the hole you will find a treasure.»

b. Acquired Weapons.

(1.) The sojourn with the hunter.

In a variant from Mecklenburg (18), which opens according to the »Goldvogel» formula, a hunter adopts the boys after they have been driven from home. They live with him in the forest, and receive instructions in hunting. When they leave him, he gives each a horse, knife and clothes. This foster-parent occurs fairly frequently, and merits our brief attention. Usually he teaches the boys the art of hunting (1, 3, 5, 12 a, 12 b), although in two tales he is described as a fisherman (3, 5). In a Low-German folk-tale (12 a), Kunz, the elder hero, comes to the hut of an old woman, who teaches him how to shoot game with his sword. He earns money for both of them by selling his spoils to a party of hunters who have had no luck. In a »Mermaid» story from Pomerania (12 b), the hero, having left home without saying goodbye, is adopted by a forester, who teaches the boy his trade,

of the hero (10, 12, 48, 50, 77, 78). In stories of the »gold-bird» type, the remarkable faculty is acquired during the youth of the heroes (1, 2, 18, 80).

¹ Hartland, *Legend of Perseus*, I, Chaps. IV, V. See also C. W. v. Sydow, »Föreställningar om födelse i folksagan», *LUND ARSBOK*, 1926, pp. 56—58.

but sends him away when the youth surpasses him at his own work. In the tale of »Waterpeter und Waterhinnert«, from Oldenburg, a »Danae« story, the boys are put in a little chest with money and a letter and sent adrift by their »virgin« mothers. A peasant picks them up and brings them, with the letter to the school-master. They are later returned to the peasant, who tries to teach them farming, but with no success. Then he teaches them hunting, and sends them forth into the world (16). In Grimm's story of »Caspar Wassersprung and Johannes Wassersprung« (4), we are merely told that the grandfather of the boys has them taught hunting.

(2.) The donors.

The weapons are given by the hunter-tutor in two of our tales (1, 18), by the sister of the heroes in a Swedish story (31) whom they »visit« (although she had been carried off by a sea-dragon), by the fisherman who teaches them hunting in a third (3), by a hunter who gives them in exchange for goats (6), by a peculiar looking man of large stature, who tells the boys he knows who they are better than any one else and will give them something in remembrance of their father (26), by the boys' grandfather, ignorant of their identities (28). The donor is female in other variants of this group: In a tale from Oldenburg (16), an old woman gives one of the heroes a lucky bag, a gun that always hits its mark, and an axe that cuts anything. In a Basque story (62) the first two brothers refuse an old woman pieces of the cake their mother had given them on setting forth; the third brother is more generous, and is given in return a stick, with a touch of which he can kill any enemy. In the Norwegian tale of Lillekort (33) sword and other useful things are given by three old women reminiscent of the Graiae. In a Russian tale (75 aa), in which »Dragon Slayer« and »Rescue« are combined in one incident, the hero has the serpent's sage blacksmith forge him a nine-ton iron club. According to a Cossack variant (75 a), the donor is »the Lord« and the weapon a fathom-long broad-sword. In a tale from the French Congo (87), one of the heroes produces the magic weapons by means of the fetish with which he was born, changing blades of grass into knife, gun, horn.

It is clear then, that 1. congenital weapons, taken from the ground according to the instruction of the fish-father, and 2. acquired weapons often secured from a hunter, or parent, or otherwise are common in *The Two Brothers*.

3. Helping Animals.

This motif also tabulated by Hartland, may be even more briefly remarked. The helping animals are either congenital, in

which case they are horses or dogs, or most frequently both; or they are »acquired», sometimes from the parents of the hero, more usually in gratitude from the parents of the animals themselves. In other stories, they are given by »an old man», or secured in barter. When the animals are acquired they frequently are »wild» animals, and in this group bears, wolves, lions, and foxes are of most frequent occurrence.¹

4. The Life-Token.

The life-token is a theme fundamental to *The Two Brothers*, since as a rule, it and the miraculous birth, are motifs used to link »Dragon Slayer» with »Rescue». It is the life-token which signifies to the one brother the peril into which the other has fallen, and starts him on his expedition of rescue. Hartland has examined this detail as it occurs in »The Two Brothers» and in primitive story and belief so fully, that I shall merely summarize the motif, as it appears in a few Scandinavian stories by way of reminder: In »The Conquered Sea-dragon» (24), a tale from Denmark, the fish is caught thrice by the boy's father. The third time he instructs the fisherman to take him home, cut him in four pieces, giving the head to his bitch, who will bear twin whelps, the next piece to his horse, who will bear twin colts, the belly-piece to his wife, who will bear twin sons; and to bury the tail in his garden, where digging he will find two swords. The fisherman follows instructions, and the results are as predicted. At the age of eighteen years, the first born brother determines to go into the world to try his luck. He accordingly takes the dog and horse that were first born; and the other had no objection to this. He took the other lot, and so the brothers depart. A short distance from the house there lay a rock which always had water in it. The brothers are about to part at this point, when the elder says: »When this water turns to blood, you will know that I am in danger, and must take the same way that I am taking».

In another Danish story of »Little Hans» (23), the life-token is curiously rationalized. Here the brothers at parting stick their knives in a tree, each agreeing to pull his out when he returns, in order that all may know which brother has first completed his adventure. In yet another Danish story (25), the life-token is the water in a hollow rock in the yard of the heroes' home; in this water they were accustomed to wash themselves. If it turns to

¹ According to Hartland's tables, the bear appears, among other animals, in sixteen stories, the wolf in fifteen, the lion in twelve, the fox in nine. In the stories I have examined the bear occurs in eighteen variants, the lion in fourteen, the wolf in twelve, the fox in eight.

blood, it will signify that one brother is in danger. Knives stuck in a spring (26), or in a tree (28, 32), which will rust; a pail of milk, which will become red or muddy (30), the eyes of the »fish-father», a bottle of »liquid» (34), trees which grow from the tail of the fish (35) occur in other Scandinavian variants, and in fact this assortment is fairly representative of the motifs as found throughout the Two Brothers' group.

5. The Dragon-Slaying.

Having received their weapons and helpful animals, having perhaps sojourned with a hunter-foster-father, and having established a life-token, the boys take different roads in search of adventure. And the elder brother has one almost immediately. Ordinarily he arrives at a city draped in black, or otherwise in mourning, where he learns that a princess is about to be sacrificed to a dragon; he slays the monster, and after some complications, marries the princess and becomes king over part or all of the kingdom. Let us examine the details of this sequence.

a. The Informant.

In a fairly large number of stories the hero arrives at an inn, and is told by the inn-keeper of the monster besieging the city, demanding the sacrifice of a maiden (1, 3, 10, 12 b, 27, 46). According to three variants, he learns the news from the people at an inn (12 a, 32, 77). In a Danish story (23), the informant is a carpenter; according to the Norwegian tale of Lillekort (33), it is a cook under whom the hero is working as a kitchen boy. In a variant from Lithuania (76), the hero comes to the forest hut of a shoe-maker who is »sad», and when asked why, tells the youth of the impending sacrifice of the princess. Another Danish tale (24) tells how the hero comes to a forest, and stops at a forest-ranger's house, where he learns of a nearby castle, besieged by a dragon. In a dozen stories of widely different provenience, the informant is an old woman (40, 60 a, 62, 65 b, 66, 75, 75 aa, 78, 81, 85, 97). In the story referred to above of the rakshasas (85), from Bengal, the hero comes to a village and puts up with a family in deep gloom. A rakshasi has been laying waste the country side, and has desisted only upon the condition it be given a mortal to eat every night. The lot has now fallen upon this family to provide one of its members. In the tale from western India (81) examined earlier, the younger brother, after his twin has been chosen king by the sacred elephant, comes to the cottage of a poor woman. She must send her son to be devoured by a dragon, who requires daily a cartload of wheaten cakes, a couple

of young goats, and a young man, else he will lay waste the country. The hero offers to go in place of the son.

b. The Monster.

The threatening beast is, in the great majority of stories, a dragon or a serpent with heads ranging in number from three to fifty. It is termed a sea-, or a lake-monster in nine versions (21, 21 a, 26, 29, 31, 36, 37, 39, 78). In five stories the creature is withholding the city's water supply (35, 65, 65 a, 83, 93). In a Danish story the monster is a troll, which demands the king's eldest daughter on pain of destroying the kingdom by fire (22). In a Norwegian story (33), the king's daughter has been promised to three trolls. The monster is a walking skeleton in a Russian *Märchen* (73), a demon in stories from Kashmir (80) and Somaliland (82), and a rakshasi in the Bengali story (85). In an Italian tale (53), the monster is a cloud, which takes yearly a young girl. The creature is a giant in six variants (38, 40, 41 — named Goliath, 42, 79 — seven giants, 97); in another, a creature in the shape of a champion, but its head, the head of a serpent (75 aa). In four tales, the hero must face both giants and dragons (13, 36, 37, 39), in an African story (88) a whale who will not allow the hero Rombao to take water without paying for it. We have just noted one tale (81) wherein the dragon demands a youth rather than a maiden. Hartland cites several other *Märchen* of Arab or Indian provenience in which this variation occurs.¹

c. The Reward.

In most »Dragon-Slayer» stories, the reward of the hero's valour is the hand of the princess who was to have been allotted sacrifice; sometimes she is designated merely as a damsel (45, 60, 83). In a Czech tale (75 b), the hero is not aware that in killing the dragon he has won the princess. In a tale from the Hala Canara (86), the brothers Somasekhara and Chitrasekhara force King Vikrama to consent to the marriage of one of them with his daughter by robbing him (in spite of his guardian giants) of his jewels. The heroes attack and kill a lion who proves to be a metamorphosed prince. A washerman brings the lion's head to the king and claims the bride, but the imposture is exposed, and the youngest brother wins her. In the story of the rakshasas (85), although the intended victim is a member of the family with whom the hero stays in the village, the reward for slaying the »raw-eater» is the hand of the princess. A similar situation obtains in stories from Kashmir (80) and western India (81).

¹ Legend of Perseus, Vol. III, 28, 63.

d. The Secret Expedition.

I shall not pause to analyze the actual dragon slaying; however, one observation is necessary. The fact that the hero must prove his victory by means of certain tokens indicates that his expedition against the dragon was secret, known as a rule, only to himself and the rescued princess. This secrecy is explicit in only a few versions, but it seems implied in many others. In a Low-German folk-tale (12 a) Kunz, the hero, after his sojourn with an old woman, comes to an inn, where he decides to stay. Returning one day from a hunt, he finds the people all sorrowful because the king's daughter must go to the Glasberg to be taken by a dragon. Kunz puts on a fine uniform with gold trappings. He pretends he is going hunting, but actually rides up the Glasberg and slays the dragon. In a Scottish story of the Sea Maiden (37), the hero, who has become a king's herd, volunteers to attack the dragon come from the sea. The king forbids the attempt, declaring he cannot spare his herd, but the hero, dressed in white, red, and green robes, cuts off the dragon's heads on three successive days.

e. The Impostor.

In many tales, after killing the monster, the hero either delays in, or is prevented from claiming the princess' hand. An impostor seizes the opportunity thus afforded to steal the tokens of victory and claim that he has done the deed. This villainous figure is in many variants, a »courtier» or »an old general», or a »knight», who has accompanied the princess to the place of sacrifice, and boasted that he would rescue her. When the monster approaches, he frequently climbs a tree, or hides (1, 15, 21, 21 a, 23, 26, 27, 29, 33, 36, 72, 73, 77, 97). In other versions the impostor is of humble origin. In a fairly large number of tales he is the coachman who drives the princess to the place of sacrifice (11, 13, 18, 28, 75 a, 75 b, 76). Charcoal burners (42, 46, 50, 56 — »coal-vender», 61, 62, 65), wood-cutters (75 b, 85), a court jester (24), a rag-picker (63), a scavenger (80) and a washerman (86) are among the impostors from the lower social levels.¹

In numerous stories, the hero is actually slain by the impostor, who comes upon him asleep, after his hard-won victory over the dragon (1, 3, 4, 8, 18, 41, 75, 77, 78). In the Danish story of »Little Hans» (23), the hero is overcome by the dragon's venom, and falls into a faint, whereupon the »fine courtier» comes out of the tree and cuts off the dragon's heads. In the Kashmiri story

¹ See Hartland's table, Vol. III, pp. 203 ff.

of »The Two Brothers» (80), the younger brother falls asleep after slaying the dragon, and a scavenger, who usually cleared away the victim's bones for the demon (since he was very particular) buries the youth in a clay pit. In these stories presenting the hero as »slain» by the impostor, helpful animals usually heal the champion with a magic herb (1, 3, 8, 41, 78), or water (4, 75, 77), or salve (18).

In another class of stories the hero is not slain after his victory, but voluntarily goes away, thus affording the impostor his chance to attempt the fraud (6, 12 a, 13, 15, 19, 21, 22, 28, 29, 32, 35, 38, 42, 46, 48, 50, 56, 58, 59, 61, 62, 63, 71, 75 a, 75 b, 76, 88, 92, 97). The reasons given by the reluctant heroes for their delay in claiming victory and bride are various; among them are: his youth (13), that he must get news of his brother (21, 21 a), that he is under a vow (50). In many variants no excuse is vouchsafed, the hero merely stating that he must go away for a stated length of time (6, 15, 46, 58, 59, 76, 97).

One type of impostor story calls for our special remark. According to several variants, the impostor is a servant sent out by the king after the dragon-slaying to see what has happened. In a Sicilian folk-tale (58), the elder brother comes not to a city, but to a river, where he finds a beautiful damsel, chained and weeping because she is about to be devoured by a seven-headed lindworm, which must be fed a human being daily, else it makes waste the land. The youth cuts off the dragon's seven heads. The grateful damsel offers her hand to her savior, who declines, saying he must wander in the world seven years and seven months. The princess gives him an embroidered handkerchief in which he wraps the dragon's seven tongues. A slave is sent out by the king to see what has happened to his daughter. He takes the seven heads of the dragon and claims to have been the slayer. The impostor plays a similar role in a South-German folk-tale (8). After slaying the seven-headed dragon, Hans is too tired to return to the king, so he sleeps. Hans' helpful animals draw lots to see which shall watch over the master. The fox is chosen, but he too falls asleep. The king sends a servant out to find what has happened. The servant cuts off Hans' head and forces the princess to swear he is the slayer. The helpful animals restore Hans and the impostor is duly exposed. In an African tale (88), the account is as follows: Rombao, the hero, after killing the threatening whale, cuts out and salts the monster's tongue. Now the great chief, owner of the country, who has been forced to offer his daughter in payment to the whale for water, notices that the wind does not (as usual) rise to signify that the maiden has been devoured. He therefore sends a captain and some men to find out about it. The captain

tells his men to do a lot of shooting in order to simulate a fight with the whale. He then claims to have killed the beast.

The details of the hero's establishment of his identity as the true slayer of the dragon need not detain us. In many stories he sends one or more of his helpful animals to the wedding feast of the princess and the impostor, whereby the former realizes her deliverer is near (1, 3, 4, 6, 8, 11, 12 a, 13, 15, 18, 21, 23, 24, 28, 41, 42, 46, 48, 50, 63, 76, 78). Proof of identity is established by some sort of recognition token.¹ According to one version of the »Mermaid» group, the hero is so shy that he will not come when sent for to receive the bride and kingdom, and binds three parties of men sent to fetch him (38).

IV. The Lure.

With the dragon slain, the impostor exposed, the hero married to the princess, we might expect a happy close to the story, but there is another brother to be provided with adventure. Our »true brothers» story has, in fact scarcely begun. One of the brothers, therefore, gets quickly into the predicament from which he is to be rescued. There is a region, or wood, or castle nearby, toward which he is drawn by an irresistible longing, or to which he is lured by a decoy. Of no avail are the warnings he usually receives to stay away from this perilous place. The desire to hunt in a certain wood, or an elusive quarry draws him to his fate (1, 3, 4, 8, 10, 12, 12 b, 18, 44, 49, 50, 53, 71, 78, 79, 83, 84, 98). In other stories it is the sight of a castle or town, often shining or illuminated, which fills the hero with a consuming desire to possess the place (20, 29, 36, 42, 43, 44, 45, 47, 52, 59, 59 a, 60, 60 a, 60 b, 61, 75 b, 87). According to a folk-tale told in Angenais (45), the hero and his wife go walking, shortly after their marriage. The hero sees a little cottage that he feels he must possess for a hunting lodge. In a tale from the Tirol (52), the hero sees from his window a pretty house on a height. His wife warns him the place is bewitched, and that who goes there never returns. Under pretence of hunting, he goes to investigate. In a story from the French Congo (87), the hero's wife, daughter of the Earth Deity Nzambi, has mirrors which show distant towns. One she keeps covered. It is the image of the town whence no man ever returns. In spite of his wife's pleading Mavungu goes there.

A light or a fire seen in the distance lures the hero in other versions (12 a, 13, 19, 22, 28, 30, 32, 42, 46, 47, 51, 58, 63, 69, 70).

¹ Tabulated by Hartland, Vol. III, pp. 203 ff.

According to the Danish story of »The Foster Brothers» (22), the hero sees a little blue light on the ground outside his castle window. He dresses, takes his sword and goes out-of-doors. He discovers an old woman with a basket, picking up the bones of the troll he has killed. In a Basque story (63), the hero is lured by a bright light to a castle, which in the day-time disappears, and in its place, under a huge rock, yawns the cave of the dragon. In several versions the hero is attracted by light or smoke coming from a mountain.

A fog in which the hero loses himself appears in addition to the fire in the Swedish folk-tale of Wattu Man och Wattu Sin (27). In an Italian variant, the hero sees a dense fog at the end of a street, dresses as for the chase, and goes out to investigate (53). In a Bavarian story (10), the witch's castle is in a »stormy forest» called »In- and Never-Out-Again». The hero is caught in a storm likewise in the South-German story of »*Die Schöne Wirtstochter*» (9), and »benighted in a wood», according to a Lithuanian variant (77). No lure is specified in the Greek story of »The Twins» (65 a). After killing the dragon, and marrying the princess, the hero remains in the palace 101 weeks. Then »it becomes too small for him» and he asks leave to go, refusing any company. For no definite reason, the king is reluctant to let him go; but he departs alone.¹

V. The Enchantment.

1. The Enchantress.

In the great majority of »Two Brothers» stories, the enchantment is perpetrated by an old woman whom the hero meets in the perilous region. We shall note here only the few exceptions. She appears as: an old cat (3), a gypsy (15), a troll (26), a little man (30), the Red Etin (40), the »people» in a cottage in the fields (45), a beautiful young lady (48), two beautiful ladies (53), an ogre (49), »the Tiw» who turns people to stone (65 b), a »raw-eater» in the guise of a beautiful young woman (84), giants (95). In several variants the enchantress is said to be the mother of the slain monster, and the enchantment thus motivated as an act of vengeance. In a Danish story (21 a), for example, the hero, led

¹ Among other lures are islands which the hero is impelled to visit (34, 35), an island which floats about in the sea (31), a bridge which floats away with anyone who attempts to cross it (15), crowing cocks (21, 24), a forbidden door (65), a beautiful lady who appears at an opposite window (48). In two stories the supernatural creatures come personally for the hero (26, 72). Two others merely state that the hero meets the wood-witch (40, 68).

by a cock to a foggy sea-shore, finds an old woman digging for bones. She is the monster's mother. According to another Danish story, mentioned a few pages back, the hero finds an old woman picking up the bones of the slain troll (22). In a Swedish story (28), the witch informs the hero, »you have killed my brother, and I am avenging his death». In a Russian Märchen (75), the enchantress, a twelve-headed monster, is said to be the dragon's mother. In the Swedish story of *Silfverhvit och Lillvacker* (26), the hero, having killed three trolls, is summoned at night by a fourth, who raps on the window, calls *Silfverhvit* into the open and accuses him of killing »my three brothers». In a folk-tale from Saxony, however (12), the enchantress appears as the mother, not of the slain dragon, but of the »lure». The hero pursues a rabbit with only three legs, which is none the less swift, to a cliff-grotto in the forest. An old lady comes out of the grotto, exclaiming, »Do you want to kill my son?», and strikes the hero with a wand.

2. The Method.

The enchantment is usually effected in one of two ways. Most frequently the crone professes fear of the hero's helpful animals, and asks him to tie them with a hair which she draws from her head (3, 21, 22, 24, 25, 26, 46, 48, 51, 52, 59, 60, 60 a, 60 b, 68, 70 79, 98). In certain variants the hero ties the creatures with a straw (18, 31), or a thread (44), which the hag gives him. In other stories we are told that the hero ties his animals with no information as to the nature of the tether (34, 49, 75 a, 83, 89). According to a French folk-tale (45), the hero knocking at the door of an evilly peopled house, is told that in order to gain entrance, he must pass one of the hairs of his head in through the »cat-door». He does so and is immediately swallowed by the earth. In the Russian story of »The Czar's Son» (72), the Yaga Boney Leg tears a hair from her head, tells Ivan to tie three knots in it and blow. He does so and is at once petrified.

According to another group of stories, the enchantment is effected when the witch strikes the hero with a wand (1, 9, 10, 12, 28, 35, 42, 65, 71, 75 b, 76, 77). The Yaga Boney Leg strikes Ivan, in the folk-tale just cited, with a melle, after she has petrified him. In a Magyar story (78), the hag first enchants the animals with a touch of her wand, then throws a toad at the hero, and enchants him. Magic drinks enchant the hero in other stories; (12, 30), a liquid dropt upon him (32), a black salve rubbed on him (54), the speech of the demon (14, 65 b), food eaten (61), games of dice (84), or chess (53), or a look (64), are other methods by which

he is brought to grief. The South-Slavic story of »The Three Eels» (69) provides an interesting variation. According to this *Märchen*, the hero, lured by the sight of a mountain on fire is led by an old woman into a court fenced with heroes' bones, and in the court, people bewitched. He also becomes rigid. Possibly influenced by this type is the Russian tale of »Mare's Son, and Wolf's Son» (75). Bored with his quiet married life, Ivan leads his soldiers in war against foreign lands. The army holds a hunt, and the soldiers kill so many animals that the carcasses become a barrier between them and Ivan. He is now attacked by the twelve-headed mother of the dragon he had earlier slain, who after devouring the carcasses of the animals, eats Ivan.

3. The Result.

In by far the greater number of stories herein examined, the hair, or blow of the wood-witch turns the hero to stone (1, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 18, 20 — to a column of salt —, 21, 22, 29, 30, 32, 33, 35, 40, 44, 47, 50, 51, 52, 53, 64, 65, 65 a, 65 b, 71, 72, 75 a, 75 b, 76, 77, 95).¹ In a number of variants the hero (or his remains) is put in a kind of pit, or hole, or receptacle: thrown in a hole (1), cut up and put in a big barrel (24), put in a jar (25), killed and his body thrown in a hole (31), thrown in a pit, his body covered with a stone (49), falls into an abyss (59 a), falls into a dungeon (60), killed and buried in a grave with other corpses (60 a), killed and body thrown into a cave (60 b), turned to ashes, and buried under an oak (70), turned to stone, ground in a mortar, and his »dust» put in a little sack under a stone (72), cut up and salted in a cask (78), put in a hole, and covered with a plant. According to other variants the hero is swallowed by the earth (15, 45, 59), or swallowed by a witch (68, 75, 83, 89). In one variant (3) only the helpful animals are done to death by the witch. The hero threatens her, and forces her to restore them. In the Swedish »Wattu Man och Wattu Sin» (28), we are told that the hag killed the hero by witchery and threw his body among the trees. In a French folk-tale (42), the hero and his animals, struck by the witch's wand, are turned into tufts of grass. In another French variant (43), the hero is changed by the crone into a toad. In the Italian story »Lo Mercante» (48), Cienzo visits the house of the beautiful lady across the way, and is »caught» and tethered like a young colt. According to a Basque *Märchen*, the youth is turned into a »terrible monster», and cannot get out of the witch's castle (61).

¹ In numbers 14, 26, 27, the hero »becomes rigid».

VI. The Rescue.

Conveniently at this point the second brother (or where three brothers are involved, the third and youngest) happens to return to the place where the life-token was established, and finds it signifying disaster to his brother. Half of the knife has become rusty, or the tree has withered, or part of the liquid has become cloudy or bloody. The younger brother accordingly finds his way to the city his brother had delivered from the dragon, and an interesting situation is produced.

1. The Chaste Bedfellow.

After the younger brother is mistaken by the inhabitants, including the princess, for his absent twin, he does not as a rule disabuse them, but when at night he is led by the queen to her couch, he places a naked sword between them, or makes some excuse for not having relations with his sister-in-law (1, 3, 6, 12, 12 a, 13, 21, 24, 26, 28, 29, 31, 34, 45, 47, 48, 49, 50, 52, 58, 59 a, 60 b, 69, 75 b, 77, 78, 82, 87). In the Portuguese story, »The Pieces of Fish» (60 b), the second brother innocently marries his »widowed» sister-in-law, discovering her identity just in time to preserve the chastity of their relationship. A Sicilian folk-tale, which begins as a »King-of-the-Fishes-type» of Two Brothers story is almost entirely pointed to the chaste-bedfellow incident. The boys start into the world with their helping animals, but without establishing a life-token. However, each promises to return to a certain spot as soon as he gains anything. One brother comes to a city decorated as for a holiday. A tournament is being held for the hand of the princess. With the aid of his magic sword, the youth wins the tournament and marries the princess. There is no lure. The young king merely goes hunting, saying he will be gone three days. Meanwhile his younger brother, arriving, is taken for the young king and has to go to bed with the princess. He lays a naked sword between them, so frightening the lady that she does not dare ask why he has done so. At the end of three days, the young king returns from the hunt and the wife now understands why the naked sword was placed in the bed (57).

2. The Symbol of Chastity.

The hero's naked sword, placed between him and the lady in bed, is usually the symbol of chastity (1, 3, 6, 12, — the brother goes to bed in full armour, 12 a, 13 — sabre and crossed pistols.

21, 24, 26, 27, 29, 31, 34, 47, 49, 58, 59 a, 65 a, 69, 75 b, 77, 78). Lances (52, 60 b), divided sheets (48); and, in a tale from the Congo (87), a charm which lifts the lady out of the room, returning her in the morning are symbols of chastity in other stories. In a Magyar tale (78), the deserted princess insists the second brother is her husband, despite his denials, and insists that he go to bed with her. Putting his bare sword between them, he warns her it will cut off her hand if she so much as touches him. She is sceptical, however, and tries it with her handkerchief, which is promptly cut in two. An interesting variant of the symbol-of-chastity theme is found in the Rumanian story of Morning-Star and Evening-Star (68). Here the younger brother, learning that his twin has become the son of an Emperor, goes to visit him. The deserted wife insists he is her husband. He denies it vigorously and for proof invokes a sword to scratch the one that is mistaken. The sword scratches the princess' finger, and she is convinced.

In four of the tales examined, no symbol appears (45, 50, 71, 82); and in one story (60) the relations of the bed-fellows are evidently not chaste. In a considerable number of stories, the brother is mistaken for the twin, but either explains the situation at once, or starts at once on the rescue quest (4, 8, 9, 10, 15, 20, 32, 42, 46, 51, 53, 59, 61, 68, 76, 83). A few stories omit the motif of mistaken identity (22, 30, 65), and in others the rescuing brother does not come to the widowed princess at all (7, 18, 44, 79).

VII. The Disenchantment.

Having learned, either directly or indirectly, of the fate of his twin, the younger brother now takes leave of his sister-in-law, and goes into the perilous region, bent upon rescue. The disenchantment then takes place according to a fairly regular formula.

1. The Helpful Guide.

In a considerable number of variants, the younger brother meets on his way to the witch, an old woman or man who advises him how the enchantress may be circumvented. In a Swedish story (29), the younger brother meets an old man near the fortress »full of witchery», who warns him not to put the straw on his dog. In the Scottish tale of »The Red Etin» (40), the younger brother gives an old woman whom he meets a piece of his bannock, and is so instructed by her that he is able to answer the Etin's three questions, and release his brother.

In an Italian folk-tale (50), the rescuer overhears a young girl telling how her grandmother turns people to stone, and how they can be released by the blood of the hag. According to another Italian story (53), wherein one hero is enchanted when he loses at chess, the rescuer is met on his way by an old man, who gives him two pawns to put in the game. With these he overcomes the »Beautiful ladies» and releases his brother. In a Spanish tale (59 a), the hero is told of the fate of his brother by echoes of the voices of those already enchanted. In the Portuguese »Tower of Ill Luck» (60 a), both the enchanted and the rescuing brothers meet, on the way to the tower, a washerwoman, who tells them of the nature of the place. In a Basque variant (61), an old woman appears to the younger brother as he approaches the witch's castle, gives him a roast pigeon to feed to the witch, and warns him against eating anything. In a Greek tale (65 b), an old woman tells the rescuer of the external soul of the *Tiw* who turns people to stone. An old wood-cutter tells the rescuer of his brother's fate in a Serbian story (70). In a Cossack folk-tale (75 a), the rescuer meets two helpful guides: an old woman whom he meets in a court-yard atop a mountain tells him his brother is dead, and directs him to an old man on another mountain top, who tells him how to restore his brother. The old man gives him a bast rope with which to beat the enchantress.

2. The Water of Life.

The rescuing brother now meets the witch and by throwing the hair she gives him as tether for his animals into the fire, or by setting his animals upon her, or by attacking her himself, overcomes her. In some variants the slaying of the witch (1, 44, 45, 47, 84), or even threatening her with death (51, 28), brings about the disenchantment. In a larger number of stories, however, some magic substance is used to restore the hero. The Water of Life is most popular for this purpose (3, 10, 12 a, 13, 14, 21, 21 a, 29, 30, 31, 32, 46, 65, 75 a, 82, 86, 90, 96, 97). According to certain variants, this restorative water is found in a spring (29), or a pool, or river. In a Somali folk-tale (82), the rescuer sees a raven bring another raven to life by dipping it in a river. In a Berber story (89), the rescuer, after removing his brother from the belly of the witch, washes him and mourns over him. He watches two tarantulas, one of which kills its sister. He asks her why she does not weep, as he does for a slain relation. She shows him an herb with which she can resuscitate her sister, and he revives his brother with the same plant. In a tale from Languedoc (46), the restoring water is the water of the life-token, in which

the bones of the fish were kept in a conserve on the *chiminée*. In the Swedish story of *Silfverhvit och Lillvacker* (26), the account of the rescue runs as follows: Lillvacker comes to the troll who had killed Silfverhvit, but instead of putting hairs from the troll's head on his own dogs, he puts them on the troll's. He then forces the troll to give him two bottles, one containing the Water of Life, one containing a liquid which will cause anything to which it is applied to remain fast. With the latter, Lillvacker fastens the troll to a rick. When the sun rises, the troll bursts. In an Italian story (50), the young hero is disenchanted by the blood of the witch. According to a German folk-tale (15), the hero must cut off the heads of seven nails in two blows. From each nail comes a drop of blood, and the spell is thereby broken.

Salve or grease is the restorative in many of the tales examined (8, 12, 34, 52, 55, 58, 60 a, 60 b, 71, 75 b). In one of the variants of the Grimm collection (5), the rescuing brother forces the witch to show him where the snake is who is responsible for the enchantment. He then kills and cooks the snake, and rubs the fat upon his enchanted brother. Magic herbs appear in a few stories other than the Berber tale noted above (48, 69, 79, 83). In a Magyar tale (79), water, the witch's blood, and magic grass are all used to produce disenchantment.¹

3. The Jealousy.

In many variants of the story of *The Two Brothers*, the happiness of the brothers in the successful issue of this last adventure is at least temporarily disturbed by an unfortunate misunderstanding. The rescuing brother tells the rescued one how he was mistaken for his twin by the latter's wife, and before he has an opportunity to explain the chastity of their bed-fellowship, the rescued brother, in a jealous rage, strikes off the head of his savior. He then proceeds to the waiting princess, who perhaps questions him regarding the drawn sword, which, supposedly, he had placed between them. Realizing that his brother has been faithful, he is overcome by remorse. Fortunately the supply of the water of life is not yet exhausted, and with some of it he heals and revives his brother (1, 3, 12, 12 a, 13, 21, 21 a, 24, 26, 28, 34, 48, 58, 60, 65 a, 68). In the German story of *Wasser-*

¹ Other means of disenchantment: touching the enchanted with the witch's wand (18, 36, 42, 60, 65 a), magic words and gestures (20), pouring water with which the »dwarf» has enchanted the younger brother, on the ground, sprinkling some of it on the stone figures (of the witch's victims). (30), a hair from the witch's head tied to the trap-door under which the brother and his creature lie buried (59), a decoction made under the witch's direction (59 a), the monster forced to disgorge the hero (68, 75).

peter und Wasserpaul (3), we noted that only the Wasserpeter's helpful animals were enchanted, and that the hero forced the witch immediately to restore them. Wasserpeter then returns to the princess, but finding Wasserpaul in his place, kills him in jealous anger. He learns, however, that Wasserpaul had put a naked sword between himself and the princess at night, and restores him with the water of life, with which the witch had restored his animals. In the rather grim variant from Portugal, »Tower of Babylon» (60), in which the relationship between brother and sister-in-law is not specified as chaste, the rescuing brother is slain, but not restored to life. In a South-German variant (8), there is no chaste bedfellow incident, since the younger brother leaves for the rescue before being led to the princess' chamber. Nevertheless, the jealousy motif persists. After the rescue, the brothers quarrel in a boat over the question, which is entitled to the princess. Both are drowned. In the story of »The Twin Brothers», from the Congo (87), Luemba, the rescuer, tells his brother of his chastely sleeping with the princess, and Mavungu thanks him. The quarrel does arise, however, over the question as to whose followers the hundreds of people restored with Mavungu should be. In the course of it Mavungu kills his brother and returns to his wife. But Luemba's horse restores his master with Luemba's fetish. Luemba then seeks out Mavungu and kills him. »And when the town heard the palaver (trial) they decided that Luemba had done rightly.» In a Rumanian variant (68), the rescued Basujok believes that his brother Siminok has won his wife's love; so he proposes that they both bandage their horse's eyes and let them go where they will. As a result, Siminok is drowned in a spring. Coming home, Basujok learns from his wife of Siminok's loyalty, and full of remorse, bandages his horse's eyes again, mounts him and is eventually led to and drowned in the same spring. In a Russian folk-tale (72), the quarrel is unmotivated. Ivan Czarevich forces the Yaga Boney-Leg to get him the water of life and death, wherewith he revives Ivan Devich. Ivan Devich thinks he has been sleeping, »Yes, yes», says Ivan Czarevich, »Shall we fight it out?» But Ivan Devich replies, »You have saved my life; why fight?» Hartland cites a Bosnian folk-tale, not accessible to me, in which the quarrel is threatened but averted. »The elder's jealousy is aroused on the way home, and he draws his sword against his brother, but is prevented from doing him any harm, and on his return recognizes how groundless his passion had been.»¹

¹ Hartland, *op. cit.*, I, 53.

VIII. The Two Brothers and Bjarki.

In comparing *The Two Brothers* with *Bjarki*, it will be convenient (1.) to treat three important incidents in the latter, of which two are obviously (and the third demonstrably) derived from *The Two Brothers*; (2.) to show that the birth story of *Bjarki*, although it makes use (in its present form) of certain elements of *Bear's Son*, is in fact a clumsily rationalized story of a *conceptio oralis* spitefully effected by a step-mother, and preserving details of an original *Two Brothers* story; (3.) to show that Thóri and Høtt were originally one and the same, and that hence the whole sequence of *Bjarki*, if rightly understood, conforms to the sequence of that type of *Two Brothers* story which presents both a rationalized and a »primitive» dragon-slaughter; (4.) to point out other details, many of them quite unreasonable as they appear in *Bjarki*, which are apparently derived from *The Two Brothers*.

1. The Life-Token.

We start on firm ground. Panzer himself states that the life-token, although it appears in highly modified form in a very few *Bear's Son* tales, belongs properly to *The Two Brothers*. Hermann, likewise, in a note on the life-token in his edition of the *Hrólfs-saga* refers the reader to our folk-tale. There can be no doubt that the account, given so clearly in the Saga of the parting of Bøthvar and Frothi, with the bloody foot-print which will have earth in it if Bøthvar dies of illness, water if he is drowned, blood if killed by weapons, is taken from some variant of *The Two Brothers*. The account is remarkable in that it presents in a fashion clearer and more explicit than any folk-tale I have been able to examine, the primitive rite of a blood-covenant, and the primitive concept of the transfer of strength thereby from the one brother to the other. These ideas are, as Hartland has extensively shown,¹ fundamental to the life-token incident of the *Märchen*, and their clear preservation in *Bjarki* would seem to indicate an ancient and »pure» tradition. In the folk-tales, blood and knives, we have seen, are frequently used as life-tokens; but the understanding of these articles as the blood of the parties to the covenant, and the knives used to produce the blood, is by no means usual.

2. The Chaste-Bedfellow.

Equally easy to identify as a »Two Brothers» motif is the account of Bøthvar's visit to Thóri's »court», where he is mistaken for his absent brother, and put to bed with Thóri's queen:

¹ *Legend of Perseus*, Vol. II, Chap. 12.

ok ætluthu landsmenn, at Thórir mundi heim kominn, ok er hann thar settr í hásaeti ok thjónat jafnt sem konungi, at þllum hlutum ok skipat í rekkju hjá drotningu, thví at Thórir var kvángathr. Boþhvarr vill eigi liggja undir theiri blæju, sem hún hefir; thetta thótti henni undarligt, thví at hún hugthi that sannliga bónda sinn, en Boþhvarr sagthi henni alt, hverninn háttat er; hún lét thá ekki á sér finna; ok svá breyttu thau hverja nótt ok skröfuthuz svá vith, fram til thess er Thórir kom heim ...

This account is, of course, brief and summary, and the specific symbol of chastity is wanting; but no argument is necessary to show that in this incident also, we have to recognize another important motif of *The Two Brothers*. That the saga-man is preserving tradition here rather than merely inventing seems indicated by the final statement; »and so they spent every night and chatted until Thóri came home». This continuation of the delicate domestic arrangement, with the implied deceit of the *landsmenn*, is not an »artistic» necessity, but it is traditional. Probably it is a reflection of a *Two Brothers* story, wherein the second brother did not reveal his true identity until after the rescue.

3. The »Dragon-Slaughter».

As noted above, Olson has demonstrated that the accounts in the *rímur* of *Boþhvar*'s slaying a wolf and *Hjalti*'s slaying a bear are both derived from the account in the saga of the single troll-slaying. This, in turn, according to Olson, is based upon the account in Saxo, of *Boþhvar*'s slaying a bear. We shall want presently to examine Saxo's account for purposes of comparison. At present, we shall confine our attention to the troll-slaying of the saga.

Parting from his brother, *Boþhvar* arrives in a foreign country. He stays at night with a hospitable host (and hostess) from whose sorrowful words, he learns, not of the depredations of the monster, but of other circumstances of *Hrólf*'s court. Proceeding, he finds the hall itself »almost empty». This, to F. Jónsson, seemed irrational. It is possible, at least, that in the emptiness of the hall, we have an echo of the gloom and silence of the inhabitants of the besieged city in the folk-tale. There follows now, the quite separate story of the bone-play and the rescue of *Hött*; and *Boþhvar*, as often the *Märchen* hero, takes service with the king. Then we are explicitly told that the men of the court, as Yule approaches, lost their accustomed cheerfulness. They are mourning, as are the people of the folk-tale, at the annual attack of the monster.

We have seen that in certain oriental versions of the tale, the hospitable hosts are the sorrowing parents of a youth who is the

prospective sacrifice to the dragon. The tearful concern of the *bondi* and his wife for *Hott*, suggests the influence of a similar tale, but we cannot be certain of this, since the details of events at *Hleithargarth* are a complex of many story motifs. Moreover, *Hott's* predicament, as we shall see, better corresponds to another situation in the *Märchen*. *Bothvar* determines to attack the monster in secrecy, just as the hero (by implication in all, and expressly in some) of the *Märchen* goes secretly to meet the dragon. In one version of the *Märchen* we noted that the king expressly forbade the hero to attack the monster. The battle is witnessed by a single cowardly fellow, who, as in the folk-tale, skulks in terror, but later claims credit for the deed. As in some versions of the folk-tale, he is sent out after the fight to see what has happened, simulates a combat, and boastfully returns. The troll-propping, also a separate story, may have been introduced into the saga via some such story as the Swedish variant wherein the troll was tied to a rick, and burst with the sunrise, although here too we can only speculate. The king now quite unreasonably in *Bjarki* suspects the hoax, and *Bothvar*, even more unreasonably, confesses it without a protest. Most unreasonably of all, *Hott* is none the less regarded as having redeemed his reputation. *Hott's* pretense at having killed the dragon, the king's suspicion of the true state of affairs, and *Bothvar's* surprising readiness to admit them are told with the greatest brevity; yet they contain in outline, at least, the imposture and *exposé* of the *Märchen*. The wretched slave, who in his blackness is reminiscent of the charcoal-burner of the *Märchen*, claims the victory. The saga-man, as it were, remembers that the hoax did not succeed, and that the actual slayer was identified, but the memory is dim, and the unreasonable sequence of the Saga is the result.

But here complications arise. Panzer has shown that what he calls the »Andromeda-story» (»The Dragon Slayer») frequently appears as a conclusion to *Bear's Son*. We must therefore for the present regard the troll-slaying of the Saga, although it is at bottom »The Dragon Slayer», to be equivocal evidence, pointing equally to *Bear's Son* or *The Two Brothers*. It will support the interpretation of *Bjarki* as a *Two Brothers* story only in so far as it is shown to be part of a characteristic *Two Brothers* sequence. In order to show that it is, it will be necessary to dispose of the possibility of a hybrid tale composed of *motifs* from both *Bear's Son* and *Two Brothers*.

4. *Bear's Son* and *Two Brothers* in *Bjarki*.

Already in the *Märchen*, *Bear's Son* and *The Two Brothers* show a tendency to combine into a third type of tale. This is

quite natural, since the two stories are in many respects similar. In *Two Brothers* a hero rescues a princess from a monster to which she is about to be sacrificed; in *Bear's Son*, the hero rescues a princess from the monster which has abducted her. In *Two Brothers* the hero is robbed of his tokens of victory by a treacherous attendant; in *Bear's Son* the hero is betrayed by the strong companions, and the freed princess abducted. In both the fraud is exposed, and the hero wins the lady. It is not surprising, then, that the one story should in the course of tradition, pick up elements from the other. Thus, *Bear's Son* and his companions appear, if not as blood brothers, at least as »Kreuzbrüder», in the following Walachian tale (66) which concludes also with a dragon-slaying wholly typical of the *Two Brothers*.¹

Petru Firitchell is forced to leave home because of his stepmother. He meets the »Holzkrummacher» and the »Steinreiber», with whom he swears brotherhood, and they build themselves a house in the forest and live there. The Stonepolisher is left at home to do the cooking while the others go out to the field, and a little dwarf with a long beard, riding a half hare, appears, whom he recognizes with terror as »daumlinge Hans mit dem grossen bart». The dwarf takes the steaming meat from the pot, downs the Stonepolisher and cuts it on his bare breast. The dwarf leaves, and the Woodbender, returning home, makes fun of his fellow for having been overcome by a dwarf. However, when he stays to cook the next day, the dwarf does the same to him. Petru, next day, when the dwarf comes, grasps him by the beard, and the dwarf flees to his subterranean cavern. Petru has his blood-brothers let him down by a rope, kills the dwarf, and finds his way out of the cavern, although the companions, frightened, have left him to his fate. Petru lives with an old, blind woman, who adopts him as her son. She has been deprived of sight by a dragon. By means of a trick, wherein Petru offers to show the dragons how to play the pipe, and induces them to put their necks in a split tree, Petru forces them to tell him how to restore his foster mother's sight by bathing her eyes in the »milchteich», then kills the dragons. Petru goes on his way, and spares a fox, a wolf, and a bear, who each give him one of its young. He comes to a city, from whose houses hang long black »trauerfahnen», and an old woman tells him that a twelve-headed dragon lives in front of the city, and every house must give him a daughter to eat; now the lot has fallen on the king's only daughter. He buys twelve arrows, comes to the princess who has been left alone in the wood. He asks her to straighten his hair, falls asleep in her lap, warning her first not to put her hand in his pocket. She does so, of course, and when the dragon comes, and Petru scolds her for not waking him. She pulls an arrow from his pocket in her fright. He shoots off eleven heads, and not finding an arrow for the twelfth, uses the princess' pin. He cuts the tongues out of the dragon's head. A gypsy cuts off Petru's head, takes the dragon's heads and the princess and claims the reward. Mean-time the forest companions steal a healing herb and water of life and brings him to life. The king will not believe the princess that

¹ For other variants of *Bear's Son* containing also a Dragon-slayer (Andromeda) incident, see Panzer, *op. cit.*, I, pp. 93, 100 f.

the gypsy is not her saviour. Petru appears, exposes the gypsy, who is put in a barrel hammered full of nails, and rolled down hill. Petru is married to the princess, and keeps his helping animals always by him.

A Russian story (73) which seems to be primarily of the *Bear's Son* type, introduces the life-token, although to an effect markedly different from its customary use in *The Two Brothers*.

Swetozor and his two brothers, born respectively at dawn, in the evening, and at midnight, set out in search of the Czar's three lost daughters. A glass is placed under the tent; as soon as the two brothers see blood in the glass, they are to let Swetozor's horse loose. Swetozor crosses the river by means of a chain. He finds the three Czar's daughters married to three dragons. He kills the dragons, and, by waving a handkerchief, turns their rich possessions into three eggs. The brothers sleep, and do not notice that the glass is filled with blood. The horse, however, finally tears himself loose, and runs so fast to Swetozor, that he knocks the dragon's heads from his hands, so that Swetozor can bring no proof that he is the dragon-slayer. When the Czar's daughters have crossed the river, and Swetozor is crossing, the two brothers pull back the chain, causing Swetozor to drown ... (There follows another dragon-slaying and imposture.)

Though other tales might be cited, these two are sufficient to demonstrate the »hybrid» *Two Brothers* — *Bear's Son* already combined in the folk-tales.¹

We have agreed that certain elements of the birth-and-youth story of *Bjarki* are derived from *Bear's Son*; the »Dragon-Slayer», although its older and more widely disseminated setting is evidently the *Two Brothers*, appears also in *Bear's Son*, and in the combination. It might appear, then, that *Bjarki* which presents elements from *Bear's Son* and »The Dragon Slayer» is derived from a folk-tale in which these elements were already combined.

Yet closer examination excludes this possibility. For it must be assumed that this hypothetical hybrid *Bear's Son* — *Two Brothers* folk-tale was reasonable according to folk-standards, that it combined elements of *Bear's Son* and *Two Brothers* which were combinable and not mutually exclusive. But in fact, the elements of *Bear's Son* and *The Two Brothers* which we find most clearly preserved in *Bjarki* could not be combined in a reasonable tale. For among those details in *Bjarki* which are evidently derived from *Bear's Son*, are the animal marking of the heroes. Fróthi has an elk's leg, Thóri, a dog's foot, and Bjarki (R.) a bear's toe-nail. This is proper *Bear's Son* tradition. Panzer cites a number of *Bear's Son* stories wherein the hero is half-bear, half-

¹ See Panzer, *op. cit.*, I, 74 for *Bear's Son* stories containing the motif of sworn brotherhood; and p. 380. He cites no *Bear's Son* story other than the one just related, containing the life-token, nor have I been able to find any.

man or has bear's ears, — *Nägel wie Vogel-klaunen*, etc. The *Bear's Son* story from which some teller of *Bjarki* has borrowed was evidently one in which the bear-nature of the hero was clearly apparent. Now among those elements in which *Bjarki* most clearly draws upon the *Two Brothers* is, as we have seen, the incident of the chaste bed-fellow. A moment's reflection demonstrates that these two motifs are incompatible. The half-bear could never be mistaken by a sister-in-law for any one else, least of all her husband. It is unlikely that a folk audience would allow a tale containing such a practicable impossibility to pass unchallenged. *Bear's Son* and *The Two Brothers*, in those aspects of each presented by *Bjarki*, are not reasonably combinable. One of them, therefore, must be a »late« corruption, introduced after the story ceased to circulate as a folk-tale, after the especial kind of probability required in the *Märchen* was no longer necessary.

The Miraculous Birth.

The question as to which of the two, the *Bear's Son* material, or the *Two Brothers* material, is »late« and intrusive is, of course, fundamental. In attempting to answer it, let us re-examine the account of the birth and youth of *Bøthvar* and his brothers. The saga, with its single set of brothers, is the simpler and more genuine. It consists of stories (1.) of an eerie bride brought from a foreign land, who proves an unkind step-mother; (2.) of an abduction of a maiden by a bear, with the begetting of bear's sons; and (3.) of the marking of the sons by a potion administered to the mother. This last story is the most important, because the least reasonable. According to the saga-man, it explains the markings of the heroes. Yet no such explanation is necessary. The boys are sons of a bear, and according to folk-belief, this fact is quite sufficient to explain their markings. These markings themselves are not very sensible. Why should one of the three sons of the bear be given hound's feet and the other elk's legs? Most important, however, is the fact that the eating of the slain bear's flesh is in itself a *conception story*. According to folk-lore *Bera's* tasting a morsel of the bear's flesh would be sufficient to produce pregnancy in her, without any meeting in the cave. In fact there are several folk-tales cited by Hartland,¹ in which a jealous step-mother like *Hvit* prepares a philter from the blood of wild beasts or other substances for the spiteful purpose of causing a monstrous pregnancy. We have then, in *Bjarki*, two originally distinct conception-stories. One, a fairly consistent account of an abduction of a maiden by a bear, the other a story

¹ *Legend of Perseus*, I, 86.

of *conceptio oralis* forced upon a maiden by an unkind step-mother; this latter clumsily rationalized to explain the animal markings of the heroes, — which need no explanation.

We must naturally ascribe priority in the story-tradition of *Bjarki* to the rationalized and misunderstood *conceptio oralis*. That we have to do at bottom with a *Two Brothers* conception of the »King of the Fishes» type seems indicated by certain details of the birth-story of *Bjarki*: (1.) Like the miraculous talking-fish of the folk-tale, the bear father is a prince in disguise. (2.) Like the fish-father also, Bjørn gives instructions before his death: the fish directs that the wife *shall eat his flesh in order to become pregnant*; the bear that she *shall not eat of his flesh because she is pregnant*. (3.) Fish and bear-father both tell of weapons. They will be found growing out of the ground in the folk-tale, sticking out of the rock in *Bjarki*. Laufi (leaf), the name (R.) of Bøthvar's sword, suggests the type of folk-tale wherein the weapons are found growing on a bush.

Development of an original »King-of-the-Fishes» birth story to the complicated and irrational tale of birth in *Bjarki* would be easy and natural. At some stage of the story-tradition, a step-mother was introduced. This, we have seen, is not at all an unusual course of development in the *Märchen*. She was then given a typical pre-history and credited with being a witch as was often the step-mother of the folk-tale. Naturally now, she would be made responsible for the metamorphosis of the fish-father, who perhaps for aetiological reasons¹ was converted subsequently to a bear-father; the bear-fatherhood was then explained according to the *Bear's Son* formula. Olson indicates a belief that bear-parentage was ascribed to *Bjarki* after the story reached the stage represented in Saxo.² That it was *because* of his bear-father that Bøthvar could no longer be represented as killing a bear, — his kinsman in a sense. Whether the monster killed by Bøthvar was ever presented as a bear in any account other than Saxo's, is difficult to say. The saga has a winged troll, and the rimur a she-wolf, with Hjalti later slaying a bear. The saga is nearer the folk-tale with its usual dragon, although even in the folk-tales there is considerable variety in monsters. Olrik believes that the bear-slaying, and other matters were introduced in the story as the result of the influence of the Siward legend. It is quite possible that dragon, bear, and winged troll appeared in successive stages of the oral tradition of the story.

¹ W. A. Berendsohn, »Hrolfssaga Kraka und Beowulf-Epos», *Niederdeutsche Studien, Festschrift für Conrad Borchling* (1932), p. 332.

Is it possible that the statement in R. that the bear was killed off a ness by men who came in a ship, is a faint reminiscence of the old fish-story?

² See below, pp. 52, 53.

Life-token, chaste-bedfellow obviously, and birth-story fundamentally, are motifs in *Bjarki* derived from *The Two Brothers*. *Bear's Son* elements are later accretions. Therefore, »Dragon Slayer» found in both *Bear's Son* and *Two Brothers*, may here be regarded as part of the original *Two Brothers* story.

The Plot of *Bjarki*.

A step must be taken at this point which, while it may appear rash, is justifiable both on grounds of inherent probability, and because of the distance it takes us in bringing order out of chaos. It has, in fact, already been taken by Panzer, although toward a different conclusion from the present. In his analysis of *Bjarki*, Panzer makes the important point that Høtt seems to represent the brothers of Bøthvar in another aspect. Although he is misled in regarding both Hjalti and the brothers of Bøthvar as »*nur Ab-spaltungen*» of the strong companions of *Bear's Son*, his argument for the identity specifically of Thóri and Høtt is strong. Thóri (like Fróthi), he points out, disappears from the story as Høtt appears.¹ Also, according to the *Landnamabok* (III, 2), Mith-fjarthar-Skeggi, when he breaks into Hrolf's grave-mound in Seeland, finds Laufi by Bøthvar, but an axe by Hjalti. Thóri's weapon, as will be recalled was an axe. Panzer suspects that *Thorthar Saga Hræthu*, not accessible to him, might confirm this point. It does.² Possibly a further proof of the identity of Thóri and Hótt is the name of the latter. *Høttr* means *hood*. Now it will be recalled that when Thóri comes to Fróthi's house in the wood (S. 7) he at first conceals his identity by pulling his hat down over his face: »*Hann ferr inn í skála hans ok sez nithr í sættit ok lætr síga høttin*.³ It is at least possible that the name Høtt may have in an earlier version of the story, been given to Thóri as the result of this incident. There is good ground then, for agreeing with Panzer, that Høtt is really Thóri, the elder brother of the folk-tale, whom the younger hero must rescue.

¹ Panzer's statement that the life-token motif is left »*völlig blind*» is not literally true, since at the very end of the saga, we are informed: *hefndi Elgfróthi Bøthvars bjarka bróður síns, sem hann hét*. But he is right in effect, since this statement is obviously tacked on as an after-thought.

² ed. Vald. Asmundarson, Reykjavik (1900), p. 7.

³ The fact that Bøthvar goes through exactly the same business of pulling his hat down when he later comes to Fróthi's house proves only that the saga man, or his source, was, like other story-tellers, given to repeating a good thing. Thóri in both S. and R. leaves home first, and the action, by virtue of this fact, would naturally have been *first* ascribed to him.

This identification, obviously, clarifies the whole course of the narrative. We now see in Bjarki a story of brothers originally conceived when their mother ate of the flesh of their fish- or beast-father. Thóri-Høtt leaves home for a foreign kingdom. He becomes king of the country, but leaving his wife, is brought to grief in a perilous land. His brother now follows him into a foreign country, and sleeps chastely with Thóri-Høtt's wife. The reasons for Thóri's absence and return are unexplained in the Saga, and the life-token (established earlier and between Bøthvar and Fróthi in R.) is out of its normal place in the narrative. Bøthvar now follows his brother into the perilous land, and rescues him.

It is perfectly true that such an analysis of *Bjarki* requires considerable manipulation and interpretation of the events therein. Little can be taken at its face value, and obviously equated with some single known variant of the folk-tale. Yet if we suppose, as we must, a tradition of several centuries¹ such re-interpretations, as long as they are reasonable *per se*, are both legitimate, and inevitable. In the light of them, it seems justifiable to affirm that the evidence thus far examined shows: 1. that the life-token and the chaste bedfellow are obviously *Two Brothers* motifs; 2. that Bøthvar's troll-slaying is a variant of »Dragon-Slayer», to be regarded here also as a *Two Brothers* motif since there is no possibility of an original *hybrid tale*; 3. that the birth-story of *Bjarki*, since it irrationally and needlessly preserves a *conceptio oralis* is at bottom a *Two Brothers* birth-story, probably originally of »The King of the Fishes» type; 4. that the whole plot of Bjarki, once we have seen Thóri and Høtt to be one and the same, conforms to the general plot of *The Two Brothers*.

By way of corroboration of these conclusions let us now rapidly examine other details of Bjarki which seem to preserve, with more or less rationalization, details of *The Two Brothers*.

1. In S. 6 we are told that Fróthi, the first brother to depart, goes without bidding farewell to his mother. In S. 7 we are expressly told that Thóri *does* bid his mother farewell. This is a folk-tale formula for stories of a younger brother who succeeds where others fail. We have seen a variant of it in the Scottish folk-tale of Red Etin (40) wherein the elder son starts into the world with a whole bannock and without his mother's blessing; the younger, with half a bannock and her blessing.

2. The methods whereby Thóri wins bride and kingdom are different in S. and R., but both are paralleled in the folk-tales. The rather extraordinary similarity between the customs of the Geats in S. and the custom mentioned in the Kashmiri folk-tale (80)

¹ Berendsohn, *op. cit.*, p. 332.

is probably coincidental. In R. Thóri wins his kingdom by killing a Berserk; the hero of the folk-tale likewise often wins his by killing a champion.

3. In both S. and R. Bøthvar is urged by Fróthi and Thóri not to depart. Fróthi in both versions asks Bøthvar to live with him and share plunder; Thóri offers to share his kingdom, and (R.) get a wife for Bøthvar. In S. this motif is extended to the parting of Bøthvar and Fróthi. Bøthvar nevertheless insists (in each case) on leaving. This reluctance to remain, in the face of repeated entreaty, felt by the authors of both S. and R. as important enough to repeat, is strongly reminiscent of the »lure» motif in the folk-tale. Here too, the hero departs against the entreaties of his wife and friends, drawn irresistibly into the perilous region. It properly belongs first to the account (which must have been present in *Bjarki* at some stage of tradition) of how Thóri was lured into the perilous country against the wishes of his friends. Bøthvar, the rescuing-brother, following the same course of action, would likewise be urged to stay, but insists on leaving his brother's wife. The author of S. may have found this formula applied to Bøthvar alone, and have extended it to all partings in *Bjarki*, the details of Thóri-Høtt parting being already dropped from the story.

4. Of the parting of Bøthvar and Thóri we are told in S. »Then they parted in friendship, but with some hidden ill-will.» For this cryptic and meaningless statement, contradictory as it is with all that has immediately preceded, *The Two Brothers* almost certainly provides the answer. We have seen that jealousy on the part of the rescued brother is an important motif of *The Two Brothers*. In many versions he slays his saviour. It can hardly be doubted that the author of S. when he speaks so briefly and incoherently of the *leynd nokkuri* is recalling the jealousy of the *Märchen*.

5. Like the rescuing brother of the *Märchen*, Bøthvar, after leaving the wife of Thóri-Høtt, finds himself in a stormy wood, through which undoubtedly in the earlier version of the story, Thóri-Høtt has passed. And like the folk-tale hero, he finds himself before a cottage inhabited by an old wife. With regard to her *place* in the sequence of events, this kerling should correspond to the hag in the folk-tale who turned the hero to stone. With regard, however, to actual function in the story, she seems to play the roles (1.) of the informant whom the hero meets on his way to the »besieged» city, who in several variants is also a poor cottager and in some the mother of the prospective victim; (2.) of the friendly guide the hero meets on his way to the rescue, and by whom, as in R., he is provided with advice or with means of

circumventing the witch. She is a composite figure and it is impossible to determine with certainty to what degree she is derived from the folk-tale, or which figure therein she most clearly represents.

6. The story of the bone-play is, as all agree, based upon actual custom of the mediaeval Scandinavians mentioned in the laws of Canute. It is an excellent story as told in S., and while corresponding in a general way to the *versteinerung* of the folk-tale, has almost completely obliterated it. Its introduction into an original *Two Brothers* story would be easily effected *via* some such *Märchen* as the South Slavic tale of *The Three Eels*, wherein, as we noted, the brother is led into a court fenced with heroes' bones, and in the court people bewitched, he also becoming rigid. That some ingenious story-teller should develop this statement into a story of the boy Hott who, as the good-wife of R. says, came to Hrólfr's court where

»gjóra their alla ath gjalti thá
sem geta their nokkuth leikith á»,

had all the courage beaten out of him, and according to one statement in S. was set in a bone-heap; and that this account should develop into the present story of bone-play, is quite natural. It will be recalled that the first act of *Bothvar*, after hauling Hott out of his rampart of bones, is to take him to a certain pool and wash him. Here possibly is a reminiscence of the Water of Life in the folk-tale.

7. One further point requires attention. After slaying the troll *Bothvar* forces Hott to drink of the animal's blood; it is possible that this incident also, although it is justified by popular belief and practice of hunters even in recent times,¹ was introduced *via* the Water of Life of the *Märchen*. Be this as it may, the ensuing struggle between *Bothvar* and Hott is surely a strange incident, and Olson's explanation of it as the means whereby *Bothvar* makes Hott realize his newly acquired strength, like much of Olson's analysis, too neatly plausible to suit a story as full of irrational consequences as *Bjarki*. We have seen in several of the *Märchen* a tendency to preserve the jealousy-quarrel between the rescuing and rescued brother, even though its inciting cause is forgotten. In view of the demonstrated presence of other rationalized *Two Brothers* motifs, it is perhaps not too rash to identify this struggle between *Bothvar* and Hott as a reminiscence, already faintly touched upon in the »*leynd nokkuri*» between *Bothvar* and Fróthi, of the quarrel of *The Two Brothers*.

¹ Olrik-Hollander, *op. cit.*, p. 223.

It is, of course, not possible to account surely for every detail in which *Bjarki* differs from *The Two Brothers*. The animal natures of Fróthi and Thóri may, or may not, represent a combination of the ideas of twin brotherhood and helping animals. (It is noteworthy in this connection that the congenital animals of the *Märchen* are in fact half-brothers to the hero.) The sojourn of *Bothvar* with Fróthi, likewise, may or may not represent the sojourn with the hunter in the folk-tale. Fróthi, like the hunter-foster-father lives in a wood, and the visit to him comes at that point in the story where (according to many variants of the folk-tale) the heroes sojourn with a hunter. But these are speculations. It is likewise impossible to trace the stages whereby the life-token became misplaced, the dragon-slaying localized at Hrólfr's court, and the rescue (probably later) thrust into this sequence, and to the whole added the rest of the material in S. and R. But these unanswered, and probably unanswerable, questions by no means prevent the conclusions that *Bjarki*, mangled, rationalized, and corrupted as it is with originally extraneous material is fundamentally a *Two Brothers* story.

Bjarki and Saxo.

In the second book of Saxo's *Danish History* we hear briefly of *Bjarki* and *Hjalti*, how during the celebration of the approaching nuptials of *Agnar*, a son of *Ingjald* with *Rute*, sister of *Hrólfr*:

»The champions were rioting with every sort of wantonness, and flinging from all over the room knobbed bones at a certain *Hjalti*; but it chanced that his mess-mate, named *Bjarki*, received a violent blow on the head through the ill aim of the thrower; at whom, stung by both the pain and the jeering, he sent the bone back, so that he twisted the front of the head back, and wrung the back of it to where the front had been; punishing the wryness of the man's temper by turning his face sidelong. This deed moderated their wanton and injurious jests, and drove the champions to quit the place ...»

There follows an account of how *Bjarki* is challenged to a duel by *Agnar*, and how the latter dies, smiling, at *Bjarki*'s hand. Saxo then continues:

»When he was triumphing in these deeds of prowess, a beast of the forest furnished him with fresh laurels. For he met a huge bear in a thicket and slew it with a javelin; and then bade his companion *Hjalti* put his lips to the beast and drink the blood that came out, that he might be the stronger afterward.»¹

¹ Elton's translation, pp. 68—69.

Olrik and Olson agree in believing this account to be the source of the story in S. of Bøthvar's slaying the winged monster. Saxo's is, to be sure, the eldest of the written records of these incidents, and his brief description of them, as far as it goes, is more consistent and better ordered than either S. or R. But, as has been pointed out,¹ Saxo almost certainly knew more than he told of Bjarki and Hjalti. His omission of needful explanatory material in the interests of brevity seems evident. As one reads these brief narrations several urgent questions arise. Why were the men throwing bones at Hjalti? We know from Canute's laws that it was a punishment accorded for repeated offenses against the rule of the King's bodyguard. Some explanation as to why Hjalti was singled out for such painful humiliation is clearly necessary. Also, why should only Hjalti have drunk of the strength giving bear's-blood? Bjarki is the slayer; why should the companion alone have been »bidden» to put his lips to the beast?

In view of these questions and in view of the fact that Saxo habitually summarizes and abbreviates the stories he tells, it is difficult to see how any conclusion is possible other than that Saxo is retelling and greatly condensing a story closely similar to that given in the Hrólfssaga, wherein the answers to them are to be found.

The account in Saxo of the death of Hjalti and Bjarki in Hrólf's last battle is doubtless taken from some source close to the lost Bjarkamál. It has indeed provided the principal means of reconstruction of that poem. In light of present knowledge, it seems reasonable to assume that the same source contained the stories of the bone-play and the monster-slaying, briefly related by Saxo; these in turn imply fuller stories as preserved in the Hrólfssaga, and the Hrólfssaga is at bottom *The Two Brothers* folk-tale. The heroic deaths of the heroes have no place, obviously, in the original folk-tale. The account of the last battle belongs to a later stage of tradition, wherein the figures of the *Märchen* have become identified with historical persons, the scene of much of the action fixed at Hleithargarth and the exploits of the *Märchen* heroes supplemented with historical or quasi-historical feats. But the folk-tale is the base upon which the whole structure rests, and the Hrólfssaga, the fullest of the versions of *Bjarki*, is, for all its corruptions, still recognizable as the folk-tale. In this folk-tale, *Bear's Son* motifs are late intrusion, possibly later than Saxo, and no sound argument for a connection between *Bjarki* and Beowulf can be based upon them.

¹ R. C. Boer, »Die Beowulf-Saga», Arkiv (1902), 19—88 and R. W. Chambers, *Beowulf*, p. 59.

Några Edda-ställen.

I.

*eda tvau lær hengi at ins tryggva vinar,
þars ek hafða eitt etit.*

Háv. 67. N.¹

hengi ingår i en av *ef* inledd konditionalsats med hypotetisk innebörd.

¹ Följande förkortningar ha använts beträffande texter, kommentarer och översättningar:

Texter och kommentarer:

R = Codex Regius, nr 2365, 4°, Kgl. bibl. Kbhvn.

A = Arnemagneanska uppl. Edda Sæmundar hins fróða. Kbhvn 1787—1828.

Bg = Sæmundar Edda hins fróða ... udg. af S. Bugge. Chria 1867.

Bo = Die Edda mit hist.-krit. Comm. hrsg. von R. C. Boer. Haarlem I, II 1922.

DH = Sæmundar Edda. Hrsg. von F. Detter u. R. Heinzel. Leipzig I, II 1903.

GWB = Vollständiges Wörterbuch zu den Liedern der Edda von H. Gering. Halle 1903.

Gv = Sæmundar Edda Hins Fróða, Den ældre Edda. Kritisk Håndudgave ved Svend Grundtvig. Anden på ny gennemarbejdede Udgave. Kbhvn 1874.

K = Notationes norrœnæ ... av Ernst A. Kock. Lund 1923 ff.

L = Die Edda. Hrsg. von Hermann Lüning. Zürich 1859.

N = Edda. Die Lieder des Codex Regius ... hrsg. von G. Neckel. I Text. 2. durchgesehene Aufl. Heidelberg 1927.

S = Die Lieder der Edda, Erster Band: Text. Hrsg. von B. Sijmons. Halle 1888—1906.

SG = Kommentar zu den Liedern der Edda von H. Gering. Hrsg. von B. Sijmons. I Halle 1927, II Halle 1931.

Översättningar av Eddan:

Afz = Sæmund den Visas Edda, Sångar af Nordens äldsta skaldar. Efter handskrifter från skandinaviska fornspråket öfversatte af Arv. Aug. Afzelius. Sthm 1818.

Br = Sæmunds Edda översatt ... av E. Brate. Sthm 1913.

pars uppfattas av några översättare såsom relativt adverb, av andra översattes ordet med temporal konjunktion.

Som relativt adverb uppfattas *pars* av bl. a. följande översättare: Afz, A, FM, Simr, Gö, G, Gjess, GWB, ME, exempelvis »men tvenne stycken må man hos trogna vännen lemna, der redan ett man ätit» (Afz) och »Zwei Schinken noch hiengen in des Freundes Halle, wo ich Einen schon geschmaust» (Simr).

Med rent temporal konstruktion återges *pars* av bl. a. följande översättare: Gjell, Br, Å, »eller två lår hängt hos den trofaste vännen, sedan ett jag ätit hade» (Br).

Be = The poetic Edda, transl. ... by Henry Adams Bellows, i *Scandinavian classics*, utg. av American-Scandinavian Foundation. 1923.

FM = Den äldre Edda ..., oversat og forklaret ved Finn Magnusen I—IV Kbhvn 1821—1823.

FJ = De gamle Eddadigte, udg. og tolkede af Finnur Jónsson. Kbhvn 1932.

G = Die Edda ... übersetzt und erläutert von H. Gering. Leipzig u. Wien 1892.

Genz = Edda ... übertr. von Felix Genzmer, I Jena 1912, II Jena 1932.

Gjell = Den ældre Eddas Gudesange, overs. af Karl Gjellerup. Kbhvn 1895.

Gjess = Den ældre Edda, Norrøne oldkvad fra vikingetiden 9—11 aarh. e. Chr. oversatte af G. A. Gjessing. Kria 1899.

Go = Die Edda, übertragen von R. J. Gorsleben. München 1922.

Gr = Lieder der alten Edda, hrsg. u. erklärt durch die Brüder Grimm, I Berlin 1815.

Gö = Edda ... på svenska af P. A. Gödecke. 2:dra uppl. Sthm 1881.

H = The poetic Edda. Transl. by L. M. Hollander. Austin, Texas 1928.

La = Edda-Myterne. Overs. ... af Thøger Larsen. Lemvig 1926.

ME = Edda-kvæde, Norrøne fornsongar, paa nynorsk ved Ivar Mortenson-Egnund. Oslo 1928.

Lj = Sæmundar-Edda ... öfvers. af K. Ljungstedt. Sthm 1904.

OB = The Elder or Poetic Edda ... edited and translated ... by Olive Bray. London 1908.

Sa = Sæmund den Vises Edda ... öfvers. af Fr. Sander. Sthm 1893.

Simr = Die Edda ... übersetzt ... von Karl Simrock, 2:dra uppl. Stuttgart u. Augsburg 1855.

SimrN = Die Edda. Übertr. von K. Simrock hrsg. von G. Neckel. Berlin 1926.

A = Den äldre Eddan. Tolkad av Axel Åkerblom. I Upps. 1920, II Upps. 1921.

Varken L eller Bo kommentera dessa verser.

Viktigare än denna huvudsakligen formella olikhet mellan översättningarna är den skillnad i uppfattningen av sammanhanget mellan satserna, som föreligger hos översättarna. Flertalet bedömer situationen så, att av tre skinkor i visthuset två hängde kvar efter gästens besök. Så t. ex. hos Afz, A, FM, Simr, G ö, G, Gjell, Br, Å, ME. En annan mening framträder hos Gjess och SG. Gjess översätter: »eller to laar hang hos trofast ven for ét, som der jeg aad». SG I s. 109 kommenterar versen: »wenn dort, wo ich éinen schinken gegessen hatte, gleich zwei an dessen stelle gehangen hätten», d. v. s. om vad som gästen förtärt, liksom genom ett under genast blivit ersatt och till och med fördubblat, och hänvisar till ett jylländskt talesätt: hun er så knap, hun giver ikke en loppe hen, undtagen hun får to lus isted (Feilberg Ordb.). Även DH framhåller, att meningen är ironisk.

Naturligtvis kan det tänkas, att innebörden i Háv. 67 är likartad med Háv. 35: den som stannar alltför länge och alltför mycket tär på husets förråd, är icke välkommen. Men mig förefaller det, som om i Háv. 67 tanken vore ytterligare tillspetsad på det sätt, som antydes av Gjess och SG. Med en dylik tolkning kommer strofen att innehålla en tydlig stegring: ingen mat ätit ... två skinkor i stället för en. Snålheten, skildrad i strofens första verser, stegras i dess senare verser till girighet och ocker, som fordrar dubbelt i gengäld.

Bakom verserna ligger enligt min mening begreppet »tvegäld», d. v. s. dubbel ersättning för det som skadats, förfarits eller öppet tillgripits. En tjuv skulle i flera fall erlægga det åttadubbla. Men den, som tillgrep något utan att vara tjuv (d. v. s. öppet och icke i hemlighet samt utan att bruka våld), fick i vissa fall sona sitt brott genom att till den skadelidande återlämna dubbelt så mycket, som han berövat denne. Begreppet »tvegäld» förekommer över hela Norden: *tvígilda*, 'erstatte med den dobbelte værdi' Hertzberg, Glossarium t. Norges gamle Love; *tvægilda*, *tvægilder*, *tvægildi*, Schlyter, Ordbok.

Mindre evident är översättningen: »eller om två skinkor hängt /

hos min trogne vän / där redan en jag ätit» (G ö), lika väl som översättningarna: »oder z wei / Schinken ins Zimmer des Freundes hängen, wo einen ich ass» (G), eller »eller om två lår hängt hos min trofaste vän, av vilka jag redan ätit ett».

I anslutning till Gjess och SG tolkar jag verserna:

»eller om två lår hängt hos min trogne vän
i stället för det, som jag ätit
(d. v. s. som ersättning för det jag ätit).»

þars bör då uppfattas varken relativt eller temporalt utan snarast demonstrativt liksom t. ex. »nam hann (Gunnarr) sér Högna heita at rúnom, þar átti hann allz fulltrúa» Sg 14, jfr GWB sp. 1191.

II.

*þeim er hangir með hámm
ok skollir með skrámm
ok váfir með vilmögomm.*

Háv. 134. N.

Den första av ovanstående verser har översatts på olika sätt. Vanligen återges versen »sådant som hänger bland hudar», så t. ex. FM, G, Br, Å, FJ. A kommer nära L:s tolkning: »der mit seinem leibe vornüber hängt». Gjell översätter: »fra dem med hængende Hud», G ö: »från dem, som hänga vid huden», Simr: »Hängt ihm die Hülle gleich». Hos Afz, Gjess och ME är versen fritt översatt.

De flesta översättare synas anknyta *þeim* till föregående *skorþom belg*, så t. ex. G: »Rätliches kommt oft aus runzligem Balg, der unter den Häuten hängt», så även GWB sp. 848: 34. *þeim* bör uppfattas såsom mask. sing. dat. Men enligt min mening syftar *þeim* icke tillbaka på *belg* utan står självständigt och determinativt. Det bör därför översättas med »för den som». Meningen bygger på en icke helt utförd liknelse eller en bild. Hela det parti

av Háv., som plägar kallas Loddfáfnismál, vänder sig ju med goda råd till en i livets eklut ännu icke barkad ung man. Den oerfarne ynglingen liknas i Háv. 134 vid en rå, ännu varken torkad eller garvad hud. Färska hudar plögade upphängas till torkning och rökning (DH II s. 135). Meningen blir alltså: För den som ännu ej varit i tillfälle att göra större erfarenheter i livet och därför är osjälvständig och outvecklad, är det klokt att lyssna till de äldres ord och visa råd.

Exempel på *peim* i absolut ställning finnas i GWB sp. 865 ff.

Uppfattas versen på det sätt, som jag här föreslagit, följer därav, att följande två verser få liknande innebörd. Detta avgör betydelsen av ordet *vilmogom*. Formen är tvetydig. Den hänföres av några till *vilmagi* = löpmage, E. Magnússon, Ark. 15 s. 319, GWB 1148, DH II s. 136, av andra till *vilmogr* = träl, stackare, usling, mensch von niederer herkunft, »elendig person», FJ, dens. Ark. 14 s. 197. R:s *vilmógom* bör föras till *vilmagi*, löpmage. Detta utesluter dock icke, att ordet av åhöraren kunnat associeras med *vilmogr*, träl. Kanske är associationen rent av åsyftad genom själva ordvalet. Därigenom upprätthålles och fullföljes nämligen liknelsen ända till strofens slut.

III.

*pegi þú, Byggvir! þú kunnir aldregi
deila með monnom mat;*

Lokas. 46. N.

Skilda meningar råda om huru första versen i

*því em ek hér hródugr, at drekka Hropts megir
allir ǫl saman (Lokas. 45)*

skall tolkas. Vanligen översättes den: »jag har hedern av (att Hropts söner alla dricka öl tillsammans)», så t. ex. L, Gö, Br, Å, medan däremot G återger den med: »hochgemut bin ich» och

Genz: »drum ehrt man mich hier», varmed DH II s. 262 överensstämmar, i det *hróðugr* under hänvisning till Hárþ. 5 omskrives med »als ein geehrter».

Gv. s. 200 lämnar en utförlig kommentar till strofen, dock utan att ingå på betydelsen av ordet *hróðugr*. SG I s. 301 kommenterar versen: »Als treuer diener ist Byggver froh darüber, dass sein herr und die übrigen götter ein so glänzendes fest mit einandern feiern, nebenbei auch wohl darüber, dass er selber der ehre gewürdigt wird, daran teil zu nehmen».

Vid Ægirs gille för gudarna voro även Frejs tjänare Byggvir och Beyla närvarande. Då Loke skymfar Byggvir, gör han detta främst genom att framhålla, att Byggvir är Frejs svansande träl, som gnäller vid kvarnarna.

Därtill genmäler Byggvir, att han är hetsig, och ger därefter uttryck åt tanken: du, Loke, behöver inte behandla mig så nedlåtande, som om jag blott vore en tjänare, ty jag är, som du ser, fin nog att få vara i sällskap med alla gudarna, som här dricka öl tillsammans. Sin mening om sig själv uttrycker Byggvir med orden *því em ek hér hróðugr*. Dessa synas mig därför i anslutning till SG I s. 301 böra översättas: »jag är här, stolt över det att Hropts söner alla dricka öl tillsammans».

I fisl. är betydelsen 'stolt' av ordet *hróðugur* svagt belagd. Min tolkning stödes av nisl. *hróðugur* 'stolt, selvtillfreds' (h. yfir e-u), Blöndal, Islandsk-dansk Ordbog.

Verserna i Lokas. 46 pläga tolkas »Du Byggve, tig! Ej det bittersta kan du skifta bland människor mat», så Afz, A, FM, Simr, L, G6, G, Gjess, Br, Å, ME, Genz. *kunna* översättes i regel med »förmå, verstehen, kundig sein», så t. ex. GWB sp. 578: 28. *deila* — *mat* uppfattas vanligen såsom »fördela mat», t. ex. GWB sp. 147: 35 och FJ: »som Frejs tjæner; der sigtes vel til byggryns-grød el. bygbrød som anvendt ved måltider».

Av hela strofen framgår emellertid tydligt, att Loke vill förölmäpa Byggvir genom att ideligen framhålla för honom, att han är en så simpel varelse, att han aldrig som likställd kan få vara tillsammans med verkliga män. I strofens senare verser stämplar

Loke honom som en feg träl, som kryper undan i bänkhalm, när män mötas i vapenskitte. *deila* — *mat* torde därför böra översättas med »dela kost», d. v. s. få sitta till bords med riktiga män. Frasen finnes med denna betydelse i nisl. *deila við e-n mat og svefni*, 'dele Mad og Sövn med en', 'have daglig Omgang med' (Blöndal a. a.). *mat* i Lokas. 46 är sålunda troligen dativ.

I överensstämmelse härmed bör *kunna* uppfattas som modalt hjälpverb, uttryckande något tillbörligt eller berättigat, och *kunnir* tolkas som »det var berättigat», »det var tänkbart» eller »det ginge för sig». Enligt min åsikt böra verserna därför översättas: »Tig du, Byggvir! Aldrig kunde väl (en sådan stackare som) *du* få äta i sällskap med män».

IV.

*Málrúnar skaltu kunna, ef þú vilt, at manngi þér
heiptom gíaldí harm.*

Sigrdr. 12. N.

Verserna ha förklarats på olika sätt:

- 1) »Málrúnor lær dig, som mäktat så lánka, att sorg ej blir hämnad med hat», så t. ex. Gö, Gjess, Br, Å, ME.
- 2) »Lern' Rederunen, dass ein rasches Wort nicht der Gegner vergelte mit Blut», FM, G, FJ, SG.
- 3) »Gerichtsrunen kenne, willst du der Rache deiner Scháden sicher sein», Gr, L, Simr, Go.

Beträffande *málrúnar* anmärker Åkerblom II, s. 93 not 6: »Málrúnor: skyddsrúnor mot vreda ord från andra. Denna halvstrof, vars mening nu synes dunkel, har väl syftat på förhållanden vid rättegångar. Så har troligen också varit fallet med den följande, som nu är förlorad.» FJ kommenterar: *Málrúnar*: »tale-runer, runer der giver talen en overbevisende kraft og sejr». Brate, s. 349, str. 12, 4—6, hänvisar till Boer, ZfdPh. 35, s. 326, enligt vilken kännedomen om *málrúnar* skulle möjliggöra, att man genom sitt tal förvirrar motståndaren och vinner seger i processen.

Lüning har lämnat den enligt min mening riktiga tolkningen av dessa verser: »Die málrúnar (kentniss des processganges, der rechtsformeln etc.) sollen bewirken, dass der geschädigte sich beschwichtigen lässt, anstatt mit zornesthat die beleidigung zu vergelten».

K § 40 framhåller, att *málrúnar* togos till hjälp vid tinget och att *mál-*, *ól-* och *brim-* beteckna »varken det, som understödes, resp. framkallas (Boer), ej heller det, som avvärjes (Lex. poet.)» utan »antya tillfällen, vid vilka faror hota». K. översätter *heipt* med »hätska dåd».

I anslutning till Lüning och E. A. Kock omskriver jag *málrúnar* på följande, något utförligare sätt: »runor med inneboende magisk kraft att behärska de för en oinvigd fördolda hemligheter och invecklade formaliteter, som tillhöra den fornnordiska processen», och översätter *heipt* med »våldsdåd», *GWB* sp. 416: 42, samt *harm* med »kummer bereitende tat, trauriges ereignis», *GWB* sp. 403: 9. För en dylik tolkning talar även fortsättningen av samma strof, i vilken det talas om förlikning å ting och inför tingsmännen.

Verserna böra enligt min åsikt översättas: »Målrunicer skall du kunna, om du vill, att ingen skall med våldsdåd vedergälla dig den (sorg, skymf) skada, som du tillfogat honom».

Lund 1937.

Torsten Wennström.

Hertha Marquardt: Die altenglischen Kenningar. Ein Beitrag zur Stilkunde altgermanischer Dichtung. Halle (Saale) 1938, 238 s. = Schriften der Königsberger gelehrten Gesellschaft, Geisteswissenschaftliche Kl., Jahr 14, Heft 3.

Som alt tittelen sier, er Hertha Marquardts bok først og fremst en studie i angelsaksisk diktning; det er ordet »Kenning» og undertittelen: »Beitrag zur Stilkunde altgermanischer Dichtung» som berettiger den til omtale i et tidsskrift for nordisk filologi. Arbeidet er fremkalt av et ønske som Wolfgang Krause har ytret om å få »eine reinliche Sammlung, die die Figur der Kenning in der angelsächsischen Literatur scharf abgrenzt»,¹ og det er sikkert at bare slike »reinliche» monografier kan gi oss håp om å løse problemet: kjenningspråkets opprinnelse. Som mønster for boka har forf. brukt Rudolf Meissner: »Die Kenningar der Skalden»; det er en fordel for norrøn-filologer, som på den måten får det angelsaksiske materialet lagt bekvemt til rette for en sammenligning. Denne systematiske delen er tyngden i boka, og den er et meget godt og nyttig arbeid; den gir på én gang mer og mindre enn van der Merwe Scholtz gav i sin sammenstilling: »The Kenning in Anglo-Saxon and Old Norse Poetry» (1928); mindre, fordi »heiti» ikke er tatt med, bare virkelige »kenningar» med to ledd; mer, fordi Hertha Marquardt sikter det ags. materialet nøyere og tar mer hensyn til konteksten. Hun vil undersøke »kenningen» i angelsaksisk for seg, bestemme dens vesen og finne den plass den har i angelsaksisk poesi, og ut fra dette foreta en nyordning av materialet, for å få forholdet til den norrøne »kenning» klart. I den hensikt gir hun ikke få enkeltinterpretasjoner; om disse vil jeg overlate det til anglister å uttale seg. Isteden vil jeg se nærmere på den teoretiske delen; det er den som mest interesserer norrøn-filologer.

Hun begynner med å slå fast det som vel egentlig først skulle bevises, at kenningen er »eine typisch germanische Stilfigur». Terminologien *kenning*, *heiti*, *kent heiti*, *viðkenning*, *sannkenning* osv. har vi som bekjent fra Snorres lærebok *Edda*, dvs. fra 13. århundre, mindst 500 år senere enn Beovulf, og selv om den nok er adskillig eldre enn Snorre, er den avpasset ikke etter det enkle poetiske billedspråk i heltediktningen, men etter skaldenes kunstpoesi slik Snorre kjente den, dvs. på et tidspunkt da den alt var stivnet i formler og nærmest død. Ikke noe under at de lærde ikke kan bli enige om hva en kjenning egentlig er; hver forsker

¹ Die Kenning als typische Stilfigur der germanischen und keltischen Dichtersprache, Halle 1930.

definerer begrepet på nytt for sitt eget behov: det blir en trang definisjon dersom det gjelder å markere forskjellen på skalde-diktning og annen »germansk» diktning, en rommeligere dersom det er likheten man er ute etter. Knappest har vel P. Trost satt grensene,¹ han forlanger at kjenneordet (Bestimmungswort) skal gi grunnordet en uvant, særspåklig mening, gjerne den omvendte av den vanlige; det er skaldekjenningene han taler om. Hertha Marquardt tar opp dette kravet, til en virkelig kjenning hører det at det er spenning mellom de to leddene (s. 138); men i den »realistiske» angelsaksiske kjenningen er spenningen mindre enn i den »metaforiske», som er karakteristisk for skaldepoesien. Den store gruppe av *vidkenningar*, som blir flittig brukt innenfor begge områder, faller helt utenfor; her beholder grunnordet sin vanlige mening, men får den noe modifisert — utvidet eller innskrenket — av kjenneordet. Alt her kommer forskjellen på den ags. stilfigur og den norrøne klart fram; i virkeligheten kan vi ikke bruke Trosts utmerkede definisjon for den angelsaksiske kjenning uten å presse begrepet spenning temmelig sterkt. Dette er vesentlig; for det er nettopp denne indre spenning som er kjennetegnet for skaldekunsten i dens beste tid. Som forf. fremhever s. 118: den ags. kjenning gjengir »tatsächliche Verhältnisse», mens gåten, metaforen og den mytologiske kjenningen så godt som mangler. Nå har forskerne med Axel Olrik i spissen forlenget innsett at det er her vi må søke vesentlige røtter til kjenningspråket; slik som kjenningen fins i det kristne ags. epos er den da temmelig avbleket: en toleddet omskrivning hvor det eneste som minner om Snorres definisjon av ordet, er at hvert av leddene kan byttes ut med synonymer, om allitterasjon eller rytme skulle kreve det. Men det er en figur som ikke er ukjent i sterkt miljøpreget diktning også utenfor germansk. J. W. Rankin så det og tenkte på mulig latinsk påvirkning; i et interessant arbeid² samlet han kristelig-latinske forbilleder for en mengde av uttrykkene i de ags. geistlige diktene. Nå er Rankins definisjon av kenning avgjort for vid, likevel er det materiale han legger fram såpass viktig at det fortjener en alvorligere behandling enn å bli avvist med at »Eine Untersuchung der altenglischen Kenning als einer typisch germanischen Stilfigur muss aber andere Wege gehen» (s. 105).

Her ligger etter mitt skjønn en grunnfeil i det ellers fortjenstfulle arbeid. Målet er trots forsikringen s. 103 ikke å undersøke den angelsaksiske kjenning som sådan, men som »typisk germansk». Til målestokk ligger teorien fra islendingen Snorres lærebok *Edda* og hans eksempler, alle hentet fra dróttkvætt-diktningen,

¹ Zeitschrift f. deutsches Altertum, B. 70 (1933) s. 235.

² A Study of the Kennings in Anglo-Saxon Poetry. Journal of English and German Philology, Vol. 8, 9. (1909—1910.)

en diktart som ikke er overlevert fra noe annet germansk område, og som med sine spesielle krav — det er lyrikk — og helt spesielle anvendelse — hoffpoesi — i virkeligheten er inkommensurabel med det ags. epos. Forf. streifer denne forskjellen i tid og i art, men hun tar lite eller ikke noe hensyn til den. Når det gjelder det norrøne sammenligningsmateriale, gjør Hertha Marquardt seg skyldig i akkurat den samme feil som hun kritiserer hos Wolfgang Mohr når det gjelder angelsaksisk: all viden om den norrøne kjenning og dens bruk later til å være hentet fra Meissners bekvemme samling »Die Kenningar der Skalden» (1920), som igjen beror på Finnur Jónssons sterkt diskuterte B-utgave i »Den norsk-islandske Skjaldedigtning». Jeg kan ikke se at hun tar hensyn til konteksten i det norrøne materiale; oversettelsene hos Meissner og Finnur Jónsson hvor enhver kjenning for lettvinthets skyld blir redusert til snaue begrepet den står for, har gitt henne det inntrykk at ordene hos skaldene helt mister sin vanlige mening, at kjenninger kan velges fritt uten hensyn til sammenhengen, og at »der Sinn der Umschreibung liegt . . . im Altnordischen von vornherein fest» (s. 124). I dette ser hun en hovedforskjell på ags. og norrøn kjenningbruk; den ags. er friskere, mindre skjematisk, det stilles større krav til at den skal være »treffend». Jeg tror at en liten utflukt fra Meissner til Gisles, Egils, Víga-Glums, ja selv Snorres vers ville gjort henne mindre sikker i sin dom her. De karene visste hva de sa og hvorfor de sa det nettopp på den måten; deres eget miljø har forstått dem, om ikke alltid vi gjør det. At meningen med en kjenning ikke alltid er »von vornherein fest», men må tolkes ut fra konteksten, burde f. eks. diskusjonen om »blodkjenninger» for noen år siden ha fortalt henne. Ved de stadige generelle uttalelser om »das Altnordische» spør man seg: h v e m mener hun? h v a mener hun?

Disse innvendingene fra en norrøn filolog viser likevel mer hvor nyttig Hertha Marquardts arbeid kan bli for oss enn de svekker verdien av det. Vi har fått sammenligningsmateriale, det står til oss å bruke det. Wolfgang Krause har tatt fram en del likhetspunkter med kjenningsspråket fra gammelirsk, Rankin har vist overensstemmelser med visse latinske, særlig kirke-latinske, stilfigurer, også indisk har vært nevnt. Det står igjen å få det irske materiale ordentlig behandlet, og sikkert bør valisisk heller ikke glemmes. Og det står igjen for alle språkene å stille spørsmålet: hvilke forhold i miljø og i selve diktningens ide og hensikt er det som gir rom og grobunn for »kjenninger»? En vesentlig sak når man skal undersøke en stilfigur, er også frekvensen av den — og her er det en forskjell mellom norrønt og alle de andre språkene som ikke kan betones sterkt nok. De siste ordene i Hertha Marquardts bok viser at hun har føling med problemene; hun tenker

at kjenningen kanskje har sin rot i »der magisch-poetischen Sphäre der Runendeutung». Men da får vi kanskje også være forsiktigere med ordene »typisch germanisch», — heller ikke runene har jo germanerne suget av sitt eget bryst.

Anne Holtsmark.

Ture Johannisson: Verbal och postverbal partikkelkomposition i de germanska språken. Akad. avh. Lund 1939. 381 s.

Ture Johannissons avhandling 'Verbal och postverbal partikkelkomposition i de germanska språken' avser i första hand att utreda hurusom de förstärkande adjektivpartiklarna i de germanska språken utbildats. De partiklar, som behandlas, äro sv. *ut-*, *av-*, *ur-*, *för-* och deras direkta motsvarigheter i övriga germanska språk samt den västgermanska 'nimispartikeln' ty. *zu*, eng. *too*. Förf. avvisar tidigare antaganden om att betydelseutvecklingen skulle vara förgermansk — låt vara att parallella utvecklingar äro bekanta från icke-germanska språk — och vill visa hurusom den helt kan och bör förklaras som tillvägabragt i germansk, ja i germansk särspråklig tid. Huvudtesen är, att de förstärkande partiklarna ursprungligen samt och synnerligen äro verbalpartiklar, och följaktligen kommer undersökningen av partikkelkomponerade verbs betydelseutveckling att få ett stort utrymme. Förf. visar för var och en av de behandlade partiklarnas vidkommande, hurusom den i förening med verb från början har rent lokal betydelse, 'bort från' o. d., såsom i *utdraga*, *utkasta* osv. Så uppkomma destruktiv-pejorativ-exhaustiva betydelser, dvs. partikeln kommer att beteckna, att något fördärvas eller skadas, tillintetgöres: *utsläcka*, *utdöda*, p. pf. *utsliten* osv., och nästa steg blir rent resultativ innebörd, t. ex. *utrannsaka*, *utröna*. Särskilt stor uppmärksamhet ägnas åt de fall, där innebörden är destruktiv-exhaustiv, och förf. visar på ett synnerligen övertygande sätt, hurusom denna betydelse så kan överföras från verb till adjektiv. Partikkelkompositionen vid adj. är sålunda genomgående sekundär (enligt förf:s terminologi »postverbal») i förhållande till verbalkompositionen. Den äldsta typen är uppkommen genom sammansmältning av ett enkelt adjektiv och ett partikkelkomponerat stambesläktat verb. *Hungrig* och *uthungrad* ha givit upphov till *uthungrig*. Nästa steg är, att ett adj. förses med partikel under inflytande från ett icke stam- men betydelsebesläktat verb: *gammal* och *utsliten* eller dylikt ge upphov till *utgammal*. Sedan blir adjektivtypen produktiv i fall som *utlat*, *utusel*, *uträdd* och kan slutligen upphöra att vara destruktiv-intensiv och bli rent för-

stärkande: *utgod, utvacker*. Parallell utveckling kan iakttagas vid partiklarna *av-* och *ur-*, dvs. man kommer från en ursprunglig lokal betydelse så småningom fram till betydelsen 'valde'.

Emellertid händer det lätt, att den pejorativa huvudföreställning, som partiklarna sålunda ofta komma att förbindas med, framkallar den nära till hands liggande föreställningen, att något sker eller är förhållanden i skadligt hög grad, vilken så i sin tur kan förskjutats, så att det skadliga alltmer kommer i skymundan. På så sätt utbildas hos partiklar som *för-*, *for-* i de nordiska språken, *zu, too* i de västgermanska betydelsen 'nimis'.

Det är av stor vikt för förf. att få sitt material av partikel-försedda adjektiv i så stor utsträckning som möjligt satt i förbindelse med motsvarande verb. Härvid har man alltid att hålla i minnet såsom ett faktum av fundamental betydelse den gamla motsättningen i fråga om accentuering av nominala och verbala former — de förra fingo vid den germanska accentstabiliseringen huvudtrycket på partikeln, medan de verbala formerna fingo huvudtrycket på stamstavelsen. Detta hade som bekant till följd, att partikeln i de nominala sammansättningarna underkastades mindre, i de verbala däremot större förändringar. För de västgermanska språkens vidkommande har den moderna språkforskningen dock icke haft alltför stora svårigheter att kombinera ihop sammanhörande nominala och verbala sammansättningar. I de nordiska språken däremot försvann redan tidigt på några få undantag när den obetonade partikeln i de verbala formerna, och den samgermanska typen av verbalsammansättning dog praktiskt taget ut. Men de nominala formerna, som hade huvudtrycket på prefixet, bevarade detta, och resultatet blev sålunda å ena sidan nominala former med prefix, å andra sidan verbala f. d. sammansatta men numera enkla former. Förf. går nu ut ifrån den mycket naturliga men hittills i nästan genant grad förbisedda utgångspunkten, att eftersom partikeln i nominala bildningar bevarades, bör man med ledning av dylika fall med betonad partikel kunna nå fram till en viss kännedom om urnordiskans utplånade förråd av partikelkomponerade verb. Förf. lyckas också att rekonstruera en aktningvärd del av detta förråd, samtidigt som han genom att strängt tillämpa teorien om partikelkompositionens ursprung i de sammansatta verben når fram till en ny och i de flesta fall evident förklaring av en mängd nordiska substantiv på betonat prefix, framför allt *or-*, *ør-* och *for-*, vilka alltså helt enkelt äro att fatta som verbalsubstantiv till verb, vilkas prefix gått förlorade vid den allmänna nordiska prefixreduktionen. Det är alltså — för att endast nämna några typexempel — fall av typen fsv. *ormylia*, som enligt förf. är verbalsubstantiv till urn. **urmuljan*, motsvarande ty. dial. *ermüllen* 'krossa' med pre-

fix av destruktiv-resultativ innebörd, fvn. *ørvendr* 'vänsterhänt', som avslöjar sig som det prefixbetonade participet till urn. **urwandian* 'förvända', motsvarande got. *usvandjan*, fht. *irwenten* osv. eller fvn. *forsala* 'försäljning av jord på vissa villkor' till urn. **fursaljan* motsvarande fht. *firsellen* osv., got. *frabugjan*.

Förf. har haft en god grund att bygga på — jag syftar då närmast på den tidigare i olika sammanhang utredda motsättningen i accentuering mellan nominala och verbala former, på E. Wellanders utredning av partikeln *ab:s* betydelseutveckling i medelhögtyskan, som bl. a. lämnat förf. det av honom sedan överallt följda schema, som bildar utgångspunkt för de olika specialundersökningarna, vidare på de framför allt tyska forskare, som undersökt olika av de behandlade partiklarnas utvecklingshistoria i gotiskan och i de västgermanska språken, och på de forskare, som för latinets, grekiskans och fornindiskans vidkommande påvisat den postverbala adjektivbildningens princip. I många fall har också det omfattande gotiska och västgermanska material, som indragits, varit lätt tillgängligt för förf. i ordböcker, tidigare specialundersökningar o. d., men det måste också framhållas, att han särskilt i kapitlet om nimispartikeln *zu, too* till fullo visat sin förmåga att på egen hand tränga in i det västgermanska materialet.

Förf:s egna insatser äro emellertid synnerligen betydande. Han har visserligen kunnat draga nytta av en rad tidigare vunna resultat, men han har lyckats ordna in dem i ett stort sammanhang och visa huru flera tidigare i olika sammanhang undersökta företeelser äro projektioner av en och samma princip, och han har framför allt dragit in i undersökningen ett stort och viktigt material — det nordiska — som icke tidigare blivit vederbörligen beaktat och visat huru mycket som kan avvinnas detta genom en komparativ metod.

Avhandlingens tyngdpunkt och förf:s självständiga insatser falla sålunda till största delen inom den nordiska språkforskningens rāmärken, men den konsekvent komparativa metoden har också medfört betydande resultat inom den germanistiska språkforskningen öfver huvud.

Vidare bör framhållas, att förf. trots det omfattande materialet i regel lyckats giva sin framställning en både klar och lätt tillgänglig form.

De anmärkningar, som kunna göras, gälla uteslutande detalj-spörsmål, och många av dem äro av den obetydliga karaktär, att de icke behöva tynga en anmälan.

Det händer stundom, att förf. vid behandlingen av etymologiska o. d. frågor visar en viss obenägenhet att gå frågorna så nära in på livet som möjligt och önskligt, vilket gör framställningen

på en del håll alltför knapphändig eller ensidig. Varken nödvändigt eller särskilt sannolikt är t. ex. antagandet s. 8, att substantivet *svar* går tillbaka till en alternativ nominalform **andswára*, som i betoningshänseende anslutit sig till verbet **andswárōn* (> *svara*), medan den regelbundna utvecklingen föreligger i *ansvar*. Vål så troligt är det, att subst. *svar* utbildats i direkt anslutning till det förenklade *svara*. S. 56 förklaras det av fvn. *afglapi* 'fjant, dåre', *afglapan* 'störning, oreda' förutsatta urn. **abzlapōn* såsom en avledning till *glap* 'Utilbørlighed'. Naturligare är att betrakta verbet som en sammansättning med ett **zlapōn*, liksom det till grund för fvn. *afhrapi*, fsv. *afrazi* (s. 57 ff.) liggande **abhrapōn* är en sammansättning med fvn. *hrapa* 'glida, störta'. Mindre tillfredsställande är också den etymologiska behandlingen av fvn. *ørvasi* 'utlevad människa' s. 110, där man måste efterlysa en mera ingående behandling av såväl senare ledens etymon som av prefixet i synonymen (enligt förf. »sidoformen») *aurvasi*. Även vid förf:s försök s. 216 f. att förklara växlingen mellan prefixen *for-*, *fyrir-*, *fyr-* lider det etymologiska resonemanget av viss ofullständighet i så måtto att andra förklaringar till utvecklingen av *for-* än den antagna sammanblandningen av **fur-* och **fura-* > **fora-* (fsv., fda. *fore*) torde böra diskuteras; jfr t. ex. utvecklingen **uf* > *of*, **tur-* > *tor-*.

S. 87, 103 f. förklaras fvn. *ørloq* 'öde' (till urn. **urlazjan*) och dess motsvarigheter i vgerm. såsom betydande 'det pålagda'. Även om vissa skäl kunna åberopas för en dylik tolkning, synes det anm. sannolikare, att vi även i detta fall ha att gå ut ifrån en ursprungligare betydelse hos partikeln, att *ørloq* alltså är = 'det utlagda, framlagda, utstakade'; jfr Torp, Nynorsk et. ordb. samt den fvn. synonymen *forloq* ävensom det av förf. s. 108 anförda citatet från skaldediktningen: *oss vas ádr of markaðr aldr*.

Rena lapsusar föreligga väl, när det s. 110 talas om »germ. *wisan* vara» i stället för **wesan*, när s. 217 fvn. *yfir* ledes tillbaka på ett **ufir*, när s. 223 mlt. *vorvank*, mht. *vervanc* uppgivas vara »med fsv. **forfängt* [abstraktbildning med suffixet *ipō : idō*] helt likformiga bildningar — så när som på betoningen» och när s. 291 ett fsv. *tyr-* (i stället för *tor-*, *tör-*) uppgives som motsvarighet till got. *tus-*, fvn. *tor-*. Mindre lyckligt är det också att i uppräknningen s. 218 ff. av fsv. med *for-*, *fore-*, *fyrir-* samman-sätta verb utan vidare stoppa in avledda verb som *forbupa*, *forfängta*, *forhägpa* (förf. visar själv s. 222 ff. för de två sistnämndas del, att avledning föreligger). I detta sammanhang kan också nämnas, att det hade varit fördelaktigt att utskilja som en egen grupp fall som fvn. *forloq* 'öde', *formælandi* 'förespråkare' s. 183, *fornám* 'hinder' osv. s. 184, *forvadi* beteckning för vadställe av viss typ m. fl., där prefixet motsvarar got. *faur-* och icke har

pejorativ betydelse, i stället för att sammanföra dem med en mångfald andra ord på *for-* (*forað, fordæða, forbón* 'förbannelse' m. fl.) till »en karakteristisk grupp .. där partikeln har övervägande pejorativ betydelse och i de flesta fall motsvarar got. *fra-*» (s. 179).

I vissa fall kan det ifrågasättas, om icke en mera detaljerad behandling av materialet hade kunnat ge resultat av intresse. Förf. framhåller själv s. 28 f. i fråga om de svenska med *ut-* sammansatta verben, att en mycket betydande del av dessa endast eller företrädesvis förekomma i p. pf. (t. ex. fsv. *utmakkadher, utmödder*, nysv. *utfestad, utlevad, utmärglad* osv.), men det göres icke något försök att närmare klargöra vad detta innebär. I själva verket borde detta obestridliga faktum framhållas ännu mer. Det kan vara skäl i att betona, att vi här måste ha olika skikt. Vi ha ett mera ursprungligt skikt, representerat av de fall, där icke blott p. pf.-formen användes, t. ex. fsv. *utbränna* 'förbränna', *utsläkkia*, nysv. *uthungra, utkyla, utsvälta, uttråka, utvattna* osv. Som sekundärt till detta skikt måste vi betrakta de fall, som endast förekomma i p. pf. t. ex. fsv. *utgästadher* 'genom gästning utblottad', *utmakkadher* 'utmagrad', *utmödder* 'uttröttad', nsv. *utfestad, utfrusen* 'genomfrusen', *utlevad, utmagrad, utmärglad, utpankad, utrucklad, utstrapatserad, utåldrad* och många fler. Det finns inte och har aldrig utanför p. pf. funnits något verb *utfesta, utleva, utåldra(s)* osv., utan vi ha här faktiskt en grupp efter verbalt mönster bildade adjektiv (participiella adjektiv). Vad som framför allt gör att man särskilt bör framhålla denna grupp, är att det kan förmodas, att den haft stor betydelse vid utbildandet av de s. k. postverbala adjektiven, typ *utgammal, utarm, utmatt, utpank* osv. Uppkomsten av dylika adjektivbildningar måste nämligen ha väsentligen underlättats av det förhållandet, att den till grund liggande mönstertypen *utarmad, utmattad* osv. bestod inte bara av verkliga participer (som vid sin sida alltså ha även andra verbformer) utan till mycket stor del också kommit att bestå av dylika participiella adjektiv, som icke vid sin sida ha ytterligare någon form av det supponerade sammansatta verbet. Genom att sikta materialet noggrannare än vad förf. här gjort, hade man sålunda kunnat få fram ett par olika skikt och säkerligen göra troligt, att den postverbala kompositionstypen hade ett starkt stöd just i den exklusivt participiella typen, som ju bildar bryggan från verbal- till adjektivkompositionen.

Ett annat fall, där man kanske hade kunnat avvinna materialet mera genom en något mera ingående behandling, möter s. 72 ff. vid undersökningen av *us-* i förening med verb i de vgerm. språken. Det framhålls, att den primära betydelsen (bort) praktiskt taget försvunnit, att partikeln alltså endast föreligger

i mera sekundära betydelser. Vi ha först en grupp, där sammansättningen betecknar ett besittningstagande (*irfindan* osv.). Därefter kommer en mycket stor grupp, vars första rikt exemplifierade avdelning enligt förf. omfattar fall, där »sammansättningen betecknar ett förstörande, förintande». Det förefaller emellertid som om denna grupp hade förtjänat att betraktas mera ingående. Först och främst kan man konstatera, att den i semologiskt avseende faller i två skikt. Vi ha dels fall, där sammansättningen i enlighet med förf:s framställning betecknar ett förstörande, medan däremot det enkla verbet inte gör det, t. ex. *irhâhan* — *erhängen* 'döda genom hängning', *irslahan* — *erschlagen* 'döda medelst slag', vidare t. ex. *irsciozzan* — *erschiesen*, *irfriosan* — *erfrieren*, feng. *abûtan* 'slita sönder, förtära', fht. *irliggen* — *erliegen*, *irthorren* 'torcka bort' m. fl.

Men härjämte ha vi en mängd fall, beträffande vilka det inte är alldeles riktigt att framhäva, att just sammansättningen betecknar ett förstörande, förintande, ty redan simplex själv betecknar ett förstörande, t. ex. feng. *amyrdorian* 'mörda', fht. *irtôden* — *ertôten*, *irstërban* — *ersterben*, feng. *asweltan*, fsax. *abrekan* 'bryta sönder, förstöra', fht. *irôden* 'ödelägga', feng. *aspillan* 'förstöra', fht. *irswintan*, *irwëlkên*, *irwuosten*, *irwësinên* osv.

Undersöka vi partikelns funktion i dessa två grupper, kunna vi konstatera vissa olikheter. I den första gruppen är funktionen otvivelaktigt destruktiv-pejorativ (*irhâhan*), men i den andra gruppen är verbet i och för sig destruktivt, och partikeln kan följaktligen inte sägas vara nödvändig (som i grupp 1) för att uttrycka detta betydelsemoment, utan den har snarast fått en rent perfektiverande innebörd. Man har därför lov att uppställa frågan, huruvida inte här egentligen föreligga olika åldersskikt. Det kan tilläggas, att förf. bl. a. s. 75, 77, 150 själv tycks vara inne på liknande tankegångar, vilka alltså hade kunnat närmare utformas.

För övrigt må här meddelas följande randanmärkningar till behandlingen av enskilda partiklar.

Förf:s utredning s. 31 ff. av adj. *utgamals* betydelseutveckling, dvs. att ur en destruktiv-pejorativ betydelse 'utsliten, utlevad' så småningom utvecklats sig en rent förstärkande, intensifierande innebörd är mycket övertygande, om man tager hänsyn till den av förf. i samma kap. utredda utvecklingen hos många andra adj. på *ut-*, och man måste tydligen acceptera den även för *utgamals* del. Däremot är det nog inte riktigt att påstå, att den rent intensiva betydelsen 'valde senex' är mycket sällsynt men att den dock förekommer i vissa anförda 1700-talsbelägg (jfr s. 33). I själva verket är det mycket troligt att redan i de äldsta belägen för *utgammal* i fsv. *ut-* har intensifierande och icke destruktiv-pejorativ betydelse. Det äldsta belägget är Prosaiska krönikans *Attila do j vpsalom*

ganska wtgamal, och det går inte att visa, att vi här skulle ha pejorativ betydelse, utan det förefaller snarast, som om förf. velat säga, att A. dog vid mycket hög ålder och inte att han dog som decrepitus. Även i nästa fsv. belägg vill förf. se ett pejorativt *wtgamal*, nämligen Susos *ena wtgambla book litla oc skrynkotta, swa at hon litit ällir enkte tyktis wårdh wara ffor manna öghon*. Förlagan har för *wtgamal antiquissimus*, vilket i och för sig tyder på att *wtgamal* här har rent förstärkande innebörd, och det kan tilläggas, att den pejorativa uppskattning, som bisatsen ger uttryck åt, fullkomligt tillfredsställande kan baseras på de två efterställda attributen *litla* och *skrynkotta*. Dessa förhållanden behöva emellertid inte alls tyda på att förf:s helhetssyn på ordets betydelseutveckling skulle vara felaktig — de betyda däremot, att utvecklingen till intensivpartikel har kunnat inträffa vida tidigare än förf. tror.

Adj. *utåldrig* är enligt förf. s. 40 bildat till *åldrig* efter mönstret *wtgammal* till *gammal*, eller också kan *utåldrig* möjligen vara en »kontaminationsbildning» av *utåldrad* och *åldrig*. Här finns en tredje möjlighet, som lika väl kan förtjäna att komma i betraktande, nämligen att *utåldrig* är en kompromissform av *wtgammal* och *uråldrig*. *Uråldrig* är känt lika långt tillbaka i tiden som *utåldrig*; se s. 123. Obs. också, att partikeln i de äldsta exemplen på *uråldrig* liksom i de äldsta exemplen på *utåldrig* har rent förstärkande innebörd (icke destruktiv-pejorativ): *Sveriges uhråldrige respect och heeder* (1635) — *dee gamble uthåldrige privilegia* (1636).

När Ihre i Gloss. Suiog. har sammansättningen *utwacker* jämte det utvidgade *utande wacker* och detta *utwacker* ännu föreligger i finlandssvenskan, är det metodiskt oriktigt att som förf. s. 42 vilja göra gällande, att Ihres *utwacker* kan vara en konstruktion, »ett självgjort exempel».

I yngre fornsvenskan växlar förstärknings- eller nimispartikeln *of-* med *af-*, något som i detalj kan studeras i en mycket utförlig förteckning över *for-*, *of-* och *af-* + adj. i fsv. s. 232—256. I kapitlet om *af-* har förf. s. 61—62 nämnt en fsv. adjektivsammansättning med *af*: *afgamal* i MBI (A), vilken han anser återspegla gammal *af*-komposition. När förf. s. 258 närmare analyserar växlingen *af*: *of*, går han ut ifrån att »såsom tidigare framhållits är partikeln *af-* vad ursprunget beträffar en fullt självständig bildning i förhållande till *of-* och liksom detta ett gammalt verbalprefix», m. a. o. att när vi t. ex. i postillorna finna en växling mellan typerna *ofmykit* och *afmykit*, så återspeglar denna växling två gamla prefix. Mycket talar emellertid emot denna uppfattning.

Redan materialets fördelning ger anledning till misstanke. I den äldre fornsvenska litteraturen förekommer prefixet *af-* så gott

som aldrig. Förf. anför visserligen som sagt och lägger mycket stor vikt vid *afgamal* från MBI (A), men detta fall ensamt är egentligen mycket litet att bygga på. Handskriften är ju så pass ung som från tiden 1430—1450, och härtill kommer, att cod. B., vilken anses i många hänseenden trognare återspegla den ursprungliga läsarten, har *offgamalt*. Det kan inte anses till fullo styrkt, att A:s *afgamal* innehåller en gammal partikel *af-*, även om förhandenvaron av *afgamall* i fvn. onekligen gör ett sådant antagande fullt tillåtligt. Även om vi här ha gammalt *af-*, har dock knappast detta fsv. hapaxlegomenon haft någon betydelse för växlingen *of-* : *af-* i fsv.

Mycket litet att bygga på är också sammanställandet av 4 exempel på *afata* 'omåttligt ätande' i den helige Bernhards skrifter, vilka föreligga i handskrifter från slutet av 1400- eller början av 1500-talet, med fvn. *afát*, när formen *ofata* är så väl belagd i äldre svenska källor än Bernh. (se Sdw.).

Hade det varit så, att vi alltifrån den äldsta fsv. hade haft prefixen *of-* och *af-* bredvid varandra, hade förf:s ståndpunkt ju varit mycket lättförståelig, men då, som nu är fallet, det förstärkande prefixet *af-* förekommer praktiskt taget uteslutande i den yngre och yngsta fsv., är det vida troligare, att vi här ha att se resultatet av ett i relativt sen tid skett sammanfall av *of-* och *af-*. En sådan sammanblandning måste med nödvändighet inträffa, när *af* i betonad ställning blev *áf* — ofta givetvis utan att ortografien ändrades. Likaväl som prepositionen (gammalt *af*) kunde skrivas med *o*, kunde partikeln (gammalt *of*) identifieras med prepositionen och skrivas på samma sätt.

Om den alltifrån mitten av 1400-talet vanliga fsv. förbindelsen *enom sker forstakkot*, som förf. menar s. 268 f. och vilket förefaller synnerligen troligt, är en direkt efterbildning av mlt. *to kort geschên*, är det inte alldeles nödvändigt att med förf. samtidigt betrakta *forstakkot* som en postverbal bildning till det (senare anträffade och sparsamt förekommande) fsv. verbet *forstäckkia* 'förkorta', utan man bör här också i varje fall diskutera möjligheten av att detta *forstäckkia* är sekundärt i förhållande till *forstakkot* (vilket i så fall alltså direkt återger mlt. *to kort*).

Behandlingen av partikeln *för* i förbindelse med adj. i nysv. s. 276 ff. är väl knapphändig. Överhuvud tycks detta nysv. *för* här endast omnämnas som nimispartikel, och man saknar i viss mån i detta sammanhang ett direkt påpekande, att den gamla typen, där *för* = 'valde', alltjämt lever kvar med rätt gott liv, alltså t. ex. i fall som *Hon är för söt; Det var då för väl, att han klarade sig; Det var för roligt, att du kom osv.* Jfr SAOB: *för*, adv.⁴

I avhandlingens sista kapitel undersökes och utredes utveck-

lingen av den vgerm. nimispartikeln *zu* — *too*. Det är det kapitel, där förf. minst har att göra med förhållandena i de nordiska språken, och det är också det kapitel, där hans västgermanska studier i största utsträckning vila på av honom själv uppspåret material och som följaktligen bäst visar vad han förmår på detta område. Allt talar för att förf:s huvudresultat äro i princip riktiga. Förf. använder som utgångspunkt de resultat han vunnit i de föregående kapitlen, och vill visa, hurusom dessa synpunkter till alla delar äro tillämpliga även i detta fall, dvs. att vi ha att utgå från en partikel (got. *dis-*) med ursprungligen lokal betydelse 'itu', som lätt nog får pejorativ innebörd, därefter intensifierande 'valde' och slutligen 'nimis', dvs. kommer att beteckna en alltför hög grad av något. I sistnämnda betydelser kommer den att bli adjektivpartikel. Det är en i sin helhet mycket tilltalande och elegant utredning, men vissa moment i densamma kunna dock göras till föremål för principdiskussion.

Den anmärkning, som i första hand anmäler sig, är att förf. icke tillräckligt klart visar, när den sista betydelsen i kedjan, dvs. 'nimis' kan anses föreligga utvecklade (jfr dock s. 336 f.). Där emot lägger han ned all energi på att söka visa, att i en rätt lång rad fall från fht., fsax. och framför allt feng. litteratur, där vi a priori skulle vara böjda att i partikeln inlägga betydelsen 'nimis', denna inte har förelegat. Förf. visar — såvitt anm. kunnat se — till full evidens, att *too* etc. mycket oftare måste vara enbart förstärkande = 'valde', men däremot lyckas han inte till fullo bevisa, att denna betydelse och icke 'nimis' måste föreligga även i en icke alldeles obetydlig återstod av fall från de nämnda fornspråken, vilka det skulle föra för långt att gå närmare in på här. Det är fall som t. ex. *Nis iu noh fast hugi, / gilobo is iu te luttil* Heliand 2253 (se s. 311—335). Det förefaller anm., som om det här hade varit försiktigare att i stället för att hävda (t. ex. s. 326), att icke ett enda fall anträffats, där partikeln måste översättas med 'alltför' säga, att det är tydligt, att den pejorativ-intensiva innebörden är den primära men att det är mycket möjligt, att redan i en del av de närmare undersökta fallen betydelsen 'nimis' utbildats.

Förf. uppehåller sig utförligt på flera ställen i avhandlingen vid det förhållandet, att nimispartikeln från början alltid tycks förekomma vid verb och adjektiv, som i och för sig eller i sats-sammanhanget ha pejorativ innebörd. Iakttagelsen är mycket viktig, ja fundamental, men man saknar ett påpekande av den enkla psykologiska orsak, som ligger bakom detta faktum, ja, det heter rentav s. 336 i uppräknigen av undersökningens resultat: »Påfallande är, att partikeln . . regelbundet saknas, där huvudföreställningen är en föreställning om övermått av icke-pejorativ art». Det säger sig emellertid själv, att 'nimis'-betydelsen måste ha ut-

bildats i samband med pejorativa begrepp; 'nimis' måste alltid knytas till något i och för sig eller i det speciella sammanhanget dåligt. Schematiskt: Ingenting kan vara för bra, men allting kan vara för dåligt. Nimis-partikeln är alltså till hela sin natur en pejorativpartikel.

De detaljanmärkingar, som kunna göras och av vilka en axplockning här meddelats, medföra emellertid ingen förändring av det synnerligen goda helhetsintryck man får av avhandlingen såsom ett ovanligt tungt vägande bidrag till de germanska språkens utforskande. Det kan inte råda något tvivel om att vi här stå inför en insats av stort och bestående värde.

Karl Gustav Ljunggren.

Barnmynd og arfbet.

En retsfilologisk Undersøgelse.

De danske Landskabslove citeres alm. ved Henviisning til Side og Linie i Danmarks gamle Landskabslove I ff. (1920 ff.) (DgL); VL citeres efter Inddelingen i Bøger, Kapitler (og Paragraffer) over Siden i Thorsens Udgave (1852) med Tilføjelse af et Bogstav til Angivelse af Underafdelinger, men er sammenholdt med Texterne i DgL VII—VIII som jeg ved Arkivar Kromans Velvilje har haft Adgang til i Korr., og hvorfra de angivne Varr. stammer. Henviisning til nærværende Afhandling gælder Sidetallet i indre Margin. — Docent Stig Juul skylder jeg Tak for Vejledning i de retshistoriske Problemer.

Tolkningen af de 3—4 Steder i Skaanske Lov, hvor disse Ord forekommer, er paa alle Stadier forbundet med store Vanskeligheder. Allerede Textens nøjagtige Ordlyd er usikker, idet Majoriteten af Haandskrifterne afviger fra A-Gruppen; og alt efter hvilke Versioner man vælger, staar forskellige Muligheder aabne for den syntaktiske Analyse og morfologiske Karakteristik. Gaar man dernæst videre til den saglige Forstaaelse af Texten, maa den recurrere paa yderst problematiske retshistoriske Konstruktioner, og vil man under disse søge Bistand i Ordenes Etymologi, kan den upartiske Sproghistoriker kun opstille Valget mellem flere formelt mulige, men ingenlunde evidente Forklaringer.

Trods indgaaende Undersøgelser og Overvejelser er det ikke lykkedes at overvinde alle disse Vanskeligheder, men da de ældre Fremstillinger dels foreligger paa spredte og vanskeligt tilgængelige Steder, dels er behæftet med visse Modsigelser og Uklarheder, har man ment det forsvarligt at stille Problemerne saa skarpt, som det paa Forskningens nuværende Stadium er muligt; den danske Filologi har jo altid udvist stor Tilbageholdenhed over for Lovsprogsproblemer, og det turde derfor ikke være for tidligt at forsøge at bryde Isen.

I.

Den almindelige Opfattelse (hvis man tør bruge dette Udtryk) gaar ud paa, at Ordene *barnmynd* og *arfbet* paa samtlige de Steder, hvor de findes i SkL., er (Participial-)Adjektiver, brugte om Personer; saaledes hedder det allerede i Osterssøn Weylle's Glossarium Juridicum^a (1652) 77: »*Barnmindt* idem [o: atque *Barnbunden*].

o: om Bonden oc Hustruen hafve Børn sammen, da siger Loven dennem at være *Barnmindt*.¹ Skaan. Lov. lib. 2. cap. 1»; ganske tilsvarende hos Hadorph,² G. L. Baden,³ Schlyter,⁴ samt i VSO I (1796) og Lunds Ordbog (1877) (hvor det dog med Rette hævdes, at *Barnmyndt* (VSO), *barnmyndær* (Lund) kun kan siges om Ægte- manden); og denne Opfattelse ligger tydeligvis endnu til Grund for Fremstillingen i H. Matzen's Forelæsninger over Den danske Retshistorie, Privatret, I (1895) 80, 119.

Man maa herved først gøre sig klart, at Verberne *betæ* (*bitæ*) og *myndæ* i Lovsproget som Regel har Arven til Objekt⁵ og i Perf. Part. derfor bruges som Attribut til denne,⁶ og at vi i EL. endog

¹ Herfra stammer vel Angivelsen i Moth's Ordbog B 66 u. *Barnmindt*.

² Then gamla Skåne Lagh (1676) Lista på de gamla Ord &c. a 1r: »Arfbet I, 7/5 berättigat till arfwet/ärfftt någon annan vth arf. sic II, 1.2». — »Barnmynd I, 7/5 quasi barnmyndige i. e. hafwa barn. sic 8.2. II. 1.1.»; jf. ndf. S. 6 Note 4.

³ Dansk-Juridisk Ordbog I (1822) 47 u. *Barnemynd* (med Henviisning til Hadorph).

⁴ Sweriges Gamla Lagar IX Skånelagen (1859) 507: »Arfbetær, adj. säges om makar, som båda tagit arf, hvar efter sina slägtingar .. (cfr. *Betæ*)» — smst. 511: »Barnmyndær, adj. försedd med barn (om äkta makar)» (gentaget i XIII Ordbok (1877) 34.62).

⁵ *bondæn myndær æftir kunu sinæ en lot bæpe i fæ ok iorþo allum børnum sinum til fæþrnis* SkL. 14° (tilsv. 15^{2,4} 28°). — *þa myndær han mæth thæt barn allæ the aruæ. ær hun hauer fêr takæt sic oc sin børn. hænnæ oc hans børn til handæ* VL I—1 § 19 c (= AO 21⁷); tilsv. smst. I—1 § 20 (= AO 22⁷), I—1 § 21 b (= AO 24°) *hun myndær æi [i tilf. de fleste Hss.] manszens egn* smst. I—3 e (jf. AO 34°: *hun myndir mz ingu barne sæ lot j bondans æghnu*); *swa mykil minnænge sum han myndæ æftær theræ mothær* EL 253¹¹ jf. 254²; i Stedet for *myndæ* (*sæ*) *lot (i nokæt osv.)* kan det ogsaa hedde *myndæ i: Horæ han myndær æi. i. hænnæ arf* Kapiteloverskrift VL I—1 § 19 d (hvor *æi* maaske kan være Fejl for *ækki* (intet) hvorved Udtrykket bliver normalt, jf. smst. § 21 b). — Ligesaavel som man kan arve dels en Arv, dels en Person, kan ogsaa *myndæ* forekomme med Personsobjekt: *han myndær sin kunæ. of barn iuær liuær sin mothær* VL I—3 d (mgl. i AO). — Tilsvarende Konstruktion ved *betæ*: *þa betær huær [o: Arv] annær* SkL 19² — *arf betær [beedes C⁴ bidher A^oI⁽²⁻⁾]³ arf i allæ skift* JL 52^{3,4}. — Som man ser har *myndæ* altid Personssubjekt, *betæ* Tingssubj. (jf. ndf. S. 14 ff.).

⁶ *aruæ .. ær huærkæ æræ mæth aruæ bitnæ ær mæth børn myndæ* VL I—1 § 11 (= AO 12²).

har et sammensat Verbum *barnmyndæ*, der maa være opstaaet af Forbindelsen *myndæ mæth barn*,¹ og som ligeledes bruges med Arven (ell. Hustruen) som Objekt²; Formerne *barnmynd* og *arfbet* kan derfor ikke være alm. Perff. Partt. af de paagældende Verber i deres sædvanlige Betydning, men forudsætter (hvad ogsaa de citerede Forff. mere eller mindre klart antyder), at *myndæ* har haft et videre Anvendelsesomraade, saa at det ikke blot har kunnet bruges om Opnaaelse af Raadighed over Gods, men ogsaa om Raadighed over Personer (jf. ndf. S. 12), og (eller) at man foruden det normale passive Perf. Part. har haft en enslydende Adjektiv-Afledning med aktiv Bet.: »som har Raadighed, Myndighed (over Person)».

Undersøger vi nu de paagældende Textsteder, viser det sig, at den gamle Tydning er uundgaaelig, naar man med Hadorph og Schlyter lægger B76 til Grund; i denne Codex har de paagældende Steder nemlig følgende Ordlyd (citeret efter Schlyter IX) *Takæ þe arf oc æræ³ the⁴ ey barnmynd ællær arfbet tha gangæ han [ɔ: Arven] til rættæ æruæ Kap. 7 — Far annær bonde arf ællær kunæ oc warthæ⁵ the⁶ ey barnmynd ællær arfbet. oc skiliaes the sithæn. walde hwært arue sinum Kap. 28 — warthær⁷ barnmynd ællær arfbet. walde hwær iortho sinni smst. — Bondæ ma ey mæth loghum sælicæ konu sinnæ iorth för æn⁸ han ær barn myndær withær hana⁸ Kap. 8. Men allerede af Var.-apparatet hos Schlyter ses, at de fleste andre Hss. udelader Subjektet *the* i de to først anførte Citater, og i Stedet for *æræ* i Kap. 7 har *warthæ(r)*, saa at man bestemt maa antage, at Skriveren af B76 her (som ofte*

¹ Se Citt. fra VL S. 2 Note 5—6.

² *iordh .. ær han hauær barn mynt* DgL V 17⁷; med Hustruen som Objekt: smst. 251³.

³ BCEGHL. &c. *uarþæ* DFIKNOPR. &c. *Warthær.*

⁴ BCDEFGIKLNOPR. &c. om. *the.*

⁵ BCDHIKLNOPR. &c. *uarþær.*

⁶ BCDEGHIKLMNOPR. &c. om. *the.*

⁷ CNOP. &c. *wartha the.*

⁸ FM *the æræ barn mynd. æn sæl* &c. DHIKNOR. &c. *barnmynt ær. æn sæl* &c.

ellers) har indsat et i Orig. manglende Subjekt (og rettet *warthæ* til *æræ*), og at der saaledes ikke tilkommer disse Former nogen Autoritet.

Da det nu er en meget unøjagtig Udtryksmaade at sige, at *the* [Ϸ: Ægtefællerne] *æræ* [ell. *warthæ*] *barnmynd* (idet utvivlsomt kun Manden kunde blive det), kunde der være Grund til at overveje, om ikke B76 har misforstaaet Udtrykket, saa at det i alle andre Hss. underforstaaede Subjekt skulde være *arf*, hvorved man ogsaa vilde undgaa Inkongruens mellem Flertalssubj. og Entalspræd.,¹ og faa Mulighed for at opfatte *-mynd* som alm. Perf. Part. af *myndæ* i den sædvanlige Betydning. Denne Opfattelse, som gøres gældende af Ebbe Hertzberg,² synes uden videre at stemme med Ordlyden i Kap. 29 efter Cod. Run. (DgL. I. 17⁵ 18¹), medens Formen *uarþæ* smst. 6¹ kunde tyde paa, at Subjektet var Flt.; det er dog ikke ganske utænkeligt (skønt sikre danske Paralleller savnes), at *-æ*-Formen (der støttes af Varr. fra A³EH i Kap. 29) kan være en gammel Konjunktiv,³ og i saa Fald er Hertzbergs Opfattelse mulig paa tre af de fire Steder.

Derimod lader Stedet i Kap. 8 sig ikke forklare paa denne Maade, og vi maa da, saa længe vi følger Haandskriftgrupperne A (og B) med Hertzberg antage, at man var gaaet »et skridt længer og [havde dannet] adjektivet *barnmyndær*, hvilket udsagdes om den ægtemand, der saaledes havde erhvervet andel i arven efter hustru».

¹ Jf., at Prædikaten er bøjet i Parallelstedet VL I—1 § 11 (= AO 12²; citeret ovf. S. 2 Note 6); sml.: *um fleræ uarþæ tækni* SkL. 19⁴. — Dog findes ubøjet prædikativt Perf. Part. ved Flertalssubj. undertiden i SkL: *þe æræ lahuahsen* 30², 5, 8 — *þe børn, siþan uarþær* [NB] *aflath* 38⁴ — *æræ ey þinghliud* 38⁸.

² De gamle loves *mynding* (Christiania videnskabs-selskabs forhandling 1889. No. 3. S. 15): »*uarþæ barnmynd* d. e. blive erhvervet ved *mundr* [se ndf. S. 9 f.] og barns fødsel».

³ Sml. desuden: *Skiftæ børn .. ok ær annur værræ .. ok bætæs .. ok þæn .. hafir* [haue A²] *bætræt ..* 33⁸. — Disse Steder vilde da — som nogle faa tilsvarende fsv. — være at betragte som Levn af den i andre germ. Sprog ret hyppigt optrædende Konj. i 2. Koordinationsled efter Ind. i 1. Koordinationsled, jf. G. Mattsson, Konjunktiven i fornsvenskan (Lund 1933) 234 ff.

Paa dette Sted staar A¹⁻³ imidlertid alene med den angivne Læsemaade; C¹ i en Dublet af Kapitlet samt Hss. DdδF²G har *før æn barnmynd* [olgn.] *ær* [BCH læser *the* [÷ C²⁻³] *æræ barn mynd*]; her synes det rimeligt at antage, at det Hs., hvorfra A¹⁻³ stammer, har tydet Forlæggets *før æn barnmynd ær* som om *ær* var en Endelse til *barnmynd* og dernæst for Tydeligheds Skyld har indsat *han ær*¹ (og *uipær hana (hænni)*), og at saaledes den kortere (og tvetydige) Variant maa betragtes som det oprindelige; men i saa Fald bliver det ogsaa her muligt at opfatte *arf* som Subjekt og saaledes faa den skønneste Overensstemmelse mellem samtlige Steder, hvor Ordene *barnmynd* og *myndæ* optræder.

Kun paa eet Punkt er denne Opfattelse mindre tilfredsstillende end den ældre: Manglen af anaforisk Subjekt for *uarpæ(r)* 6¹ 17⁵ er ganske normal, hvis dette Verbum har samme Subjekt som første Koordinationsled (*Takæ þe . . Far annær bondæ*), men er derimod paafaldende,² hvis det underforstaaede Subjekt er *arf*; ligesaa er det mod den sædvanlige Praxis at udelade anaforisk Subj. i en Bisætning som *før æn barnmynd ær* 6³ (Varr.)³; jeg vil derfor foreslaa at opfatte de paagældende Steder som »upersonlige» Konstruktioner (»bliver der barnmyndet eller arvebedet», »førend der er barnmyndet»), en Opfattelse, der støttes af Variantformerne *barnmynt* 6² (D jf. F²) 6⁴ (DdδF²Gh) 18¹ (i det særlig gamle Hs.

¹ I saa Fald er *uarpæ* 6¹ og 17⁵ (efter A³ ofl.) antagelig Flt., idet A maa antages ogsaa her at have opfattet Modtageren som Subjekt, saaledes at det indsatte Subj. i A² kun tydeligere udtrykker en Opfattelse, som allerede deltes af Skriveren af A-Gruppens Kilde.

² Der findes vist kun to Paralleller: *Hauir man slökifriðu børn, oc æræ* [*ær thæt* BCdδF²GHIJ] *ey pinghliúsd* 38⁸ (A²) — *Hoggiæ mæn træ sammæn, ok fallær* [*træ* tilf. B *thz* tilf. IJ] *ofna annær pera* 76¹. — Det manglende Subjekt 18¹ er i alle Tilfælde identisk med det, der underforstaas til *uarpær* 17⁵; parallelle Konstruktioner (delvis tekstkritisk usikre) findes 15¹ 25⁵ 59⁴ 97⁸ 114⁸; ogsaa her vil det passe bedst at opfatte Konstruktionen upersonligt.

³ De relativt faa Bisætninger, der mangler Subjekt, er næsten alle upersonlige; dette gælder dog ikke 22⁸ 36² (maaske heller ikke 62⁸ 23³), men over for disse staar Hundredevis af Exx. med anaforisk Subjekt. — Ogsaa i Hovedsætninger indsættes anaforisk Subjekt praktisk talt overalt undtagen ved Konjunktiv.

A³ = B74) jf. [*uarþær æi*] *met barnn myndigt eller met arff beet* 17⁵ (J), og som ikke savner Paralleller i SkL.¹ Formerne *uarþær* 6¹ (A¹ jf. *æræ þe* A² *wartha the* F²) og 17⁵ (A³ EH; jf. *warthæ the* A²B) bør da snarest opfattes som Forvanskninger, der skyldes Skrivere, som fejlagtigt har underskudt et bestemt Flertalssubjekt (dvs: Ægtefællerne).

En sidste Mulighed, der baade morfologisk og syntaktisk er uangribelig, er det at opfatte de to Ord som Verbalsubstantiver; saadanne (maskuline eller neutrale) Afledninger paa *-a-* (svundet ved den urnordiske Synkope) dannedes jo ofte til Betegnelse af et enkelt, afsluttet Tilfælde af Verbalhandlingen,² og upersonlig Konstruktion ved Verbalsubstantiv er ikke ukendt i SkL.³ En saadan Opfattelse antydes af Steman, der bruger et Subst. *Barnmynd* som terminus technicus⁴; og det tilsvarende Substantiv »*Arvebed*», der bruges af alle Retshistorikere siden Kofod Ancher, har vistnok ingen anden Hjemmel i de gamle Lovhaandskrifter end de her omtalte tre Steder. Ordets Historie er imidlertid paa flere Punkter saa tvivlsom, at man ikke med Sikkerhed kan

¹ Fx.: *Hauir man børn wiþær huskonu sínæ, oc ær ey frælsæ giuit oc ey þinghliust* 39³.

² Emil Olson, *De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan* (Lund 1916) 341 ff.; her anføres fsv. *bet* »Græsgang» (til *bita* ell. *beta*) (S. 154) og et Subst. *-mynd* (S. 328), hvorom ndf. S. 13 f.

³ Fx.: *Uarþær delæ um iorþ* 16⁴.

⁴ Den danske Retshistorie (1871) 352. 420, hvortil Schlyter XIII Ordbok (1877) 62 spydigt bemærker: »St-n (Retsh. 420) vet ej annat än att det är ett slags arfsrätt som kallas *barnmynd*». Ogsaa Hadorph synes at have regnet med et saadant Subst., men hans Bemærkninger er meget uklare; under *Barnmynd* opfatter han tydeligvis alle Stederne adjektivisk (se S. 2 Note 2), men under *Mynda arf* hedder det (med nogle delvis uforstaaelige Henvisninger): 28/4 [skal vist være I 29/2 = DgL I 17⁵] *draga til sig /winna/ niuta[.] med barne mynth* lin. 10 eod. tit. [skulde vist være lin. 9, alias I 29/7 = DgL I 18¹] *aflat barn med henne/ eller med arf fäst hennes arf med sitt. barnä myndä arf. 17/2[??] barn-afling. Alias mynda/ mynna sägz när man med en handädra sitter og mynner båten eller ökstocken tillbaka. — Smst. opfattes Myndär III, 1/3 (= DgL I 28⁵) som Adj.: »myndig effter Lagen». Altsaa komplet Forvirring; *barnmynd* behandles to Steder og opfattes forskelligt; under *mynda arf* behandles slet ikke de Steder, der har Simplex og under *myndær* opfattes Præs. af Simplex som et Adj.!*

bruge det som Støtte for, at de paagældende Steder, være sig i den middelalderlige Tradition eller af Kofod Ancher og de yngre Rets-historikere, er blevet opfattet substantivisk.

I Lovhaandskrifterne er Substantivet — bortset fra de her behandlede Steder — kun sluppet ind som Overskrift paa tre forskellige Steder i nogle smaa, sene Haandskriftgrupper, og det ejendommelige er, at de ældste af disse i deres Text helt eller delvis undgaar (omskriver eller forvansker) de tilsvarende verbale Udtryk, og at Overskriften ikke først optræder i JL¹ ell. SkL, hvor Udtrykket *betæ* forekommer, men i Hss. fra 15. Aarh.'s sidste Halvdel af AO,² der oprindeligt havde *bitæ*; dette Forhold forklares vel rimeligst saaledes, at der i den juridiske Tradition forelaa et Subst. *arfbet*, som stadig var i Brug, skønt de paagældende Lovsteder af Tydelighedshensyn omskreves; da dette Vbs. næppe er blevet dannet i den yngre Middelalder, idet det verbale Udtryk paa den Tid var ved at blive uforstaaeligt, er det altsaa sandsynligt, at det har existeret allerede paa de ældste Hss.'s Tid, hvad enten det saa beror paa en (rigtig eller misforstaaet) substantivisk Tolkning af de foreliggende Steder eller har existeret uafhængigt af dem som en selvstændig Dannelse til det verbale Udtryk. — Det næste Findested er Text 4 af EL (Erasmus Lætus; A¹ dateret 1552), der som

¹ Den eftermiddelalderlige Tradition har jeg ikke kunnet undersøge; 1590-Udgaven har ikke Ordet.

² Om *arff beth*, Overskrift til Kap. 28, DgL VII 20³¹ (Hs. E¹, 3-6); i Kapitlets Text røber Hss. ved Ordform og forklarende Tillæg Ukendskab til Udtrykket *bide Arv*, idet de svarende til *bidir* i A¹ har *bydher* [*biuder* E⁹] eller *drüwer* (jf. Varianten *byder eller emod lægges* [*liggis* E⁹] smst. 24²⁸); i Kap. 15 omskrives som *ey æræ før mz andrum arf .. bitna* ved som *ey ær til foren mz annen arf till fallen eller bether* [*bedræ* E⁴] 12¹¹, hvor Tolkningen af *bether* (= bedre?) er meget tvivlsom; 22¹⁹ bliver i E *bithe ey > bithe ey eller ther emod ey lægges till ligæ*; ellers synes ogsaa E-Gruppen at følge Hovedtextens *bide(r)* osv.; de fleste af disse Haandskrifter indeholder ganske vist ogsaa SkL (I-Gruppen i DgL Text I), men har paa de Steder, hvor *arfbet* eller *betæ* (19¹) forekommer, erstattet disse Ord med Omskrivninger. I Overskriften til AO Kap. 31 har de samme Hss. (E¹, 3-6): *Om høstrens arffuæ the som ey bedhæ hanss arffue* [*Om arff* E²] og E² (der er skrevet med samme Haand som E¹ og E³) har over Kap. 28 *Arff bedher arff*; denne sidste Overskrift, der svarer nøje til Overskriften JL I—17 (samt Varr. til den Dalbyske Forordning, DgL I 743⁹ (Hs. fra ca. 1550) og EL Text 3 I—37) kunde tyde paa, at Kendskabet til Verbet *bede* stammede fra JyL.; den samme Overskrift optræder i Text 3 (DgL VII 149⁴).

Overskrift til I—38¹ har *Om arf beedt* (*byte A^o beidt BC²⁻⁴ boid C⁵*); og endelig optræder Ordet i 2 Hss. fra ca. 1580 i en sekundær Overskrift til 4 Kap. af den saa kaldte Erik Glippings Dalbyske Forordning: *Arffue beedt* (DgL I 743° Varr. C⁴⁻⁵); her har Kapitlets Text bevaret *betær*, og i de paagældende Haandskrifters Varr. til SkL 6² (*faa de ey børnn sammen eller arffue beedt*) foreligger muligvis et nyt Belæg paa det eftersøgte Subst.² Dernæst gaar der ca. 100 Aar, før Ordet dukker op igen, denne Gang i en ikke-juridisk Kilde, nemlig Moth's Ordbog (ca. 1700), der A 177 har flg. i det væsentlige rigtige Definition: — »Arvebød (en) kaldtes det forud i gamle loue, at mandens og hustruens tilfaldne arf, skulde høre boen til. Hostimentum hæreditatis.» — Og endelig bruges det af Kofod Ancher (Lovhist. I (1769) 461), fra hvem det er optaget af de senere Retshistorikere, fx. GLBaden, JurO I (1822) 34, Kolderup-Rosenvinge, Retshist. I (1832) 158.239 (S. 238 citeres *Aruæbit* fra EL), Steman, Retshist. (1871) 420, Matzen, Privatret I (1895) 70, P. Johs. Jørgensen (Salmonsens² under *Arvebed*).³ Moth og Kofod Ancher maa vel antagelig have Ordet fra den juridiske Tradition (knyttet til EL I—37 og JL I—17), men deres direkte Kilder har jeg ikke kunnet efterspore.

Begge Tolkninger kræver altsaa Antagelsen af et ellers ikke belagt Ord; opfatter vi Stederne participialt, maa vi forudsætte et

¹ I selve Texten bruges Verbet *windæ*, jf. S. 17.

² Ad 17⁶ har J derimod snarest den ovf. S. 5 nævnte upersonlige Participialkonstruktion: [*uarpær æi*] *met barnn myndit eller met arff beet*, ad 18¹ som Prædikat til *arf*: *arff worder med arff bet*; ad 19¹ har de Omskrivningen: *lignes denn ene emodt denn andenn.* — Et tredje Hs. af samme Gruppe (C^o dateret 1584) har den forvanskede Form *arffueboed*; denne (*arveboedtt*) gaar ejendommeligt nok (se Stig Juul, Fællig og Hovedlod (1940) 262) igen i en Dom 1/9 1585 (GkS 4° 3258 Nr. 54), der tillige har det synonyme Subst. *Bede arv* (der ellers kun er belagt i et Hs. af EL (DgL V 415^{2o}) fra Beg. af 17 Aarh.). I Kommissionsbetænkning ²⁰/₄ 1664 angaaende Danske Lov betegnes Ordet og Begrebet »Arvebed» eftertrykkeligt som obsolet: Hr. Niels Throlle och Otte Krag meener, at Arfbet er affskaffet .. at Christiani 3 Reces i 52. Cap. dette forandrit, oc vdi C. 4. tid wagedt atskelige Forordninger oc Recessen om Arf befindes at were giort, iche et Ord om Arfbet som omb andet er meldet, som dog war skeed, om dend skulle holdis och iagt tagis (Forarbejderne til Kong Kristian V.'s Danske Lov udg. v. V. A. Secher og Chr. Støchel I (1891—2) 215).

³ Oplysningerne i VSO I (1796) 203 er uklare; der opstilles et Substantiv »*Arvebet*, *Arvebit* (en) .. (heder og *Arvbet*)», og dette Substantiv (der belægges ved Henviisning til EL I—35) angives da i SkL (I—7, II—1) at »bruges .. adjective»; VSO har da antagelig identificeret Subst. *arfbet* i EL med det formentlige Adj. *arfbet* i SkL (Hadorphs Udgave).

Verbum *arfbetæ*, der er lige saa ukendt i den øvrige Overlevering som det Substantiv *barnmynd*, der bliver Resultatet af den substantiviske Interpretation. Under disse Omstændigheder er det maaske rimeligst at give den sidstnævnte Forrangen, idet man ikke sjældent ved Siden af en verbal Frase som *myndæ mæth barn, betæ mæth arf*, har et sammensat Verbalsubstantiv som *barnmynd, arfbet* (*barnmynding, arfbit(n)ing*¹), medens sammensatte Verber af Typen *barnmyndæ* synes at være sekundære Afledninger af Verbalsubst.

II.

Den ældste Etymologi til Ordet *myndæ* findes — naar vi ser bort fra Hadorphs Forslag² — vistnok hos Kofod Ancher, Lov-Historie I (1769) 469 Note: »Det Ord *at mynde* har uden Tvivl sit Navn af *Mundur*, som hos de Gamle bemærker: Morgengave eller Hiemgift, hvorom kan sees Verelius og Gudmundus Andr. I den Longobardiske Lov bemærker *mundium* paa adskillige Steder en Arvelod, for Exempel i 2 Bog Tit. 14. § 8, 9, 15»; Kofod Anchers Forklaring afvises uden Motivering af Schlyter (se ndf.), men genoptages med megen Kraft af Hertzberg, der mener at kunne forklare ikke blot de danske Ord, men ogsaa fsv. *o(r)mynd, viper-mund*³ (begge fra Östgötalag), oldnorsk *mynda, mynding*⁴ som

¹ *Um aruæ bithing i mællen børn* VL I—1 § 18 (Overskrift). — *aruæ bitnæng* VL I—2 j (Overskrift) *aruæ bitnægh* [Varr: *bithning, bitnæ*] *oc myndæng* smst. (= *arwa bytning oc myndning* [Varr: *arffuæ betningh, arff bytning, arwa bitningh oc myndning*] AO 31⁹); jf. *minnænge* [Varr: *mynnænge, mynning, myndinge, munningh, mynnugh, mynghe, minnæ*] EL 253¹¹ og oldnorsk *mynding* (Fritzner); desuden har EL een Gang (i en Overskrift) det til *arfbet* svarende *arf bit* [*arffuæ bit* A¹²B^{1,8} ofl. *ærffuæ bith* A⁶⁻⁸ ofl. *aruæ delæ* A⁹] 50⁹, Text 2: *arff byth (bede arff* A¹¹) 415¹⁰.

² S. 6 Note 4.

³ Se herom Kock, Tydning af gamla svenska ord (1881) 120 ff; Hertzberg a. A. (se S. 4 Note 2) S. 42; v. Amira, Nordgerm. Obligationenrecht I (1882) 527 ff., 530.

⁴ Som hævdet af v. Amira a. A. II (1895) 653 Note 2 maa man vistnok (trods Hertzbergs Kritik S. 10 ff.) fastholde den af Fritzner s. v. givne Tolkning af dette Ord = »overgive», »udlevere» (ikke »erhverve v. Hj. af *mundr*»), idet denne Tolkning er den eneste naturlige ved Forb. *eru þeir metnir ok myndir i hendr þeim, er konu fær*, og det er da tvivlsomt, om Ordet er etymo-

afledede af *mundr*, Brudekøbssum, saaledes, at *mynda* skulde betyde »erhverve, blive berettiget til noget ved hjælp af, i kraft af den fra hans [Ægteemandens] side erlagte *mundr*» (a. A. (se S. 4 Note 2) S. 15); det kan ikke nægtes, at denne Etymologi paa Forhaand har megen Sandsynlighed for sig, idet man herved forklarer en Række nordiske Ord, der alle næsten¹ udelukkende bruges m. H. t. Ægtefællers Formueforhold, som Afledninger af samme Stamme; men gaar man Ræsonnementet efter, viser der sig et Par væsentlige Svagheder; Hertzberg støtter (S. 15 Note 2) sin Hypothese paa flg. Analogi: »(*mynda* er afledet af *mundr*) paa samme maade som *kaupa* egentlig betyder erhverve, opnaa noget ved erlæggelsen af *kaup* d. e. betaling, idet den oprindelige betydning af *kaup* ikke er det abstrakte »kjøb, kjøbeaftale», men den konkrete gjenstand, hvormed der kjøbtes, — »vederlag», som Fritzner i sin anden udgave, vistnok med fuld ret, stiller i spidsen for ordets bemærkelser». Men hertil maa flg. bemærkes: Verbet *kaupa* er — efter den nu herskende Opfattelse (se fx. Kluge. Etym. WB¹¹. (1934) u. *kaufen*) — ikke afledet af *kaup* (der tværtimod er nomen actionis hertil, dannet paa vanlig Vis, se Emil Olson, De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan (Lund 1916) 361), men af et fra lat. *caupo* »Krovært», »Høker» laant Substantiv (omt. *koufo*, Handlende); det Ord, der svarer til *mynda* som *kaup* til *kaupa* er da ikke *mundr*, men det ovf. S. 6 foreslaaede Verbalsubst. (*barn*)*mynd.*

logisk identisk m. det danske; snarest er det vestn. Ord afledet af *mundr*, se fx. Cleasby-Vigfússon s. v. *mynda*, Konrad Maurer, Zur altnordischen Rechtsgeschichte i Kritische Vierteljahrsschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft X (1868) 384 samt Axel Kock, Tydning af gamla svenska ord (Lund 1881) 28 (naar Hertzberg S. 11 f. kan mene, at *mundr* hos Kock er Trykfejl for *mund*, kan det kun forklares derved, at han ikke har læst Stedet i Sammenhæng); Fritzner s. v. *mynda* og (efter ham) Fr. Brandt, Forelæsninger over den norske retshistorie, Kristiania 1880—83 opfatter det derimod som deriveret af *mund*, Haand (jf. nedenfor S. 11), og hertil synes v. Amira anf. A. at slutte sig; jeg skal ikke vove at tage Stilling i dette etymologiske Spørgsmaal, hvis Afgørelse i væsentlig Grad er afhængig af den retshistoriske Tolkning af de paagældene Lovsteder.

¹ Se (mod Hertzberg) v. Amira, a. A. II 645 Note 7.

Derfor kunde imidlertid *myndæ* gerne være afledt af *mundr*; men man skulde da vente, at Objektet for dette Verbum (som i Oldn.¹) var Konen (eller eventuelt Brudekøbssummen *mundr*²), og ikke den Lod, som Manden arvede efter Hustruen, naar der var Børn i Ægteskabet, og den af Hertzberg S. 15 formodede Forskydning i Retsbevidstheden³ er — efter hvad Docent Stig Juul⁴ velvilligt meddeler mig — ogsaa fra et retshistorisk Synspunkt mindre sandsynlig. — Endnu vanskeligere bliver det vel at etablere en simpel Betydningsaffinitet mellem *myndæ* og *mundr*, hvis man (med Axel Kock, se ndf.) gaar ud fra en Grundbetydning »Gave».

Samtidig med Kofod Ancher fremsatte Ihre i sit Glossarium Suiogothicum II (1796) 205 f.⁵ en anden Etymologi, idet han betragtede *mynda* som afledet af det fx. fra Ags., Oht. kendte Substantiv *mund* med Betydning »Beskyttelse»,⁶ og dermed som identisk med ags. *mundian* »beskytte»; i Nordisk skulde dette Verbum da have undergaaet Betydningsforskydning til »have Raadighed over»; denne Etymologi citeres med Tvivl (?) af

¹ v. Amira, a. A. II 653 Note 2.

² Fritzner u. *mynda*.

³ »Eftersom de oprindelige retsanskuelser tabte sin umiddelbarhed, maatte det .. ligge nær ogsaa at medtage dette punkt [o: at først en Barnefødsel gjorde Ægteskabet fuldgyldigt] i selve retsudtrykkene, og saaledes kom man i Danmark .. til talemaaden *myndæ meth barn*»; denne Hypothese vilde jo forudsætte at *myndæ* havde kunnet bruges om en tilsvarende Erhvervelse uden Barnefødsel, hvilket savner ethvert Grundlag.

⁴ Se Stig Juul, Fællig og Hovedlod (1940) 209. I dette Arbejde vil man iøvrigt finde en ingaaende retshistorisk Udredning af de to her omtalte Institutioner.

⁵ *MUND* præsidium, tutela. A. S. id. Al. *mund*, *mund*. Ab his derivata habemus A. S. *mundan*, *mundian*, tueri. Al. *munden*, id. Sueth. *mynda*, vindicare, Skånel. p. m. 4. *Bonden myndar æfter konu sinæ en lot bathæ i fæ och i jord* .. Hinc *barnmynd* dicitur parens, qui intuitu liberorum alterius conjugis fundos hereditarios tuetur. Gall. *manier*. v. supra in *förmyndare*. — *vindicare* (»nedlægge Paastand om») er vel (som af Schlegel anf. St. antydet) en mindre heldig Oversættelse, saavel i Henseende til Stedets aktuelle Indhold som til den formodede Betydningsovergang; Schlyter IX har da ogsaa ligefrem *capere*.

⁶ Om dette Begreb se Richard Schröder, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte⁶ I (1919) 63 med Litteraturhenvisninger.

Schlegel i hans Udgave af Kofod Anchers samlede juridiske Skrifter II (1809) 371, med Tilslutning af Kolderup-Rosenvinge¹ og Schlyter,² der dog indrømmer, at »Hvad d. o. eg. betyder, är ovisst».

Denne Opfattelse har det imod sig, at *mund* i Nordisk kun forekommer med den opr. Betydning (»Haand»), og at de paa-gældende germanske Ord (og det deraf dannede mlat. *mundium*³) — saavidt jeg kan se — kun bruges om Beskyttelse af, Formynder-skab for Personer, og ikke m. H. t. Ting (Gods); men alt vel overvejet vil jeg anse den for den rimeligste, med mindre det skulde vise sig muligt at finde en plausibel retshistorisk Forklaring af, hvordan de danske Loves *myndæ* (efter den først drøftede Etymologi) kan have noget at gøre med *mundr* »Brudekøbssum».

Hvad endelig Etymologien til de to primære Substantiver *mund* og *mundr* angaar, hersker der vist nogenlunde Enighed om, at

¹ Anmærkning til EL I—12 (GdL II (1821) 337); K-R. følger ganske vist her AM 26, 8vo, der EL I—12 har *thær han hauær barnnæt mynt*, hvor *barnnæt* (som ved Schlyters Opfattelse af *barnmynd*) maa være Objekt for *hauær* .. *mynt*.

² »snarare kan det härledas från *mund*, hand, äfven magt .. så att m. eg. skulle betyda att hafva magt öfver en sak, bemäktiga sig, och sålunda beteckna att rättigheten att taga en del af den döda hustruns gods är lika-som ett tecken till mannens myndighet» SGL XIII (1877) 449. Schlyters Formulering antyder strengt taget to forskellige Betydningsudviklinger af *mynda*: 1o *mund* = (»Haand» >) »Magt»; *mynda* = (»lægge Haand paa» >) »bemægtige sig», »tage». 2o *mund* = (»Haand» > »Beskyttelse» >) »Myndighed», *mynda* = (»beskytte» >) »have Myndighed over en Person (Hustruen, rsp. Barnet)» > »(som Følge af denne Myndighed) have Raadighed over en Persons (Hustruens) Gods». Af disse Opfattelser synes den sidste at stemme bedst med Betydningen af de paagældende Ord i Ags. og Oht., medens den første udmærker sig ved en simplere Betydningsudvikling.

³ Naar dette Ord (*mundium* ell. *mundius*) i den langobardiske Edictus Rotari (Aar 643) dels (som i andre mlat. Kilder) betyder »Formynder-skab», dels (som af Kofod Ancher bemærket) »Brudekøbssummen» (se Chr. Kier, Edictus Rotari (Aarhus 1898) 68), beror dette antagelig paa, at Langobardisk har haft to til oldn. *mund*, f., henh. *mundr*, m. svarende Ord, der ved Tab af Nominativs-*r* er blevet Homonymer og derfor paa Mlat. er blevet givet ved det samme Ord.

det første er identisk med oldn. *mund* »Haand» (lat. *manus*) osv.¹; derimod er Meningerne om det maskuline Ord² stærkt delte; allerede Ihre³ foreslog, at Ordet skulde være identisk med lat. *mundus* »(Kvinde-)pynt», men denne Opfattelse, som deles af S. Th. Thorlacius⁴ og Ebbe Hertzberg,⁵ støder paa den vistnok afgørende Vanskelighed, at *mundr* (Gen. *mundar*) i nordisk opr. er en *i*-⁶ eller *u*-Stamme⁷; andre⁸ vil betragte det som en Sideform til *mund* (sml. den S. 12 Note 2 nævnte dobbelte Betydning af *mundium* (*mundius*) i Edictus Rotari); i saa Fald maatte Betydningsudviklingen vel være: »Haand» > »Beskyttelse» > »Myndighed» > »Købesum, Gave, hvorved man opnaar Myndighed (over Hustru-

¹ Se foruden Schlyter fx. Kluge, Etym. Wb.¹¹ (1934) u. *Mund*.² Falk og Torp, Etym. Wb. I (1907) u. *Myndig*, Walde-Pokorny, Vergl. Wb. II (1927) 272; derimod synes Hellquist (Et. Ordb. (1922 og 2. Udg. 1936) u. *förmyndare*) tilbøjelig til at følge et Forslag af Osthoff, if. hvilket Ordet skulde høre til got. *mundôn*, betragte.

² Hertil muligvis som feminine Sideformer *ormynd*, *viþermund*, se S. 9 Note 3.

³ Gloss. II. 204.

⁴ Om det gamle nordiske Lovsprog (Nye Samling af det Kongel. Danske Videnskabernes Selskabs Skrifter IV (1793) 189).

⁵ Anf. St. 8; Hertzbergs Opfattelse af det latinske Ords Betydningsudvikling bekræftes af Forskningens nyeste Resultater, se fx.: »Il est possible que le mot [c: *mundus*] ait désigné à l'origine »un coffre, une casette» ... et spécialement le coffre de la mariée, dans lequel elle apportait son trousseau. Ernout et Meillet, Dictionnaire Étymologique de la Langue Latine (1932) s. v. *mundus*.

⁶ E. Olson, Appell. subst. 328.

⁷ Noreen, Altisl. Gramm.⁴ § 358 Anm. 7.

⁸ Fx. Falk-Torp, Et. Wb. u. *Myndig*, der henviser til, at oldfris. *mund*, *mond* »Beskyttelse», »Formynderskab» er Maskulinum; deres Betydningsangivelse (anord. *mundr*, m. »kaufpreis der braut und die durch den kauf erworbene vormundschaft über dieselbe») turde dog for den sidste Dels Vedk. være en Tilsnigelse for at faa Etymologien til at glide lettere; Ordet bruges i Litteraturen alene om den erlagte Pris. Ligeledes Hellquist u. *förmyndare* (med Forbehold og Henvisning til Emil Olson se S. 14, Note 2), Walde-Pokorny II 272 (med Gentagelse af Falk-Torp's Definition). — Naar v. Amira, Nordgerm. Obligat. II 645 Note 5 hævder: »Zusammenhang zwischen *mundr* und *mund* (f. = Hand) wird durch *mundmal* = *mundarmal* — .. nahezu gewiss» — saa maa dertil bemærkes, at den anførte Sammensætning i begge sine Former er regelmæssigt dannet til *mundr* m. (gen. *mundar*), og

en)». Endelig har Axel Kock¹ foreslaaet, at Ordet oprindelig skulde betyde »Gave» og være identisk med Personnavne-elementet *-mundr* (i *Asmundr*, *Gupmundr* osv. ~ Θεόδωρος), og Emil Olson² har søgt at udbygge denne Etymologi ved at aflede **mundi-* af »roten **men-*, **myn-*, »önska», »begära» m. m., som ingår även i fvn. *mundr*, »värde», »egendom», »ersättning» m. fsv. *mon*, »formån», »nytta» osv.»; dette sidste Forsøg har dog kun Interesse som et Exempel paa den Liberalitet i Henseende til Kravene om centralt Betydningsslægtskab mellem »Rod» og »Afledning», der har bragt de ældre etymologiske Skoler i Miskredit, men Axel Kocks Sammenstilling er af alle hidtil fremsatte Forslag, det, der volder færrest Vanskeligheder, selvom man ved Spørgsmaalet om Urbetydningen af »Roden» maa svare med et non liquet.

III.

Større Enighed er der angaaende Etymologien til Udtrykkene *betæ*, *bitæ arf*, der af alle Forskere³ betragtes som billedlige Anvendelser af Ordene *bitæ* »bide» og *betæ* »jage», egl. »lade (Hundene) bide»; Kofod Ancher⁴ mente, at Ordet *bide* her skulde betegne »at aftage, formindske», men at denne Opfattelse gav en fejlagtig Mening, saa allerede Chr. Paulsen,⁵ der hævdede, at Gen-

at den lige saa lidt i betydningsmæssig Henseende har noget med *mund*, f. »Haand» at gøre. — At *mundr* muligvis har en feminin Sideform i fsv. *o(r)mynd*, *vipermund* (se S. 9 Note 3), er ikke i denne Sammenhæng væsentligt; først Demonstrationen af en rimelig Betydningssammenhæng kan berettigede til at identificere de to Stammer.

¹ Tydning af gamla svenska ord (Lund 1881) 28; Sammenstillingen findes iøvrigt allerede hos Rydqvist, Svenska språkets lagar II (1857) 36.

² Appell. subst. 328.

³ VSO I (1793) u. *Beder* og Kolderup-Rosenvinge (GdL II (1821) 336) mente dog (støttet paa Ihres Autoritet), at der her forelaa Sideformer til *bindæ* (jf. de nedf. S. 17 Note 2 nævnte Varr.), en Opfattelse der allerede tilbagevises i et postumt Arbejde af Chr. Paulsen (Samlede Skrifter III (1859) 509 Note 444) og senere af Schlyter IX (1859) 512 og XIII (1877) 69.

⁴ Jydske Lovbog 301.

⁵ Anførte Sted; ogsaa Kolderup-Rosenvinge (anf. St.) forkastede Kofod Anchers Tolkning.

givelserne »*lucrari*» resp. »*gewinnen*» i de gl. Overs. af JL ramte den rigtige Mening, og henviste til Uplandslagens Anvendelse af *bitæ* »gribe», »fastholde»¹; endelig gav Schlyter Forklaringen den Form, som siden er blevet staaende: »det ena arfvæt [säges] *beta*, d. ä. likasom fånga det andra . . cumque in iure Sel. ant. I 1: 18—21; 2, 7, 8; rec. I. 11, 30, 37 scribitur *bitæ*, *arvæ bit*, id, ipsa re spectata, eodem redit».²

Schlyter angiver, som man ser, at *betæ* og *bitæ* reelt betyder det samme, men indlader sig ikke paa nogen Forklaring af den sproglige Modsætning mellem Formerne; derimod synes Lund (ligesom de ældre Forskere) uden videre at antage at *bitæ* er en Art Sideform til *betæ* (»*bitæ* = *betæ*, isl. *beita*»); denne Opfattelse lader sig kun hævde i to forskellige mere præcist udtrykte Modifikationer; enten maa man nemlig mene, at *bitæ* i de sjællandske Love er en simpel Forvanskning af det ældre (og mindre gennemskuelige) *betæ*, eller man maa antage, at en Sammenblanding af de to forskellige (men rodbeslægtede) Verber *betæ* (Præt. *bettæ*) og *bitæ* (Præt. *bet*) har ført til, at det ene har sejret i skaansk og jydsk Lovsprog, det andet i sjællandsk.

Den første af disse Forklaringer bør som den mindst rationelle kun antages, hvis den anden skulde vise sig uholdbar, og den er saa meget mere usandsynlig, som netop Verbet *bitæ* genfandtes i fsv. Lovsprog³ med beslægtet Betydning (en med fsv. stemmende

¹ »*mæt* [o: Vurdering] *biter i bol bonda* . . d. ä. tillgriper: quasi morsu corripit; i. e. pignoris nomine capitur fundus, in quo habitat debitor» Schlyter SGL III (1834) 297 — »*fastar* [o: Vidnerne] *bita i bol bonda* . . d. ä. genom bevisningen om försäljningen nödgas säljaren lemna den gård, der han bor» smst. 317; »*fastar bita a rättum eghanda v. a ærvingia*, *fastarne bita* på säljaren eller hans arfvinge, d. ä. öfverbevisa dem» smst.; tilsv. Exx. fra andre svenske Love smst. XIII 69.

² Smst. IX 512; gentaget smst. XIII 65 f. Lund Ordb. (1877) 13 (jf. 14). P. Johs. Jørgensen i Salmonsens² II u. *Arvebed*: »I saa Fald »bedede» o: fangede den ene Arv . . den anden . . De sjællandske Landskabslove bruger . . Udtrykket *Arvebid*, idet de tænker sig, at den ene Arv bider den anden og derved holder den fast».

³ Jf. Note 1.

overført Brug foreligger muligens ogsaa i VL¹ og JL²); vil man derfor prøve at hævde begge Udtryks Oprindelighed, henvises man først til at undersøge Betydningsforskellen mellem *betæ* og *bitæ* i deres egentlige Betydning, og det er da ganske klart, at *betæ* betyder »lade noget (fx. Vildt) blive bidt (fx. af Jagthunde)» > »jage»: *pæn a [ejer] biorn ær betir* (Vestgötalag), *beta ma i hæl mæp höke ok hunde* (Vestmannalag); svarende til overførte Udtryk som *vitni biti konu* (Uplandslag), *fastar bita a rättan æghanda* (Östgötalag) har vi paa tilsvarende Vis Konstruktionen *beta* [forfølge ved Retten] *man mæp vitnum* (Östergötalag), *mæp prim þingum* (SkL), og saaledes maa vi da ved Siden af *arf bitær arf* formode en opr. Konstruktion: *bondæ betær arf mæth arfæ* »lader Arv blive bidt med Arv, lader Arv bide Arv»; disse Udtryk er da blevet sammenblandet, saaledes at begge Verber har kunnet konstrueres paa begge Maader, og medens *betæ* (i den sekundære Konstruktion) er blevet bevaret i Skaansk³ og Jydsk,⁴ er *bitæ* (i begge Konstruktioner) bevaret i de sjællandske Love: 1° Med Arven som Subj. og Obj.: *ærucer mannæn en arf. oc fruæn annær arfh. tha bitær hænnæ arf. hans arf til fælæggh* VL I—1 § 18 (= AO 20⁴) *Æn æruær hun flæræ aruæ. oc æruær han en oppæ the aruæ. tha bithær hans en arf. alle hænnæ til houæt lotæ* smst. § 19 a (= AO 20⁹); tilsvarende Konstr. I—1 § 19 b, d § 21 a I—2j I—7 I—8 (= AO 21¹ 22² (*hawa bedit*, Varr.: *bithe, bedhæ, bæthe*) 23³ (Varr.: *bedher*) 24⁴ (do.) 31⁵ 40⁸ 41¹ 42¹). I EL (delvis uden Obj.) 36⁹ 50¹⁰ 51⁶. — Passiv: *Æn of theræ mothær hauær nocræ aruæ ærft. ær huærkæ æræ mæth aruæ bitnæ ær mæth børn myndæ* VL I—1 § 11 (= AO. 11⁷, NB Varr.), tilsv. § 10. *at bitit war arf gen. sum logh war .. at the waræ .. bitnæ* EL 51^{3, 5} tilsv. 51⁸ 48³ — 2° Med Personssubjekt: *sithen hun bet*

¹ *Æn dyl hin .. oc bitær hanum witnæ ofnæ hand .. Æn bitær hanum ey witnæ a hændær* VL II—36.

² *latæ witnæ bitæ* [Varr: *bethe, bythæ, biuthæ, withæ* ofl.]. *at sanændmæn æræ laghlik til kraft* JL 147^a.

³ DgL I 19¹ 743⁹, 10.

⁴ II 52^{3, 4}.

[*fick* A¹] *hans aruc* VL I—1 § 19 c (AO. 21⁶: *then ena ther huun hawir bet alla hans mæ*) — *han hauær thæt . . æi mæth aruc bitheth* VL I—1 § 20 (AO. 22⁷: *bidet* [*bedith, vethit* Varr.]) — Med Personsobjekt (?): *Læggær han oc them i fælagh mæth sic. tha scal han thet liusæ a thingi horæ mykæt the aghæ i fælugh mæth hanum. tha bitær thæm ængin arf* EL 16³.

I de middelalderlige Hss. træffer man ofte Omskrivninger¹ og Forvanskninger² af de to Ord; derimod er Forvexlinger tilsyneladende yderst sjældne: i SkL har kun d⁴ (? = Ghemen 1505) i en Rettelse (?) *bithær* (ad 19¹, se Note 2), i JL forekommer den tilsvarende Ændring i tre Hss. fra Slutn. af 15. Aarh. (A⁶ I²⁻³ ad 52^{3, 4}); EL har 51³ i Stedet for Part. *bitit* : *bett* (B¹⁰ fra 1560) *beet* (A¹² fra 1484), men da de sa. Hss. i sa. Kap. ellers har de normale Former, tør der ikke bygges meget paa de anførte Skrivemaader, der i øvrigt kan bero paa lydret Udvikling: *bitæt* > *bedæt* > *bet*; i AO har Gruppen D et Par Steder *bether, vether* 23⁸ 24⁴ for *bite*, medens »Yngre Red.» i B^{11, 13, 14} kun har det tvivlsomme Part. *bet*. (1 aa = æ.R. Kap. 29), i A¹⁰⁻¹¹ *beddhes* for *bet* (1 ø = æ.R. Kap. 27).

¹ Om SkL se S. 8 Note 2, om AO (Gruppe E) S. 7 Note 2.

² SkL 19¹: *betær* > *bøtær* [*bøtæ* G *bøtær* F²] A²⁻³BD¹⁻²dδGH [i A³ rettet til *betær*, i D² *bøder* rett. til *beder*, i d⁴ *bøther* rett. t. *bithær*], *bætær* C¹; Verbet *betær* er altsaa kun bevaret i A¹C²⁻⁵D³Eh; derimod er *arfbet* genemgaaende bevaret, ligesom i Dalbyske Forordning (743⁹) *betær* kun forvanskes i 2—3 Hs. — JL 52³: *betær* > *bøtær* BcG 52⁴: *betær* > *bøtær* GB¹⁸C⁸ — EL 51³: *bitit* > *brot* A⁷ 48²: *bitin* > *withen* A⁶⁻⁹ *witær* A¹⁰ 51⁵: *bitnæ* > *witnæ* A^{6, 7}B⁴; de sa. Hss. har ellers i sa. Kap. de rigtige Former; Forvanskningen *bitna* > *vithnæ* findes ogsaa i AO, dels i Hs. A¹ (E don. var. 136, 4to) 11⁷ 12² (rettet i Hs.), *bite* > *vite* 24⁴ (do.), dels i Gruppen D(a), der desuden har *bet* > *veth* (*vidh*) 21⁸ *bidet* > *vedith* 22⁷ *bite* > *vether* 24⁴, og et enkelt Sted i VL (»ældre Redaktion»): *aruc bithning* > *wittingh* D⁴ i Slutningen af Kap. 39 (Thorsen I—2 k) samt i yngre Red. Kap. 1 n (Thorsen I—1 § 10): *bitna* > *vitna* A^{7, 10, 11, 13, 19}B⁶ (tilsv. i flg. Kap.); ellers bestaar den hyppigste Forvanskning i VL-Texterne i at *bitæ* erstattes med *bindæ* (jf. S. 14) saaledes i »ældre Redaktion» Kap. 25 (Th. I—1 § 19 a) Hss. D^{3, 4}, yngre Red. Hs. A⁸ (og B⁴) ad 1 z, ø, å, aa, bb 2 h (Thorsen I—1 § 19 a, c, d, § 21 a, b, I—2 j); se endvidere i æ. R. *bet* > *fik* A¹, > *bøthh* D⁴ Kap. 27 (I—1 § 19 c) i y. R.: *bitær* > *bøør* D⁴ Kap. 1 dd (= Thorsen I—1 § 21).

Dog sporede allerede i senmiddelalderlige Hss. af AO (se S. 7) en Fremtrængen af *-e*-Formerne (sagtens fra JL), og disse er ogsaa trængt ind i de eftermiddelalderlige Texter af VL; af disse beholder den ene Hovedtext (Thott 1161 Fol.) *bytther* i de til Thorsens Udg. I—1 § 18, 19 d, I—2j svarende Steder, men omskriver det ved *winder* § 11, 18, 20, 21 a—b, ved *indeholis* § 10; ikke desto mindre har en Marginalnote baade *-e*- og *-i*-Formen: *Arff bether eller bytther arff* (ad § 10; jf. JL I—17); i den anden Hovedredaktion (Erasmus Lætus's Bearbejdelse) har selve Lovtexten *wynde, liggnes* oln., men Registret skriver: *Huroledis arffwe æye bedis* (Kap. 24 = I—1 § 18 hos Thorsen) *Om børne arffue bedis* (Kap. 30 = I—1 § 21 a), med den fra de yngre Texter af JL kendte *-s*-Form¹; saaledes maa antagelig ogsaa det dominerende *-e* i *Arvebed* i AO og EL (Text III) forklares. — Ogsaa Text III af EL (1555) har I—37 i Overskriften *Thett er arff betther arff*, skønt Texten har *bætæ* for *bitæ*.

*

Det er maaske ikke overflødigt til Slutning at pointere, at Resultaterne af denne Undersøgelse ikke lader sig bruge som Præmisses for videre (grammatiske eller retshistoriske) Slutninger; det foreliggende Materiale er — i det Omfang det var Forf. tilgængeligt eller bekendt — blevet fremlagt, og af de mulige Tolkingsforsøg er de blevet udpeget, som syntes at være de simpleste, dvs. som krævede de færreste inkontrollable Mellemlid: Læsemaaden i CD osv. blev foretrukket, fordi man derved slap for at opstille to ellers ukendte Adjektiver **barnmyndær* og **arfbetær*, hvis Betydningsudvikling maatte forekomme kunstig; den derved vundne Læsemaade tolkedes upersonligt, fordi Udeladelsen af anaforisk Subjekt i de paagældende Konstruktioner vilde støde an mod en Praxis, der kun har yderst faa Undtagelser i SkL, og den i og for sig rimelige Tolkning af de behandlede Ord som Participier af-

¹ JL 52³ efter C⁴ (15 Aarh.) samt i den af Thorsen aftrykte Udgave 1590; AO *bides* 20³⁵ (A⁵⁻⁶) 31³⁰(B¹).

vistes kun, fordi man derved undgik at opstille et Verbum **arfbetæ*, som ellers er aldeles ukendt i hele den juridiske Overlevering, og som — hvis det forekom — sandsynligvis vilde forudsætte Verbalsubstantivet *arfbet*; de etymologiske Overvejelser førte til at betragte den paa Forhaand som den simpleste udseende Opfattelse (at de i nordisk Lovsprog udelukkende m. H. t. Ægtefællers Formuesforhold anvendte Ord *mundær* og *myndæ* staar i indbyrdes Afledningsforhold) som betænkelig, saa længe en sagligt og semantisk tilfredsstillende »Betydningsudvikling» ikke lader sig konstatere eller dog rekonstruere ud fra Ordenes foreliggende Betydninger (navnlig da ikke, hvis *mundær* if. den plausible Sammenstilling med *Asmundær* osv. egl. betyder »Gave»), og vi maatte derfor anse det for simplest at opfatte *myndæ* som Afledning til *mund*, selv om dette Ord ikke er kendt fra Nordisk i en tilsvarende overført Betydning. Endelig paavistes det, hvorledes Forholdet mellem *bitæ arf* og *betæ arf* maatte opfattes efter den nærmeste Analogi. — Paa hvert enkelt af disse Punkter vilde en eventuel Inddragelse af nyt sprogligt eller retshistorisk Materiale antagelig kunne medføre, at man efter samme Princip maatte foretrække en af de nu vragede Løsninger.

Paul Diderichsen.

Små bidrag till isländsk ordforskning.

1. gramendr.

I Droplaugarsona Saga kap. 10 (Austfirðinga Sögur, ed. J. Jakobsen, 1902—03, s. 160) uttalar en gammal kvinna Þórdís — som i övrigt icke spelar någon roll i sagan — en förbannelse av följande lydelse över Helgi Droplaugarson och hans män: *fari þer i sua gramendr aller*. Ordet *gramendr*, på vars riktiga tolkning hela satsens innebörd hänger, har hittills icke blivit nöjaktigt förklaradt.

Sammanhanget är följande: Helgi Ásbjarnarson ligger vid Eyvindardalr i försåt för sin namne Helgi Droplaugarson; den sistnämnda kommer ridande med ett fåtal män mot Eyvindardalr; han har kort förut haft olycksbådande drömmar och dessutom andra varsel om att det är fara å färde.¹ Strax innan han kommer till den plats, där hans namne med 17 män ligger i försåt, stannar han vid en gård, där den nyss nämnda kvinnan Þórdís bor.

¹ Det finns en viss, beaktansvärd saklig likhet mellan detta avsnitt av Droplaugarsona Saga och Saga Svinfellinga i Sturlunga Saga II, 83 ff. (ed. Vigfússon). När enligt den sistnämnda sagan Sæmundr Ormsson överfallas och dödas av Ogmundr Helgason, har han kvällen innan och på natten haft underliga varsel, nämligen dels en svår klåda på halsen och dels en olycksbådande dröm (vars innehåll emellertid icke omtalas). Helgi Droplaugarson får likaledes omedelbart före det överfall, som änder med hans död, en svår klåda på kind och haka och har dessutom natten innan en olycksbådande dröm. I båda berättelserna ger klådan sig till känna på den del av kroppen, där avgörande hugg sedan träffa: Sæmundr halshugges (jfr klådan på halsen) och Helge får i striden ett svårt hugg över ansiktet (jfr klådan på kind och haka). Beträffande denna ej vanliga form av varsel och dess förekomst i sagorna se I. Reichborn-Kjennerud i Festskrift til Hjalmar Falk, s. 34 f. Att tänka på litterärt sammanhang mellan Sturlunga Saga och ättesagan — som i många andra fall ansetts påvisbart och odisputabelt (jfr t. ex. E. Ó. Sveinsson i inledn. till Laxdóla, Isl. Fornrit V, s. XXXII ff.) — kan måhända ej här anses så motiverat som i fråga om yngre 1200-talssagor.

Han ämnar *spyria hana tíðenda*, men just då tar en av hans män upp en snöboll och kastar den i ansiktet på gumman. Hon blir naturligtvis förargad över tilltaget och bryter ut över Helge och hans män med orden: *fari þer i sua gramendr aller*. Detta är det sista olyckliga varslet före den strid i vilken Helge dödas.

Lexikografer, kommentatorer och andra forskare, som sysslat med Droplaugarsona Saga, ha i allmänhet uppfattat *gramendr* som ett substantiv i m. pl. Sålunda skriver K. Gíslason i *Saga af Helga ok Grími Droplaugarsonum* 1847, s. 68: »*gramendr*, de vrede Guder, N. Ft. af *gramandi*»; Fritzner² hänvisar för »*gramendr*, m. pl.» till *gramir*, djävlar, onda väsen, pl. av *gramr*, m.; Heggstad, *Gamalnorsk Ordbok* (1930) anger m. pl. och översätter: »dei grame, djevar, troll». Hellquist i *Arkiv* 7, s. 20, uppfattar det som en på analogisk väg bildad pluralform till *gramr*, och Torp, *Ordavledning* § 26, anser, att det är en »nylaging av nomen.» Björn K. Þórólfsson, som senast behandlat sagans komposition och ålder i *Festskrift til Finnur Jónsson* 1928, s. 45—66, anser, att ordet är särskilt ålderdomligt, och följer den traditionella uppfattningen av dess form: »Í allri sögunni eru ein tvö fornyrði, sem ekki munu finnast annarstaðar: *gramendr* (flt. af *gramandi* eða *gramandr*) í formælingu Þórdísar kerlingar .. og *bræða* = hraða (af *bráðr*) í andlátsorðum Helga Droplaugarsonar» (a. a. s. 59). Björn Þórólfsson framställer även ett tolkningsförslag av hela satsen i not a. st.: »Í þessari formælingu er orðskipun einkennileg, en rjett mega ummælin samt vera. Ef til vill hefur á eftir *svá* komið magnað formælingarorð, er menn hafa oft slept, líkt og nú er sagt: Farðu í sjóðbullandi ... eða: Sem hann kvað á ekkisennis ...»

Alla dessa förklaringar äro säkerligen oriktiga. Redan Cleasby-Vigfússon ha under *gramir* antytt frågans lösning genom att uppfatta *gramendr* såsom f. pl. och jämföra det med *trollendr*, men uppslaget fullföljes icke på sådant sätt, att satsen i sin helhet blir tolkad.

Förklaringen till detta förment ålderdomliga ord syntes mig evident vid läsningen av en passus i *Laxdóla Saga*. Där heter det i kap. 51: *en þú, festargarmr, munt fara í trollendr í sumar*, d. v. s.

i trola hendr, i händerna på trollen (Laxdóla Saga, ed. Kálund, 1889—91, s. 197). Uttrycket förekommer i en spådom, som Ósvífr Helgason uttalar om Auðun festargarmr, och fortsättningen lyder: *Auðun festargarmr fór utan þat sumar ok braut skipit við Færeyjar. Þar týndisk hvert mannsbarn af skipinu; þótti þat mjök hafa á hrinit, er Ósvífr hafði spát* (a. st.) Möðruvallabók har på det anförda stället *tröllendr*, medan Vatnshyrna har *tröllahendr* (se not a. st.) Enda handskrift för Droplaugarsona Saga är Möðruvallabók. Dess *gramendr* är alldeles uppenbart en skrivning för *gramahendr* och reflekterar en yngre tendens till kon-traktion av en juxta-position i vilken ändelsevokalen kommit på mellanhand.

För formen *tröllendr* i Möðruvallabók kan man även jämföra en sådan skrivning som *tröll hendr* i FMS V, 183: *Sigurðr bíðr hana alla fara í tröll hendr eptir sínu edli* (ur ett tilläggs-kapitel till den stora sagan om Olav den helige hämtat ur Thómásskinna, en handskrift från 1400-talet; jfr FMS IV, Formáli, s. 20 ff.). I Saga Hrólfs Gautrekssonar (FAS III, 178, jfr Zwei Fornaldarsögur ed. F. Detter, 1891, s. 68) samt Grettis Saga (1853, s. 80, jfr ASB 8: 128), där vi också möta samma förbindelse, är skrivningen däremot *trölla hendr* resp. *tröllahendr*.

Då vi sålunda ha *fara í trollendr* (*trola hendr*) såsom ett uttryck för 'råka i trollens våld', 'komma i olycka', så böra vi också ha rätt att i Droplaugarsona Saga's *fari þér í gramendr* se ett uttryck *farid þér í . . . grama hendr*, i vilket *grama* är gen. av *gramir*, pl., onda makter, troll.¹ Men som vi ovan sett var hela satsen *farid þér í svá gramendr allir*, varför *svá*'s ställning mellan *í* och *gramendr* kunde vålla svårigheter för en dylik tolkning. Man kan naturligtvis överväga, huruvida satsen i sin helhet återspeglar en förbannelseformel av stilistiskt ålderdomlig prägel med *svá* konstfullt inskjutet mellan *í* och *gramendr* (jfr Lokasenna 42: *ok seldir*

¹ Jfr Hárbarzlióð str. 60: *farðu nú, þars þik hafi allan gramir*; Brot str. 11: *gramir hafi Gunnar*; FAS I, 214: *mik taki hár galgi ok allir gramir, ef ek lýg nakkvat orð* (se vidare belägg hos Fritzner² s. v. *gramr* 2).

*pitt svá sverð*¹⁾, men jag tror snarast, att vi här ha rätt att göra en med hänsyn till Möðruvallabóks många onöjaktigheter (särskilt avskrivarfel²⁾ mycket beskedlig konjektur, innebärande att *i* och *svá* byta plats. Satsen får då följande utseende: *farid þér svá í gramendr allir*, och översättningen blir: faren I nu alla i trollens händer, d. v. s. dran I alla dit trollen bo!

Då *trollendr* och *gramendr* sålunda endast äro ett slags i vissa handskrifter förekommande kontraherade former av *trolla hendr* och *grama hendr*, äro Hellquists och Torps förklaringar av deras uppkomst såsom »denominativa efterbildningar» resp. »nylaging av nomen» (jfr ovan) irrelevanta.³

2. *Bøðmóðr ór bulkarúmi* och *Bøðmóðr ór skut*.

I Landnáma förekomma två sannolikt norska stamfäder med namnet *Bøðmóðr*, den ene kallad *Bøðmóðr ór Bulkarúmi*, den andre *Bøðmóðr ór Skut*. *Bøðmóðr ór Bulkarúmi* nämnes såsom stam-

¹ För mig påpekat av prof. E. Noreen.

² Jfr Kålund s. XIII i inledningen till Laxdóla Saga 1889—91. Kålund nämner där även, att ord stundom skrivits i fel ordning men att detta rättats »ved et omsætningstegn». Tänkbart är att ett dylikt tecken — som Kålund för Laxdólas vidkommande kunnat konstatera 6 ggr i Möðruvallabók — uteglömts på ifrågavarande ställe i Droplaugarsona Saga. Själva företeelsen att ord omkastats i hskr. har tydligtvis icke varit ovanlig. — Man kan naturligtvis icke heller utesluta sådana möjligheter som att redan M:s förlaga haft detta fel eller att M:s skrivare icke förstått uttrycket utan ändrat det efter eget skön.

³ Det synes mig ytterst tvivelaktigt, om ens det tredje och sista exemplet bland Hellquists »denominativa efterbildningar» (Arkiv 7, s. 20) är fullt säkert (jfr även Torp, Ordavl. § 26, som ansluter sig till H.). Det gäller ordet *máendr*, pl. (: målsägare). Detta skulle sålunda enl. H. vara direkt bildat till *mál* (i dess juridiska betydelse) efter mönster av substantiv på *-andi*, pl. *-endr*. Snarare kunde formen, som endast är belagd i Gunnars þáttr Þíðrandabana (Austfirðinga Sögur s. 205), uppfattas såsom en sidoför till ett *máleigendr*, pl.; jfr *eiga mál á e-m* eller *eiga mál við e-n* (Fritzner³ s. v. *mál* s. 623). Man kunde här måhända tänka sig en specialutveckling i svagton av senare leden till ett *-endr*, som möjliggjorts genom en stark palatalisering av *-g-* i denna ställning (mellan *ei* och *e*) med åtföljande *g*-bortfall och monoftongisering av *-ei-* i svagton (för den sistnämnda företeelsen jfr A. Noreen, Aisl. Gr.⁴ § 152.1).

fader till landnamsmannen *Pórhaddr Steinsson* på Västlandet: *Pórhaddr son Steins mjöksiglanda Vígbjódssonar, Bødmódssonar ór Bulkarúmi, hann nam Hitárdal* (etc.).¹ *Bødmódr ór Skut* angives såsom fader till landnamsmannen Þorbjörn loki: *Þorbjörn loki hét maðr son Bødmóds ór Skut; hann fór til Íslands ok nam Djúpa-fjörð* (etc.).² Både Hauksbók och Sturlubók skriva *or Bulkarumi* (eller *or Bulkarumi*) resp. *or Skut*,³ Melabók skriver *ur bulkarume* och (felaktigt) *utskut*.⁴ Till Bulkarúm anmärkes i registret till Landnámabók 1900, s. 288: »et ukendt stedsnavn (N[orge]), hvis det er et sådant», och vid Skutr i samma register (s. 314) antecknas: »usikkert, om overhovedet et stedsnavn, og da norsk»; jfr Landnámabók 1925, s. 151: »Búlkarúm, et ukendt stednavn (N[orge])».

Endast om *Bødmódr ór Skut* finnes i annan källa än Landnáma någon uppgift. Gull-Þóris Saga omnämner honom (under den felaktiga skrivningen *Baudmodr i stutt*) i sina släktnotiser i första kapitlet, men på ett från Landnáma helt avvikande sätt. Han förses där med icke mindre än fyra förfäder och — vad som kanske mest förvånar — med son och sonson vilkas namn hämtats från *Bødmódr ór Bulkarúmi*'s ättlingar (*Vígbjódr* och *Steinn mjöksiglandi*; jfr ovan). Kálund har i not (sid. 3 f.) till sin edition av Gull-Þóris Saga, 1898, framkastat, att Gull-Þóris Saga här har den riktiga geneologien i motsats till Landnáma och att *Bødmódr ór Skut* och *Bødmódr or Bulkarúmi* egentligen äro en och samme man. Kálund framhåller, »at de i betydning beslægtede ord *skutr* (bagstav) og *bulkarúm* (lasterum), som ifølge velvillig meddelelse af professor O. Rygh ikke lader sig påvise som norske stedsnavne (lige så lidt som *stutt*), vel i forbindelse med præpositionen *or* lader sig opfatte som tilnavn og da naturlig henføres til samme person. '*Baudmodr i Scutt*' turde således oprindeligt have været spøgende betegnet som

¹ Landnámabók Íslands, 1925, s. 47.

² a. a. s. 75.

³ Landnámabók, 1900, s. 22 (Hauksbók), s. 146 (Sturlubók) resp. s. 42 o. s. 165.

⁴ Melabók, 1921, s. 45 resp. s. 72.

B. or skut eller *or bulkarúmi*» (a. a. s. 4). För min del tror jag, att det är både oriktigt och olyckligt att här låta en gammal historisk-genealogisk urkund som Landnáma stå tillbaka för en så pass tvevelaktig och i varje fall i sin nuvarande form sen källa som Gull-Póris Saga. En förklaring på basis av Landnáma synes mig också möjlig.

Det karakteristiska beträffande dessa båda namn är, att de bägge ha tillagda ursprungsbeteckningar, som hänföra sig till ett fartyg. De utgöra ett namnpar, där man a priori är frestad att ställa namnens bärare i något slags relation till varandra. *Bulkarúm* betecknar det utrymme på ett fartyg, där lasten (*bulki*) är stuvad, på handelsskepp i regel kring masten (se Falk, Altnord. Seewesen, 1912, s. 30 o. 84). *Skutr* betecknar den aktre delen av ett fartyg (Falk, a. a. s. 35 o. 84). Enligt min åsikt reflektera de båda binamnen *ór bulkarúmi* och *ór skut* ett ursprungligt kamratskap på samma fartyg. Den ene tjänstgjorde eller hade sin plats vid *bulkarúm*, d. v. s. lastrummet eller den del av fartyget där detta låg, den andre vid *skutr*, d. v. s. aktern. På fartyget funnos alltså två män med namnet *Bøðmóðr*, vilka skildes åt på så sätt, att den ene kallades *ór bulkarúmi*, den andre *ór skut*.

3. grafbúr.

I avskriften AM 559 4:o av den förlorade Vatnshyrnahandskriften, som ligger till grund för Vatnsdöla-sagans text, uppträder ordet *grafbúr*. Vigfússon och Möbius, Fornsögur 1860, s. 40, samt Finnur Jónsson, Vatsdæla Saga 1934, s. 56, insätta på det ställe, där ordet förekommer, andra sena handskrifters *gervibúr* och anföra *grafbúr* endast som variant i not. W. H. Vogt däremot upptar AM 559:s *grafbúr* (i stället för *gervibúr*) i den text han framlägger av sagan i Altnordische Saga-Bibliothek 16 (1921).

Ordet är επ. λεγ. och finnes ej upptaget i ordböckerna. Textsammanhanget är följande: *Hann* [d. v. s. Hrolleifr som dödat Inge-mund den gamle] *var þar* [d. v. s. hos bonden Geirmundr Sæmundarson] *á laun í grafbúri* (ASB 16: 67). I sin rikhaltiga och upplysande kommentar till sagan översätter Vogt (a. a. s. 67 not 2) ordet

med »schuppen für graftól.» Möjligen kan denna tolkning ha för-
anletts av att i de andra handskrifternas *gervibúr*, klädesbod o. d.,
första sammansättningsleden åsyftar föremål, som förvaras i boden,
varav alltså skulle följa att även i *grafbúr* första leden innehölle en
(elliptisk?) benämning på redskap eller annat föremål för förvaring.
Så är säkerligen icke förhållandet. Om ordet använts i isländskan
som terminus technicus och icke tillfälligt uppfunnits av en skri-
vare, som icke klart kunnat läsa ett originals *gervibúr*, så bör där-
med ha betecknats en speciell typ av *búr*. I det följande kallas
samma bod *útibúr* (a. a. s. 68), vadan den sålunda varit en förråds-
bod, som legat ett stycke från det egentliga gårdskomplexet. En
belysande parallell erbjuder sig i *Hrafns þáttr hrútfirdings* (FMS
VI, 106; Fjörutíu Íslendinga-þættir, 1904, s. 130). Där omtalas
huru Hrafn gömmes av sin mor, när hans förföljare nalkas gården:
*gekk hon þá út með honum, ok það hann fara með sér í útibúr, er
stód í túninu; þar var jarðhús mikit ok vel umbúit; gekk hann í
jarðhúsit, ok skorti hann ekki þat er hann þurfti* (a. st.). *Jarðhús*
betyder i detta sammanhang uppenbarligen underjordisk källare,
en betydelse som det ofta har förutom betydelsen 'lönngång' (se
V. Guðmundsson, Privatboligen, 1889, s. 251). Sannolikt har ock-
så den i *Vatnsdóla Saga* omtalade förrådsboden (*grafbúr*, *útibúr*)
haft en dylik till gömställe lämpad källare. Dess namn *grafbúr* är
alltså sammansatt av *gröf*, grav, håla i jorden, eller *grafa*, gräva,
samt *búr*.¹

4. *kör*.

I våra vanligaste lexika finner man s. v. *kör* sådana översätt-
ningar som: 'a bed in which one lies bedridden' (Cleasby-Vigfús-
son), 'Seng, især Sygeseng' (Fritzner²), 'Bett' (Gering, Vollst. Wör-
terb. zu den Liedern d. Edda), 'sæng, leje' (Lex. Poet.), 'seng,
sjukeseng' (Leiv Heggstad), och i de etymologiska ordböckerna för-

¹ En liknande tolkning av ordet föreslår E. Ó. Sveinsson i den nyligen
utgivna editionen av *Vatnsdóla Saga* i *Íslensk Fornrit VIII* (1939). Han
anmärker till textens *gervibúr* a. a. s. 65 not 1: »Hdr. A hefur *grafbúr* (e[f]
t[il] v[ill] nidurgrafið búr)».

klaras ordet vara samhörigt med roten i *karl*, d. v. s. tillhöra den grupp ord (*karl*, *korn*, *kärna*), som utgått från den ieur. roten *ger-*, 'åldras', 'mogna'; se t. ex. Torp i Fick, Vergl. Wörterb.⁴ III: 38 f., Torp, Nynorsk etym. ordb. s. 309 s. v. *korlegen*, Walde-Pokorny, Vergl. Wörterb. I: 600, ävensom S. Bugge i Bezz. Beitr. III: 119 och P. Persson, Beiträge zur indogerm. Wortforschung II: 963. Endast Feist, Etym. Wörterb. d. got. Spr.² s. 230, för ordet — ehuru under stor tvekan — till got. *kara*, 'bekymmer', 'oro'.

Att ordböckernas översättningar äro ofullständiga eller missvisande och den vanligaste etymologiska klassificeringen av ordet är oriktig, synes mig uppenbart vid en närmare granskning av de betydelse ordet faktiskt har i den gamla litteraturen. Efterföljande anteckningar kunna måhända bidraga till att ordets betydelse framstå klarare och att ordet självt kommer att placeras i den etymologiska grupp, där det otvivelaktigt hör hemma.

I prosalitteraturen förekommer *kør* mest i uttrycken *liggia í kør*, *leggiaz í kør*,¹ t. ex. Bps. I, 351: *en er hon hafði í kør legit nálega VI. misseri, pá* (osv.); Bps. II, 25: *vitjar hann* [d. v. s. biskop Guðmundr] *þann mann, er nær var numinn öllu afli, ok hafði legit um VII. ár í sífeldri kør*; Postola Sögur s. 40: *fann hann síukan mann í kør liggia* (variant: *þann sem í kør hafði legit*); Egils Saga kap. 24 (ed. F. Jónsson 1886—88 s. 72): *Skallagrímr . . . bad [Kveldúlf] hressa sik, sagði, at alt var annat athæfiligra en þat, at auvirdaz ok leggiaz í kør*; Flb. I, 423: *kerlingar gamlar, hrumar ok ørvasa svá at þær liggia í kør ok mega eigi sialfar bera sik*. Naturligtvis kunna de anförda uttrycken helt allmänt översättas med 'ligga till sängs' resp. 'lägga sig till sängs', men det är härvid att märka, att själva ordet *kør* i dessa uttryck rätteligen syftar på tillståndet eller förhållandet att vara sjuk eller skröplig: svaghet, skröplighet, sjukdom (jfr för prepositionsstrukturen: *liggia í úvit*, fsv. *liggia j storom oc hardom siwkdóm*, Söderwall,

¹ Jfr äv. ssgerna *kørleginn*, 'saadan som har ligget til Sengs, været sengeliggende' (Fritzner²), *kørlæggr*, 'sengeliggende' (Fritzner²), motsv. norska dial. *korlegen*, 'sengeliggende', *korlægje*, n. 'Sengeleie' m. fl. former (se Aasen s. 381, Ross s. 420 samt Torp, Nynorsk etym. ordb. s. 309).

Ordb. I, 579). Närmast denna betydelse — som otvivelaktigt framskymtar i de anförda exemplen — kommer Blöndal med sin definition av ordet (Isl.-Dansk Ordb. s. 465): 'stadig Sengelikken paa Grund af Affældighed og Alderdomssvagthed'. I samma riktning pekar även norska dial. *liggji i kor*, 'være uvirksom av sygdom el. dovenskap', som av Torp, Nynorsk etym. ordb., anføres s. v. *korlegen*.

Denna betydelse 'skröplighet', 'sjukdom', som är av vikt att konstatera och hålla i minnet vid ordets etymologiska och betydelsehistoriska bedömande, föreligger uppenbarligen i Snorres Edda. I beskrivningen av Hels dystra boning kallas dödsgudinnans säng *kqr*, d. v. s. 'sjukdom', 'lidande' (SnEdd I, 1848, s. 106). Här skulle icke en betydelse 'bädd', 'säng', passa. Även i rímur är samma betydelse 'sjukdom', 'lidande' dokumenterad. Finnur Jónsson, som i sin ordbok till rímur, 1926—27, s. 228 upptar *kqr* och översätter det 'sygesæng', anför ur Skáldhelgarímur ordspråket: *sjaldan lýgr en langa kqr*, vilket väl måste översättas 'sällan ljuger en lång sjukdom(stid)'. Till sin innebörd bör det — såvitt jag kan förstå — konfronteras med ett sådant ordspråk som 'Den lange Syge er den visse Død' (Molbech, Danske Ordsprog, 1850, s. 215).

Förmodligen föreligger också denna äldre och egentligare betydelse 'lidande' i *Sálus rímur ok Níkanórs*, till vilka Finnur Jónsson hänvisar s. v. *kqr* i ovan anförda ordbok till rímur. Finnur Jónsson anser visserligen sammanhanget »dunkelt», men jag tror, att vi kunna komma till rätta med strofen i fråga, om vi beakta nyssnämnda betydelse hos ordet och tillika göra en lätt textändring. Stället lyder:

*Skenkti pá með skjótri kqr
skjalda meidi,
ýfðiz við er hann dúði dqr
með dírfd ok reidi* (Rímnasafn II, 767).

Det är fråga om en blodig strid mellan två motståndare. Av den omedelbara fortsättningen framgår, att den ene kämpen i en stöt med sitt spjut genomborrar såväl motståndarens häst som mot-

ståndaren själv (: *þar hné hestr ok þegninn dauðr*). *Skjótri* syftar på *skjótr*, häst, och står felaktigt för *skjóti*, antingen på grund därav att *-r-* anteciperats ur efterföljande *kör* eller att meningen i sin helhet missuppfattats av en skrivare. Stället skulle alltså rätteligen lyda: *skenkti þá með skjóti kör | skjalda meidi*, och översättas: han »skänkte» då lidande åt krigaren (: *skjalda meidi*) tillika med hästen (: *með skjóti*), d. v. s. 'åt både krigare och häst beredde han lidande'. Därefter följer en beskrivning på huru det tillgick:

*brjósti mætti it breida spjót
á bitla roðli,
um faxit út kom fjóðrin ljót
ok framan at soðli.
Í bogann á soðli burstong óð
ok brynju alla,
só at í gegnum garpinn stóð,
hann gjörir þá falla (Rímnasafn a. st.)*

Även i modern isländska framskyntar samma betydelse 'lidande', 'sjukdom', där vi enligt Blöndal (o. a. st.) förutom de från klassisk tid stammande uttrycken *leggjast í kör*, *liggja í kör* (jfr ovan) även möta talesättet *nú er komið á karar endann* ('nu har han ikke langt igen', Blöndal s. v. *kör*).

Men från här avhandlade betydelse kunna vi gå ännu ett steg tillbaka och finna den länk, som slutgiltigt förbinder detta ord med västgermanska fränder, nämligen fsax. *kara*, f., sorg, bekymmer, veklagan, fht. *chara*, f., och feng. *cerau*, f. I strof 6 i Egils Saga förekommer nämligen en *yx*-kenning *sveigar kör*, som Finnur Jónsson översätter med 'grenens ødelæggelse', men som E. A. Kock evident tolkar såsom 'grenens sorg, bekymmer' (Not. Norr. § 1026). »I verkligheten», säger Kock a. st., »hava vi [i *sveigar kör*] ett intressant bevis på att den från de övriga jermanska språken välbekanta betydelsen 'bekymmer', 'sorj' funnits också i Norden. Andra i 'vapen'-kenningar ingående ord för samma begrepp äro *anгр*, *ekki* och *sorg*.»

Detta kortfattade påpekande av Kock löser i själva verket frågan om hela den nordiska ordgruppens etymologiska ställning. Formellt och reellt ansluter sig isl. *kǫr* till got. *kara*, fsax. *kara*, feng. *cearu* osv., som äro besläktade med gr. γῆρος (dor. γᾶρος), fir. *gǫir*, *gairm*, rop, skri, och ytterst gå tillbaka på den ieur. roten *gǫr-*, *ropa*, *skria* (jfr Torp i Fick, Vergl. Wörterb.⁴ III, 39, Walde-Pokorny, Vergl. Wörterb. I, 537). Betydelseutvecklingen hos *kǫr* har säkerligen varit följande: 'veklagan', 'sorg', 'bekymmer'; 'sorgligt tillstånd', 'lidande', 'sjukdom'; man kan jämföra lat. *querēla*, *klagan*, *jämmer* > sjuklighet, opasslighet, eller sv. *jämmer*, *klagan*, *klagolåt* > uselt tillstånd, eländighet, lidande m. m. (SAOB XIII, 347 f.).

Men ännu återstår att göra ett par påpekanden. I anslutning till sådana uttryck som *liggia í kǫr* (jfr ovan) har tydligtvis också tidigt utvecklats en konkret betydelse 'säng'. Ätminstone är det svårt att inlägga annan betydelse än denna i kenningen *bekkiþidurs kǫrbedr* för 'and-ägg' (eg.: 'bäcktjäderns sängbolster'), som förekommer i en, enligt Finnur Jónsson, sen (och oäkta) vers i Egils Saga (Skjaldedigtn. AI, 603, BI, 603). Dessutom synes *liggia í kǫr* redan tidigt ha uppfattats såsom blott och bart 'ligga till sängs' (utan tanke på sjukdom eller lidande). Av sammanhanget att döma måste man nämligen så tolka den fragmentariska slutstrofen i Guðrúnarkviða II, där Atle före sin död för Gudrun omtalar sina olycksbådande drömmar: *lægja ek síðan, né ek sofa vildak, prágiarn í kǫr* — *þat man ek gǫrva* (Neckel, Edda I, 225); jfr Völsunga Saga, ed. M. Olsen, s. 90: *þat dreymdi mik enn, segir hann* [d. v. s. Atli], *at ek legi í kaur, ok veri radin banne minn*, samt händelsen på vilket detta syftar (a. a. s. 103): *ok of kvællit, er konungr hafde druckit, geck hann til svefnis, ok er hann var sofnadr, kom Gudrun þar ok son Haugna* (o.s.v.).

Per Persson har i Beiträge zur indogerm. Wortforschung II, 963 med hänvisning till O. von Friesen uppgivit, att *kǫr* egentligen skulle vara en *wō*-stam (jfr även Walde-Pokorny, Vergl. Wörterb. I, 600 med hänv. till Perssons uppgift). Detta antagande sammanhänger med den läsning och tolkning som v. Friesen gör beträf-

fande Kjula-stenen i Södermanland. Slutet av denna inskrift, som förmodligen stammar från 1020-talet, vill nämligen v. Friesen läsa **firþ han karuar kuni alar** (isl. *ferð hann kǫrvar kunni allrar*) och översätta: 'alla soters art han kände' (Nordisk Kultur VI, 190). Men det litterära materialet synes icke tala till förmån för att *kǫr* skulle vara eller ha varit en *wō*-stam. Av sammansättningar ha vi å ena sidan *kararkerling*, *kararkona*, 'Kvinde som ligger til Sengs paa Grund af Sygdom eller Svaghed' (Fritzner²) och *kararmadr*, 'Menneske som ligger til Sengs paa Grund af Sygdom eller Svaghed' (Fritzner²) och å andra sidan en till stamformen regelbundet bildad sammansättning *karbeygja*, 'udlevet Olding' (Blöndal; jfr även hos Blöndal *karlægur*, 'sengeliggende af Alderdomssvaghed'¹). Något **kǫrvarkona* eller **kǫrvarmadr* existerar icke, vilket ju vore att vänta, om vi här hade att göra med en *wō*-stam (jfr *doggvardrep*, *ǫrvaroddr* o. s. v.). Det förefaller därför som om Kjula-stenens **karuar** — vars runa för *v* tydligvis ej är fullt klar och odiskutabel (se Brate-Wessén, Södermanlands runinskr. H. 4, s. 390) — måste förklaras utifrån andra utgångspunkter än isl. *kǫr*.

University of Chicago 1939.

Dag Strömbäck.

¹ Motsv. ä. isl. *kǫrlægr*, *kǫrleginn* (Fritzner²) samt norska dial. *kǫrlæger*, *kǫrlegen* (Torp o. a. a. s. 309).

Verner Dahlerup.

Karl Verner Hornemann Dahlerup fødtes paa Frederiksberg 31. okt. 1859 som søn af birkefuldmægtig Hans Dahlerup. 1862 blev faderen auditor i Flensborg, og barndomsaarene her blev af stor betydning for Dahlerups kærlighed til Sønderjylland og den sønderjyske sag (han var til sin død en trofast holder og læser af Flensborg Avis). Efter fredsslutningen i 1864 forflyttedes faderen til Fredericia, 1870 til Mariager som by- og herredsfoged og 1877 til Christianshavn som birkedommer i Amager birk. Man faar et levende indtryk af det grundtvigsk prægede og alsidigt interesserede hjem gennem skildringen i »Minder fra gamle grundtvigske Hjem» II, 1922.

Verner Dahlerup blev 9 aar gammel elev paa Sorø Akademi og student herfra 1876. Han bestemte sig uden vaklen til at studere nordisk filologi og fik til lærere bl. a. Gislason, Svend Grundtvig, Wimmer og Vilhelm Thomsen, tog magisterkonferens 1883 og virkede som dansklærer ved en række københavnske gymnasier (sine timer ved Østre Borgerdydskole opgav han først 1910), var desuden (først sammen med Sophus Bauditz, senere med Vilh. Andersen) examinerator i dansk ved alm. forberedelsesexamen (præliminærexamen) for privatister fra 1886 til 1911. Fra 1887 var han assistent ved Det kgl. Bibliotek, indtil han i 1899 blev docent i dansk ved universitetet (efter Saaby). 1911 blev han professor i i nordiske sprog efter Wimmer, men maatte efter et par aars svagelighed tage sin afsked i 1926. I hans senere leveaar var helbredet skrøbeligt og arbejdsvevnen ringe, men nogen alvorlig, langvarig, legemlig sygdom blev han ikke ramt af, og han fik lov til at leve længere, end hans nærmeste og han selv vist havde regnet med. Efter tiltagende svagelighed døde han d. 24. august 1938, næsten 79 aar gammel, men han var indtil det sidste par dage før sin død saa lykkelig hele tiden at kunne beskæftige sig med læsning.

I 1889 havde han ægtet cand. phil. Marie Müller. Hun havde været hans elev i frk. Zahles skole og dyrkede som student selv nordisk filologi, saa at hun senere paa mange maader kunde være ham en interesseret og kyndig støtte, navnlig i ordbogsarbejdet. Hun gjorde fx. et stort arbejde ved citatudskrivningen, afgrænsede citaterne paa de af Dahlerup indstregede ord, kontrollerede dem efter udskrivningen osv. Endvidere har hun besørget det meste af den vanskelige Høysgaard-udskrivning, der har været af stor betydning, navnlig for ordbogens oplysninger om ordenes udtale i ældre tid (se ordbogen I, s. VI og XXXII). Det blev et ualmindeligt lykkeligt og harmonisk ægteskab, men i Dahlerups

senere leveaar stilledes der store krav til hans hustru. Hun værnede om ham og plejede ham utrætteligt, og det skyldes sikkert først og fremmest hendes gennemførte og aldrig svigtende omsorg, naar Dahlerup trods sin svagelighed opnaaede en saa relativt høj alder.

Som lærer havde Dahlerup betydelige evner. Fra flere af hans elever i gymnasiet foreligger vidnesbyrd om, hvor han forstod at interessere og incitere, saa at hans dansktimer til tider kunde være en virkelig fest for klassen.¹ Ogsaa paa universitetet virkede han fængslende og fornyende, mest naturligvis i de yngre aar. Paa en tid, hvor hans berømte forgænger Wimmer væsentlig indskrænkede sig til tørt og nødtørftigt at gennemgaa afsnit af de gamle landskabslove eller til at diktere en skematisk oversigt over hovedpunkterne i de nordiske sprogs historie, var det nye toner, der lød, naar Dahlerup tog sig for bl. a. at dygtiggøre de vordende dansklærere til deres fremtidige virksomhed netop som lærere. Det var haardt tiltrængt, for universitetets undervisning i modersmaalet og dets historie havde hidtil haft liden eller ingen betydning for den praktiske undervisning i skolen. Men Dahlerup læste allerede i 1902 over »Hovedpunkter af den danske Sproglære med særligt Henblik paa Undervisningen i de højere Skoler» og holdt jævnlig senere øvelser over nydansk sproglære, oftest paa grundlag af Poul Møllers »En dansk Students Eventyr», havde for øvrigt ogsaa (i 1900) nogle »Øvelser over dansk Litteraturhistorie med særligt Henblik paa Undervisningen i de højere Skoler» (paa dette omraade blev han dog snart gjort helt overflødig af Vilh. Andersen). Man maa formodentlig gaa helt tilbage til de forelæsninger, som Jacob Baden i 1782 og 1783 holdt over »Det danske Sprog eller Resonneret Dansk Grammatik», for at finde noget tilsvarende, selv om Badens forelæsninger var anlagt for et større publikum og ogsaa fik mere almen betydning.

Dahlerups forelæsninger og øvelser var først og fremmest bestemt for dem, der studerede dansk sprog og senere skulde undervise i det. Dem vilde han ogsaa indføre i selve det videnskabelige studium af sproget og i dette studiums metoder og værksted. Midlet hertil var navnlig den nye laboratorieundervisning, som Dahlerup ogsaa (i modsætning til Wimmer) gjorde flittigt brug af. Han gennemgik fx. i laboratorieøvelser den nogle aar tidligere udkomne bog af Torp & Falk: Dansk-norskens lydhistorie.

¹ »Professor Verner Dahlerups Danskundervisning var afgørende for min Interesse for dansk Literatur. Hans Gennemgang af Holberg, Oehenschläger, Ewald, Baggesen og Blicher forekom mig saa straalende, at Aarene ikke har kunnet svække dem. Hans danske Stile var beregnede paa at vække vor Eftertanke.» Palle Rosenkrantz: Tre Aar paa Herlufsholm (1927). 153 f. Jf. ogsaa H. Martensen-Larsen: Paludan-Müller og Martensen (1923). 77.

Hver af deltagerne fik et passende emne (fx. aflyd, brydning olgn.), som han gennemgik med bogens fremstilling (kritisk betragtet) som grundlag og med benyttelse af andre behandlinger af emnet; efter gennemgangen blev det hele drøftet af de andre deltagere og (navnlig) Dahlerup. Metoden var særdeles velegnet til at indføre de studerende i et selvstændigt studium.

Ogsaa paa andre punkter førte han nye emner ind i universitetsundervisningen, som da han i laboratoriet gennemgik Blichers »E Bindstouw» og holdt øvelser over den islandske Elucidarius i faksimile-udgaven. Og han søgte i det hele taget paa forskellig maade at gøre studenterne bekendt med nye synspunkter inden for filologien, nye publikationer og hjælpemidler olgn. Han kunde fx. bruge en time, hvis emne egentlig var et helt andet, til at sætte sine tilhørere ind i v. Friesens nylig fremsatte teorier om runeskriftens oprindelse.

Hans livlige og elskværdige væsen gjorde det let for ham at komme i personlig kontakt med de studerende, ogsaa uden for universitetstimerne, og han deltog fx. ivrigt sammen med studenternes repræsentanter i udarbejdelsen af studieplaner. Et forhold som det mellem Noreen og studenterne i Uppsala blev der dog ikke tale om, og det lykkedes ikke for Dahlerup, som det gjorde for Noreen, at uddanne en række elever, men han tilskyndede dog til selvstændigt videnskabeligt arbejde og bistod trofast og uegennyttigt ved saadant.

Dahlerups produktion er ikke omfattende, hvad der vel først og fremmest skyldes stærk optagethed af skole- og biblioteksarbejde i de yngre aar, senere det store forberedende arbejde paa en dansk ordbog og endelig i de sidste aar en tiltagende svagelighed. Men er produktionen ikke omfangsrig, spænder den til gengæld over store og ret forskellige felter, og hvert enkelt arbejde vidner om beherskelse af stof og hjælpemidler og om en sikker videnskabelig skoling.

Dahlerups første arbejder falder inden for den oldnorske islandske filologi. Det er udgiverarbejder, der viser hans dygtighed som haandskriftlæser og sikre herredømme over udgiver-teknikken. De hævder stadig deres værd som paalidelige og omhyggelige videnskabelige udgaver. Den tidligste af dem kom allerede i Dahlerups studentertid, den diplomatariske udgave af Agrip 1880. Dernæst udgav han (1886) sammen med Finnur Jónsson Den første grammatiske afhandling i Snorres Edda, og i 1889 (alene, i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed) Physiologus i to islandske bearbejdelser, med indledning og oplysninger. Et vidnesbyrd om hans interesse for det gamle Island er den af Dahlerup sammen med Finnur Jónsson besørgede 3. og 4. udgave af N. M. Petersens

»Historiske Fortællinger om Islændernes Færd hjemme og ude» (1901 og 1923—26), d. v. s. N. M. Petersens oversættelse af en række islandske sagaer, med modernisering af en del forældede udtryk, forbedring af oplysningerne i indledning og noter og med nye oversættelser af versene ved Olaf Hansen.

Til omraadet dansk sprog i middelalderen hører udgaven af Dahlerups »Forelæsninger over første bog af jyske lov. Ved Jørgen Glahder» 1919, et aftryk af lovens 1. bog efter Flensborg-haandskriftet med indledning og kommentar, nærmest til brug for de studerende. Hertil slutter sig hans afhandling »Flensborg-haandskriftet af jyske lov» i festskriftet til Wimmer 1909 samt forskellige mindre artikler som »Bo Ingesens aluær» i Festskrift til Feilberg 1911, »Du Sens de l'Expression »Spic oc Spiær» des anciens Scandinaves» i Janus 1913, »Et kapitel i Eriks sjællandske lov» i Festschrift Eugen Mogk 1924 og de udførlige anmeldelser af Marius Kristensen: Fremmedordene i det ældste danske skriftsprog, og af Lis Jacobsen: Studier til det danske Rigssprogs Historie, i Arkiv för nordisk filologi XXV og XXIX. Endelig den mere populære skildring af »Tre litterære Munke i Sorø Kloster» i værket Sorø I 1924.

Inden for nyere dansk og den almindelige sprogvidenskab falder mindre arbejder som »Kortfattet dansk Lydlære til Brug ved Undervisning» 1889 (5. udg. 1928), sammen med Otto Jespersen og med et forord af Vilhelm Thomsen, samt afhandlingen »Abstrakter og konkreter. En rettelse til danske grammatiker» i Dania X (1903), to arbejder, der begge virkede i høj grad fornyende og befrugtende paa undervisningen i modersmaalet. Endvidere en række smaa sproglige artikler, især om betydningsmæssigt eller sproghistorisk interessante ord, i Salmonsens Konversationsleksikon, 1. og 2. udgave, desuden en længere artikel sammesteds om det danske sprogs historie, hvorom nærmere nedenfor. I denne forbindelse kan maaske ogsaa nævnes to hvert paa sin vis meget nyttige arbejder: en »Svensk-dansk Ordsamling, ordnet efter Betydningerne» 1919 (et særdeles praktisk hjælpemiddel for danske, der læser svensk eller rejser i Sverige) og den sammen med Johs. Steenstrup, efter opfordring af Justitsministeriet udarbejdede »Navnebog til Vejledning ved Valg af nye Slægtnavne» 1902.

Paa overgangen mellem sprogvidenskab og litteraturhistorie staar arbejder som den korte oversigt over nordisk sprogvidenskab i det 19. aarhundrede i P. Hansens Dansk Litteraturhistorie II 1886 og 2. udgave III 1902, en række biografier i Dansk biografisk Lexikon 1887—1905, og nekrologer i Arkiv för nordisk filologi. Om Dahlerups stadige interesse for Holberg vidner hans artikel »Om Holbergs sidste autobiografi (Epistel nr. 447)» i

Historisk Tidsskrift, 6. Række, IV (1892—94), og hans aftryk af »Holbergs privatbreve» i Dania IV (1897), som ca. 30 aar efter fulgtes af den fuldstændige og smukke udgave (for Holberg-Samfundet af 3. Decbr. 1922) af »Holbergs breve» 1926, med en fyldig og vægtig indledning samt bemærkninger og kommentar til hvert enkelt brev. En i mange oplag kommet bog er hans udgave af Chr. Winther: Hjortens Flugt, med indledning (bl. a. redegørelse for værkets kilder) og oplysninger. 1. oplag kom 1890, udgivet af Dansk lærerforening, og den har været forbilledet for de mange fortjenstfulde kommenterede udgaver af digterværker, som denne forening i aarenes løb har udsendt. Tilknytning til litteraturhistorien har ogsaa de to artikler i Dania: »Den to gange hængte tyv» (Dania V) og »Maaren Knøvsdaatter», en fynsk digter» (Dania VII), samt »Et par af myterne i Oehlsenschlägers Nordens Guder» i Festskrift til Finnur Jónsson 1928. Her kan endelig nævnes det meget læste populære lille skrift: Hexe og Hexeprosser i Danmark, 1888.

Det betydeligste og mest kendte af Dahlerups egne skrifter er dog sproghistorien: »Det danske Sprogs Historie i almenfattelig Fremstilling». 1. udgave kom 1896 og er en bearbejdelse af en artikel om samme emne, som han skrev til Salmonsens Konversationsleksikon (1905 tysk oversættelse ved Heydenreich), og 1921 udsendtes 2. udgave i stærkt omarbejdet form, saa at »flere Afsnit af den maa regnes for helt ny». Forfatterens formaal med bogen har været, at den »skal kunne læses af alle, der søger Oplysning om Grundtrækkene af vort Sprogs Udviklingshistorie, og skal kunne tjene studerende og Lærere som Vejledning og som Opfordring til videregaaende Studium», og dette formaal maa siges at være naaet paa en heldig maade. Skønt største delen af bogen bygger paa selvstændige undersøgelser, er fremstillingen ualmindelig let, og 2. udgave, med register og fyldige litteraturhenvisninger, anvendes stadig baade som grundlag ved universitetsundervisning og som en (i god forstand) populær haandbog. Den er i aarenes løb blevet en af vor faglitteraturs klassiske bøger.

Hvor stort et savn bogen, trods sin kortfattedhed, udfylder, fremgaar af, at der ikke i forvejen fandtes nogen trykt behandling af det danske sprogs historie ud over N. M. Petersens (i øvrigt grundlæggende) værk fra 1829, som dog kun omfatter tiden indtil 1700, og en meget kort og skematisk oversigt af Wimmer i Nordisk Conversations Lexicon, 3. udg., II, 1885, og der er heller ikke siden kommet nogen, selv om Brøndum-Nielsens stort anlagte Gammeldansk Grammatik I ff., 1928 ff., giver et stort og nyt stof til en saadan fremstilling.

I modsætning til N. M. Petersen lægger Dahlerup netop hovedvægten paa den nyere tid (perioden fra Holberg til nutiden fylder over halvdelen af bogen), og i dette afsnit falder flere af bogens bedste og med størst selvstændighed udarbejdede partier, saaledes navnlig kapitlet om Holbergs sprog, stadig den eneste oversigt vi har over dette interessante emne, selv om der efter Dahlerup er kommet vigtige bidrag hertil (af Seip i Holberg Aarvog 1921 og i Festskrift til Francis Bull 1937, af Sigurd Kolsrud i Holberg Aarvog 1923, af Karl Mortensen i Acta philologica Scandinavica XII og XIII). I øvrigt kan der være grund til at fremhæve kapitlerne om ordforraadet (hvor Dahlerups egne ordbogssamlinger kom ham til gode) og stilen (en dansk stilistik in nuce), medens det lille kapitel om ordføjningen kun er nogle spredte bemærkninger. Endelig indeholder afsnittene om nyere og nyeste dansk et ikke ringe materiale paa nu forældede bøjnings- og udtaleformer oln.

Men det værk, som længst vil bevare navnet Verner Dahlerup, er sikkert ordbogen eller, som den efter nogle forhandlinger kom til at hedde: »Ordbog over det danske sprog, grundlagt af Verner Dahlerup, med understøttelse af Undervisningsministeriet og Carlsbergfondet udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab».

Allerede som ganske ung (i 1882) begyndte Dahlerup systematisk at gøre lexikalske optegnelser, idet han blev klar over, hvor mangelfuldt det danske sprogs ordforraad var repræsenteret i de eksisterende ordbøger. Disse var væsentlig to, først og fremmest Videnskabernes Selskabs Ordbog, hvis »Første Tome» udkom 1793, syvende tome (T—U) 1863, medens ottende og sidste tome først forelaa 1905. Det ligger i sagens natur, at denne ordbog — paa grund af den lange udgivelsestid, den til redaktionen benyttede højst uensartede arbejdskraft (studenter, præster ofl.), mangelen paa ensartet og fast ledelse (stadig skiftende redaktører og »revisionskommissioner») osv. — nu nærmest maa betragtes som en slags lexikalsk ordnet, sprogligt »magasin», ganske vist ofte et meget righoldigt og værdifuldt magasin, særlig for det ældre sprogs vedkommende. Foruden dette store værk var der Chr. Molbechs »Dansk Ordbog» i 2 bind, 1. udgave 1833, 2. »forøgede og forbedrede» udgave 1859, et for sin tid særdeles fortjenstfuldt ordbogsarbejde og ganske anderledes »einheitlich» end Videnskabernes Selskabs Ordbog, men paa grund af sin kortfattede nærmest en haandordbog. Om de to ordbøger kan i øvrigt henvises til indledningen i Ordbog over det danske sprog I (1919) s. XVI ff., for Molbechs vedkommende ogsaa til Jørgen Glahder i »Fra Rask til Wimmer» udg. af Selskab for nordisk Filologi, 1937, s. 38 f.

Der var altsaa god grund til at søge tilvejebragt en tidssvarende dansk ordbog, og Dahlerup har selv fortalt om sit arbejde herpaa og om de principper for udarbejdelsen, han efterhaanden naaede til — i Zeitschrift für deutsche Wortforschung VII (1906) 328 ff., i Danske Studier 1907 65 ff., i Förhandlingar vid Svenska Filolog- och Historikermötet i Göteborg 1912 90 f. og endelig i sit forord til selve ordbogens første bind. Arbejdet lykkedes, for saa vidt som der nu, fra 1919 til 1939, er udkommet 18 bind (fra 4 til *Sixpence*) af denne ordbog, men hans egen deltagelse i arbejdet blev ikke saa stor, som han fra først af havde tænkt sig.

Allerede i 1898, i et andragende om et docentur, nævnedes Dahlerup det som sin »Agt, saafremt han maatte erholde den ønskede Ansættelse ved Universitetet, at overtage Arbejdet paa en Ordbog til det nyere danske Sprog, til hvis Udgivelse han var blevet opfordret fra flere Sider», og i sommeren 1901 begyndte han at excerpere systematisk, bistaet af sin hustru og af medarbejdere, som udskrev citaterne paa sedler. Der blev sluttet en kontrakt med forlaget (Nordisk Forlag, hvis direktør var Ernst Bojesen) om udgivelsen af en ordbog paa 300 tospaltede dobbeltark, d. v. s. et værk, der vilde blive omtrent dobbelt saa stort som Molbechs ordbog eller paa størrelse med Heynes tyske ordbog. Han drev samtidig lexikografiske studier, aflagde studiebesøg paa redaktionerne af de store ordbøger i Göttingen, Leiden, Oxford og (navnlig) Lund, og han begyndte efter nogle aars forløb paa selve redaktionsarbejdet. Her gjorde han imidlertid snart smertelige erfaringer om dettes besværlighed og store krav til tid og arbejdskraft, naar det skulde gøres forsvarligt. Artiklen *Aand* (som fylder knap 6 spalter i den endelige ordbog) tog det »mange maaneder» at udarbejde, endnu længere tid tog artiklen *af*, som han »i lange tider arbejdede med, forkortede og omarbejdede, uden dog at naa til noget resultat, hvorved alle de forskelligartede krav blev fyldestgjorte». Enhver, der selv har givet sig af med arbejde paa større ordbøger, vil forstaa og føle med Dahlerup, men udsigterne var unægtelig nedslaaende, og hertil bidrog vel ogsaa, at Dahlerup, som han selv siger, »ikke var dygtig til at udføre talberegninger». Endnu i februar 1906 skriver han i Zeitschrift für deutsche Wortforschung, at »Die Drucklegung soll im Jahre 1906 anfangen und im Laufe von etwa 6 Jahren vollendet sein»; 1907 i Danske Studier: »hvorledes udførelsen svarer til principerne, vil jeg forhåbentlig kunne vise i løbet af et års tid», og han regnede med en udgivelsestid paa »ikke over en halv snes år fra trykningens begyndelse»; i Göteborg 1912 udtalte han, at »Ordbogen skulde være færdig i løbet af omtr. 10 år».

I aaret 1909 lod forlaget (nu: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag) trykke et stateligt prøvehæfte paa 40 store tospaltede

sider behandlende ordene *A—Aarefistel*. Formaålet var dels at vise interesserede og kompetente kredse, hvorledes man tænkte sig ordbogens beskaffenhed og udstyr, dels vel ogsaa at kvalificere Dahlerup til det efter Wimmers afgang ledige professorat. Skønt hæftet kun blev omdelt ad privat vej, blev det baade offentlig og privat gunstigt omtalt, selve arbejdet med at bringe en række artikler i endelig og trykt form bragte ogsaa nyttige erfaringer, og for at sætte yderligere fart i arbejdet engagerede Dahlerup efterhaanden nogle yngre filologer, der dels skulde supplere hans indsamlede materiale, dels skulde udarbejde en slags for-redaktion, som kunde danne grundlaget for en af ham selv foretagen endelig redaktion og saaledes aflaste ham. Der blev paa denne maade tilvejebragt en del manuskript, men Dahlerup naaede vistnok aldrig at faa noget af det underkastet en virkelig afsluttende behandling, og ordbogens fremtid tegnede sig mere og mere mørk. Ikke mindst gjaldt det spørgsmaalet om værkets omfang. Det lod sig forholdsvis let regne ud, at fortsatte man udarbejdelsen efter det i prøvehæftet givne mønster, vilde ordbogen blive mindst 6 à 8 gange saa stor som planlagt og overskridelsen i tid formentlig ikke mindre.

Under disse omstændigheder, da (som Dahlerup siger) »vanskelighederne havde naaet den største højde», traadte det i 1911 stiftede udgiverselskab »Det danske Sprog- og Litteraturselskab», hvis daværende formand var dr. phil. fru L i s J a c o b s e n, til med planer om at overtage udgivelsen og lade flere selvstændige redaktører (efter den oprindelige bestemmelse: fire) udarbejde hver sine afsnit af ordbogen. Som bekendt blev dette resultatet af drøftelserne, og det lykkedes Selskabet at faa forøgede bevillinger fra staten og Carlsbergfondet og at bevæge forlaget til at udvide ordbogens rammer, saa at Dahlerups planer (som de fremtraadte i prøvehæftet) m. h. t. artiklernes form og indhold i alt væsentligt kunde følges.

Der kan ikke være tvivl om, at dette var en for ordbogen som saadan lykkelig løsning, men dens realisation bragte desværre Dahlerup personlig skuffelser. Det var meningen, at hans deltagelse i arbejdet skulde »bestaa i at udarbejde nogle særlig vanskelige artikler .. og dernæst i, saa meget min tid og mine øvrige forhold vil tillade det, at gennemlæse færdigredigeret manuskript og at give redaktørerne oplysninger, raad og rettelser», og dette program blev ogsaa fulgt, men vel næppe i den udstrækning, som han havde haabet paa. Det er endvidere forstaaeligt, at det kunde falde Dahlerup svært i praxis at vise den resignation, som nyordningen nødvendigvis maatte betyde for ham. Hele planen om en langt større ordbog end den, han oprindeligt havde regnet med, medførte naturligt udvidelser af excerperingen, visse ændringer fx. m. h. t. det ordstof (fremmedord olgn.), der skulde tages med,

hvertil kom en anden organisering af den forberedende behandling af materialet, benyttelse af andre og bedre udgaver til citering osv., og han kom let til at føle dette som en kritik eller undervurdering af hans arbejde, hvad der naturligvis ikke var meningen. Endelig opstod der rent personlige friktioner, bl. a. ved at der fra anden side blev gaaet frem med en energi, der af Dahlerup under forhold som de nævnte kunde føles stødende, og ved at man af hensyn til værkets økonomiske trivsel ansaa det for nødvendigt at skabe en vis »publicity» om ordbogen; under den livlige omtale af ordbogen og ordbogsarbejdet i pressen, med interviews, billeder osv., holdt Dahlerup selv sig tilbage, og hans navn kom til at træde i skygge for andre navne paa en maade, der ikke var stemmende med ret og billighed. Alt dette angreb ham ret stærkt og bidrog utvivlsomt til at nedbryde hans helbred. Efter nogle aars forløb trak han sig ud af ordbogsraadets møder (se hans forord i bind III) og vendte først tilbage efter den fra og med bind XIII indtraadte ændring i ordbogens ledelse, men han kunde naturligvis ikke paa dette tidspunkt, da han var et godt stykke oppe i 70'erne, yde nogen egentlig indsats i arbejdet.

Hvis man nu vil spørge om Dahlerups betydning for ordbogen og ordbogsarbejdet, hans andel i æren for værkets fortrin og i ansvaret for dets mangler, tør det vel findes forstaaeligt, om disse liniers forfatter, der har været knyttet til ordbogen, først som Dahlerups medarbejder, fra Sprog- og Litteraturselskabets overtagelse af udgivelsen som en af værkets redaktører og deltager i dets ledelse, udtrykker sig med en vis tilbageholdenhed. Meget af hvad der kan siges af godt eller ondt om Dahlerup som ordbogsmand, vil man til dels kunne give videre sigte, lade gælde ordbogen som saadan, og denne tilkommer det andre at bedømme. Endelig maa det erindres, at mange problemer først opstaar under det praktiske arbejde med artiklernes affattelse, og den, der planlægger og forbereder en større ordbog, kan umuligt være klar over alle de vanskeligheder, der melder sig, efterhaanden som arbejdet skrider frem. Men enkelte punkter vil dog kunne fremhæves.

Hvad først den vigtige *excerpering* angaar, maa den siges at være praktisk og skønsomt tilrettelagt af Dahlerup. Man maa her stadig have in mente, at han ved excerperingen regnede med en langt mindre ordbog end den, der senere kom til at foreligge. Til dette formaal var det forsvarligt og rimeligt, at han lagde hovedvægten paa det 19. (og 20.) aarhundredes forfattere og overhovedet ikke gik længere tilbage end til ca. 1700, hvor Kalkars ordbog over det ældre sprog slutter. Det var vel overvejet, at der læstes korrektur paa de udskrevne citater med det samme (af en anden end udskriveren), saa at man slap for det store og

tidtagende arbejde med at kontrollere de benyttede citater ved redaktionen eller trykningen, hvor en mængde forskellige værker i saa fald maatte tages frem og efterses. Sedlernes format har vist sig at være meget praktisk, og de bruges efter Dahlerups oprindelige plan som trykmanuskript, hvorved ganske vist de større artikler bliver mindre overskuelige og haandterlige i manuskript, men man undgaar den nye fejlkilde, der ligger i en overførelse (afskrivning) af citaterne til et særligt trykmanuskript. Citaternes afgrænsning er i det store og hele tilfredsstillende; i tilfælde, hvor den er mindre heldig, skyldes det oftest mangelen paa den erfaring, som det praktiske redaktionsarbejde giver. Dahlerup har haft et vaagent øje for citater (og ordsprog, talemaader, billeder, sammenligninger), der tydeligt (prægnant) viser et ords betydning eller skarpt belyser en enkelt side af det, og dette er en overordentlig vigtig ting i en med citater illustreret ordbog. Derimod maa det beklages, at han ofte undlod at udskrive meget kendte litteraturcitater olgn., formentlig fordi han regnede med, i kraft af sin store belæsthed, at have eksemplet præsent ved redaktionen af vedkommende ord, eller fordi, som han siger (ordbogens indledning s. VIII), »ved nogen øvelse kan man ofte tænke sig til, i hvilke værker der maa kunne findes eksempler paa et bestemt ord, men slige undersøgelser kræver selvfølgelig megen tid». Ja, det gør de unægtelig, og det betaler sig i høj grad at tilvejebringe saadanne eksempler ved den forholdsvis billige systematiske udskrivning, fremfor at overlade dem til hukommelsen eller eftersøgning under selve udarbejdelsen. Der er hist og her i ordbogen mangler, som kunde have være undgaaet ved en mere gennemført excerpering. En anden beklagelig omstændighed ved excerperingen i de første aar var, at Dahlerup som regel (af pekuniære hensyn) mente at maatte benytte ret tilfældige, nyere udgaver, fordi de blev makuleret ved indstregningen. Disse udgaver var ofte unøjagtige, og citaterne herfra maa nu med besvær overføres til bedre udgaver.

Men resultatet af Dahlerups excerpering var dog alt i alt en særdeles passende og repræsentativ citatsamling, udskrevet fra en skønsomt udvalgt række af skønlitterære og faglige værker, og naar den, som det var hans plan, blev suppleret med de eksisterende trykte ordbøger, med haandskriftlige kilder som Moths ordbog, Jørgen Blochs Holberg-ordbog, Levins og Siesbyes ordbogssamlinger, med konkordanser, konversationslexika, fagordbøger, registre til fagværker osv., maatte den siges at udgøre et fortræffeligt grundlag for en ordbog som den, Dahlerup fra først af regnede med. At den ikke slog til over for et værk af det omfang, der svarer til prøvehæftets og den senere ordbogs artikler, er en sag for sig.

De principper, som Dahlerup gjorde rede for i Danske Studier 1907, og som er fulgt i prøvehæftet 1909 og i det store og hele ogsaa i den endelige ordbog, bærer præg af grundig overvejelse og et sundt skøn. Det gælder fx. m. h. t. ordvalget hans afstandtagen fra akademiprincippet (at en ordbog kun skal indeholde »gode« ord), medtagelse af dialektord hos meget læste forfattere som Blicher, Grundtvig, Johs. V. Jensen osv., et passende udvalg af sammensætninger, udeladelse af ord, der kun er foreslaaet (hos sprogrensere olgn.), og af sjældnere fremmedord.¹ Det gælder endvidere angivelsen af udtale ved nu brugelige ord og af brugsomraade for de enkelte ord og betydninger. Det gælder de sproghistoriske og etymologiske oplysninger, der som regel overlader den egentlige forhistoriske etymologi til de etymologiske ordbøger, og det gælder den rækkefølge, hvori et ords betydninger opføres for at vise deres historiske og logiske (semasiologiske) udvikling. Endelig ogsaa forhold m. h. t. den rent ydre ordning, navnlig den strengt alfabetiske opstilling, saa at fx. ikke alle ord med præfixet *an-* tages sammen, hvorved *anvise* vilde komme foran *Ananas* osv.

Prøvehæftet 1909 viste disse princippers udførelse i praxis. Hæftet gør i ydre henseende et særdeles behageligt indtryk: godt papir, smukt tryk, mange forskellige skrifter til adskillelse af citater, bogtitler, forfatternavne, redaktionelle bemærkninger m. m., skarpt markerede opslagsord og inddelingstal osv. Derimod var en del smaa billeder, som skulde illustrere betydningen i særlige tilfælde, næppe af større værdi i et værk som dette og blev senere opgivet. Om hæftets henvisninger til sammensætninger med opslagsordet som sidste led se mine bemærkninger i Studier tilegnede Verner Dahlerup 1934 s. 8 ff. Artiklerne var udarbejdede med megen omhu og grundighed, selv om ordningen hist og her, som naturligt er, kunde have et vist præg af forsøg. Fremstillingen (definitioner, citater osv.) vidner helt igennem om forfatterens belæsthed og alsidige sproglige og litterære viden. Citaterne er givet saa fyldigt og udvalgt saa skønsomt, at det hele gør et meget mere »læseligt« indtryk end de fleste andre lexika, ikke virker som et egentligt opslagsværk, men af sprogligt interesserede lader sig læse med behag som en sammenhængende fremstilling. Det kan i denne forbindelse nævnes, at prof. Otto Jespersen i en dagbladsanmeldelse (Politiken ¹⁹/₁₀ 1918) af 1. halvbind siger: »jeg har det bestemte indtryk, at disse (d. v. s. citaterne) er gennemgående langt bedre valgte end i nogen anden mig bekendt ordbog«. Den

¹ Fremmedordene er dog vist et af de mere angribelige punkter; skønt ordbogen senere her har udvidet rammerne i ret høj grad, ankes der ofte over, at den medtager for faa fremmedord.

eneste alvorlige mangel, hvis man da tør kalde det saaledes, var det grelle misforhold mellem artiklernes omfang og det omfang, ordbogen skulde have efter Dahlerups egne planer (se ovenfor s. 335). Det var denne brist i Dahlerups beregninger, der blev skæbnesvanger for ordbogen som hans eget værk og i flere henseender ogsaa fik uheldige følger for den endelige ordbog.

Da ordbogens udgivelse var blevet overtaget af Det danske Sprog- og Litteraturselskab, deltog Dahlerup naturligvis i raadslagninger og drøftelser af planernes enkeltheder. Han udarbejdede selv spalte 1—162 i ordbogens bind I og overtog derefter en række særlige artikler (navnlig om præpositioner). Han naaede at forfatte artiklerne *bag, blandt, efter, for, fra, før, førend, hos* og *i*, altsaa ord af en speciel karakter, der frembyder mange vanskeligheder for lexikalsk behandling, vanskeligheder, som næppe kan overvindes helt og heller ikke er overvundet af Dahlerup, der nærmest saa det som sin opgave at fremlægge et vist materiale i en passende gruppering, uden forsøg paa udtømmende og strengt systematiserende behandling. Desuden gennemlæste han i saa vid udstrækning som muligt redaktørernes manuskript, saaledes hele bind I og II, det meste af bind III og enkelte afsnit af de nærmest følgende bind. Endvidere læste han med stor samvittighedsfuldhed en meningskorrektur paa samtlige ark indtil bind XVII inklusive, kun afbrudt af rejser og sygdomsperioder. Redaktørerne stod han bi med oplysninger og raad, naar som helst det ønskedes, men denne konsultative virksomhed blev nok af mindre betydning, end han havde tænkt sig, især efter at han havde trukket sig tilbage fra ordbogsraadets møder. Derimod bidrog den omstændighed, at flere af ordbogens redaktører var Dahlerups gamle medarbejdere, som han selv fra først af havde vejledet og instrueret, til at præge ordbogen med hans synsmaader. Men Dahlerups største betydning her ligger naturligvis i det initiativ, han i sin tid tog, til skabelsen af en moderne dansk ordbog, og i det store forberedende og planlæggende arbejde, han udførte i dette øjemed. Da dette erkendes af alle, og da den endelige ordbog — trods alle udvidelser og ændringer — paa saa mange maader, i godt og i ondt, bærer præg af hans samlinger og hans principper, synes det ikke urimeligt, naar ordbogen, som det ofte sker, omtales som »Dahlerups ordbog» og ogsaa paa sit titelblad fører navnet Verner Dahlerup som kendingsflag.

Om Dahlerup som menneske er der kun godt at sige. Han kunde være ualmindelig charmerende, var frisk og fornøjelig i samvær og over for sine venner trofast og hjælpsom. I hans yngre aar var der ofte noget nervøst, rastløst, uroligt over hans tale og væsen, og det gjorde fx., at han som taler og forelæser ikke var frem-

ragende i formel henseende. Men som gammel mand blev han mere rolig og afklaret, og han bar sine legemlige skrøbeligheder med stort taalmod.

Som det vil fremgaa af flere steder i det foregaaende, var han overordentlig alsidig i sine kundskaber og interesser. Paa sine mange rejser dyrkede han natur og kunst og sprog, ikke mindst i det af ham højt elskede Italien; italiensk var det fremmede sprog, han udtrykte sig med størst lethed i. Ogsaa »skandinavist» var han, i god forstand, og han havde talrige venner rundt omkring i Norden. Dette kom bl. a. frem, da han fyldte 70 aar og fik overrakt en smuk adresse fra elever og fagfæller; en stor del af underskriverne var fra de andre skandinaviske lande. Ved samme lejlighed fik han dediceret »Mariaklagen», udgivet af Johs. Brøndum-Nielsen og Aage Rohmann for Selskab for nordisk Filologi, og da han i 1934 fyldte 75, blev der udsendt et festskrift: »Studier tilegnede Verner Dahlerup», udgivet af tidsskrifterne »Danske Folkemaal» og »Sprog og Kultur». Allerede i 1918 var han blevet æresdoktor ved universitetet i Lund. Det kan ogsaa nævnes, at han sad i en del bestyrelser for lærde selskaber olgn., fx. for Det kgl. nordiske Oldskriftselskabs Oldskriftafdeling, Universitetsjubilaets danske Samfund, Samfundet til Udgivelse af gammel nordisk Litteratur, Holberg-Samfundet af 1922 og Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat. Endelig var han sammen med Otto Jespersen og Kr. Nyrop redaktør af tidsskriftet Dania fra og med bind IV (1897—1903) og indtraadte i redaktionen af Arkiv för nordisk filologi fra og med bind XXXVI (1920).

Det blev ved Verner Dahlerups baare sagt, at han havde elsket og dyrket det danske sprog fra sin tidligste ungdom, og i den ovenfor omtalte adresse takkes han med rette for sit »mangeaarige, af kærlighed til videnskaben, til fædrelandet, til modersmaalet baarne virke som forfatter og universitetslærer».

H. Juul-Jensen.

Gammeldansk *hæmfærth*.

En Berigtigelse.

I sin Anmeldelse af »Bidrag till nordisk filologi tillägnade Emil Olson» (1936) i Arkiv LV (1939) p. 155 ff. omtaler Valter Jansson ogsaa mine smaa Studier »Til de gammeldanske Landskabslove», og han fremsætter nogle kritiske Bemærkninger. Om gammeldansk *hæmfærth* skriver Valter Jansson: »I fda. *hæmfærth* föreligger i första stavelsen enligt Andersen förkortning $\bar{e} > \bar{æ}$ framför konsonantgrupp. Men det kan bl. a. vara exempel på den sär-

skilt framför dental förekommande skrivningen *æ* för *e*, varom se Brøndum-Nielsen Glda. Gr. § 163:1, Noreen Altschw. Gr. § 124 Anm. 8. Jfr t. ex. fsv. *hæmilik* i YVgL (se Palmér i ANF 40 sid. 71)» (p. 156).

Valter Jansson citerer mig forkert, i Festskriftet til Emil Olson taler jeg ikke om en Overgang af $\bar{e} > \bar{æ}$; jeg skriver følgende: »Den almindelige *e*-Skrivemaade — blandt de Former Brøndum-Nielsen anfører findes kun *æ* en Gang: *hæmmæ* p. 284, 1¹ — tyder paa, at vi i *hæmfærth* ikke skal regne med en Udvikling af *m* > *mm* og $\bar{e} > \bar{æ}$ foran den forlængede Konsonant, men at vi har en direkte Overgang af Diftongen *æi* til $\bar{æ}$ foran Konsonantgruppen» (p. 105)². Jeg nævner *swænbarn* (vestnord. *sveinbarn*) som Parallel og anfører Formerne *flænstoftæ* og *flænsborg* (fra Flensborg Stadsret), der kan svare hertil (hvis det første Led er identisk med vestnord. *fleinn*).

Det er ikke sandsynligt, at Ordet *hæmfærth* ha *æ* for *e* svarende til Eksempler med *æ* for *e* foran Dental; Valter Janssons Parallel er noget ejendommeligt, da Formen *hæmfærth* har Labial (Brøndum-Nielsen har ikke Former af denne Art i sin Eksempelsamling i Glda. Gr. § 163, 1 ud over *ræpæ*). En anden Mulighed skal nævnes, Brøndum-Nielsen skriver i Anm. 1 til § 165, 1: »Ogsaa en Mulighed for *æ* som ortografisk Tegn for \bar{e} foreligger (under Paa-virkning af den især i latinske Diplomer almindelige Brug af *e* for $\bar{æ}$; jfr Nordberg FsvLatOrigDipl. I:149)».

Formen *hæmfærth* anføres fra Flensborghaandskriftet af Jyske Lov og fra NkS 295, 8; fra det sidste har Brøndum-Nielsen Formerne *mær(æ)*, *flæræ*, *dælæ*, *dæld* Del, Agerlod, *bræth* bred, *æth* Ed, *wæt* ved og *wæthær* yder (Glda. Gr. § 163,1). Da en Overgang af (*æi*) > $\bar{e} > \bar{æ}$ foran Dental, især efter Labial synes at være meget tvivlsom i Gammeldansk (se nærmere Glda. Gr. § 163 Anm. 1), er det rimeligere at betragte saadanne Former som omvendte Skrivemaader. En Form som *dæld* kan maaske være opstaaet direkte af **dæuld* med *æi* > $\bar{æ}$ foran Konsonantgruppe (sml. glda. Former som *fræstæ*: vn. *freista*, *rænsæ*: vn. *hreinsa* m. fl., se Glda. Gr. § 163,2). Formerne *mæræ* og *flæræ* kan være Analogiformer med *æ* overført fra Superlativ *mæst(ær)* og *flæst(ær)*, sml. da. *mest* og *flest* med \bar{e} fra Komparativ *mere* og *flere* (se Glda. Gr. § 105, 2).

Der er — mener jeg — ingen Grund til at rokke ved mit Forslag, *hæmfærth* er utvivlsomt opstaaet af **hæmfærd* med *æi* > $\bar{æ}$ foran Konsonantgruppe; der er gode og overbevisende Paralleller hertil.

Harry Andersen.

¹ I Danmarks gamle Landskabslove II.

² Spærret af mig.

Ágrip — Hryggjarstykki.

I »Arkiv» 54, sida 238 f. freistar D. A. Seip dokumentera at han ikkje hev sett Eirik Oddssons Hryggjarstykki i samband med tidi fyre 1130, — med Haakon jarl (—995), Magnus Berrfött (1093—1103), Olav Magnusson (1103—1115).

Eg skulde gjerne ha late Seip sleppa. Men ein tendens i innlegget gjer at eg vil svara litt like vel.

I »Trondhjems bynavn», sida 52 lærer Seip at »eldre skriftlige kilder» er bruka i Ágrip der som Ágrip nemner ordet *kaupangr*. I Nordisk Tidskrift 1937, s. 71 lærer han paa nytt, »med sikkerhet», at Ágrip-meisteren hev bruka »en eldre skriftlig kilde» som han (Seip) atter knyter saman med ordet *kaupangr*: Seip viser direkte til det han hev skrive um ordi *kaupangr* og *Nidaróss* i Trondhjems bynavn» s. 52. Denne kjelda, skriv han 1937, »kan godt være» Eirik Oddssons Hryggjarstykki.

Men ordet *kaupangr* som Seip byggjer desse gissingane paa um den eldre kjelda som »godt kan være» Hryggjarstykki, det stend nemnt i Ágrip i stykki um Haakon jarl, Magnus Berrfött, Magnus Olavsson, — alt saman fyre 1130. Og ingen stad i Ágrip etter 1130.

Eg forklaara det som ein lapsus naar Seip drog Eirik Oddssons namn inn paa ein so fatal maate i eit laust gissingsverk. Det tykkjer eg er ei venleg og kollegial forklaaring. Denne forklaringi vil eg faa lov aa halda uppe framleides, og lata prosedyren i Arkiv 54 s. 238 f. gaa for det han er. Denne prosedyren fekk meg til aa koma i hug — utan jamføring elles — prosedyren til den kjende personen Erik (*Ericke*) X. Han hadde bruka den range underskrifti »Jag Ericke Y». Etterpaa forsvara han seg for retten med at dette ikkje var rangt, for det skulde lesast: »Jag Er *icke* Y»!

Gustav Indrebö.

K. G. Ljunggren, Undersökningar över nordiska ortnamns behandling i medellågtyskan och medellågtyska drag i gamla nordiska ortnamn. Lund, Leipzig 1937 (= Lunds universitets årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 33. Nr 7).

Docenten K. G. Ljunggrens friska initiativ att taga upp till utförlig behandling medellågtyskt inflytande på gamla nordiska ortnamn hälsas säkerligen med livlig tillfredsställelse av alla intresserade parter. Man vill gärna också ge sitt erkännande åt den skarpblick doc. Ljunggren visat, då han ur den mängd av olösta uppgifter, som de språkliga beröringarna mellan lågtyskan och nordiska språk tyvärr ännu utgöra, förstått att utbryta och begränsa ett problem, vars lösning är möjlig tämligen oberoende av problemkomplexet i övrigt.

Trots denna kloka begränsning visar det sig dock ånyo,¹ att en nordist utan specialutbildning i medellågtyska och lågtyska dialekter icke utan fara för grundkänning förmår navigera i de hanseatiska farvattnen.

Man kan a priori antaga, att doc. Ljunggrens avhandling skall ge endast ringa utbyte för den lågtyska språkforskningens vidkommande. De olika exempel på anpassning till lågtyskt ljud- och formsystem, som de nordiska ortnamnen i lågtysk dräkt visa, äro i sig ej ointressanta, tyngdpunkten lägger förf. givetvis med rätta på sådana fall, då de medellågtyska (mlt.) formerna »kunna ha påverkat de nordiska namnen» (sid. 12). Man har tidigare antagit, att mlt. former kunnat uttränga nordiska (t. ex. Bergen och Birka; sid. 8 f.), men doc. Ljunggren är den förste, som systematiskt och grundligt genomfört en undersökning av dessa frågor med — såvitt anmälararen kan tillåta sig ett omdöme — för nordisk ortnamnsforskning ej oviktiga resultat.

I elva kapitel ger förf. en utförlig, kanske något bred översikt över de nordiska ortnamnens behandling i mlt. urkunder och utvidgar och fördjupar undersökningen speciellt på sådana punkter, där man kan ha rätt misstänka ett segerrikt framträngande av de mlt. substitutionerna i Norden. Förf. är fullt medveten om att majoriteten av dem icke haft någon betydelse för de nordiska namnens utveckling men tror — säkerligen med full rätt — att en granskning även av detta s. a. s. verkningslösa namnmaterial bör »kunna lämna ledtrådar vid framtida diskussioner av eventuella tyska inslag i nordiskt ortnamnsmaterial» (sid. 12).

¹ Jfr Natan Lindqvist, Engelbrektskrönikans tyske författare, Arkiv 51, sid. 356 ff. om E. Neuman.

I kap. 2 undersöker förf. de nordiska vokalernas behandling i mlt. Läsaren ställes här omedelbart inför ett kärnproblem: svårigheten att avgöra, om en nordisk namnform vilar på en inhemsk eller därmed överensstämmande lt. utveckling. Problemet exemplifieras av formen *Varberg* (14 ff.). Denna form med *a* och bortfall av *d* kan förklaras med inhemsk utveckling, men förf. påpekar — och här visa sig arbetets metodiska förtjänster — dels att skriftformen *Varberg* trängt igenom först under 1500-talet (tidigare rätt konsekvent former med *rd*), dels att *å*- (*o*)-formerna, som representera den normala ljudutvecklingen (sv. *vårde*), under 1400-t. synas visa tendens att taga överhanden. Vad som hämmat denna utveckling, skulle då vara de mlt. formerna, som konsekvent ha *a* och redan tidigt (1300-t.) ge exempel på bortfall av dentalen. Förutsättningarna för mlt. påverkan äro också i särskild grad förhållande, då »*Varberg* varit den plats på Västkusten, som haft de livligaste tyska förbindelserna» (25). Å andra sidan vill förf. ej gå längre än att hävda det fullt rimliga i antagandet, att de mlt. *a*-formerna verksamt bidragit till formen *Varbergs's* seger.

Då detta problem är i hög grad beroende på uppfattningen av nordisk språkutveckling, önskar anm. icke fälla något omdöme utöver det självklara, att fallet *Varberg* belyser osäkerheten i vissa av förf:s resultat.

På fastare mark synes förf. stå i fråga om studien över namnet *Gotland*, vars äldsta nordiska form är *Gutland*. Genom en energisk bevisföring kommer förf., stödd på ett synnerligen rikhaltigt material, fram till ett resultat, som förefaller vara välgrundat. Den kronologi förf. når för de svenska *o*-formerna synes tala för att dessa äro för unga »för att kunna förklaras med hjälp av det urnordiska *a*-omljudet» men för gamla »för att kunna bero på den yngre fornsvenska övergången $u > o$ » (51). Det är avgjort tilltalande att betrakta *o*-vokalismen såsom beroende på inflytande från mlt., som i så utpräglad grad dominerat på ön under medeltiden. Vad *o*-formernas seger över de äldre *u*-formerna i mlt. beträffar (47 ff.), så har förf. förmodligen rätt, då han tror, att den även får ses mot bakgrunden av den lärda identifikationen av *gutar* och *goter*.

Samma övertygande intryck ger bl. a. förf:s grundliga diskussion av namnet *Kalmar* (8 ff.), en annan av de celler, varifrån det lågtyska modespråket spred sig i Sverige. Granskningen av andra namn visar flera fyndiga och plausibla förklaringar. Bl. a. är utredningen om *Halmså* (144 ff.) och *Hindsgavl* (146 ff.) intressant. Mindre säker och från mlt. synpunkt delvis felaktig eller onöjaktig är framställningen av *Arboga* (55 f.), *Borgholm* (118 ff.), *Bornholm* (83 ff.), *Färöarna* (56), *Hälsingborg* (29), *Kalundborg* (135 ff.),

Köpenhamn (68 ff.), *Marstrand* (67), *Gotska Sandön* (56), *Skåne* (56), *Sölvesborg* (59), *Abo* (55 f.).

I det följande upptagas dessa namn till behandling i alfabetisk ordning. Anm. får därvid även tillfälle beröra vissa principiella frågor.

Arboga. Sid. 55 f. yttrar förf.: »Inom vidsträckta delar av det lågtyska språkområdet inträder emellertid under vissa betingelser diftongering av mlt. *ô*. Ofta får den nya diftongen inget grafiskt uttryck, men fr. o. m. senare hälften av 1400-talet blir det vanligare, fr. a. i ostfaliskan, att beteckna densamma [i not hänvisning till Lasch §§ 23, 202, 205]. Nordiska ortnamn med långt *ô*- eller *o*-ljud i slutljudsställning uppträda därför¹ icke så sällan med diftongbeteckning, t. ex. *Arboga* : *Arbow* ... jämte *Arbo* ... *Abo* : *Abow* ..., *Abauw* ... jämte *Abo* ...».

Det ovan spärade därför måste anm. beteckna såsom i hög grad omotiverat. För det första är det grafiska uttrycket för diftongering betydligt sällsyntare än förf:s formulering låter påskina. Förf. kan ej belägga ett enda fall från det nordlägsaxiska området, som ju här närmast kommer i fråga. För det andra inträder diftongeringen i de talade mlt. dialekterna att döma av de moderna lt. motsvarigheterna på ett synnerligen olikformigt sätt (Lasch § 159), om den nu överhuvud i större utsträckning inträtt i mlt. Man bör här också jämföra, vad den andra stora auktoriteten inom mlt. språkhistoria, Chr. Sarauw, har att förmäla i *Niederdeutsche Forschungen* 1 (1921), sid. 198 ff.

Förf:s tydning av former såsom *Arbow*, *Abow* är säkert felaktig. Att finna en plausibel tolkning av förhållandet *Arboga* : *Arbow* har sina svårigheter. Möjligt vore kanske med hänsyn till den dialektala växlingen *w:g* i olika perioder av mlt.² antaga, att *g* i *Arboga* substituerats med *w* och namnets senare led associerats med mlt. *bouw* (*bûw*) 'byggnad'; 'bondgård' m. m. Det senare skulle också gälla *Abow*. Jfr dock under *Färöarna*.

Borgholm. Förf. gör (119) gällande, att »de mlt. formerna utövat ett visserligen icke varaktigt men likväl långvarigt inflytande». Bevisen härför äro talrika former i svenska urkunder under 1400- och 1500-talen: *Borchholm*, *Borckholm*, *Borkholm*, som vunnit insteg under inflytande av den vanliga mlt. typen *Borchohm* och för längre tid utträngt den äldre nordiska formen *Borgholm*. På grund av *Borckholm* i J. Månsson, *Siöbook* 69 (1644) sluter förf., att »namnet ännu under 1600-talet kunnat skrivas och väl också uttalas med *k*». Anm. vill ej bestrida, att namnet under me-

¹ Spärrat här.

² Sarauw 1, 142, 347, 387 f. Jfr för fornsvenskan f. ö. även A. Noreen, *Altschwed. Gramm.* § 273.

deltiden och senare av svenskar kunnat uttalas med *k* men drager i tvivelsmål, att ett sådant uttal haft någon mlt. motsvarighet. Det förefaller, som om förf. tror, att mlt. *g* i slutljud uttalats som klusilljud. Att förf. egendomligt nog ej insett, att mlt. *g* i slutljud är tonlös spirant, framgår även av ett yttrande å sid. 62, där det bl. a. heter: »*g*-ljud tecknas i mlt. i slutljud vanligen med *ch*, vilken förbindelse även användes för att beteckna *k*-ljud; *g*- och *k*-ljuden ha för övrigt stundom fallit samman.» Det är sant, att *ch* kan användas för att beteckna *k*-ljud,¹ men det är inte sant, att *g* i *borg* »i överensstämmelse härmed» återgives med *ch*, t. ex. i *Borch(h)olm*.

En annan fråga är, hur *k*-formerna utbildats och vunnit fotfäste i Norden. Man kunde möjligen tänka på en mekanisk transponering av den gängse mlt. formen *Borcholm* (med som är att vänta bortfallet *h* i *-holm*) till *Borc/holm* > *Borkholm*? Jfr att *Hälsingborg* osv. aldrig skrives med *k*. Detta skulle dock innebära ett rent av groteskt fall av på samma gång starkt inflytande av lågtysk ortografi hos svenska skrivare och kuriös obekantskap med lågtyskt uttal — kuriösare då än nu! Man frågar sig, om man i vissa kretsar också uttalat den svenska öns namn såsom *Borkholm*. I Olavus Petris SvKr. (c. 1540) förekomma former med *ch* och *k* (förf. sid. 119). Föreligger måhända till sist en svensk ljudutveckling *ch* > *k* (jfr Noreen, Altschwed. Gramm. § 261 och Anm.)? Frågan borde väl ha ställts av förf. Det synes anm., att en principdiskussion av problemet om uttalade eller endast skrivna (ev. missförstådda) mlt. former av nordiska ortnamn ur metodisk synpunkt varit önskvärd. Förutsättningarna ha vid de olika ortnamnen och vid olika tidpunkter säkerligen varit vitt skilda.

Bornholm. Det är möjligt, att förf. har rätt i att den svenska formen *Born(e)holm*, som är den vanliga under 1500-talet, har sin utgångspunkt i den mlt. *Born(e)holm* (redan 1276). Förf. finner väl en inhemsk svensk utveckling »teoretiskt tänkbar» men tvivlar dock på att ett främmande namn som *Bornholm* haft tillfälle att underkastas en sådan utveckling (86). I danska urkunder finner man återigen ännu på 1500- och 1600-talen huvudsakligen former med tvåstavigt förled, *Borgenholm*, *Borindhholm* etc. Formellt kunde väl *Borendholm* vara moderform till både de lågtyska och svenska formerna.

Färöarna. På tal om föregiven diftongering av mlt. *ô* nämner förf. (sid. 56) att nord. *ö* kan motsvaras av mlt. *o*, som sedermera

¹ Detta faktum kan man med framgång stödja sig på, om man vill insinuera, att i uttrycket *örens och hjältarnas språk* även bindeordet är plattyska (mlt. ofta *ôch* för *ôk*).

alltså skall ha diftongerats. Vi ha *ö* som senare sammansättningsled i fall som *Färö*, *Färöarna*, *Hanö*, *Sandö* osv. Här uppträda nu i mlt. »diftongerade» former såsom *Farow*, *Verou*, *Verouwen*, *Hannow*, *Sandaw* etc. Förf. synes emellertid ej vilja strikt fasthålla vid sin uppfattning, eftersom han tillfogar: »Dylika skrivningar visa väl också, att de nordiska namnen kommit att associeras med den i norra Tyskland så vanliga [slaviska] ortnamnstypen på *-ow*, *Güstrow*, *Treptow* osv.» Här liksom för formen *Schonow* för *Skåne* (56) går väl förf. ändå över ån efter vatten. Vad är det som hindrar, att de fornnord. ortnamnen på *-ey*, *-ö(y)* i Tyskland traditionellt sammanställts med de latiniserade på *-avia* (*Scadinavia*) och att de nordiska namnen sålunda i mlt. anslutits till namnen på *ouw(e)*, *ow(e)*, *ou* st. och sv. fem. 'å'; 'omflutet land', 'äng' osv.? Typen är ej sällsynt på nordlägsaxiskt område: jfr *Gherdou* (Brem. UB 1 nr 81 anno 1197), *Sandowe*, *Santou* (Lappenberg, Hamb. UB nr 165 anno 1142; Förstemann 2, 678), *Soltowe* (Brem. UB 1 nr 81), *Lankenow* (Brem. UB 4 nr 123 anno 1390) osv. Se även P. Dohm, *Holsteinische Ortsnamen* (Diss. 1908), 61 f., där talrika äldre ortnamnsformer noteras: *Bovenow*, *Hanrouwe*, *Hanrowe*, *Haselow*, *Sandowe* osv.

Hälsingborg. Här bör endast anmärkas, att förf. är mindre lycklig, då han för att förklara sporadiska former i mlt. som *Baltessund* för *Stora Bält* och *Halzenburg* för *Hälsingborg* — *e*-formerna dominera eljest fullkomligt — jämför dialektalt starkt begränsade utvecklingar i mlt. som *wach* för *wech* 'väg'. De sällsynta lt. *a*-formerna bero snarare på det levande etymologiska sammanhanget med *hals* resp. associationen med *Balt-* (*Baltia*, *balticum* etc.).

Kalundborg. Även detta namn belyser vanskligheten att avgöra, om lt. eller inhemsk utveckling föreligger. När jämte mycket talrika skrivningar med *nd* eller *nn*, *Kalundæburgh* osv., i danska urkunder sidoförmer med *ng*, *Kalینگburgh* osv., uppträda, så kunna dessa senare bero på den danska övergången av muljerad nasal (\tilde{n}) till η -ljud. När i mlt. eller av mlt. påverkade handlingar i Danmark fr. o. m. slutet av 1200-talet skrivningar med *-ing*, *Kalینگborch* etc., bli vanliga, så har man med förf. »anledning misstänka, att namnformerna icke äro genuint danska» (136). De kunna enl. förf. bero på anslutning till språkligt närmast besläktade namnelement i mlt. (förf. kallar fenomenet »urspåring»). Man kunde här även erinra om en inhemsk övergång $\tilde{n} > \eta$ i mlt. (jfr Lasch § 324). Men därmed torde bevisningen för att *ng*-skrivningarna i genuint danska handlingar icke bero på inhemsk utveckling, icke vara presterad av förf. Utöver en viss grad av sannolikhet kommer man här svårigen. Vad detaljerna angår, så tolkar förf. Brøndum-Nielsen sannolikt ej alldeles rätt, när denne sid. 135

påstås förklara den danska namnformens *ng* »som ett slags omvänd skrivning, beroende på att muljerad nasal kunnat mer eller mindre närma sig *ŋ*-ljudet». Vad menas med »ett slags omvänd skrivning»? Förklaringen till formen *Kalningborgh* ligger väl enligt Brøndum-Nielsen icke i omvänd skrivning utan i övergång av $\tilde{n} > \eta$ (§ 326 Anm. 1).

Köpenhamn. Vi ha i danskan formerna *Køpmannehavn* : *Køpmen-* : *Køpenhavn*. Den sista formen är belagd från c:a 1400. Brøndum-Nielsen antar ljudlagsenligt bortfall av *m* (*Køpmen-* > *Køpen-*). Emellertid visa mlt. urkunder redan från slutet av 1200-talet mängder av former på *Kopen-*, *Køpen-*, varför förf. menar, att de i mlt. tidigare än i danskan utbildade formerna gett stöten till den danska utvecklingen. Anm. kan icke finna, att några verkliga bevis lämnats för en sådan uppfattning. Vi känna å ena sidan (Br.-N. § 388) mycket tidigt bortfall av konsonant i infortisställning, ofta just vid ortnamn. Visserligen finnas ej exempel på bortfall av *m* i sådan ställning, vilket möjligen beror på frånvaron av former med *m* i svagtonig stavelse efter konsonant i ortnamn, där ju förutsättningarna för reduktion av formen efter förblekning av betydelsen äro särskilt stora. I mlt. ha vi å andra sidan verkligen exempel på övergången av *kōpman* till *kōpen* i *kōpenshop* (källor från 1400-talet).¹ Det finns knappast någon anledning tro, att övergången *kōpman* till *kopen* skett tidigare i lt. än i danskan. De tidiga lågtyska formerna kunna mycket väl representera det av hanseaterna upptagna gängse danska uttalet, som kan ha haft svårt framträda i det konservativa da. skrivsystemet. Att sedan de konsekventa mlt. skrivningarna kunnat understödja de danska uttalsformernas inträngande i skriften, skall ingalunda förnekas. Enligt anm:s åsikt hade här en diskussion angående förutsättningarna för att »mlt. materialet i vissa fall kan lämna upplysningar om inhemska ljudutvecklingar» (68), varit minst lika berättigat som i fallet *Marstrand* (se nedan).

Malmö. Till de av förf. (65) påvisade formerna *to dem Ellenbogen* resp. *to deme Mellenbogh*en fogas här endast den randanteckning, att R. Bülck i en liten artikel i Korrespondenzbl. des Ver. f. nd. Sprachforschung Jahrg. 1934, Heft 47, sid. 34—36 försökt förena de bägge formerna *Malmö* och *Ellenbogen* genom att antaga följande utveckling *to Malm(h)oge* > *to Melmoge* (lt. *melmsand* har substituerats) > *tom* (= *to deme*) *Elmoge* samt genom folketymologisk omtydning *Elbogen*.

Marstrand. Med väsentligt gillande av Hj. Lindroths uppfattning, att den mlt. normalformen *Mastran(d)t* »är ett icke fullt lyckat återgivande av ett inhemskt *Malstrand*», vilket uttalats med

¹ Sarauw 2, 269.

tjockt *l*, gör förf. endast »den modifikationen, att de utländska skrivningarna av typen *Mastrand* kunna återgiva en uttalsform, i vilken *t* och *s* redan sammansmält till det kakuminala *s*-ljudet (*s*) . . . » (67). Enligt förf. finge dessa utländska former med första ledet *Ma-* »under sådana förhållanden ett visst värde för bedömandet av tidpunkten för det enhetliga kakuminala *s*-ljudets uppkomst». Anm. måste betyga sin bristande tilltro till dessa resonemang. När Hj. Lindroth medger, att det mlt. återgivandet av *Malstrand* med *Mastrand* icke är »fullt lyckat», så ligger häri redan en vink om att hypotesen icke är lyckad. Huruvida K. G. Ljunggren förbättrat den genom att antaga, att frånvaron av konsonant efter *Ma-* tyder på kakuminalt *s*-ljud (< *ls*) i fornsvenskan, är ovisst. Här saknas utredning, även av bärkraften i § 276 hos A. Noreen, Altschwed. Gramm., där som stöd för regeln om sammansmältning av *r* och kakuminalt *l* med följande *s* till kakuminalt *s*- eller *sch*-ljud endast anföras exemplen *himers(k)likin* i st. f. *himilslikin* och *Malstrand* i st. f. *Marstrand*. Exemplet *himerslikin* är väl osäkert, då det kan bero på dissimilation. Senare har Noreen i Vårt språk bd 4 (1918), sid. 298 f. väsentligt utökat beläggen men hävdar synbarligen icke, att utvecklingen skulle vara äldre än omkr. 1500. Detta borde ha beaktats.

Från lågtysk synpunkt kan formen *Mastrand* (1361, 1491 osv.) förklaras ur *Mar*-former antingen så, att *r*, om vokalen varit lång, fallit bort i sådan ställning — åtminstone efter västfaliska uttalsvanor¹ —, eller om vokalen varit kort, *r* likaledes fallit framför tonlöst *s* (*kaspel* 1405²). Slutligen kan *r*-bortfallet förklaras genom dissimilation: jfr mlt. *gasterich* och *garsterich*, senare även *galsterich*.³ Nu har emellertid Lindroth på av förf. anfört ställe visat att *Mar*-formerna äro jämförelsevis sena i Sverige, medan *Mal*-formerna gå tillbaka till 1300-talets början och till det äldsta diplom, som är skrivet i staden själv. Äldst av alla äro tydligen dock *Ma*-formerna. De förekomma tidigast i källor från Italien och Holland: *de Mastrand* 1291, *Mastrand*, *Mastrant* 1293. Vidare äro beaktansvärda de isl. formerna i *Mástraundum* c:a 1300 (Konungasagorna, Eirspennill) och i *Masstrondum* c:a 1325 (Konungasagorna, Codex Frisianus; jämte *Malstrandir*). Det förefaller anm., som om man borde låta dessa tidiga former på *Ma(s)*-väga tyngre i vågskålen, än hittills varit fallet. Vad finns det för sannolikhet för att dessa former äro mlt. substitutioner? Om så icke vore förhållandet och de i stället representerade det äldsta — liksom det äkta

¹ Lasch § 247, Sarauw 1, 359.

² Sarauw 2, 268.

³ Sarauw 2, 268.

nutida — uttalet på orten,¹ finge den i Hansedagarnas recesser genomgående formen *Mastrand* sin naturligaste förklaring. Formerna *Mal-*, *Mar-*, i mlt. jämte enstaka *Mal-*, *Mar-* även en *Man-* form (förf. sid. 67), vore då sekundära varianter, som uppkommit genom olika omytningar eller ljudväxlingar (assimilationer, dissimilationer). Tyvärr synes det av Lindroth hopbragta namnmaterialet vara för knappt för att ge klart utslag.

(*Gotska*) *Sandön*. Se *Färöarna*.

Skåne. Se *Färöarna*.

Sölvesborg. I mlt. urkunder möta former som *Sulverborg*, *Zulversborch*, *Sulvesborch* och *Selvesborch*. Förf. menar (59), att »här föreligga onöjaktiga försök att återgiva de nordiska språkens öljud». Ja, men det föreligger också en viss ratio genom att skrivena anknyt till de inhemska formerna för 'silver' (mlt. *sülver*) och 'själv' (mlt. *sülve*, *selve* etc.).

Abo. Se *Arboga*.

Anm. har tidigare framhållit, att doc. Ljunggrens arbete har vägande förtjänster, och instämmer livligt i förf:s betoning av vikten att »även taga kännedom om och undersöka det ofta rika material, som mlt. handlingar erbjuda» (153). Anm. är vidare fullt ense med förf., att namnmaterialets kronologiska och språkliga förhållanden ej sällan göra det »metodiskt riktigare» att antaga inflytande från mlt., men är å andra sidan böjd antaga, att dessa fall ej äro så talrika, som förf. tror. Fullt övertygande verkar förf:s argumentering jämförelsevis sällan, och de sidoblickar han ibland gör åt andra tydningmöjligheter inger läsaren den säkert riktiga uppfattningen, att förf. betraktar en del av sina resultat med sund skepsis.

Lund.

Erik Rooth.

Stanislaw Sawicki, Die Eufemiavisor. Stilstudien zur nordischen Reimliteratur des Mittelalters. Skrifter utgivna av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund, XXVIII. Lund 1939. 234 s.

Den gamla frågan om Eufemiavisornas tillkomst och inbördes förhållande har bragts på fastare mark, sedan forskningen mera ingående har börjat uppmärksamma dikternas stil. Den första systematiska stiljämförelsen i detta syfte företogs av Erik Noreen

¹ Enligt Lindroth sid. 89 är det äkta ortsuttalet av språkforskaren Rydqvist uppgivet vara *Masstrand*.

i hans »Undersökningar rörande det inbördes förhållandet mellan de s. k. Eufemiavisorna» (*Samlaren* 1930), där en rikhaltig parallellsamling lagts till grund för vissa slutsatser, vilka författaren säger sig hoppas skola kunna stimulera diskussionen.

Denna förhoppning har infriats av den polske forskaren Sawicki med den undersökning vars titel läses här ovan. Sawicki går vidare på den av Noreen inslagna vägen. Han har anställt omfattande och ingående stiljämförelser icke endast mellan Euf. inbördes utan även med tysk epik och med svenska och danska ballader.¹

Boken inledes med en kort redogörelse för den tidigare forskningen över Euf. Därefter beskrives det formelbegrepp varmed förf. rör sig i sin undersökning. Vid bestämmandet av formlernas proveniens bör nödig hänsyn tagas till kontexten. Som formler betraktar förf. icke endast ordagranna överensstämmelser, utan räknar också med en formeltyp bestående av en fast ram kring variabla element. När en sådan 'formelram' omfattar ett verspar vars rim ingår i den fasta ramen, föreligger en 'rimformelram'.

Större delen av boken (kap. III, s. 19—194) upptages av själva stilundersökningen. Med ledning främst av formelskatten söker förf. påvisa de olika stilsikt som avspeglas i Euf. och utreda dikternas inbördes förhållande.

En kardinalpunkt i Eufemiavisornas problem är frågan i vilken ordning dikterna skrivits, och särskilt frågan om den inbördes åldern av Fr. och Iv. Som bekant innehålla handskrifter till alla tre dikterna slutverser med uppgifter om tiden för de svenska versionernas tillkomst. Enligt dessa verser skulle Iv. ha översatts 1303, Fl. 1312. Men uppgifterna om Fr. äro motsägande: enligt hs. A m. fl. vore tillkomståret 1308, enl. hs. G, som är sidoordnad med alla övriga, vore det 1301. Om vi i princip godtaga slutversernas dateringar, få vi alltså antaga, att Fl. är yngst, men kunna icke säga, om det är Fr. eller Iv. som är äldst. Vi måste se oss om efter andra medel för att utröna ordningsföljden mellan dessa.

Härvidlag kan en stilistisk jämförelse vara till hjälp. Noreen har i sina ovannämnda »Undersökningar» påvisat ett stort antal paralleller mellan Fr. och Iv. i vilka imitation i någondera riktningen måste föreligga. Vid ett par av dessa har han anfört omständigheter som tyda på att det är Iv. som efterbildat Fr. och icke tvärtom. Nu har Sawicki (kap. III.1, s. 19—33) framdragit flere sådana fall, inalles ett tjugotal, vilka han anser peka i samma riktning. Bärkraften är dock inte lika stor i dem alla. Exemplen

¹ Jfr Ernst Frandsen, *Folkevisen*, Kbh. 1935, anmäld av Sawicki i denna tidskrift 1938, band 53.

utgöras mestadels av formler med tysk stilprägel. Då Iv. (se kap. III. 4, s. 65 ff.) även har ställen som tyda på att den svenske översättaren varit förtrogen med tysk diktning, föreligger teoretiskt taget den möjligheten, att tyskfärgade formler som uppträda parallellt i Fr. och Iv. först införts i Iv. och därifrån lånats till Fr. Sannolikheten för prioriteten hos Fr. är emellertid övervägande vid paralleller med Iv. på sådana ställen där en för de båda dikterna gemensam formel saknas i de källor som ge oss en föreställning om förlagorna till Iv., alltså i Yv. (= *Yvain*) och i Ív. (= *Ívens saga*). Dock förringas beviskraften även i sådana fall därigenom att Ív. blott är en isländsk bearbetning av den förlorade norska saga som den svenske diktaren anlitat, och att vi heller icke närmare känna beskaffenheten av den franska textrecension som legat till grund för översättningen. Trots dessa reservationer måste sannolikheten hos Sawickis slutsatser av vissa exempel anses vara mycket stor. Detta gäller framförallt de paralleller mellan Fr. och Iv. där den nyttjade formeln icke endast saknar motsvarigheter i Yv. och Ív., utan dessutom passar illa i sammanhanget där den införts i Iv., medan den är bra på sin plats i Fr. Sådana ex. äro följande. När det i Fr. 1143 f. och Iv. 2255 f. talas om 'bröd och vin' (s. 23), finnes intet att invända för Fr:s vidkommande, medan det är misslyckat att Iv. låter eremiten köpa bröd och vin för att bjuda på; både i Yv. och Ív. bjuder han endast på (dåligt) bröd och vatten. Uttrycket 'sparade varken vänner eller fränder' (s. 24) är motiverat vid skildringen i Fr. 584 av Malmrits kamp mot sina förrädiska släktingar, men icke vid skildringen i Iv. 2518 av hjältens strid med den främmande jarlen och dennes folk. Ordet *kæra* (s. 28 f.) är illa anbragt

Iv. 727 Thera mandom tedhis ther medh æra,
huath huar vilde gøra for sin kæra.

Det måste väl tolkas som 'klagan', vilket dock inte ger någon god mening. Men ännu mindre passar här i stycket bet. 'älskade', som föreligger på det ställe i Fr. varifrån formeln tydligen är lånad:

Fr. 1699 Then dyst war ridhin medh æræ;
hwar thera for sin kæræ
wilde sin priis ther høghia.

Vidare tillkommer prioriteten med all sannolikhet Fr. i sådana fall där en i denna dikt vanlig formel nyttjas mindre ofta i Iv., men står i en kontext som företer flere paralleller. Ett sådant exempel (s. 19 ff.) må här återges. Fr. uppvisar flere gånger (med små variationer) formeln *stak . . . swa | at ørs och man a iordhine laa*; den förekommer också i Iv., men uppträder där första gången i en kontext som företer flere överensstämmelser med Fr., vilken

å sin sida helt och hållet saknar den till innehållet motsvarande formeln *stak . . . nidher*, som är vanlig i Iv.

Sawickis utredning torde sålunda få anses bekräfta Erik Norens mening, att Fr. är den äldsta av de tre dikterna. Detta förhållande är ju också av inre skäl det mest sannolika, då det bäst förklarar den tyska stilprägel som över huvud utmärker Eufemias visorna. Fr. är, såsom Lütjens visat, med säkerhet översatt från en förlorad tysk dikt; de båda andra svenska dikterna ha däremot icke några tyska förlagor. Det är onekligen i och för sig troligast, att det var med en översättning från tyskan (Fr.), och icke med en översättning från franskan (Iv.), som den tyska episka stilen introducerades i den svenska litteraturen.

Sedan dikternas inbördes ordning blivit utredd, är ju efterbildningarnas riktning given, i den mån förekommande likheter verkligen bero på imitation och icke skola uppfattas som parallella utflöden av en gemensam formeltradition. Förf. ägnar ett utförligt avsnitt (kap. III.5, s. 77—123) åt ytterligare överensstämmelser i vilka han antager direkta lån från Fr. till Iv. Då de flesta hit hörande formler ha en avgjort tysk stilprägel, är det naturligtvis mången gång ovisst, om lån verkligen föreligger. Läsaren känner sig kanske stundom mindre säker härpå än förf., men i det hela synes denne ha gjort sina antaganden med nödig försiktighet. — Samma svårighet möter oss vid bedömandet av eventuella lån till Fl. från de båda äldre dikterna, Fr. och Iv. Det är inte mycket som förf. härvidlag kan meddela (kap. III.9, s. 187—194), utöver imitationer som förut påvisats av Noreen; förf. betonar över huvud Fl:s relativt stora självständighet.

I särskilda avsnitt behandlas de tyska stildrag i Fr. som icke återfinnas i Fl. och Iv. (kap. III.8, s. 169—187) samt sådana tyska stildrag i Iv. (kap. III.4, s. 65—77) och i Fl. (kap. III.7, s. 163—169) som ha den litterära karaktär, att de finge anses vittna om förtrogenhet med tysk epik hos dikternas översättare. Den tyska stilprägel i Fr. är ju inte ägnad att förvåna, då förlagan varit tysk, men är desto mera anmärkningsvärd i de båda andra dikterna. — För Ivans vidkommande ha en del sådana drag förut påvisats av Noreen och andra forskare, bl. a. att vissa egennamn i Iv. uppträda i samma form som de ha i den tyska Artus-diktningen. Förf:s nya exempel tyckas mig vara rätt osäkra. Formelaktiga verser (s. 71) som Iv. 179 *Thu æst hæz væl komiñ gudhi ok mik*, 1515 *mædh hiæzta ok sinne*, 4279 *tha badh hon gudh aff hiæzta ok sinne* äro så enkla, att de kunna vara fritt formade och endast vittna om att de tyska vändningarna i resp. verser tillhört översättarens språkbruk; han kan ju ha lärt känna uttrycken på andra vägar och behöver inte själv ha varit förtrogen med några tyska dikter där

formelaktiga verser med dessa vändningar förekomma. Ännu ringare är bevisvärdet hos uttryck som (s. 72 f.) *goz for æro taka, ey eet haar, ey en bœna*, eller ett enstaka ord (s. 68) som *twar* (= *zwar*). Men ehuru förf:s bevisning inte synes mig vara vidare stark, betvivlar jag inte, att han har rätt i sak. Det vore svårt att förstå, att Ivans författare så ledigt kunnat tillgodogöra sig mönstret av Fr. och att han i det hela givit sin översättning av en fransk dikt en så tyskfärgad prägel, om han inte själv känt tysk diktning i original. Historiskt taget är det ju på intet sätt otroligt att han gjort det; åtminstone sedan Magnus Ladulås' tider bör det tyska inslaget i det svenska hov- och riddarlivet ha varit betydande. — I Fl. äro de tyska stildragen (utöver imitationerna av Fr. och Iv.) icke många; men förf:s exempel verka övertygande.¹ Han söker förklara de tyska dragen i Fl. genom antagandet, att en tysk dikt över samma tema kommit till den svenske diktarens öron, varvid han förutsätter, att det omkr. 1300 i Sverige uppträtt lekare som föredragit tyska dikter. Det är omstritt, huruvida det alls vid denna tid i Sverige funnits lekare av högre typ än den som omtalas i Västgötalagen. Vid diskussionen av denna fråga erinrar förf. (s. 164 ff.) om det egendomliga verspar som är inskjutet i 1300-talsfragmentet av Flores: *drikkom fast ok varum fro / skorter ey korn a bondans lo*. Verserna ingå icke i den löpande texten (se facs. i Olsons textupplaga). De visa enligt förf., att fragmentet tillhört en handskrift som varit avsedd att föredragas vid bordet. Liknande verser ur tysk epik anföras. Så långt har väl förf. träffat rätt. Något tveksam måste man däremot ställa sig till den ytterligare slutsats han drager, nämligen att Euf. trängt fram till lägre sociala skikt. Förf. säger (s. 166): »Wenn auch die Bezeichnung des Wirtes als *bonde* keineswegs eindeutig auf den Bauernstand hinweisen muss, so deutet jedenfalls die Umgebung des Wortes (*korn, lo*) auf ein ländliches Milieu, auf welches das Zeilenpaar im Floresfragment gemünzt ist. Man wird dabei wohl auf den Landadel, also das eigentliche literarische Publikum der Zeit, die Träger der Balladendichtung raten dürfen.» Det är väl troligt, att riddardiktningens publik småningom utvidgades till lantadeln,² men vid sitt första framträdande voro dessa dikter väl ändå avsedda för en trängre krets vid hovet. Just beträffande Fl. kunna vi med rätt stor trygghet lita på uppgiften, att den översatts till svenska på uppdrag av drottning Eufemia. Men för att återkomma

¹ Till förf:s utredning (s. 166 ff.) av rimformeln *fiska : diskæ* Fl. 889 f., *fisk : disk* i vissa ballader kan fogas, att balladernas verspar fått en avläggare i biskop Thomas' dikt om Engelbrekt och Karl Knutsson v. 67 f.: *Han wart keruat som then fisk / som stekara leggia a sin disk* (MD s. 387).

² Märk handskriftsbenämningar som »Fru Märetas bok» och »Fru Elins bok»; förmodan om ägarinnorna hos Klemming, RK 3, s. 248, 251.

till utgångspunkten: att det vid hennes hov och även vid hertig Eriks kunnat uppträda recitatorer av tyska dikter är inte alls osannolikt.

Ett viktigt och vanskligt problem utgöres av Euf:s förhållande till balladstilen. Förf. behandlar först i ett särskilt avsnitt (kap. III.3, s. 43—64) exempel på balladstil i Iv., därefter i ett senare, allmänt avsnitt (kap. III.6, s. 123—162) Euf:s stil och balladen. Han antager att ett stilinflytande från balladen kan spåras i alla tre dikterna, men också omvänt att balladerna förete lån från Euf., och slutligen att vissa likheter bero på ett parallellt upptagande av tyska formler i ballader och i Euf.

Vad först beträffar eventuella drag av balladstil i Iv., hävdar förf. gentemot Erik Noreen, som inte räknar med denna möjlighet, att sådana måste anses föreligga. Härutinnan är han ense med Frandsen, ehuru han menar att större delen av dennes exempel bevisa föga eller intet (s. 43 f.; jfr Sawickis ovan s. 351, not, nämnda anmälan av Frandsens *Folkevisen*). Så vitt jag förstår, äro flere av Sawickis exempel sådana, att de närmare omständigheterna avgjort tyda på lån till Ivan från balladstilen. Särskilt övertygande finner jag vad som säges om fallen *skin : in* (s. 44), *gilia* (s. 47), *vtan fals : hals* (s. 55 f.) och kanske framför allt (s. 47)

Iv. 4565 the spunno gul ok vafuo ladh
ængin theru var tho gladh;

i sistnämnda exempel föreligger en i ballader välkänd formel,¹ som däremot icke för övrigt påträffas i fornsvensk rimmad episk diktning.

Förf. anför också åtskilliga exempel vilka han själv betecknar som osäkra (s. 60 ff.). Dessutom räknar han i vissa fall (s. 53 f., 55 f., 58 f.) med lån i motsatt riktning.

I det senare hithörande avsnittet (III.6) understrykes till en början den osäkerhet som vållas av svårigheten att bestämma olika åldersskikt inom balladdiktningen. »Samma» ballad kan under tidernas lopp undergå stora förändringar både till innehåll och stil. I huvudsak känna vi balladerna i den form vari de upptecknades i vissa adelskretsars visböcker på 1500- och 1600-talen. I dessa visböcker förekomma också tyska dikter av olika ålder och art; och för hela den tid som faller mellan Euf:s tillkomst och visbökernas nedskrivning måste vi räkna med tyskt stilinflytande både

¹ Se numera om motivet i denna formel Wolfgang Mohr, *Zeitschrift für deutsches Altertum* 75 (1938), s. 229 ff., i en avhandling med titeln »Entstehungsgeschichte und Heimat der jüngeren Eddalieder südgermanischen Stoffes» (*ib.* s. 217 ff.), vari jämförelser anställas mellan balladlitteraturen och vissa Eddasånger.

i Sverige och Danmark. Om en del balladformler gäller otvivelaktigt, att de ha tyskt ursprung.¹ Frågan kompliceras ytterligare genom möjligheten av lån till balladerna från Euf.

Det är sålunda helt naturligt, att inflytelsens riktning många gånger är oviss. Förf:s exempel på lån från balladerna till Euf. äro färre i Fr. och Fl. än i Iv. Ett av de säkraste är väl (s. 128 f.) versen *the kastadho ankar a hwitan sand* Fl. 58, 2054. Rätt osäkra synas de fall vara där Euf. förmodas ha påverkat balladstilen (s. 130—137) samt de exempel där ett parallellt tyskt inflytande på Euf. och på balladerna antages föreligga (s. 137—162). I och för sig finnes intet skäl att betvivla inflytelser av alla de slag som förf. opererar med. Men någon högre grad av visshet kan man i allmänhet inte hoppas nå, innan balladstilens utveckling blir bättre känd. Det är med all rätt som förf. betecknar det som en stor och viktig uppgift för en kommande forskning att ingående undersöka balladformlernas historia (s. 60).

Förf. diskuterar också frågan om Euf. haft en eller flere översättare. Han ansluter sig (s. 43, 187 f.) obetingat till Erik Norens uppfattning, att Fl. måste ha haft en annan upphovsman än Fr. och Iv. Detta framgår bl. a. otvetydigt av att Fl. nyttjar både lånade och nypräglade formler sparsammare än de två andra dikterna.

Frågan om Ivans översättare behandlas i ett särskilt avsnitt (kap. III.2, s. 33—43); då Fl. står på sidan, rör det sig här blott om förhållandet mellan Iv. och Fr. Förf. anser dessa två dikters inbördes olikheter både i ordförråd och formler vara så många och stora, att de tyda på skilda författare. Det förefaller mig troligt, att förf. har rätt, om än bevisningen inte kan bli stark, då argumenten mestadels utgöras av slutsatser *e silentio*. Så t. ex. saknar Iv. adverbet *riddarlika*, vilket i vissa förbindelser är ett favoritord i Fr., medan Iv. i vissa andra förbindelser gynnar adverbet *angeslika*, vilket åter saknas i Fr. (s. 34, 35 f.). Ett par fyllnadsformler som finnas i Iv., men ej i Fr., äro (*gudh*) *ther alt forma* (s. 36), *som the matto mæst* (rimord *hæst*) (s. 37). Iv. använder formlerna *for wtan spot* och *for wtan swik*, medan Fr. i stället nyttjar *for wtan kiuff* och *wtan lygdh* (s. 42). Dessa exempel äro kanske de bästa. Somliga argument äro mycket svaga, t. ex. att Fr. har såväl *margh fagher skara* som *badhæ riddara och frvr skaræ*, medan Iv. nyttjar bara den senare formeln (s. 37). Då endast Iv. (s. 36 f.) uppvisar *sla til dødha* i st. f. det vanliga *sla i hæel* (som dock även förekommer där), har förhållandet tydligen en särskild orsak. Uttrycket förekommer i vv. 1478 (det s. 36 not 5

¹ Jfr Mohrs ovan s. 355, not, nämnda undersökning.

anförda versnumret 1748 är tryckfel), 2950 och 4256, alltså inalles tre gånger, och förf. uppger alldeles riktigt (s. 37), att *dødha* på de två första ställena rimmar på *rødha* (liksom i några ballader, s. 37 not 2). Men förf. har inte tänkt på, eller åtminstone inte anmärkt, att rimordet ingår som epitet i namnet *Wadein hin(s) rødha* (ack., resp. gen.).

I kap. IV (s. 195—216) diskuteras Eufemias versernas förlagor. Förf. ansluter sig utan tvekan till Lütjens' åsikt, att Fr. översatts från en tysk dikt. Försöken att närmare bestämma dennas språkform och tillkomsttid är jag inte kompetent att bedöma. Det må emellertid nämnas, att Sawicki (s. 198) håller fast vid slutversernas uppgift om den tyska diktens tillkomst på föranstaltande av »kejsar Otto», d. v. s. Otto IV (död 1218), medan Lütjens anser en förväxling föreligga med en hertig Otto av Braunschweig (död 1252). — Beträffande Iv. och Fl. instämmer förf. i den tidigare forskningens resultat, att översättaren av Iv. i stort sett följt Yv., men även anlitat den förlorade norska prosasaga varav en avläggare är bevarad i den isl. Ív. Utöver Erik Noreens bevis för Ivan-översättarens användning av den franska texten anför Sawicki ytterligare en del argument, bl. a. ställen där Iv. överensstämmer med Yv., men den isländska texten visar likhet med den engelska eller den tyska versionen av romanen (s. 205 ff.). — För Fl. anser förf. (s. 210 ff.) ingen annan källa behöva antagas än den förlorade norska prosasaga som vi indirekte känna genom den isländska *Flóres saga ok Blankiflúr*. Där den svenska texten, såsom fallet är på några ställen, har drag som saknas i den bevarade isländska sagan, men återfinnas i den franska, holländska eller tyska versionen, kan saken förklaras sålunda, att den förlorade norska sagan varit utförligare än sin isländska avläggare.

Till sist behandlas (s. 212 ff.) frågan om dikternas slutverser. I Fl. säges:

Fl. 2183 Thesse bok loot vända til rima
Eufemia drøtning ij then tima
litith før æn hon do.

I likhet med Blanck, som senast uttalat sig i frågan, anser Sawicki, att dessa verser härröra från diktens författare: denne har alltså arbetat på uppdrag av drottning Eufemia, och dateringen till 1312 (drottningens dödsår) bör godtagas. Uttrycket *vända til rima* går väl ihop med antagandet, att Fl. utgör en rimmad omdiktning av en norsk prosasaga.

Också i slutpartierna till Fr. och Iv. omtalas drottningen såsom avliden. Hithörande verser av dessa partier (Fr. 3287—3296,

Iv. 6435—6440) måste följaktligen vara skrivna efter de år som uppgivas för dikternas tillkomst.

Däremot anser förf., att i Fr. vv. 3279—82 om kejsar Otto gå tillbaka på det tyska originalet samt att den svenska versionen av Fr. från början innehållit de verser (3283—86) i vilka det säges, att 'boken' (Ϸ: berättelsen om hertig Fredrik) blivit *annan tiidh giordh til rima* ('för andra gången satt på rim') / *nylikæ jnnan stuntan tima* / *aff thyzko och j swænskæ thungo* ('nyligen från tyskan till svenskan'), ävensom att de verser (3297—99) som innehålla dateringen tillfogats av översättaren själv efter Eufemias död. Förf. väljer naturligtvis årsuppgiften 1301 (enl. hs. G, icke 1308 enl. hs. A m. fl.), då han av andra skäl håller Fr. för äldre än Iv. Dateringsverserna i Iv. samt uppgifterna i denna dikt om översättningens utförande på uppdrag av drottning Eufemia anser han vara en imitation av motsvarande partier i Fr., och åtminstone dateringen (till år 1303) meddelad av översättaren själv.

Som redan Munch visat, låta årtalen 1303 för Ivans och 1312 för Flores' tillkomst väl förena sig med växlingarna i förbindelserna mellan hertig Erik och det norska hovet. Det för Fr. alternativt (hs. A m. fl.) uppgivna, förr mestadels godtagna årtalet 1308 passar mindre bra i detta avseende. Men år 1301 hade hertig Eriks norska förbindelser veterligen ännu icke inletts. På den grund betvivlar Erik Noreen, som också anser Fr. äldre än Iv. och följaktligen väljer hs. G:s datering av dikten till 1301, att drottning Eufemia haft någon andel i dess tillkomst.

I sistnämnda punkt följer honom inte Sawicki. Denne hänvisar först till den varma personliga ton varmed den bortgångna drottningen omtalas i Fr. 3287—96. Han framhåller vidare, att den dateringsformel som föreligger i Fr. 3297 ff. *Tha thusænd vinter och iij^c aar / fra gudz fætzlo lidhin war* etc. synes vara en omdiktning av en omkr. år 1300 i norska diplom bruklig formel, medan i svenska diplom från samma tid nyttjades andra formler; och översättaren till Fr. kan ju antagas ha haft förbindelser med det norska kansliet. Översättningen behöver icke, menar förf., sättas i samband med hertig Eriks förlovningshistoria: »sehr leicht kann der ritterliche Glanz, der Herzog Erik seit dem Krönungsfeste Birgers 1298 umgab, auch schon vor 1302, seinem Verlobungsjahre, an den Hof Eufemias gedungen sein und Anstoss zu ihrer literarischen Unternehmungslust gegeben haben» (s. 215).

Sawickis påpekande av dateringsformelns norska karaktär är intressant, och det är med skäl han stryker under den varma tonen i minnesorden över Eufemia. Men det är ändå inte uteslutet, att dessa verser tillagts betydligt senare på uppdrag av hertig Erik eller kanske av hans gemål, drottning Eufemias dotter. I hertigparets omgivning funnos säkert personer som voro

förtrogna med norsk kanslistil. Det är t. o. m. möjligt, att verserna tilldiktats först på Magnus Erikssons tid. Till honom kunna berättelser om hans mormors personliga älskvärdhet och litterära intressen indirekte ha förmedlats av hans mor, som var bara elva år vid Eufemias död, eller direkte av andra personer från hans föräldrars eller morföräldrars hov. Som bekant upptager inventariet från 1340-talet över Magnus Erikssons tillhörigheter en *guan* och en *hærtogh fræthrik* (DS IV, s. 710, nr 3484).

Ju senare verserna kunna antagas ha skrivits, desto mera ökas möjligheten av att uppgiften om drottning Eufemias initiativ till översättningen av Fr. vore felaktig, och väl i så fall tillkommen efter mönster av uppgifterna om Fl. och Iv.

I och för sig vore det naturligtvis mest tilltalande att godtaga uppgiften. Men det förefaller mig inte vidare sannolikt, att drottning Eufemia så tidigt som år 1301 låtit översätta Fr. till svenskan för att visa hertig Erik en artighet eller för att hon då redan spekulerade på att få honom till måg. Sawickis förmodan om det rykte för ridderlig glans som skulle ha omstrålat hertigen ända sedan konung Birgers bröllop 1298 grundar sig naturligtvis på Erikskrönikans skildring av hans framträdande vid detta tillfälle (EK vv. 1428—33, 1446—49); men krönikans författare kan ha byggt på senare intryck av hertigen för sin berättelse om hans första offentliga framträdande (jfr min Kommentar till EK, s. 440 f.).

Det är i och för sig lika troligt, att översättningen av Fr. år 1301 verkställdes för hertig Erik på hans eget uppdrag. Och om så varit fallet och detta förhållande kommit till drottning Eufemias öron, kan kännedomen härom ha ingivit henne tanken att celebrera den följande år avtalade förlovningen just med att skänka honom en översättning till svenska av en annan, ännu förnämligare riddarroman, den år 1303 fullbordade Ivan. När bröllopet äntligen stod för dörren, tog hon initiativet till en översättning av Flores, vars fullbordande hon dock icke fick uppleva, lika litet som dotterns slutliga förening med hertigen.

Som synes är det åtskilliga frågor som fått sin belysning i Sawickis studier över Eufemiavisornas stil. Viktigast från allmänna synpunkter äro naturligtvis de stilistiska resultaten. Genom att följa ett stort antal formers spridning har förf. i detalj kunnat påvisa det starka tyska inslaget också i sådana alster av den svenska riddardiktningen som inte ha direkta tyska källor. Han har även iakttagit trådar som förbinda versromanerna med balladdiktningen och har därmed brutit väg för kommande undersökningar av förhållandet mellan dessa litteraturgrenar. Därjämte har han lämnat värdefulla direkta bidrag till lösningen av Eufe-

miavisornas speciella problem. Så t. ex. måste förf:s jämförelse mellan Fr. och Iv. anses på ett avgörande sätt bekräfta Erik Noreens uppfattning om åldersförhållandet mellan dessa båda dikter. Likaså har förf. ytterligare styrkt den gängse uppfattningen om Eufemiavisornas förlagor. Slutligen har han gjort troligt, att dikterna haft var sin översättare. Däremot måste jag ställa mig tvivlande till hans försök att hävda tillförlitligheten av uppgiften om drottning Eufemias initiativ till översättningen av Hertig Fredrik.

Bokens disposition synes mig i vissa avseenden vara mindre lycklig. Förf. har valt att först behandla Ivan och dess förhållande till Fredrik. Till följd härav ha vissa allmänna problem kommit att diskuteras på skilda ställen; så behandlas frågan om förhållandet till balladerna i kap. III.3 och III.6 samt frågan om tyska stildrag i kap. III.4, III.7 och III.8. En teknisk detalj som försvårar överblicken av bevisningen är förf:s underlåtenhet att inom de skilda avsnitten numrera de exempel han diskuterar; övergångarna från ett exempel till ett annat äro icke ens utmärkta med bredare spatium än det vanliga mellan raderna.

Åbo, den 6 dec. 1939.

Rolf Pipping.

V^e congrès international de linguistes Bruxelles 1939. Dokumente zur Interpunktion europäischer Sprachen. Göteborg 1939. XLII + 57 (utvikbara, trespaltiga) s.

På initiativ av professor Hjalmar Lindroth i Göteborg, som ju länge kämpat för pauskommateringens genomförande i Sverige, tillsattes vid lingvistikongressen i Köpenhamn 1936 en kommitté för interpunktion och jämförande syntax. Tills vidare tycks kommittén, vars självskrivne ledare är Lindroth och vars övriga ledamöter äro professorerna Bodelsen, Köpenhamn, Jolivet, Paris, och Zwirner, Berlin, uteslutande ha sysslat med den förstnämnda arbetsuppgiften. Resultatet föreligger i en behändig och praktiskt disponerad volym, vars huvuddel utgöres av textprov från 14 europeiska språk i tre bredvid varandra tryckta redaktioner, en med interpunktion enligt för de olika språken gällande mer eller mindre officiella reglerna, en med pausinterpunktion och en med originaltextens interpunktion. I inledningen lämnas för varje behandlat språk kortfattade översikter över dess »officiella» interpunktion och praxis samt lämnas typexempel och anvisningar på auktoritativ litteratur. Det kan anmärkas, att materialet visar en viss ojämnhet såväl inom sig själv som med tanke på det som saknas. Vi svenskar ha givetvis endast anledning till tacksamhet över att

svenskan tillmätts betydligt större utrymme än något av de andra språken (9 sidor text, medan t. ex. rumäniskan får nöja sig med $\frac{1}{2}$ sida), men med tanke på att dokumenten inte i första hand äro beräknade för Sverige utan för en högst internationell publik, förefaller det, som om de icke-germanska språken ibland fått väl snävt utrymme. Särskilt är det att beklaga, att inte franskan såsom det intressantaste och säkerligen betydelsefullaste bland de pauskommaterande språken blivit fylligare representerat. Med tanke på arbetets internationella karaktär får man också beklaga, att endast ett slaviskt språk, polskan, kommit med och att uppgifter och textprov saknas från bl. a. gaeliska, grekiska och magyariska.

Endast från svenskan har meddelats ett prov på äldre kommatering, ett stycke ur bibeln 1541, som visar, att pauskommatering då användes. Det hade givetvis varit av stort intresse att få utrett, om motsvarande iakttagelser kunde göras även i fråga om andra språk, t. ex. tyskan och danskan, där i senare tid satskommateringen varit regel.

Även om arbetet sålunda inte är utan luckor, måste det likväl framhållas, att det synnerligen väl fyller sin uppgift att ur internationell och allmänt språkvetenskaplig synvinkel belysa kommateringsproblemet. De inledande översiktarna äro i all sin korthet rikt givande, och de meddelade, trefaldigt kommaterade textproven äro mönstergillt redigerade. Boken är en förträfflig och välbehörlig nyckel till ett bredare studium av interpunktionen och har som sådan minst lika mycket att säga pedagogerna som lingvisterna. Kommittén framlägger sin syn och drar upp sitt program på de första sidorna i inledningen, men det bör kanske framhållas, att arbetet för övrigt bemödar sig om fullständig objektivitet i de korta, sakliga redogörelserna och de likformigt redigerade textproven, dokumenten.

Som man kunde vänta, uttalar sig kommittén mycket kraftigt för pauskommateringen i nära anslutning till de linjer, som hos oss förfäktats av framför allt Lindroth: ingenting talar emot att en enhetlig kommateringsprincip skulle kunna genomföras i alla de 14 behandlade språken; den naturliga principen är då pauseringsprincipen, som låter språkets »levande led» (psykologiska enheter) framträda; följaktligen bör en omläggning genomföras beträffande de språk (t. ex. de germanska språken utom engelskan och norskan), som ännu inte i någon större utsträckning tillämpa denna princip.

Det kan här inte bli fråga om att mera ingående dryfta de olika principer, satskommateringen, tydlighetskommateringen och pauskommateringen, som man har att välja på, men anm. vill gärna i korthet framlägga sin syn på problemen.

Vilket bör vara kommateringens huvudsakliga syfte? Bör den

a) klarlägga meningens logiska struktur eller b) underlätta tystläsning eller c) underlätta uppläsning, dvs. belysa författarens frasering eller kanske snarare textens lämpligaste frasering i allmänhet?

Besvaras frågan a) jakande, måste givetvis satskommateringen vara det enda riktiga. Opponenterna mot denna hos oss praktiskt taget officiella princip medgiva, att den har ett visst pedagogiskt värde för undervisningen i satslära, men det anmärkes, att den vanligen (och delvis på goda grunder) inte tillämpas konsekvent — man har t. ex. i vissa undantag av praktiska skäl avstått från en strängt satsanalyserande kommatering till förmån för pauskommateringen. Vidare har den i stor utsträckning visat sig endast vara en, ofta mödosamt och bristfälligt inhämtad, lärdom för skolan, som man sedan inte brukar i livet. Under sådana omständigheter, menar man, är det inte mycket glädje med satskommateringen som pedagogisk och logisk princip heller. Om man inte fäster större vikt vid satslösningens betydelse, ligger det sålunda nära till hands att besvara frågan a) nekande. Å andra sidan förefaller det, som om principen med kommatering efter de logiska leden har mycket fog för sig — att den i och för sig är helt rationell synes anm. obestriddigt. Det är onekligen en svaghet, att den inte gärna kan tillämpas alldeles konsekvent, men det förefaller, som om kritiken överdrivit de praktiska olägenheterna. Även om vissa undantag formuleras på basis av t. ex. pauseringsprincipen, gör detta i praktiken inte så mycket, om bara undantagsfallen bilda klart avgränsade och lättigenkännliga grupper (t. ex. bisats, styrd av prep., eller relativsats med utelämnat relativum) och även om många ute i livet inte längre strikt tillämpa skolreglerna, har anm. det intrycket, att avvikelserna i regel äro ganska obetydliga, att alltså satskommateringen alltjämt tydligt framträder som grundvalen, låt vara att ofta nog från pauserings- och tydlighetssynpunkt överflödiga komma strukits. En bestämd praktisk fördel hos satskommateringen är också dess fasthet; en satskommaterare, som kan sin sak, vet genast, var han skall sätta komma, medan proceduren blir något mera invecklad för pauskommateraren, som först har att prova ut pauserna. Anm. vill för sin del visst inte besvara frågan a) reservationslöst jakande men menar, att det alltid är önskvärt med en kommatering, som låter meningens logiska struktur framträda.

Frågan b) synes däremot anm. kunna utan vidare diskussion besvaras jakande. Vida besvärligare är det att utpeka, vilken kommateringsprincip som bäst motsvarar detta syfte. Betänker man, att det vid tystläsning normaliter (dvs. oftast och för de flesta läsande) är innehållet och inte formen som tilldrager sig störst intresse, torde för genomsnittsläsaren vilken som helst av de

tre principerna hålla måttet. I varje fall kan ingen av dem gärna sägas försvåra förståendet — var och en är i denna situation praktiskt taget ett slags tydlighetskommatering, som är outhärlig på ungefär samma sätt som salt i maten men som knappast har avgörande betydelse för läsarens helhetsuppfattning av texten — såväl de logiska som de psykologiska förhållandena och säkert ofta också fraseringen aktualiseras, så vitt anm. kan förstå, hos tystläsaren väsentligen på annat sätt än medelst kommатеcknen.

Besvaras åter frågan c) jakande, är det tydligt, att pauseringsprincipen blir den enda, som kan komma i fråga och att frågan a) måste besvaras avgjort nekande. Då nu högläsningen i praktiken spelar en tämligen underordnad roll i jämförelse med den tysta läsningen, kan man emellertid inte säga, att pauskommateringen är ett trängande behov, om man ser saken från läsekretsens synpunkt. Vidare kan det diskuteras, om den ganska utsträckta valfrihet, som pauskommateringen medger, i grunden är en styrka eller en svaghet (många läsare av de pauskommaterade redaktionerna i Dokumenter ha sannolikt på olika punkter en avvikande och inte alltid omotiverad uppfattning av pauseringsförhållandena). Om de praktiskt pedagogiska betänkligheter, som förts fram mot pauskommateringen, vågar anm. inte ha någon egen mening, men det förefaller med tanke på förhållandena i ett flertal pauskommaterande språk och på de försök med pauskommatering, som gjorts i svenska skolor (se de väl dokumenterade redogörelserna i Skola och samhälle 1927 och 1930), som om sådana invändningar inte skulle vara av någon större betydelse. Det kan inte förnekas, att pauskommateringen är — vilket dess förkämpar starkt framhålla — en naturlig kommateringsprincip. Den tillåter onekligen i många fall de psykologiska enheterna att klart framträda, och den återger så bra man för vulgärskriftens vidkommande kan begära, en individuell frasering. Brukad med skicklighet är den ett förnämligt stilmedel, som kan skänka liv och fläkt — det nämnda textprovet ur 1541 års bibel är i det stycket ett gott exempel. Beaktansvärda synas också de av Lindroth tidigare framlagda synpunkterna vara, enligt vilka en systematiskt inövad pauskommatering skulle medföra, att vid författande större eftertanke ägnades åt förhållandena i talspråket och sålunda medverka till att naturliga talspråkliga konstruktioner finge större utrymme i skrift, att klyftan mellan skriftspråk och talspråk minskades. Men rättvisan fordrar, att man erkänner, att även satskommateringen på sitt sätt kan verka uppfostrande och nog i sin mån bidrager till att man försöker uttrycka sig logiskt i skrift. Anm. är snarast böjd att delvis — men endast delvis — besvara frågan c) jakande. I sådan skriftlig framställning, där det är angeläget att nära anknyta till det talade språket — vare sig det är fråga om att återgiva något

talat eller att skriva något som är speciellt avsett att uppläsa — är pauskommatering det naturligaste, medan principen däremot i fråga om huvudmassan av vad som skrives inte förefaller vara mera befogad eller mera praktisk än de andra ifrågakommande principerna. Stilistiska synpunkter förtjäna alltså egentligen även här beaktande: olika stilarter och olika författare kunna mycket väl tänkas vara betjänta av olika kommateringssystem. En allvarlig hake är, att skolan och ute i livet vanligen även den enskilde av praktiska skäl måste bestämma sig för och öva in en viss princip, som sedan blir den dominerande, även om den ytterst ofta inte följes strikt. Det är anm. omöjligt att utpeka en viss kommateringsprincip såsom absolut överlägsen de övriga. Var och en har sina förtjänster och sina nackdelar.

Karl Gustav Ljunggren.

Meijerbergs Arkiv för Svensk Ordforskning. 1—2. Göteborg 1937 (på titelbladet 1939), 1939. 145 s., 148 s.

Svensk språkvetenskap har att hälsa en ny tidskrift hjärtligt välkommen. Dess förhistoria är lång. C. J. Meijerberg dog 1903 vid 78 års ålder och hade då testamenterat sina samlingar till en svensk etymologisk ordbok och sin förmögenhet på omkring 30,000 kronor till professor Ivar Bendixson, som skulle förvalta bådadera och söka verka för att en svensk etymologisk ordbok komme till stånd. Bendixson vände sig till Evald Lidén, som i flera år gjorde förarbeten till en dylik ordbok. Emellertid kom Hellquists ordbok ut, och Lidén uppgav sin plan. 1933 överlämnade Bendixson Meijerbergs samlingar och förmögenheten som nu uppgick till nära 90,000 kronor, till Göteborgs högskola. Han bestämde att fonden skulle »förvaltas och användas på sätt styrelsen efter hörande av Högskolans lärareråd och efter samråd med professor Evald Lidén må finna stå i överensstämmelse med de intressen för vetenskaplig bildning och forskning, som C. J. Meijerberg kan anses hava velat främja». Sedan statuter utarbetats 1934 upprättades vid högskolan ett »institut för svensk etymologisk forskning». En av detta instituts viktigaste uppgifter skall vara att utge »Meijerbergs Arkiv för Svensk Ordforskning» samt att understödja forskningsarbete i anknytning härtill.

Tidskriftens första band inledes av en historik, av vilken här gjorts ett sammandrag. Därefter följa en del programuttalanden rörande tidskriftens uppgifter. Att Evald Lidéns ande svävar över dessa programpunkter är påtagligt. Jag citerar: »Meijerbergs Ar-

ktiv för Svensk Ordforskning har främst till uppgift att behandla etymologiska problem och problemgrupper i det svenska ordför-rådets historia, vilka icke kunnat uttömmande behandlas i verk av den art som Hellquists etymologiska ordbok. Särskilt kan nämnas utforskningen av den rika ordskatt, som ännu är bevarad i de svenska dialekterna. . . I anslutning till de fruktbara etnologiska och kulturhistoriska synpunkter, som göra sig gällande inom modern lingvistik, kommer vikt att läggas vid studiet av ordens utbredning och deras sammanhang med den gamla folkliga kultur, som nu undergår en så hastig förvandling. På språkvetenskaplig basis kommer även att till behandling upptagas vissa grupper av formellt eller sakligt sammanhörande ord, till exempel grupper av rimord, vissa betydelsegrupper (namn på kroppsdelar o. d.), terminologien inom vissa ålderdomliga yrken, o. s. v.» — Andra bandet prydes av ett vackert porträtt av den ¹¹/₁₀ 1939 bortgångne store forskaren Evald Lidén och inledes av en kort minnesruna, där det bl. a. heter, att Lidén under de senaste åren »med glad oegen-nytt» ägnade en väsentlig del av sina krafter åt institutets uppgifter.

Första bandet fylles helt av Lidén med en stor samling »Ordstudier», som behandla dels »gamla fisketermer», dels ett antal (14) ord av olika sorter. Någon ålderns avmattning förmärkes icke i dessa undersökningar. De stå på höjden av vad som för närvarande kan åstadkommas av ordhistorisk och etymologisk forskning. Som exempel på särskilt intressanta och resultatrika utredningar må nämnas *lan(a)* s. 11 ff. med troligen definitivt avvisande av den hos Hellquist m. fl. uppträdande åsikten, att *lana* är lån från finskan; *vråk*, fvn. *vákr* m. m. s. 55 ff.; *torgruka* s. 71 ff.; *vak* s. 124 ff. — I andra bandet har Lidén två bidrag. I en undersökning av fsv., nsv. *jämte* prep. förklaras detta ur *iæmt til*, vilket synes mycket sannolikt. Vid behandlingen av fvn. *mikilsti* m. m. s. 121 har Lidén tydligen ännu ej känt till T. Johannisson, Verbal och postverbal partikelkomposition (s. 347), som utkom våren 1939. Lidéns andra uppsats utgöres av blandade »fornsvenska bidrag» (ett förrargligt tryckfel s. 125, mitt på: *trymbriil*, läs *trymbil*).

Andra bandet inledes glansfullt av Bengt Hesselman, som behandlar fvn. *hóll* ~ *hváll*, sv. dial. *hol* 'kulle'. Han visar att ordet i tidig fvn. måste ha haft stamformen *hvál-* i singularen utom i dativ, stamformen *hól-* i dat. sing. och i hela pluralen. Därav dras slutsatsen, att ordet en gång lytt nom. **hóall*, dat. *hóli*. Etymologiskt ställes ordet till *hór* 'hög'; grundformen anser Hesselman vara **huhala-* (eller möjligen **harhala-*). Hesselmans intima förtrogenhet med de norska dialekterna medger honom också att förklara

den lokala norska formen *Hval* (*Kval*). Uppsatsen är ovanligt fångslande och ej minst metodiskt mycket lärorik.

Två uppsatser behandla nordiska lånord i medelengelskan. E. Ekwall återför *o bon*, 4 gånger i Havelok, på fda. **of boin* 'equipped', ett intressant och värdefullt bidrag till »expletivpartikelns» historia. — Frank Behre behandlar meng. *hák* adj. 'ruthless, fierce, rough, hard, aggressive', som återföres på fvn. *hákr* m. 'uforskammet, hensynslös Person', vilket nog låter höra sig. När förf. s. 28 menar, att »-hákr in hann er sá ordhákr at has the appearance of being an adjective rather than a substantive», måste det bero på att han missuppfattat fvn. *sá* såsom betydande 'så'.

Västgötska etymologier av skiftande värde bjuder Johan Götlind under titeln »Ur Västgötaordboken». De ha tillkommit under arbetet på den stora ordbok över Västergötlands folkmål, som Götlind sedan 1931 förbereder. Evident är förklaringen av *me(s)sul* 'mittstolpe', men saken är ju enkel och tolkningen var såsom Götlind nämner redan given av A. Roland och Sven Lampa.¹ Övertygande är också härledningen av *murtagräs* 'spiræa ulmaria' ur *m(j)ödörtagräs* (jfr fvg. *Miodyrtaedali* Vidhemsprästen). Av samma ord torde *mögräs* (Väne, Ale) vara en förkortning [enligt Götlind är förleden »**möd* 'mjöd' (ursprungligen honung)»]. Att *mö(d)* »mjöjligen» skulle vara »en obruten, labialiserad form av germ. **meðu-*» torde ingen kunna tro på. Tilltalande är förklaringen av rspr. *älgräs* ur *ölgräs*. I nästa artikel härledes *nett* 'litet av varje; dylikt' ur **nikkwat* < **nceikkhwat*. Det synes mig metodiskt betänkligt att uppställa en särskild grundform för ett ord som blott är känt från »ett fåtal personer» i en enda socken, Göteve. Förklaringen av *olera* 'rågången kring ett hemman' träffar kanske det rätta, men den antagna övergången *va* > *ω* belyses med en del former av högst olika karaktär och värde. De flesta tarva närmare utredning: *allvåra* ~ *allvora* 'allvar', *våk* f. 'vak', *vokt* f. 'hävstång vid stenbrytning', *våskapter* 'vanskapt', *Oklången* sjönamn (där förf., NoB 1921, s. 145 f., vill se ordet *vak*), *ollpajk* 'vallgosse'. Som man ser duger på sin höjd det sistnämnda ordet som direkt parallell. Frågan om härledningen av verbet *skövla* tror jag icke Götlind har bragt närmare sin lösning. Här fordras bl. a. en omsorgsfull granskning av de fornspråkliga beläggen. I fvn. torde verbet *skövla* icke kunna påvisas (trots Götlind s. 76). Helt övertygande synes mig åter förklaringen av *tolakorn* ur ett danskt **toradkorn*.

I en uppsats om bohysl. *vrage* och *vrane* behandlar Hjalmar Lindroth en del mycket intrasslade ord, och om än framställning-

¹ Ambrosiani-Roland, Storegården i Rackeby s. 9.

en, som förf. själv säger, »inte givit något säkert resultat», har den mycket av intresse, även principiellt, att bjuda på. Axel Lindqvist skriver om två skånska ord (*suxa, hialös*) och ett sjömansord (*koff*) samt om namnet *Gotland*. Torsten Buchts »Norrländska och tröndska dial. *drol, dröl, dröla*» redogör klokt, kunnigt och omsorgsfullt för en mycket svårlöst problemhäryva. Att definitiva etymologiska resultat icke vunnits minskar ej undersökningens värde. Slutligen återstår att nämna »Några benämningar på 'våndbank' i skånemålen» av Viktor Welander, ett nytt namn i vår vetenskap. Uppsatsen ger enligt min mening vackra löften om förf:s vetenskapliga framtid. Det är en ordgeografisk undersökning, där problemets begränsade omfång tillåtit förf., en utmärkt kännare av skånemålen, att gå mer på djupet än vad som hittills varit vanligast i svensk forskning av denna art. Förf. har tydligen också satt sig väl in i de »Sachen» som ligga bakom de »Wörter» han undersöker. »Våndbanken» (sydsv. dial. *vrilav, vrilöv, vrilöne, vrelöbe* o. s. v.) tillhör vagnens terminologi.

Meijerbergs Arkiv för Svensk Ordforskning har gjort en vacker, delvis lysande start. Tidskriften önskas en ljus framtid. Uppgifterna för svensk ordhistorisk forskning äro outtömliga.

Lund.

E. Noreen.

Meddelande.

Den 11 oktober 1939 avled medredaktören i Arkivet professor Evald Lidén.

Till hans efterträdare i redaktionen har professor Hjalmar Lindroth, Göteborg, blivit utsedd.

Rättelse.

S. 152, r. 5 uppf. står: —, läs: —∪.

Till Red. insända skrifter:

- Acta Philologica Scandinavica. Årg. 13. H. 3.
Berichte zur Runenforschung. Bd 1. H. 1. 1939.
Budkavlen. Årg. XVIII. 1939. Nr 3.
Danske Folkemaal. 12. Aarg. 1940. H. 5—8.
Edda. Årg. 26. Bd XXXIX. H. 4. 1939.
Folk-Liv. 1939. Nr 1. Tom. III.
Folkmålsstudier. Årg. VII. 1940.
Fornvännen. 1939. H. 4—6. — 1940. H. 1.
Germanisch-Romanische Monatsschrift. Årg. 27. 1939. H. 7—12.
Jahresberichte des Herder-Instituts zu Riga. 1939.
Leuvense Bijdragen. XXXIe Jaarg. 1939. Nr. 1—3.
Maal og Minne. H. 2—4. 1939.
Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki (Helsingfors) XIII. 1939.
Moderna språk. Årg. 33. 1939. Nr 7—9. — Årg. 34. 1940. Nr 1—2.
Modern Philology. Vol. XXXVII. Nr 1—2. 1939.
Namn och bygd. Årg. 27. H. 1. 1939.
Neuphilologische Mitteilungen XL. Nr 3—6. 1939.
Ornsk måltidende. Årg. 3. H. 5. 1938.
Ortnamnssällskapet i Uppsala. Årsskrift. Årg. 3. 1938.
Safn til Sögu Íslands og Íslenzkra Bókmennta. Gefið út af hinu Íslenzka Bókmenntafélagi. VI. 7. Reykjavík 1939.
Saga och Sed. 1939.
Skírnir. Tímarit hins Íslenzka bókmenntafélags. CXIII. 1939.
Svensk litteraturtidskrift. Årg. 2. Nr 3—4. 1939.
Sydsvenska ortnamnssällskapetets Årsskrift 1937—1939.
Sønderjyske Stednavne. 12. Levering.
Vetenskaps-Societeten i Lund. Årsbok 1938. — Årsbok 1939.
Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur. LXXVI. Band. H. 1—2. 1939.

Danmarks gamle Personnavne. I. Fornavne. Udg. af Gunnar Knudsen og Marius Kristensen under Medvirkn. af Rikard Hornby. H. 4. (Hartbo-Ingvar). Kbhvn 1939. — Dansk Tidsskrift-Index. Udg. af Statens Bibliotekstilsyn. Udarb. af Th. Døssing og Robert L. Hansen. Årg. 24. 1938. XLVIII + 433 ss. Kbhvn 1939. — Dokumente zur Interpunktion europäischer Sprachen. (Ve Congrès international de linguistes. Bruxelles 1939.) Gbg 1939. — Holberg-Blandinger, Udg. af Holbergsamfundet af 3. Dec. 1922. 55 ss. Kbhvn 1939. — Karlskrönikan. Med inl. av Oscar Wieselgren. (Svenska historiska föreningen. Äldre handskrifter i facsimile 1.) — Kenyon, Frederic, Bibeln. Historia, fynd och forekningar. Auktoriserad övers. och bearb. av Bror Olsson. 132 ss. Lund 1936. — Mélanges de linguistique offerts av Charles Bally. XII + 515 ss. Louvain 1939. — More West Highland Tales. Transcribed and translated from the original Gaelic by John G. Mc Kay. Vol. 1. XXXIX + 540 ss. Edinburgh 1940. — Ortnamnen i Värmlands län. Utg. av Kungl. Ortnamnsskommissionen. Del VIII. Kils härad. — Hofgaard, S. W., Norsk skolegrammatikk. Tolvte opplag ved Didrik Arup Seip. 75 ss. Oslo 1939. — Seip, Didrik Arup, Norsk grammatikk. Tillegg til S. W. Hofgaard, Norsk skolegrammatikk og til Næs og Stang, Norsk grammatikk. Tolvte utgåve. Nynorsk. 39 ss. Oslo 1939. — Svenska sagor och sägner 3. Sagor från Småland. Upp-teckn. av Carl Fredr. Cavallius och andra. Utg. av Jöran Sahlgren och Sven Liljeblad. XI + 350 ss. Sthlm 1939. — Waltman, K. H., Lid-mål. Sagor, sägner och historier, seder ock bruk. Ny saml. utg. av D. O. Zetterholm. (Svenska landsmål och svenskt folkliv. B. 39.) XXXII + 246 ss. Uppsala 1939.

Albeck, Ulla, Dansk stilistik. 201 ss. Kbhvn 1939. — Andersen, Harry och Poul, Widding, Ole, Bibliography of Scandinavian Philology XIII. (Särtr. ur Acta Philologica Scandinavica.) — Arwidsson, Greta Bronsåldersfyndet från Domta vad i Östersunda socken. (Särtr. ur Upplands fornminnesförenings tidskrift XLVI. 1939.) — Bartoli, Matteo, Der italienische Sprachatlas und die Arealnormen. (Särtr. ur Zeitschrift für Volkskunde. Årg. 48. 1939. Ny följd, bd 10, h. 1.) — Bergman, Gösta, Om sotarnas språk. (Särtr. ur Vetenskaps-Societeten i Lund. Årsbok 1939.) — Deng., Idrottsspråket. (Särtr. ur Centralföreningen för idrottens främjande. Årsbok 1940.) — Collinder, Björn, Das Wort als phonetische Einheit. (Ur: Språkvetenskapliga Sällskapets i Uppsala Förhandlingar 1937—1939.) — Dahlgren, Thorild, Sven Dag Wicksell ^{22/10} 1890—^{20/1} 1939. (Särtr. ur Skånetidningen Lunds dagblad.) — Ekholm, Gunnar, Benkammen från Rönäng. Ett bidrag till kammens historia. (Särtr. ur Uppländsk bygd. Sthlm 1940.) — Elovson Harald, Kongruensregeln. En årsrevy. (Särtr. ur Folkskollärarnas tidn. nr 2, 1940.) — Hasslöf, Olof, Banksutor och sjöbåtar i Bohuslän. (Särtr. ur Göteborgs Musei årstryck 1939.) — Heinrichs, Heinrich Matthias, Stilbedeutung des Adjektivs im eddischen Heldenlied. (Bonner Beiträge zur Deutschen Philologie. H. 4.) IX + 126 ss. Würzburg 1938. — Helgason, Jón, Gauks saga Trandilssonar. (Särtr. ur Heidersskrift til Gustav Indrebö.) Bergen 1939. — Dens. Jón Halldórsson. Prófastur í Hítardal. 206 ss. Reykjavík 1939. — Hellquist, Elof, Svensk etymologisk ordbok. Ny omarbetad och utvidgad uppl. H. 17 (ungrare-Vist). Lund 1939. — Hemmer, Ragnar, Dödsstraffet för rubbande av rämärken enligt äldre svensk rätt. (Särtr. ur Festskrift för överborgmästaren professor Austi Tulenheimo.) Hfors 1939. — Holm, Pelle, Bevingade ord och andra stående uttryck och benämningar. 292 ss. Sthlm 1939. — Holtmark, Anne, »Vefr Darraðar». (Särtr. ur Maal og Minne. H. 2—4. 1939.) — Hougen, Björn, Et anglo-nordisk drikkehorn fra Holland. (Särtr. ur Viking 1939.) — Indrebö, Gustav, Norsk og norsk. 47 ss. Oslo 1939. — Dens., Norsk stadnamngransking. (Särtr. ur Namn och Bygd. Årg. 26. H. 3—4. 1938.) — Kristoffersson, Sture, Psalm-boksförslagen av år 1765—67 och 1793. XVIII + 438 ss. Sthlm 1939. — Langenfelt, Gösta, Namnproblem i de svenska städerna. (Svenska Stadsförbundet 18.) 178 ss. Sthlm 1939. — Langenhove, George van, Linguistische Studien II. Essais de linguistique indo-européenne. (Rijksuniversiteit te Gent. Werken uitgeg. door de Faculteit van de wijsbegeerte en letteren. 87e aflev.) XVII + 151 ss. Antwerpen 1939. — Lindroth, Hjalmar, Wie soll unsere Wissenschaft heissen? — Lindquist, David, Studier i den svenska andaktslitteraturen under stormaktstidevarvet. Med särskild hänsyn till bön-, tröste- och nattvardsböcker. Akad. avh. XLIII + 444 ss. Uppsala 1939. — Lindquist, Ivar, Omkring namnet Erik. (Särtr. ur Namn och Bygd 1939. H. 1.) — Ljunggren, Karl Gustav, Ett kapitel ur språkets liv. (Särtr. ur Nordisk Tidskrift.) — Dens., Bennikan (Särtr. ur Sydsvenska Ortnamnssällskapets årsskrift 1937—1939.) — Dens., Till namnet Klagstorp. (Särtr. ur Sydsvenska Ortnamnssällskapets årsskrift 1937—1939.) — Dens., Anmälan av John Tuneld: Prästrelationerna från Skåne och Blekinge av år 1624. (Särtr. ur Sydsvenska Ortnamnssällskapets årsskrift 1937—1939.) — Dens., Svenska dialektordböcker. En översikt. (Särtr. ur Vetenskaps-Societeten i Lund. Årsbok 1938.) — Lombard, Alf, Romansk språkforskning. (Särtr. ur Nordisk Familjeboks månadskrönika 1939.) — Lundmark, Knut, Om Gamla Testamentets astronomi. (Särtr. ur Luleå stifts julbok 1939.) — Dens., Till frågan om Shakespeares världsbild. (Särtr. ur Astronomiska Sällskapet Tycho Brahe årsbok 1939.) — Magnusson, Erik Rudolf, Syntax des Prädikatsverbiums im Mittel-niederdeutschen von der ältesten Zeit bis zum Anfang des fünfzehnten Jahr-

hundreds. (Lunder Germanistische Forschungen 8.) XII + 203 ss. Lund 1939. — Meyer, Ernst A., Die Intonation im Schwedischen. Erster Teil: Die Sveamundarten. VIII + 240 ss. Hfors 1937. — Moberg, Carl-Allan, De folkliga korallvarianterna på Runö. (Särtr. ur Svensk tidskrift för musikforskning 1939.) — Modéer, Ivar, Den nordiska ryssjans ursprung och ålder. Ordstudier. (Uppsala universitets årsskrift 1939: 10.) VII + 206 ss. Uppsala 1939. — Dens., Böte. (Särtr. ur Namn och bygd. Årg. 27. 1939.) — Moltke, Erik, Mediaeval Rune-Amulets in Denmark. (Särtr. ur Acta Ethnologica. 1938. 2—3.) — Müller, Maria, Verhüllende Metaphorik in der Saga. Ein Beitrag zur Kulturpsychologie Altislands. (Bonner Beiträge zur Deutschen Philologie. H. 8.) 78 ss. Würzburg-Aumühle 1939. — Nordlander, Johan, Johan Graan. Landshövding i Västerbotten 1653—1679. (Norrländska saml. H. 15 (IV:1).) 124 ss. Sthlm 1938. — Ottelin, Oda, Hur blir man talare? 62 ss. Sthlm 1939. — Pipping, Rolf, Inskriptionstal ¹¹/₉ 1939. 6 ss. Åbo 1939. — Pleijel, Hilding, Från fädernas fromhetsliv. 196 ss. Lund 1939. — Quensel, Carl-Erik, Giftermålsintensiteten i Sverige under de sista årtiondena och dess framtida storlek. (Särtr. ur Statsvetenskaplig tidskrift h. 2, 1939.) — Raucó, Elisabeth, Contribution à la linguistique des noms d'animaux en indo-européen. (Rijksuniversiteit te Gent. Werken uitgeg. door de Faculteit van de wijsbegeerte en letteren. 88e aflev.) XIII + 109 ss. Antwerpen 1939. — Rooth, Erik, Vråstunt. Ein Beitrag zur mittelhochdeutschen Wortgeschichte. Beilage: Das Mainzer Friedgebot vom Jahre 1300. (Lunder Germanistische Forschungen 9.) 86 ss. Lund 1939. — Dens., Kleine Beiträge zur Kenntnis des sog. Honorius Augustodunensis. (Särtr. ur Studia neophilologica. Vol. XII. Nr 1—2.) — Sahlgrén, Jöran, Stadsnamnet Gävle. 16 ss. Lund 1940. — Sierke, Sigurd, Kannten die vorchristlichen Germanen Runenzauber? (Schriften der Albertus-Universität. Geisteswissenschaftliche Reihe. Bd 24.) 127 ss. Tilsit 1939. — Sjöstedt, Gösta, Med djurnamn sammansatta ortnamn i Frosta härad. (Särtr. ur Sydsvenska Ortnamnssällskapets årsskrift 1937—1939.) — Skard, Sigmund, A. O. Vinje og antikken. Studier i norsk åndshistorie. 448 ss. Oslo 1938. — Skautrup, Peter, Navnegivningen i Vadehavet. (Särtr. ur Sjø. Aarb. 1939.) — Dens., Vore Folkemaal. (Särtr. ur Hjemstavnsbogen for Randers amt.) — Ström, Hilmer, Old English Personal Names in Bede's History. (Lund Studies in English. VIII.) XLIII + 180 ss. Lund 1939. — Sylwan, Otto, Bellman. Några kommentarer till hans liv och dikt. (Särtr. ur Svensk litteraturtidskrift.) — Walberg, E., Sur le nom de l'auteur du Voyage de saint Brendan. (Särtr. ur Studia Neophilologica. Vol. XII. Nr 1—2.) — Wellander, Erik, Riktig svenska. XVI + 813 ss. Sthlm 1939. — Wieselgren, Per, Superintendenten Gazas sändebrev till Martin Beer. (Särtr. ur Svio-Estonica 1939.) — Dens., Bidrag till kännedomen om runmålet. (Särtr. ur Svio-Estonica 1939.) — de Vries, Jan, Het korte Sigurdlied. 75 ss. Amsterdam 1939. — Wärenth, Thure P:son, Tegnér och teologien. 376 ss. Lund 1939. — Yrwing, Hugo Nilsson, Gotland under äldre medeltid. Studier i baltisk-hanseatisk historia. Akad. avh. 381 ss. Lund 1940. — Åkerlund, Walter, Studier över Ynglingatal. (Skrifter utg. av Vetenskaps-Societeten i Lund, 23.) 274 ss. Lund 1939.